

به نام خدا

فصلنامه پژوهش حسابداری و منافع اجتماعی «نشریه علمی»

سال دوازدهم، شماره ۲ (پیاپی ۴۵)، تابستان ۱۴۰۱

فصلنامه حسابداری و منافع اجتماعی

صاحب امتیاز: دانشگاه الزهرا (س)

مدیر مسئول: علی رحمانی، استاد دانشگاه الزهرا (س)

سر دبیر: غلامرضا کردستانی، استاد دانشگاه امام خمینی

هیأت تحریریه:

حمید پورجلالی، استاد دانشگاه هاوایی

رضوان حجازی، استاد دانشگاه الزهرا (س)

علی رحمانی، استاد دانشگاه الزهرا (س)

ذبیح اله رضایی، استاد دانشگاه ممفیس

شهناز مشایخ، دانشیار دانشگاه الزهرا (س)

مهناز ملانطری، دانشیار دانشگاه الزهرا (س)

سعید همایون، دانشیار دانشگاه گاول

حسن یزدی فر، استاد دانشگاه سالفورد

مدیر اجرایی: اعظم پاک خصال

ویراستار ادبی: ماندانا طاهری

ویراستار انگلیسی: پرستو مصطفایی

طراح جلد: مریم صمدیان

صفحه آرا: مرضیه حسن زاده علی آبادی

نشانی: تهران، میدان شیخ بهایی شمالی، دانشگاه الزهرا (س) دانشکده علوم

اجتماعی و اقتصادی کد پستی: ۱۹۹۳۸۹۳۹۷۳

تلفن: ۸۵۶۹۲۴۲۱ و ۸۵۶۹۲۷۴۵ نمابر: ۸۸۲۵۲۱۷۸

رایانامه: jaacsi@alzahra.ac.ir

وبگاه: jaacsi.alzahra.ac.ir

این فصلنامه طبق مجوز شماره ۸۹/۲۲۵۱۶ مورخ ۱۳۸۹/۹/۲۸ از وزارت فرهنگ و

ارشاد اسلامی به چاپ می رسد.

راهنمای تدوین و شرایط پذیرش پژوهش‌ها

راهنمای کلی نگارش مقاله

مقاله‌های ارسال شده پس از دوری تخصصی و در صورت تأیید هیئت تحریریه، به چاپ می‌رسد. از تمامی استناد و پژوهشگران گرامی که مقاله‌های خود را برای چاپ به این فصلنامه ارسال می‌کنند، تقاضا می‌شود در تنظیم مقاله به موارد زیر توجه کنند.

۱. شکل مقاله

مقاله در محیط نرم‌افزاری Word، در اندازه صفحه A4 (حاشیه‌ها از بالا ۴، پایین ۶/۵، چپ ۴/۵ و راست ۵ سانتی‌متر)، فونت عنوان: قلم فارسی متن B Titr با اندازه قلم: برای عنوان مقاله ۱۴ و برای نام نویسندگان ۱۲ به صورت پررنگ (Bold) و وسط چین؛ فونت متن: قلم فارسی متن B Zar با اندازه قلم: برای قسمت چکیده ۱۱، متن اصلی مقاله ۱۲، بی‌نوشت ۱۱، منابع ۱۱، واژه‌های کلیدی ۱۰ و محتوای فارسی نگاره‌ها ۱۰. فاصله بین خطوط یک سانتی‌متر و تورفتگی ابتدای هر پاراگراف معادل ۳، سانتی‌متر و ردیف شده (Justify) قلم انگلیسی متن Times New Roman با اندازه قلم: برای عنوان انگلیسی (پررنگ) ۱۴، چکیده انگلیسی ۱۲، فرمول‌ها ۱۱ (چپ چین)، بی‌نوشت ۱۱، منابع ۱۱، محتوای انگلیسی نگاره‌ها ۹، طبقه بندی موضوعی ۸؛ عنوان نگاره‌ها و نمودارها ایتالیک و پررنگ (Bold)، دارای فاصله ۶ نقطه (pt) قبل و بعد از نگاره و نمودار و به صورت وسط چین؛ حداکثر در ۱۸ صفحه (شامل منابع و مآخذ) و بدون شماره گذاری صفحات، حروف چینی و فایل اصلی مقاله و فایل بدون نام نویسنده از طریق سامانه‌ی دریافت مقاله‌ها www.jaacsi.ac.ir ارسال شود. تا جایی که ممکن است، در متن مقاله از عکس استفاده نشود و در صورت استفاده، عکس با کیفیت بالا و سیاه و سفید باشد.

۲. ساختار مقاله

۲-۱. صفحه جلد مقاله: این صفحه باید شامل موارد زیر باشد:

عنوان (B TITR 14 Bold)

نویسندگان (B Nazanin 12 Bold)

نه انگلیسی برای دانشگاه آزاد اسلامی:

Assistant Professor, Department of ....., ... Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, (Corresponding Author). (Email)

نه انگلیسی برای دانشگاه دولتی:

Assistant Professor, Department of ....., Faculty of ....., ... University, Tehran, Iran. (Email)

نه فارسی برای دانشگاه آزاد اسلامی:

تبع تحصیلی یا مرتبه علمی.....، گروه.....، واحد.....، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر.....، ایران. (نویسنده

مسئول)، (ایمیل) (BNAZANIN 8 REGULAR). و برای ایمیل (Times New Roman 8)

نه فارسی برای دانشگاه دولتی: مقطع تحصیلی یا مرتبه علمی.....، گروه.....، دانشکده.....، نام دانشگاه.....، نام شهر.....، ایران. (ایمیل).

بی (Instructor)، استادیار (Assistant Professor)، دانشیار (Associate Professor) و استاد (Professor)، دانشجوی

دکتری (Ph.D. Student)، دانشجوی کارشناسی ارشد (M.Sc. Student)، نام شهر، کشور، نشانی ایمیل. ضمناً در صورت

تعدد نویسندگان، شیوه شماره گذاری پاورقی (پانویس) عددی باشد.

صفحه اول عنوان کامل مقاله، نام و نام خانوادگی نویسنده یا نویسندگان آورده شود.

راهنمای تدوین و شرایط پذیرش پژوهش‌ها

تذکر مهم: فقط نام نویسندگان را بیان کنید و مشخصات نویسندگان حتماً در پاورقی بصورت درست و کامل نوشته شود. ۱: مقطع تحصیلات، ۲: نام رشته، ۳: مرتبه علمی؛
- در ذکر نام نویسنده‌ها از القاب و عناوین استفاده نشود و فقط رتبه علمی و محل خدمت درج شود.

۲-۲. صفحه اول مقاله: عنوان و چکیده مقاله به زبان فارسی.

چکیده (B ZAR 12 Bold): چکیده به فارسی و انگلیسی تنظیم شود.
چکیده در ۵ بخش بصورت مختصر توضیح داده شود که شامل: هدف، روش، یافته‌ها، نتیجه‌گیری و دانش‌افزایی (چکیده به فارسی و انگلیسی بر اساس همین ساختار در ۵ بخش تهیه شود).
چکیده مقاله پژوهشی است که با خواندن آن اطلاعات اساسی در خصوص پژوهش به خواننده منتقل می‌شود. چکیده بین ۱۵۰ تا ۲۰۰ کلمه باید باشد. در چکیده ابتدا موضوع و یا هدف پژوهش در حداکثر دو سطر توضیح داده می‌شود. پس از آن روش پژوهش که شامل جامعه، نمونه، روش اجرا، زمان و مکان اجرای پژوهش و ابزار جمع‌آوری داده‌ها است مجموعاً در حداکثر سه تا چهار سطر توضیح داده شود و آنگاه شرح روش تحلیل و نتایج کلی پژوهش و دانش‌افزایی در دو تا سه سطر ارائه شود. (B ZAR 11 Regular)
واژه‌های کلیدی: (B ZAR 9 Bold) واژه‌های کلیدی مقاله باید بین ۳ تا ۵ کلمه باشد. (قلم متن B ZAR 9 Regular):
طبقه بندی موضوعی: (B ZAR 8 Bold) نحوه‌ی استفاده از آن در پایگاه اینترنتی زیر قابل دسترسی است www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.html. (قلم متن B Zar Regular 8).

۲-۳. صفحه دوم تا انتهای مقاله: این بخش باید دربردارنده موارد زیر باشد:

- مقدمه

مقاله لازم است در ۵ بخش تهیه و تنظیم شود که شامل: مقدمه، مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها، روش‌شناسی پژوهش، یافته‌های پژوهش و بحث و نتیجه‌گیری است.
حجم کل مقاله شامل چکیده و منابع انتهایی) باید حداکثر ۲۰ صفحه باشد. نکات اصلی و کلیدی که باید در مقدمه یک مقاله پژوهشی مورد توجه قرار بگیرد عبارتند از موضوع یا مساله پژوهش و هدف از انجام پژوهش که باید به صورت ساده و روشن ارائه شوند در واقع نویسنده باید در مقدمه به موارد ذیل به صورت شفاف بپردازد.
۱- موضوع یا مساله پژوهش ۲-هدف از انجام پژوهش و ضرورت و اهمیت آن ۳- تعریف دقیق اصطلاحات و مفاهیم بکار رفته در پژوهش.

- مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

مبانی نظری و پژوهش‌های مرتبط انجام شده قبلی در زمینه پژوهش، یافته‌های قبلی در خصوص موضوع پژوهش و تبیین کافی در خصوص نتایج کاربردی پژوهش پرسشها یا فرضیه‌هایی که پژوهش در پی پاسخ‌گویی به آنها است.
نکته مهم: لطفاً تیتر جداگانه با عنوان پیشینه قرار ندهید و پیشینه داخلی و خارجی در بخش مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها بصورت یکپارچه ارائه و تحلیل شود.
- در پژوهش‌های کیفی ارائه اهداف پژوهش الزامی است.

راهنمای تدوین و شرایط پذیرش پژوهش‌ها

- متن اصلی مقاله به صورت تک ستونی با قلم (فونت) ۱۲ بی زر (B ZAR 12 Regular) تک فاصله (Single Space) تهیه شود. خط اول همه پاراگراف‌ها باید دارای تورفتگی به اندازه ۰/۵ سانتیمتر باشد.
- منابع درون متن را حتماً استاندارد درج نمایید. رفرنس نویسی به شیوه APA انجام شود. درون متن همه منابع و نام‌ها فارسی اند و همه نام‌های انگلیسی در اولین ارجاع، پی‌نویس می‌شوند. در منابع درون متنی شماره صفحه نیز درج شود.
- منابع درون و انتهای متن را کاملاً بر هم تطبیق دهید، همه منابع درون متن باید در انتها باشند و همه منابع انتهایی در درون متن قرار گیرند.
- اگر منبعی چند نویسنده دارد، حتماً در اولین ارجاع نام تمام نویسندگان را بیاورید و تنها در ارجاعات بعدی است که می‌توانید از واژه همکاران استفاده کنید.
- در مورد همه پرانتزها فاصله‌ها به این شکل رعایت شود، توجه نمایید که فاصله‌ها و محل قرارگیری نقطه پایانی کجاست: نمونه صحیح: سازماندهی فرآیندی پویا است (الوانی، ۱۳۹۵: ۲۲۵).
- در تمام جداول و تمام متن باید همه اعداد فارسی بوده و همه ممیزها به شکل واقعی شان استفاده شوند (در تمام متن و جداول، همه اعداد و واژه‌ها فارسی و همه ممیزها به شکل واقعی) استفاده شوند. از بکاربردن (.) و (،) به جای ممیز خودداری کنید.

- روش شناسی پژوهش

- این قسمت از یک مقاله پژوهشی شامل توضیح در مورد نوع پژوهش (هم‌از جهت هدف در نظر گرفته شده برای پژوهش و هم از نظر روش انجام پژوهش)، جامعه و نمونه و روش نمونه‌گیری، ابزار گردآوری اطلاعات، فنون تجزیه و تحلیل، مدل آزمون فرضیه‌ها، تعریف عملیاتی متغیرها و روشن نمودن میزان روایی و پایایی ابزار و توضیح در خصوص چگونگی مراحل انجام پژوهش است.
- نحوه ارجاع منابع در متن (سایکتی، ۲۰۱۵).

- یافته‌های پژوهش

- این بخش شامل ارائه یافته‌ها، مقایسه آن با یافته‌های پژوهش‌های مذکور در پیشینه و تفسیر انطباق یا ناسازگاری یافته‌ها با پژوهش‌ها و نظریه‌ها می‌باشد در این بخش ابتدا فرضیه‌ها (یا در پژوهش کیفی اهداف)، بعد از آن نوع آزمون آماری و جدول سپس تحلیل جدول در زیر هر جدول ارائه شود.

- بحث و نتیجه‌گیری

- در تدوین این بخش از مقاله باید به مباحث زیر به صورت دقیق و خلاصه پرداخته شود.
  - ۱- خلاصه مسئله و ذکر اهداف انجام پژوهش ۲- تبیین میزان ارتباط یافته‌های حاصل از پژوهش با اهداف و نیازهای کاربردی در نظر گرفته شده از انجام پژوهش ۳- تعمیم‌پذیری یافته‌های پژوهش ۴- کاربردهای نتایج پژوهش ۵- مقایسه یافته‌های پژوهش با پژوهش‌های قبلی و ذکر دلایل احتمالی برای توافق یا عدم توافق بین نتایج ۶- محدودیت‌های پژوهش ۷- پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده در این خصوص و بالاخره ۶- نتیجه‌نهایی که از پژوهش حاصل شده است.
  - نکته مهم: تیتراژ جداگانه به عنوان محدودیت‌ها و پیشنهادهای پژوهش قرار ندهید. پیشنهادهای ذیل عنوان بحث و نتیجه‌گیری بصورت یکپارچه در انتهای مقاله قید شود.
-
-

راهنمای تدوین و شرایط پذیرش پژوهش‌ها

درج تقدیر و تشکر از حامی در انتهای مقاله قبل از منابع انتهایی (نهایتاً در دو خط) در صورتی که حامی پژوهشی داشته باشید.

- فهرست منابع

- چکیده انگلیسی (که باید ترجمه مفهوم و روانی از چکیده فارسی باشد).

۳. ارجاع‌های درون‌متنی

به منظور ارجاع‌های فارسی در متن مقاله از روش APA (ای.پی.ای) استفاده می‌شود؛ به این ترتیب که:

- نام خانوادگی نویسنده همراه با سال انتشار و صفحه آن منبع در متن به صورت فارسی ارائه می‌شود و معادل انگلیسی اسامی در پاورقی همان صفحه قید شود. چنانچه تعداد نویسندگان بیش از یک نفر بود از ویرگول (،) و چنانچه تعداد منابع مورد استناد بیش از یک عدد بود از نقطه ویرگول (؛) به منظور جدا سازی استفاده شود.
- هر منبعی که در متن مقاله به آن اشاره می‌شود، باید اطلاعات کامل آن در فهرست منابع آورده شود و به غیر از این منابع، منبع دیگری در فهرست منابع بیان نشود.
- در صورت نیاز به توضیحات لازم درباره اصطلاحها و یا ذکر معادل‌های انگلیسی واژه‌های درون‌متنی (به غیر از اسامی نویسندگان)، از پاورقی استفاده شود در متن به هیچ عنوان نباید عبارات و اصطلاحات انگلیسی ارائه شود مگر در مورد فرمول‌ها و معادله‌ها.

۴. فهرست منابع

از آنجایی که هدف فصلنامه در راستای بین‌المللی شدن می‌باشد، تمامی نویسندگان لازم است منابع فارسی انتهایی مقاله خود را بصورت انگلیسی نیز وارد کنید. در غیر این صورت مقاله در چرخه بررسی قرار نمی‌گیرد.

برای تنظیم فهرست منابع از روش ارجاع (APA، ای.پی.ای) استفاده می‌شود، به این ترتیب که ابتدا منابع فارسی و پس از آن منابع انگلیسی، به ترتیب حروف الفبا و بر اساس نام خانوادگی نویسنده، به شرح زیر ذکر و شماره گذاری می‌شود:

۱. کتاب: نام خانوادگی، نام کامل نویسنده (نقطه و یک فاصله) (سال انتشار) (نقطه و یک فاصله) نام کتاب با حروف ایتالیک (ویرگول و یک فاصله) نام مترجم (ویرگول و یک فاصله) محل انتشار (دو نقطه و یک فاصله) نام انتشارات (نقطه)
۲. مقاله: نام خانوادگی، نام کامل نویسنده (نقطه و یک فاصله) (تاریخ انتشار) (نقطه و یک فاصله) عنوان مقاله (نقطه و یک فاصله) نام نشریه با حروف ایتالیک، دوره (شماره) با حروف ایتالیک (ویرگول و یک فاصله) شماره صفحه شروع - (خط فاصله) پایان مقاله (نقطه)
۳. مقالات برخط: نام خانوادگی، نام کامل نویسنده (نقطه و یک فاصله) (تاریخ انتشار) (نقطه و یک فاصله) عنوان مقاله (نقطه و یک فاصله) نام نشریه با حروف ایتالیک، دوره (شماره) با حروف ایتالیک (ویرگول و یک فاصله) شماره صفحه شروع - (خط فاصله) پایان مقاله (نقطه و یک فاصله) دریافت شده از (دو نقطه و یک فاصله) آدرس سایت
۳. گزارش‌ها و سایر منابع: در این باره نیز اطلاعات کافی و کامل ارائه شود.

در فهرست منابع چنانچه تعداد نویسندگان بیش از یک نفر بود، اسامی آن‌ها با استفاده از نقطه ویرگول (؛) جدا شود.

- فهرست منابع نیازمند شماره گذاری نمی‌باشد. چنانچه بیش از یک عنوان از یک یا چند نویسنده مورد استناد قرار گرفته باشد، علاوه بر رعایت ترتیب حروف الفبا، ترتیب سال انتشار نیز رعایت شود؛ به این صورت که کتاب یا مقاله ای که زودتر (قدیمی تر) انتشار یافته است، در فهرست زودتر درج می‌شود. به منظور جلوگیری از بروز اشتباه بین منابع مختلف درج شده در فهرست، شروع هر منبع بدون تورفتگی یا بیرون زدگی خواهد بود و چنانچه عبارت طولانی شد، ادامه با تورفتگی (با استفاده از تکنیک Hanging 0.5 سانتی متر) است.

راهنمای تدوین و شرایط پذیرش پژوهش‌ها

۵. نمودارها، نگاره‌ها و فرمول‌ها

عنوان نمودارها در زیر و عنوان نگاره‌ها در بالای آن‌ها درج شود. بهتر است نمودارها و نگاره‌ها در داخل متن و پس از جایی که به آنها اشاره شده درج شوند. داخل نگاره‌ها باید به فارسی نوشته شود و در شرایط استفاده ممیز، از به کار بردن نقطه به جای ممیز خودداری گردد؛ در صورت ضرورت ضمن درج عنوان فارسی متغیر، یک ستون می‌تواند به نمادهای مورد استفاده برای متغیر به زبان انگلیسی به گونه‌ای که در معادله‌ها و مدل‌ها استفاده شده اختصاص یابد. عناوین ستون‌ها در نگاره‌ها، به صورت وسط چین بوده و سطر اول هر نگاره که شامل عناوین ستون‌هاست با رنگ طوسی و درجه روشنی ۲ نمایش داده شود. برای اشاره به محتوای نگاره‌ها و نمودارها در متن، می‌بایست با استفاده از شماره آن‌ها ارجاع مناسب صورت گیرد. فرمول‌ها نیز در جدولی دو ستونی به صورت خطوط نامرئی (No Border) ارائه و به صورت مدل (۱) (عددی و داخل پرانتز) تا ... شماره گذاری شوند.

۶. پاورقی

اصطلاحات انگلیسی و برخی توضیحات لازم در پاورقی همان صفحه درج شود.

۷. سایر نکات

- قبل از نقطه، ویرگول، نقطه ویرگول، دوتقطه، علامت سؤال، علامت تعجب و ... نیازی به فاصله نیست، اما بعد از این علائم باید یک فاصله گذاشته شود.
- هنگام استفاده از پرانتز قبل از باز شدن پرانتز و بعد از بسته شدن پرانتز از فاصله استفاده کنید.
- معادل‌های انگلیسی عناوین علمی نویسندگان به شرح نگاره زیر است:

عنوان	معادل انگلیسی
کارشناس	BSc.
دانشجوی کارشناسی ارشد	MSc. Student
کارشناسی ارشد	MSc.
دانشجوی دکترا	Ph.D. Student
دکترا	Ph.D.
استادیار	Assistant Professor
دانشیار	Associate Professor
استاد	Professor

- * مقاله‌های فرستاده شده نباید به صورت هم‌زمان به مجله‌های فارسی‌زبان دیگری در داخل و یا خارج از کشور ارسال شده باشد.
- * فصلنامه از پذیرش مقاله‌هایی که موارد شکلی و ساختاری یاد شده در راهنما در آن‌ها رعایت نشده باشد، معذور است.
- * فصلنامه در ویرایش مقاله‌ها و حذف برخی بخش‌ها بدون تغییر در محتوای آن، آزاد است و مقاله‌هایی را که دریافت می‌کند، بزمنی گرداند.
- * مسئولیت صحت و سقم مطالب مقاله به عهده نویسنده است.

* مقاله‌ها صرفاً از طریق وبگاه مجله دریافت می‌شود. <https://jaacsi.alzahra.ac.ir/>

- * به منظور تسریع در فرایند داوری و چاپ مقاله، از استادان و پژوهشگران محترم تقاضا می‌شود قبل از ارسال مقاله از ویرایش فنی و ادبی مقاله و رعایت نکته‌هایی که در این راهنما درج شده است، اطمینان حاصل کنید.

فهرست مطالب

طراحی الگوی جامع فازی ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها با استفاده از روش‌های ترکیبی
ارزیابی متوازن پایدار، سوارا و مالتی مورا ۱

محمد نمازی، ژیلا کربلای محمدی دستجردی

بررسی تطبیقی حسابداری دارایی‌های میراث ملی ۳۱

محمدحسین صفرزاده بندری، بنیامین عزیزی، حمزه زاهد دوست

بررسی رابطه متقابل بین افشای همزمان گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران با
تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری با تعدیل‌گری عدم اطمینان محیطی ۵۵

مسعود طاهری‌نیا، سعید دربندی‌فراهانی

بررسی نقش تعدیل‌کنندگی عدم تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین سیاست‌های تقلیل‌دهنده
مالیات و کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران ۸۹

هادی شایسته، اله کرم صالحی، سعید نصیری، محمد خدامرادی

اخبار سود نشر یافته در توئیتر و به‌موقع بودن اطلاعات سود حسابداری ۱۲۱

منیر امیری نسب، علی‌رضا مهرآذین، ابوالقاسم مسیح‌آبادی

تاثیر بکارگیری استراتژی تجاری تهاجمی در دوره کرونا بر رابطه عملکرد اجتماعی
شرکت‌ها و واکنش بازار سرمایه ۱۴۱

نازنین بشیری منش، صغری امیری

تاثیر احساسات سرمایه‌گذاران بر فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت ۱۷۱

محسن رشیدی، حنیف حسینی

طراحی الگوی جامع فازی ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها با استفاده از روش‌های ترکیبی ارزیابی متوازن پایدار، سوارا و مالتی مورا^۱

محمد نمازی^۲، ژیلا کربلای محمدی دستجردی^۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۳۰

چکیده

هدف: هدف این پژوهش این است که برای اولین بار اقدام به ارائه الگوی نوینی تحت عنوان «الگوی جامع فازی» نماید تا جهت ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها با استفاده از روش‌های ترکیبی ارزیابی متوازن پایدار، سوارا و مالتی مورا مورد آزمون تجربی قرار گیرد.

روش: با استفاده از تحلیل محتوا، لیست اولیه شاخص‌های عملکرد، توسعه پایداری و حسن شهرت ارزیابی متوازن ۹۰۷ بیمارستان در ایران، استخراج و با روش دلفی فازی نهایی شد. با استفاده از روش سوارا فازی، هر یک از شاخص‌های مربوط، وزن دهی و با استفاده از روش مالتی مورا، بیمارستان‌ها بر اساس اهمیت هر یک از شاخص‌های عملکرد، توسعه پایداری و حسن شهرت، رتبه‌بندی شدند.

یافته‌ها: نتایج منجر به نهایی شدن ۸۱ شاخص شد که ۲۸ شاخص مربوط به جنبه فرایندهای داخلی و به ترتیب ۱۰، ۶، ۸، ۹ و ۱۲ شاخص مربوط به جنبه مالی، جنبه مشتری، جنبه زیست‌محیطی، جنبه مسئولیت اجتماعی و جنبه حسن شهرت بود.

نتیجه‌گیری: تفسیر نتایج نشان می‌دهد که منظر مالی و مشتری به ترتیب برای بیمارستان‌های خصوصی و منظر رشد و یادگیری و فرایندهای داخلی به ترتیب برای بیمارستان‌های دولتی جهت ارزیابی عملکرد، دارای بیشترین اهمیت است.

دانش افزایی: با توجه به اینکه این الگو جامع و کامل است، می‌تواند برای دولت و مدیران بیمارستان‌ها در کل دنیا مفید باشد و به توسعه دانش ادبیات موجود در زمینه ارزیابی متوازن کمک کند.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی عملکرد بیمارستان، الگوی فازی عملکرد، ارزیابی متوازن پایدار، روش سوارا، روش مالتی مورا

طبقه بندی موضوعی: M14, L2

10.22051/JAASCI.2022.40024.1694 : DOI .۱

۲. استاد، گروه حسابداری، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران، (mnamazi@rose.shirazu.ac.ir).
۳. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، واحد بین الملل دانشگاه شیراز، شیراز، ایران، نویسنده مسئول، (zhila.k.mohammadi58@gmail.com).

jaacsi.alzahra.ac.ir

مقدمه

در عرصه خدمات بهداشتی درمانی به لحاظ کمبود منابع و اهمیت و حساسیت مسئله درمان و سلامت جامعه، ارزیابی عملکرد از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. بیمارستان‌ها با مشکلات خدمات بهداشتی و کیفیت و اثربخشی عملیات مانند نیروی انسانی، امکانات خدماتی، دارو، فن آوری و مالی روبه‌رو هستند. متصدیان بخش سلامت همواره در تلاش‌اند با ارزیابی عملکرد و بهره‌گیری از منابع در دسترس خود، بهترین و باکیفیت‌ترین مراقبت‌ها و خدمات بهداشتی درمانی را به جامعه ارائه و هزینه‌های رو به افزایش پزشکی را کاهش داده و به‌صورت بهینه کنترل نمایند (اجیراپونگ پن، میسوک، تین ساتید و مانی چوت^۱، ۲۰۲۰: ۹۰۹). به دلیل نیاز فزاینده به کنترل هزینه‌ها و تضمین پایداری، کاهش تنوع در ارائه خدمات درمانی، اطمینان از شفافیت و پاسخگویی، ارائه مراقبت‌های مؤثر، ایمن و فرد محور، بهبود نتایج بالینی بیماران و رضایت آن‌ها، موضوع ارزیابی عملکرد در حال حاضر در دستور کار سیاست‌گذاران در سطوح مختلف و در سراسر جهان قرار گرفته است (باسه، کلایزینگا، پانتلی و کوییتین^۲، ۲۰۱۹: ۹). افزون بر این، در کشورهای توسعه‌نیافته، سیستم دقیقی جهت ارزیابی عملکرد فعالیت‌های گسترده مراکز بهداشتی و بیمارستان‌ها وجود ندارد (شیخ‌زاده، ۱۳۹۰: ۸۸). این در حالی است که بیمارستان‌ها سازمان‌های گسترده‌ای هستند که با وجود دارا بودن معیارهای غیرمالی بسیار، همواره به یک سیستم ارزیابی عملکرد فراگیری نیازمندند که افزون بر حفظ معیارهای مالی، معیارهای غیرمالی متعدد آنان را نیز لحاظ کند (گائو، چن، فنگ^۳، ۲۰۱۸: ۱۹۵۲). سیستمی که می‌تواند به نحو شایسته‌ای این کار را انجام دهد «ارزیابی متوازن»^۴ است (اجیراپونگ پن و همکاران، ۲۰۲۰: ۹۱۰؛ عامر، هامود، لونر، بونز و اندری^۵، ۲۰۲۱: ۳). به‌عنوان نمونه در ایران، باوجود اهمیت ارزیابی عملکرد در بیمارستان‌ها و سازمان‌های ارائه‌دهنده خدمات و پیشرفت سلامت در کشور، هنوز بسیاری از سازمان‌های بهداشتی درمانی فاقد ابزار، الگو و شاخص‌هایی هستند که قابلیت اندازه‌گیری همه ابعاد مؤثر بر کمیت و کیفیت عملکرد و شناسایی

-
1. Aujirapongpan, Meesok, Theinsathid & Maneechot
  2. Busse, Klazinga, Panteli & Quentin
  3. Gao, Chen & Feng
  4. Balanced Scorecard
  5. Amer, Hammoud, Lohner, Boncz. & Endrei

نقاط قوت و زمینه‌های نیاز به بهبود را داشته باشد (آذر، ولی پور خطیر و مقبل با عرض، ۱۳۹۲: ۳۸). این در حالی است که دفتر ارزشیابی، ضوابط و استانداردهای وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مسئولیت مهم ارزیابی بیمارستان‌ها را به عهده دارد. بررسی روند اجرای ارزشیابی بیمارستان‌ها در ایران حاکی از این است که سیستم فعلی ارزشیابی یک‌طرفه بوده و از تمرکز بالایی در طراحی و اجرای آن برخوردار نیست (باغبانین، ۱۳۸۶: ۷۳). هم‌چنین، باوجودی که اقدامات گوناگونی جهت ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها و مراکز درمانی به‌عمل آمده و «دانشبورد مدیریتی^۱» در این زمینه نیز تهیه شده است، اما هنوز یک سیستم جامع ارزیابی عملکردی وجود ندارد که بتواند به ارزیابی عملکرد جنبه‌های مختلف بیمارستان‌ها بر اساس منافع ذینفعان (مدیران، کارکنان، بیماران) بپردازد. این در حالی است که ارزیابی متوازن که توسط کپلن و نورتون^۲ (۱۹۹۲) معرفی شد، سازمان را تشویق می‌کند تا معیارهای ارزیابی عملکرد خود را بر اساس چهار منظر مالی، مشتریان، فرایندهای داخلی، یادگیری و رشد تهیه و اثر آن‌ها را بر معیارهای مالی بررسی کند. بااین‌حال، الگوی چهاروجهی ارزیابی متوازن کپلن و نورتون (۱۹۹۲)، جنبه‌های مهم توسعه پایدار در فرایند ارزیابی عملکرد را نادیده می‌انگارد. پایداری، سازگاری میان اهداف زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی است که ارزش مشترک اجتماعی را برای نسل حاضر و نسل‌های آینده، با توجه به محدودیت‌های موجود، بدون مبالغه در اثرات محیطی امکان‌پذیر می‌سازد. (سجادی و بنایی، ۱۳۹۳: ۷۹). بنابراین، در سال ۲۰۰۲، فیگه، هان، شالتیگر و واگنر^۳، روش جدیدی به نام «ارزیابی متوازن پایدار^۴»، برای ترکیب استراتژی‌ها با سنج‌های عملکرد محیطی و اجتماعی را ارائه کردند که این رویکرد تمام جنبه‌های مسائل ارزیابی عملکرد در جهت دستیابی به الگویی منطقی‌تر و دقیق‌تر را پوشش می‌دهد. اخیراً نمازی و قدیریان آرانی (۲۰۱۶) «حسن شهرت^۵» را نیز به‌عنوان منظر جدید ارزیابی متوازن معرفی کرده‌اند. الگوی ارائه‌شده دارای مزایای عمده‌ای است. این مزایا به گسترش دانش در زمینه حسابداری مدیریت به‌ویژه در بحث تدوین، اجرا و ارزیابی استراتژی نیز می‌انجامد. اگرچه این

-
1. Management Dashboard
  2. Kaplan & Norton
  3. Figge, Hahn, Schaltegger & Wagner
  4. Sustainable Balanced Scorecard
  5. Reputation

الگوها به توسعه دانش ادبیات موجود در زمینه ارزیابی متوازن کمک کرده‌اند، اما متغیرهای آن‌ها در شرایط اطمینان ارائه شده و تأثیر عدم اطمینان، با وجود اهمیت آن در الگوهای بیمارستانی، نادیده گرفته شده است. انگیزه اصلی این مطالعه آن است که با استفاده از این هفت وجه ارزیابی متوازن، الگوی جامع فازی بیمارستانی را طراحی کند که نه تنها برای ایران، بلکه برای کل بیمارستان‌های دنیا جهت ارزیابی عملکرد آن‌ها مفید باشد و ادبیات موجود در این زمینه گسترش یابد؛ بنابراین، مسئله این پژوهش از چند پرسش اساسی زیر ناشی می‌شود: مهم‌ترین شاخص‌های عملکرد فازی جهت ارزیابی عملیات بیمارستان‌ها کدام‌اند؟ مهم‌ترین شاخص‌های پایداری فازی، جهت ارزیابی عملیات بیمارستان‌ها کدام‌اند؟ مهم‌ترین شاخص‌های منظر حسن شهرت فازی، جهت ارزیابی عملیات بیمارستان‌ها کدام‌اند؟ اولویت شاخص‌های الگوی فازی عملکردی، توسعه پایدار و حسن شهرت با کدام سنج‌ها است و چگونه می‌توان به الگوی جامع ارزیابی عملکرد بیمارستانی دست یافت؟ هدف اصلی این پژوهش پاسخ به پرسش‌های بالا و ارائه الگویی جامع و علمی در زمینه ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها، با استفاده از الگوی فازی ارزیابی متوازن پایدار و حسن شهرت است. در بخش‌های بعدی مقاله ابتدا به مبانی نظری و پیشینه و پرسش‌های پژوهش و سپس روش‌شناسی و یافته‌های پژوهش و در نهایت بحث و نتیجه‌گیری می‌پردازیم.

مبانی نظری

به گونه کلی، ارزیابی در بیمارستان‌ها عبارت است از فرآیند بررسی و تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف یک فرد یا سازمان که از طریق سنجش و مقایسه آن‌ها با معیارهای از پیش تعیین شده صورت می‌گیرد. ارزیابی عملکرد در سطح بیمارستانی غالباً به منظور تعیین اینکه اعتبار بیمارستان‌ها چقدر است، بکار گرفته می‌شود (شهری، طیبی، نصیری پور و غفاری، ۱۳۹۶: ۲۴۹). منظور از ارزیابی عملکرد، فرایند کمی کردن کارایی و اثربخشی عملیات بیمارستان‌ها است (نلی، گریگوری و پلنتس^۱، ۱۹۹۵: ۹۲). فلسفه ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها مبتنی بر نظریه نمایندگی است (جنسن و مک لینگ^۲، ۱۹۷۶: ۳۳۲). این تئوری در موارد بیمارستانی شبیه موارد بخش خصوصی است؛ بنابراین

1. Neely, Gregory & Plants
2. Jensen & Meckling

مبتنی بر این پارادایم است که مدیر بیمارستان، به‌عنوان نماینده، به دنبال حداکثر کردن مطلوبیت مورد انتظار خود است. مالکین (سهام‌داران بیمارستان‌های بخش خصوصی و دولت) نیز مطلوبیت مورد انتظار خود را حداکثر می‌کنند (بیمن^۱، ۱۹۸۲: ۱۷۲ و نمازی، ۱۹۸۵: ۱۲۲). تئوری دیگری که می‌تواند در زمینه ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها به کار رود، تئوری ذینفعان است. تئوری ذینفعان، ترکیبی از تئوری‌های سازمانی و اجتماعی است. در واقع، تئوری مذکور بیشتر یک سنت پژوهش گسترده است که فلسفه، اخلاق، تئوری سیاسی، اقتصاد، حقوق، علوم سیاسی و اجتماعی را در هم می‌آمیزد. فریمن^۲ (۱۹۸۴) تئوری عمومی سازمان را مطرح و پاسخ‌گویی شرکتی را به گروه گسترده‌ای از ذینفعان مختلف پیشنهاد کرد. به‌مرور زمان، نقش سازمان‌ها در جامعه، توجه افراد زیادی را به سوی خود جلب کرده و با تأثیر خود بر کارکنان، محیط‌زیست، اجتماعات محلی و هم‌چنین ذینفعانش، مرکز اصلی مباحثات شده است. اساس تئوری ذینفعان این است که سازمان‌ها بسیار بزرگ‌شده‌اند و تأثیر آن‌ها بر جامعه آن‌چنان عمیق است که باید افزون بر دولت، به ذینفعان و بخش‌های بسیار بیشتری از جامعه توجه کنند و در قبال آن‌ها پاسخگو باشند (فریمپنگ و اوسو^۳، ۲۰۱۲: ۴۹). بیمارستان‌ها، به‌واسطه خدماتی که به جامعه ارائه می‌دهند، نیز باید بر اساس تئوری ذینفعان عمل کنند و به عموم جامعه خدمت ارائه دهند. رویکرد ارزیابی متوازن سنتی توسط کپلن و نورتون (۱۹۹۲)، برای رفع نقصان الگوهای سنتی ارزیابی عملکرد، که تنها بر معیارهای مالی تأکید داشته‌اند، مطرح شد. این رویکرد اهداف کلیدی برپایه استراتژی موردعلاقه شرکت را مدنظر قرار داده و منعطف است (حجازی، جوادی و یزدانی، ۱۳۹۲: ۱۱). از آنجا که ارزیابی متوازن دارای پتانسیل بالا برای یکپارچه‌سازی با جنبه‌های زیست‌محیطی و اجتماعی به سیستم مدیریت عمومی است، اگر با پارامترهای پایداری ترکیب شود، ابزار معناداری برای بررسی عملکرد مدیریت توسعه پایدار فراهم می‌آورد (چای^۴، ۲۰۰۹: ۱۱). بنابراین در این مطالعه منظر «توسعه پایدار»^۵ به‌عنوان پنجمین وجه روش ارزیابی متوازن در نظر گرفته شد. اگرچه در الگوی ارائه‌شده به‌وسیله فیگه و

---

1. Baiman
 2. Freeman
 3. Frimpong & Owusu
 4. Chai
 5. Sustainable Development

همکاران (۲۰۰۲) به محیط‌زیست و توسعه پایدار توجه می‌شود، اما روابط سازمان با سایر ذینفعان (به‌غیر از سهامداران، مشتریان و کارمندان) از جمله تأمین‌کنندگان مواد اولیه مدنظر قرار نمی‌گیرد. فیگه و همکاران (۲۰۰۲) ارتباط مدیریت پایدار و استراتژی کسب‌وکار را از طریق ارزیابی متوازن موردبررسی قرار داده و بیان کردند که ارزیابی متوازن یک نقطه شروع امیدوارکننده است تا جنبه‌های زیست‌محیطی و اجتماعی را در سیستم مدیریت اصلی یک شرکت بگنجانند. گائو و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی به ارزیابی عملکرد بیمارستان‌های چین با استفاده از ترکیب روش ارزیابی متوازن و روش‌های تصمیم‌گیری چند متغیره پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌هایی چون درصد هزینه‌های کارکنان از کل هزینه‌ها، نسبت کل درآمد به کل هزینه‌ها، درصد رضایت‌مندی بیماران، نرخ شکایت بیمار، میانگین مدت بستری، ضریب اشغال تخت، سرانه هزینه‌های آموزشی، میزان رضایت کارکنان، بر عملکرد بیمارستان‌ها مؤثر بودند. واچووا و حاجدیکووا^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی به ارزیابی عملکرد بیمارستان‌های جمهوری چک با استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چند متغیره پرداخته‌اند. شاخص‌های مورد استفاده در ارزیابی عملکرد این بیمارستان‌ها شامل، نسبت‌های فعالیت، مدیریت زباله‌های جامد، بهره‌وری حقوق و دستمزد، سرعت عمل در ارائه خدمات به بیماران، ساختار هزینه‌ها، مدیریت آلاینده‌ها، ارائه خدمات با کیفیت بالا به بیماران، سود بعد از کسر مالیات به کل بدهی‌ها، مشارکت در فعالیت‌های عام‌المنفعه و پیروی از اخلاق حرفه‌ای در شیوه‌های درمانی است. کپلن (۲۰۲۰) در پژوهشی از ارزیابی متوازن برای یکپارچه‌سازی موفق ادغام و تحصیل در مراقبت‌های بهداشتی، استفاده کرده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که استفاده از ارزیابی متوازن به مدیران سازمان‌های مراقبت بهداشتی که ادغام یا تحصیل شده‌اند، کمک می‌کند تا با استراتژی جدید برای ایجاد ارزش بالاتر برای بیماران، پزشکان، پرداخت‌کنندگان و جوامع همسو شوند.

اخیراً وقدی و ابوزید^۲ (۲۰۲۱) نیز در پژوهشی بهبود عملکرد مؤسسات مراقبت‌های بهداشتی تحت ویروس کووید-۱۹ را با استفاده از ارزیابی متوازن، موردبررسی قرار دادند. با تجزیه و تحلیل چارچوب مفهومی، مشخص شد که ارزیابی‌های متوازن در ارائه یک چارچوب جامع برای ارزیابی

1. Vachova & Hajdikova

2. Wagdi & Abouzeid

عملکرد مؤسسات مراقبت‌های بهداشتی نقص دارند؛ زیرا در اندازه‌گیری خطراتی که مؤسسات مراقبت‌های بهداشتی با آن روبه‌رو هستند چه خطرات مالی (خطرات نقدینگی) و چه غیرمالی (خطر زیاده‌های خطرناک)، ضعیف عمل می‌کند. عامر و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی مروری سیستماتیک بر تأثیر پیاده‌سازی ارزیابی متوازن در سازمان‌های مراقبت بهداشتی داشتند. نتایج این پژوهش نشان داد که اجرای روش ارزیابی متوازن تأثیر مثبتی بر رضایت بیماران و عملکرد مالی در سازمان‌های مراقبت بهداشتی دارد. با این حال، تأثیر کمتری بر رضایت کارکنان مراقبت‌های بهداشتی مشاهده شد. روش ارزیابی متوازن می‌تواند به‌عنوان یک ابزار مؤثر برای بهبود عملکرد سازمان‌های مراقبت بهداشتی در طول همه‌گیری ویروس کووید-۱۹ مورد استفاده قرار گیرد. بیسواز و ایندیریل^۱ (۲۰۲۱) طی پژوهشی اقدام به طراحی ارزیابی متوازن پایدار برای بخش مراقبت‌های بهداشتی کردند. هدف این پژوهش ایجاد یک ابزار ارزیابی عملکرد متوازن و پایدار برای سازمان‌های بهداشت و درمان در اقتصادهای نوظهور بازار است که به دلیل همه‌گیری کووید-۱۹ با چالش‌های متعدد و غیرقابل کنترل مواجه هستند. در این پژوهش ارزیابی متوازن پایداری طراحی شده است که فن‌های اندازه‌گیری هدف احتمالی، شدنی و قابل دستیابی را مشخص می‌کند.

در ایران، نمازی (۱۳۸۲) به بررسی سیر تکامل ارزیابی متوازن پرداخته تا کاربردهای آن در حسابداری و ارزیابی عملکرد را مشخص سازد. وی با نگاهی به این سیر تحولات به این نتیجه رسید که «ارزیابی متوازن» یکی از آخرین پدیده‌های مهم قرن بیستم در حسابداری مدیریت است. در پژوهشی دیگر، نمازی و رضانی (۱۳۸۲) به بررسی فن «ارزیابی متوازن» پرداخته‌اند. آن‌ها به این نتیجه‌گیری رسیدند که فن ارزیابی متوازن یکی از مهم‌ترین و نوین‌ترین فن‌های ارزیابی عملیات عملکرد سازمان است و می‌تواند به‌عنوان چارچوبی جهت مدیریت استراتژیک و نظامی در راستای تغییرات سازمانی به کاربرده شود. درگاهی، طلوعی رخشان و صادقی فر (۱۳۹۵) اقدام به ارزیابی عملکرد بیمارستان‌های زیرپوشش دانشگاه علوم پزشکی تهران با استفاده از الگوی پابن لاسو کردند. جهت ارزیابی عملکرد این بیمارستان‌ها از شاخص‌های درصد اشغال تخت، میزان گردش تخت و متوسط مدت اقامت استفاده شده است. مصدق راد و دهنوی (۱۳۹۷)، مروری نظام‌مند و فرا تحلیل

در دو دهه اخیر درباره ارزیابی عملکرد بیمارستان‌های ایران داشتند. در این الگو در بعد مشتری، میزان رضایت بیماران و کارکنان؛ در بعد فرآیندها، اشغال تخت و متوسط مدت اقامت بیماران؛ در بعد رشد و یادگیری، تعداد ساعت کلاس‌های برگزار شده و در بعد مالی، هزینه و درآمد اختصاصی سالانه هر تخت مورد استفاده قرار گرفته است. وفایی نجار، ابراهیمی پور، هوشمند و زمردی نیت (۱۳۹۷) با انجام پژوهشی در بیمارستان منتصریه مشهد به شناسایی و اولویت‌بندی شاخص‌های ارزیابی عملکرد بیمارستان با ترکیبی از ارزیابی متوازن و فن دلفی پرداختند. اولویت دیدگاه‌ها و شاخص‌ها به ترتیب برای منظرهای مشتری (درصد رضایت‌مندی بیماران، امکانات برای ملاقات‌کنندگان)، مالی (درصد هزینه‌های کارکنان از کل هزینه‌ها، درصد تخفیفات بیمارستان‌ها)، فرایندها (ضریب اشغال تخت، میزان گردش تخت) و رشد و یادگیری (سرانه هزینه‌های آموزشی، میزان غیبت کارکنان) مشخص گردید. ملک‌زاده، محمودی و عابدی (۱۳۹۸) به ارزیابی عملکرد مرکز آموزشی درمانی امام خمینی ساری با استفاده از ارزیابی متوازن و الگوی زنجیره‌ای برنامه پرداخته‌اند. بیمارستان مورد مطالعه در محور فرایندهای داخلی بیشترین نمره را در بین ابعاد ارزیابی متوازن کسب کرد. یحیایی، احمدی، کولیوند و رجب‌بیگی (۱۳۹۸) در پژوهشی جهت ارائه الگویی برای بهبود مستمر عملکرد بیمارستان‌ها (مورد مطالعه بیمارستان‌های تحت پوشش دانشگاه علوم پزشکی شاهرود)، الگوهای مدیریت کایزنی و ارزیابی متوازن را باهم تلفیق کردند. نتایج تحقیق نشان داد که برای دستیابی به اهداف منظر رشد و یادگیری در الگوی ارزیابی متوازن، باید از بعد «بهبود»، برای اهداف فرایندهای داخلی، باید بعد «ادغام»، برای رسیدن به اهداف منظر مالی بعد «حذف» و برای اهداف منظر مشتریان، باید بعد «بهبود» به کاررفته شود. اگرچه مطالعات بالا دانش ما را در زمینه کاربرد ارزیابی متوازن در بخش سلامت افزایش داده‌اند، اما موارد زیر را در نظر نگرفته‌اند. هدف اصلی این پژوهش این است که به بررسی این موارد بپردازد.

پرسش‌های پژوهش

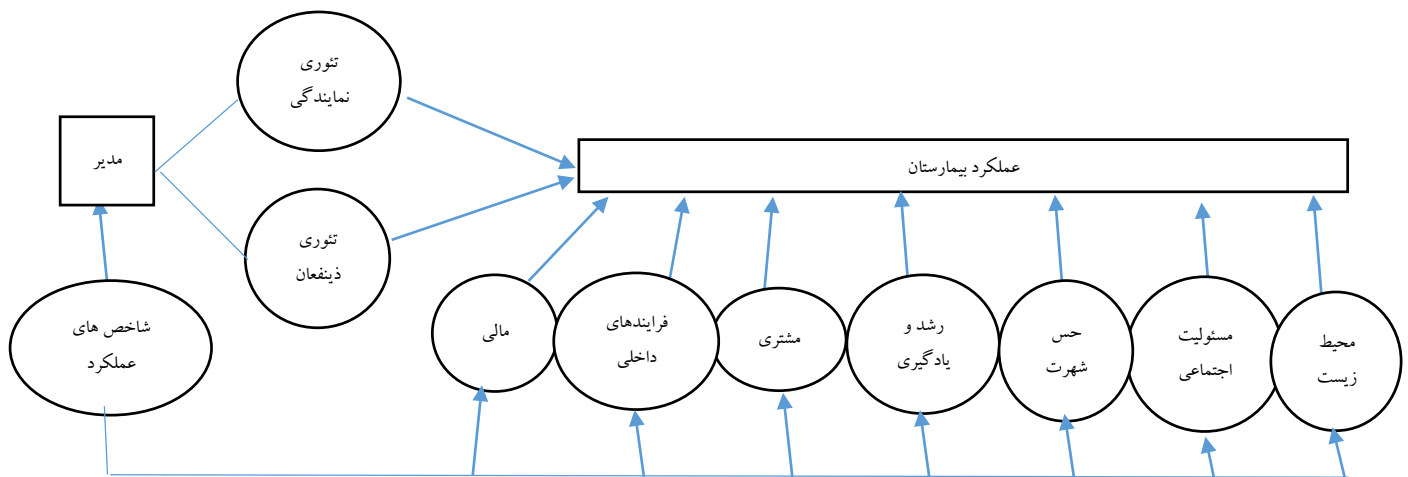
با توجه به پیشینه پژوهش و مبانی نظری ارائه‌شده و دستیابی به اهداف مطالعه، پرسش‌های اساسی

پژوهش به شرح زیرند:

- (۱) چگونه می‌توان الگوی جامع فازی را طراحی نمود تا ارزیابی عملکرد بیمارستانها دقیق‌تر مورد بررسی قرار گیرد؟
- (۲) مهم‌ترین شاخص‌های عملکرد فازی، جهت ارزیابی عملکرد در بیمارستانها کدام‌اند؟
- (۳) مهم‌ترین شاخص‌های پایداری فازی، جهت ارزیابی عملکرد در بیمارستانها کدام‌اند؟
- (۴) مهم‌ترین شاخص‌های منظر حسن شهرت فازی، جهت ارزیابی عملکرد در بیمارستانها کدام‌اند؟
- (۵) اولویت بیمارستانها برای ارزیابی عملکرد با کدام‌یک از منظرهای الگوی فازی عملکردی، توسعه پایدار و حسن شهرت است؟

الگوی پژوهش

شکل ۱ الگوی پژوهش و روابط علی بین متغیرهای مطالعه را نشان می‌دهد. اساس این الگو مبتنی بر مبانی نظری و پرسش‌های ارائه‌شده و «ارزیابی متوازن پایدار ۷ وجهی» است که در زیر ارائه می‌شود.

شکل ۱: الگوی مفهومی پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر مبانی، بنیادی است و هدف اصلی آن طراحی الگوی ارزیابی عملکرد بیمارستان‌های ایران با استفاده از روش ترکیبی ارزیابی متوازن پایدار و روش‌های سوارا^۱ و مالتی‌مورا^۲ است. از سوی دیگر پژوهش حاضر، از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه گردآوری و تحلیل اطلاعات، توصیفی و از نوع پیمایشی است. روش‌های مورد استفاده و مراحل عملیاتی پژوهش به شرح ذیل است:

ابتدا لیست شاخص‌های موجود ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها که توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ایران تهیه شده است، بررسی گردید. سپس با استفاده از روش تحلیل محتوا (نئوندورف^۳، ۲۰۱۱) و استفاده از مقالات مجله‌های معتبر داخلی مرتبط با موضوع پژوهش و سایت‌های خارجی (Elsevier, Google, Science Direct, Sage Journals, Emerald...) لیست اولیه شاخص‌های عملکرد، توسعه پایداری و حسن شهرت ارزیابی متوازن در زمینه ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها که شامل ۲۰۶ شاخص بود، استخراج شد. پس از مقایسه شاخص‌های عملکردی مستخرج از ادبیات تحقیق با شاخص‌های موجود وزارت بهداشت و درمان در خصوص بیمارستان‌ها و حذف شاخص‌های تکراری و یکسان، در نهایت فهرستی از شاخص‌های اولیه در پرسشنامه‌ای شامل ۱۴۴ شاخص نهایی شده به تفکیک هر منظر و زیر طبقه مربوطه تنظیم شد. در مرحله بعد با توجه به شاخص‌های شناسایی شده در مرحله قبل و به منظور اجماع؛ یعنی رسیدن به اتفاق نظر در مورد شاخص‌های نهایی، از روش دلفی فازی (سوئه^۴، ۲۰۱۳: ۱۰۱۸) استفاده شد. فن دلفی یک فرآیند قوی مبتنی بر ساختار ارتباطی گروهی است که در مواردی که دانشی ناکامل و نامطمئن در دسترس باشد، باهدف دستیابی به اجماع گروهی در بین خبرگان استفاده می‌شود (کارداراس، کاراکاستاس و ماماکو^۵، ۲۰۱۳: ۲۳۳۵). با استفاده از روش دلفی فازی و تنظیم پرسشنامه و نظرخواهی از ۵۰ نفر از خبرگان (دارای مدرک دکتری و کارشناسی ارشد در رشته‌ی مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی،

-
1. Step Wise Weight Assessment Ratio Analysis (SWARA)
  2. Multimoora
  3. Neuendorf
  4. Hsueh
  5. Kardaras, Karakostas & Mamakou

مدیران شاغل در بیمارستان‌ها، مدیران و کارشناسان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی که آگاه و درگیر در امر ارزیابی عملکرد بودند و استادان، دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد آشنا به روش ارزیابی متوازن) قرار گرفت و از آنان درخواست شد تا نظر خود را در مورد میزان مناسب بودن هر یک از شاخص‌ها جهت ورود به الگوی ارزیابی عملکرد در قالب مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت (از بسیار مناسب تا بسیار نامناسب) بیان کنند. طی دو مرحله، شاخص‌های تعیین شده بررسی و برای تعیین لیست نهایی، شاخص‌های الگوی فازی تلفیق شد.

جامعه پژوهش شامل کلیه بیمارستان‌های فعال ایران است که طبق اعلام سامانه آمار و اطلاعات بیمارستانی معاونت درمان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، در سال ۱۳۹۹، تعداد آن ۹۰۷ بیمارستان است که از این تعداد ۵۷۰ بیمارستان دولتی و ۳۳۷ بیمارستان خصوصی است. در این پژوهش، به منظور افزایش روایی داخلی و خارجی پژوهش، هیچ‌گونه نمونه‌گیری به عمل نیامد و پرسشنامه مربوط، به ۵۷۰ مدیر بیمارستان دولتی و ۳۳۷ مدیر بیمارستان خصوصی ارسال شد. با استفاده از روش دونیمه کردن و فرمول اسپیرمن- براون، پایایی پرسشنامه بررسی و مقدار ضریب قابلیت اعتماد ۰/۹۲ بود و هم‌چنین در بررسی نتایج آلفای کرونباخ، $\alpha = 0/915$ به دست آمد.

روش سوارا

در این پژوهش جهت وزن دهی شاخص‌های ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها، از روش سوارا استفاده شد (کرسولین، زاواداسکاس و تورسکیس^۱، ۲۰۱۰). در بسیاری از مسائل تصمیم‌گیری چند شاخصه، وزن دهی به شاخص‌ها از جمله مهم‌ترین مراحل حل مسئله است (زلفانی، آقدايي، درختی، زاواداسکاس و ورزنده^۲، ۲۰۱۳: ۷۱۱۴). روش سوارا یکی از جدیدترین روش‌هایی است که در سال ۲۰۱۰ توسط کرسولین و همکاران در این زمینه معرفی شده است. مهم‌ترین مزایای این روش نسبت به سایر روش‌های مشابه، توان آن در ارزیابی دقت نظر خبرگان درباره شاخص‌های وزن داده شده در طی فرآیند روش، سهولت پیاده‌سازی و عدم نیاز به حجم مقایسه‌های بالا است (کرسولین و

1. Keršulienė, Zavadskas & Turskis

2. Zolfani, Aghdaie, Derakhti, Zavadskas & Varzandeh

همکاران، ۲۰۱۰: ۲۴۶). افزون بر این می‌توانند با یکدیگر مشورت کرده و این مشورت نتایج حاصله را نسبت به دیگر روش‌های تصمیم‌گیری چند متغیره، دقیق‌تر می‌کند (دهنوی، اقدام، پرادهان و ورزنده، ۲۰۱۵: ۱۲۶). مراحل وزن دهی بر اساس روش سوارا به شرح زیر است (کرسولین و همکاران، ۲۰۱۰: ۲۴۷):

گام اول: مرتب کردن شاخص‌ها. ابتدا شاخص‌های مدنظر تصمیم‌گیرندگان به‌عنوان شاخص‌های نهایی و بر اساس درجه اهمیت، انتخاب و مرتب می‌شوند. بر این اساس، مهم‌ترین شاخص‌ها در رده‌های بالاتر و شاخص‌های کم‌اهمیت‌تر در رده‌های پایین‌تر قرار می‌گیرند.

گام دوم: تعیین نسبی هر شاخص (S_j). در این مرحله باید اهمیت نسبی هر یک از شاخص‌ها نسبت به شاخص مهم‌تر قبلی مشخص شود که در فرایند روش سوارا این مقدار با S_j نشان داده می‌شود.

گام سوم: محاسبه ضریب K_j . ضریب K_j که تابعی از مقدار اهمیت نسبی هر شاخص است با استفاده از رابطه زیر محاسبه می‌شود.

$$K_j = S_j + 1 \quad (\text{رابطه ۱})$$

گام چهارم: محاسبه وزن اولیه هر شاخص. باید توجه داشت که وزن شاخص نخست که مهم‌ترین شاخص است برابر یک در نظر گرفته می‌شود.

$$W_j = \frac{W_{j-1}}{K_j} \quad (\text{رابطه ۲})$$

گام پنجم: محاسبه وزن نرمال نهایی. در آخرین گام از روش سوارا وزن نهایی شاخص‌ها که وزن نرمال شده نیز محسوب می‌شود از طریق رابطه زیر محاسبه می‌شود.

$$Q_j = \frac{W_j}{\sum W_j} \quad (\text{رابطه ۳})$$

درنهایت با استناد به الگوی به‌دست آمده و استفاده از روش مالٹی مورا، بیمارستان‌ها از نظر هر یک از جنبه‌های مختلف ارزیابی متوازن پایدار، رتبه‌بندی شد.

روش مالتی مورا

در این پژوهش جهت رتبه‌بندی بیمارستان‌ها از نظر هر یک از جنبه‌های مختلف ارزیابی متوازن پایدار و حسن شهرت، از روش مالتی مورا استفاده شد. روش مالتی مورا یک روش بهینه‌شده با الهام‌گیری از روش مورا است که چون از سه فرآیند کلی به‌منظور رتبه‌بندی نهایی استفاده می‌کند، باعث شده یک جواب بهینه به تصمیم‌گیرنده ارائه دهد که از روش‌های سنتی تصمیم‌گیری با معیارهای چندگانه، عملکرد بهتری ارائه می‌کند (بروئرز و زواد کاس^۱، ۲۰۱۲: ۸). مراحل رتبه‌بندی بر اساس روش مولتی مورا به شرح زیر است:

۱- رویکرد نسبی فازی

روش نسبی یکی از اشکال توسعه‌یافته روش مورا است که مراحل آن به‌صورت گام‌به‌گام در ادامه شرح داده می‌شود (آکایا، توران اوغلو و ازتاش^۲، ۲۰۱۵: ۹۵۶۸):

گام اول: تشکیل ماتریس تصمیم با استفاده از اعداد فازی مثلثی. با استفاده از اعداد فازی مثلثی مطابق با رابطه زیر ماتریس تصمیم را ایجاد می‌کنیم. در این رابطه m تعداد گزینه‌ها، n تعداد معیارها و $X_{ij}^{(k)}$ عملکرد اندازه‌گیری شده گزینه i ام در معیار j ام است. در این شرایط اگر تعداد k خبره به ارزیابی گزینه‌ها پردازند، تعداد k ماتریس تصمیم ایجاد می‌شود.

(رابطه ۴)

$$\tilde{X}^{(k)} = \begin{bmatrix} [x_{11}^{(k)l} \cdot x_{11}^{(k)m} \cdot x_{11}^{(k)u}] & [x_{12}^{(k)l} \cdot x_{12}^{(k)m} \cdot x_{12}^{(k)u}] & \dots & [x_{1n}^{(k)l} \cdot x_{1n}^{(k)m} \cdot x_{1n}^{(k)u}] \\ \dots & \dots & \ddots & \dots \\ \dots & \dots & \ddots & \dots \\ [x_{m1}^{(k)l} \cdot x_{m1}^{(k)m} \cdot x_{m1}^{(k)u}] & [x_{m2}^{(k)l} \cdot x_{m2}^{(k)m} \cdot x_{m2}^{(k)u}] & \dots & [x_{mn}^{(k)l} \cdot x_{mn}^{(k)m} \cdot x_{mn}^{(k)u}] \end{bmatrix}$$

در این مرحله از رابطه زیر به‌منظور تجمیع نظر تصمیم‌گیرگان، استفاده می‌شود.

$$\tilde{X}_i = (\tilde{X}_{ij}^l \cdot \tilde{X}_{ij}^m \cdot \tilde{X}_{ij}^u) = \left(\frac{\sum_{n=1}^k \tilde{X}_{ij}^{(n)l}}{k} \cdot \frac{\sum_{m=1}^k \tilde{X}_{ij}^{(n)m}}{k} \cdot \frac{\sum_{u=1}^k \tilde{X}_{ij}^{(n)u}}{k} \right) \quad (\text{رابطه ۵})$$

1. Brauers & Zavadskas

2. Akkaya, Turanoğlu & Öztaş

(رابطه ۶)

$$\tilde{x}^{(k)} = \begin{bmatrix} [x_{11}^l \cdot x_{11}^m \cdot x_{11}^u] & [x_{12}^l \cdot x_{12}^m \cdot x_{12}^u] & \dots & [x_{1n}^l \cdot x_{1n}^m \cdot x_{1n}^u] \\ \dots & \dots & \ddots & \dots \\ [x_{m1}^l \cdot x_{m1}^m \cdot x_{m1}^u] & [x_{m2}^l \cdot x_{m2}^m \cdot x_{m2}^u] & \dots & [x_{mn}^l \cdot x_{mn}^m \cdot x_{mn}^u] \end{bmatrix}$$

گام دوم: نرمال سازی ماتریس تصمیم. فرآیند نرمال سازی موجب ایجاد ماتریسی می شود و زمینه را برای مقایسه بهتر داده ها فراهم می کند. ماتریس تصمیم نرمال شده و درایه های آن از طریق روابط زیر تعیین می گردد.

$$\tilde{x}_{ij}^* = (x_{ij}^{l*} \cdot x_{ij}^{m*} \cdot x_{ij}^{u*}) \text{ and } \forall i, j \quad (\text{رابطه ۷})$$

$$x_{ij}^{l*} = \frac{x_{ij}^l}{\sqrt{\sum_{i=1}^m [(x_{ij}^l)^2 + (x_{ij}^m)^2 + (x_{ij}^u)^2]}} \quad (\text{رابطه ۸})$$

$$x_{ij}^{m*} = \frac{x_{ij}^m}{\sqrt{\sum_{i=1}^m [(x_{ij}^l)^2 + (x_{ij}^m)^2 + (x_{ij}^u)^2]}} \quad (\text{رابطه ۹})$$

$$x_{ij}^{u*} = \frac{x_{ij}^u}{\sqrt{\sum_{i=1}^m [(x_{ij}^l)^2 + (x_{ij}^m)^2 + (x_{ij}^u)^2]}} \quad (\text{رابطه ۱۰})$$

گام سوم: تشکیل ماتریس تصمیم نرمال شده موزون. در این گام ماتریس تصمیم نرمال شده موزون، از طریق ضرب ماتریس وزن W در ماتریس تصمیم نرمال شده از طریق روابط زیر محاسبه می گردد.

$$\tilde{v}_{ij} = (v_{ij}^l \cdot v_{ij}^m \cdot v_{ij}^u)$$

$$v_{ij}^l = w_j x_{ij}^{l*} \quad (\text{رابطه ۱۱})$$

$$v_{ij}^m = w_j x_{ij}^{m*} \quad (\text{رابطه ۱۲})$$

$$v_{ij}^u = w_j x_{ij}^{u*} \quad (\text{رابطه ۱۳})$$

گام چهارم: محاسبه مقادیر عملکردی نرمال. در این گام مقادیر عملکردی نرمال شده گزینه‌ها با استفاده از تفاضل این مقادیر در معیارهای منفی از مقادیر معیارهای مثبت با توجه به نوع مسئله از طریق رابطه زیر به دست می‌آیند.

$$\tilde{y}_i = \sum_{j=1}^g \tilde{v}_{ij} - \sum_{j=g+1}^n \tilde{v}_{ij} \quad (\text{رابطه ۱۴})$$

$$\sum_{j=1}^g \tilde{v}_{ij} : \text{Benefit Criteria for } 1. \dots g \quad \sum_{j=g+1}^n \tilde{v}_{ij}$$

$$: \text{Cost Criteria for } g + 1. \dots n$$

گام پنجم: غیر فازی سازی. از آنجا که مقادیر عملکردی نرمال شده، به شکل اعداد فازی مثلثی هستند، باید این مقادیر به شکل اعداد غیر فازی تبدیل شوند. این اعداد که به صورت BNP نمایش داده می‌شود از طریق رابطه زیر قابل محاسبه است.

$$\tilde{y}_{ij} = (y_{ij}^l \cdot y_{ij}^m \cdot y_{ij}^u)$$

$$\text{BNP}_i (y_i) = \frac{(y_i^u - y_i^l) + (y_i^m - y_i^l)}{3} + y_i^l \quad (\text{رابطه ۱۵})$$

مقادیر y_i محاسبه شده از بزرگ‌ترین تا کوچک‌ترین مقدار مبنای ارزیابی گزینه‌های مسئله در این روش می‌باشند.

۲- روش نقطه مرجع فازی

رویکرد نقطه مرجع فازی، رویکردی است که بر پایه روش نسبی فازی توسعه یافته است. در این رویکرد، نقطه مرجع بیشینه و بهینه، بر اساس نسبتی که در گام دوم روش نسبی فازی به دست آمد، محاسبه می‌شود. j امین مؤلفه فازی نقطه مرجع بر حسب مثبت یا منفی بودن معیار j ام مطابق رابطه زیر محاسبه می‌گردد.

$$\begin{cases} \tilde{x}_j^+ = (\max_i x_{ij}^{l*} \cdot \max_i x_{ij}^{m*} \cdot \max_i x_{ij}^{u*}) \cdot j \leq g \\ \tilde{x}_j^+ = (\min_i x_{ij}^{l*} \cdot \min_i x_{ij}^{m*} \cdot \min_i x_{ij}^{u*}) \cdot j > g \end{cases} \quad (\text{رابطه ۱۶})$$

سپس تمام درایه‌های ماتریس تصمیم نرمال شده، مجدداً محاسبه شده و رتبه‌بندی نهایی بر مبنای فاصله هر گزینه با نقطه مرجع با معیار Min-Max که توسط چیشف معرفی شده، انجام می‌شود. معیار Min-Max از طریق رابطه زیر تعریف می‌گردد.

$$\min_i (\max_j W \times d(\tilde{r}_i, \tilde{r}_{ij}^*)) \quad (\text{رابطه ۱۷})$$

در این رابطه W_j نشان دهنده وزن معیار j ام بوده و مجموع وزن معیارهای مختلف برابر یک است.

۳- فرم ضربی کامل فازی

در این روش مطلوبیت کلی گزینه i ام به شکل عدد بدون مقیاس از طریق رابطه زیر محاسبه می‌شود.

$$\tilde{u}_i = \frac{\tilde{A}_i}{\tilde{B}_i} \quad (\text{رابطه ۱۸})$$

در این رابطه $\tilde{A}_i = (A_{i1}, A_{i2}, A_{i3}) = \prod_{j=1}^g \tilde{x}_{ij}$ $i = 1, 2, \dots, m$ نشان دهنده ضرب عناصری از گزینه i ام است که مربوط به معیارهای مثبت بوده و باید بیشینه شوند. از سوی دیگر کسر رابطه ۱۸ نشان دهنده ضرب عناصری از گزینه i ام است که مربوط به معیارهای منفی بوده و باید کمینه شوند.

یافته‌های پژوهش

پس از جستجو و بررسی مقالات و ادبیات مرتبط با موضوع پژوهش و حذف مقاله‌هایی که متن کامل آن‌ها در دسترس نبود و یا مقاله اصل نبود و یا قابل ترجمه نبود، در نهایت ۶۲ مقاله (۳۷ مقاله انگلیسی و ۲۵ مقاله فارسی) انتخاب شدند که تماماً معیارهای لازم و مرتبط با موضوع پژوهش را دارا بودند. بعد از بررسی ادبیات و مقالات مرتبط، ۲۰۶ شاخص استخراج شد که با مقایسه شاخص‌های عملکردی موجود وزارت بهداشت و درمان در خصوص بیمارستان‌ها و حذف شاخص‌های تکراری و یکسان، ۱۴۴ شاخص تهیه شد که شامل ۲۷ شاخص در جنبه مالی، ۷ شاخص در جنبه مشتری، ۴۹ شاخص در جنبه فرایندهای داخلی، ۱۶ شاخص در جنبه رشد و یادگیری، ۱۸ شاخص در جنبه مسئولیت اجتماعی، ۸ شاخص در جنبه زیست محیطی و ۱۹ شاخص در جنبه حسن شهرت بود. سپس پرسشنامه‌ای تهیه گردید و ۱۴۴ شاخص به تفکیک هر یک از جنبه‌های مختلف ارزیابی متوازن پایدار و حسن شهرت در آن گنجانده شدند و از خبرگان خواسته شد تا نظر خودشان را درباره اهمیت هر یک از شاخص‌ها در قالب ۵ گزینه بسیار مناسب، مناسب، متوسط، نامناسب،

بسیار نامناسب بیان کنند. این پرسشنامه در دو مرحله به تمام بیمارستان‌های دولتی و خصوصی ایران که در سال ۱۳۹۸ تعداد آن‌ها ۹۰۷ تا بود فرستاده شد. پس از جمع‌آوری ۴۱۸ پرسشنامه و جمع‌بندی نظرات خبرگان و انجام محاسبات مربوط به روش دلفی فازی، در نهایت ۸۱ شاخص که ۲۸ شاخص مربوط به جنبه فرایندهای داخلی و به ترتیب ۱۰، ۶، ۸، ۹ و ۱۲ شاخص مربوط به جنبه مالی، جنبه مشتری، جنبه زیست‌محیطی، جنبه مسئولیت اجتماعی و جنبه حسن شهرت بود، به‌عنوان شاخص‌های کلیدی عملکرد، توسعه پایداری و حسن شهرت ارزیابی متوازن در زمینه ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها، طبق نگاره شماره ۱ انتخاب شدند.

در مرحله بعد، با استفاده از روش سوارا هر یک از شاخص‌های مربوط به جنبه‌های مختلف ارزیابی متوازن پایدار، وزن دهی و اهمیت هر یک از آن‌ها مشخص گردید. نتایج وزن دهی شاخص‌ها نشان داد که در جنبه مالی شاخص درآمد کل بیمارستان، در جنبه رشد و یادگیری شاخص نرخ رضایت کارکنان از متوسط دریافتی، در جنبه فرآیندهای داخلی شاخص ضریب اشغال تخت، در جنبه مشتری شاخص درصد شکایات دریافتی از بیماران، در جنبه زیست‌محیطی شاخص مدیریت آلاینده‌ها، در جنبه مسئولیت اجتماعی شاخص سرعت عمل در ارائه خدمات به بیماران و در جنبه حسن شهرت شاخص اخلاق سازمانی، دارای بیشترین اهمیت بودند. شکل شماره ۲ نمای کلی الگوی ارزیابی عملکرد برای بیمارستان‌ها را با رویکرد ارزیابی متوازن پایدار و حسن شهرت نشان می‌دهد.

نگاره (۱): شاخص‌های کلیدی عملکرد بیمارستان‌ها طبق روش دلفی فازی

منبع	شاخص‌ها	شاخص‌ها	شاخص‌ها	جنبه‌های SBSC
Chowdhury & Zelenyuk(2015) Shukri et al.(2015)	F6	هزینه تمام‌شده هر خدمت	F1	هزینه دارو و لوازم مصرفی (/)
Aujirapongpan et al.(2020)	F7	درصد کسورات بیمارستانی	F2	میانگین هزینه بیماران بستری
Váchová & Hajdíková (2018)	F8	درآمد کل بیمارستان	F3	میانگین هزینه هر تخت در روز
Gao et al.(2018) Hoshmand et al.(2018)	F9	حاشیه سود (مجموع سود نهایی)	F4	% هزینه کارکنان از هزینه کل بیمارستان
Simona Catuogno et al.(2017)	F10	نسبت کل درآمدها به کل هزینه‌ها	F5	هزینه‌های کل بیمارستان
Jeremy Henri Veillard(2013)	P15	جا گذاشتن جسم خارجی در مراحل جراحی	P1	متوسط اقامت بیمار

منابع	شاخص‌ها	شاخص‌ها	جنبه‌های SBSC
Bruno Yawe (2010)	P16	فاصله چرخش تخت	فرایندهای داخلی
Goshtasebi(2009)	P17	ضرب اشغال تخت	
Abhijit Basu (2010)	P18	میزان چرخش تخت	
Amir Ashkan Nasiripour(2012)	P19	تخت‌فغال به ثابت (جدی)	
Chun_Ling Chuang (2011) Dong et al.(2017)	P20	میزان استفاده از دستبند شناسایی	
Chowdhury & Zelenyuk(2015) Shukri et al.(2015)	P21	تعداد بیماران فوت‌شده	
Aujirapongpan et al.(2020) Chunhui Li (2013)	P22	٪مرگ‌ومیر بعد از عمل	
Váchová & Hajtková (2018)	P23	٪تکرار عمل جراحی	
Gao et al.(2018) Hoshmand et al.(2018)	P24	درصد حوادث شغلی (آسیب‌ناشی از کار)	
Simona Catuogno et al.(2017)	P25	میزان شکایات قانونی از بیمارستان	
Glover et al.(2015) Karsak et al.(2017)	P26	خطاهای درمانی	
Lacko et al.(2014) Rowena Jacobs(2013)	P27	خطاهای پزشکی	
Shrinivas Gautam(2013) Javier Garcia- Lacalle(2013)	P28	اشتباه در محل عمل جراحی	
K.R.Sinimole(2012) Vahe Akazandjian(2012)	G5	نرخ رضایت کارکنان از متوسط دریافتی	رشد و یادگیری
Aujirapongpan et al.(2020) Dong et al.(2017)	G6	میزان رسیدگی به شکایات کارکنان	
Hoshmand et al.(2018)	G7	نرخ جلبجایی کارکنان	

منابع	شاخص‌ها	شاخص‌ها	جنبه‌های SBSC
Gao et al.(2018) Karsak et al.(2017) Glover et al.(2015)	G8	G4	
Hui-Yin Tsai(2010) Hoshmand et al.(2018)	C4	C1	مشتری
Aujirapongpen et al.(2020) Gao et al.(2018)	C5	C2	
Karsak et al.(2017) Glover et al.(2015)	C6	C3	
Váchová & Hajdíkóvá (2018)	I5	I1	زیست‌محیطی
M. Buffoli et al.(2013)	I6	I2	
Carpenter D (2010)	I7	I3	
Dhillon & Kaur D.(2015)	I8	I4	
Purwanto Y(2010)	S6	S1	مسئولیت اجتماعی
Eshagh(2012)	S7	S2	
Keyvanara & Sajadi(2015)	S8	S3	
Haddiya et al.(2020)	S9	S4	
Ahmadi (2013)		S5	
Thomas K. Bauer et al.(2014)	R7	R1	حسن شهرت
Wu Lu & Latif Al-Hakim(2020)	R8	R2	
Namazi & ghadirian(1395)	R9	R3	
Percy.MF (2013)	R10	R4	
	R11	R5	
	R12	R6	

شکل ۲: الگوی ارزیابی عملکرد فازی برای بیمارستان های ایران با رویکرد کارت ارزیابی متوازن پایدار و حسن شهرت

نگاره (۲): رتبه‌بندی بیمارستان‌ها با روش مولتی‌مورا (بیمارستان‌های خصوصی بارنگ تیره مشخص شده است)

حسن شهرت		مسئولیت اجتماعی		زیست محیطی		مشتری		رشد و یادگیری		فرایندهای داخلی		مالی	
رتبه	بیمارستان	رتبه	بیمارستان	رتبه	بیمارستان	رتبه	بیمارستان	رتبه	بیمارستان	رتبه	بیمارستان	رتبه	بیمارستان
۱	۳۰۵	۱	۱۳۱	۱	۴۰	۱	۲۸۶	۱	۲۲۳	۱	۲۴۱	۱	۲۴۶
۲	۸۳	۲	۸۷	۲	۴۶	۲	۲۵۶	۲	۱۸۳	۲	۲۲۲	۲	۱۸۰
۳	۸۹	۳	۱۱۲	۳	۱۵۱	۳	۲۹۳	۳	۲۲۱	۳	۲۹۸	۳	۱۷۰
۴	۳۲	۴	۱۴۴	۴	۲۲۰	۴	۳۳۴	۴	۲۶۱	۴	۷۰	۴	۱۹۹
۵	۷۳	۵	۱۱	۵	۲۳	۵	۳۵۳	۵	۱۹۳	۵	۳۴۷	۵	۳۴۱
۶	۸۵	۶	۳۵۲	۶	۲۵۴	۶	۲۵۱	۶	۲۴	۶	۲۷۹	۶	۲۳۷
۷	۹۲	۷	۳۰	۷	۲۵۱	۷	۱۷۸	۷	۳۲	۷	۳۵۷	۷	۲۸۴
۸	۱۳	۸	۲۰۴	۸	۱۳۲	۸	۲۰۳	۸	۱۷۴	۸	۳۲۶	۸	۱۸۹
۹	۳۱۷	۹	۳۶	۹	۱۹۲	۹	۲۹۷	۹	۲۱۹	۹	۴	۹	۳۲۲
۱۰	۳۲۰	۱۰	۱۰۶	۱۰	۲۱۰	۱۰	۳۳۹	۱۰	۵	۱۰	۳۰۷	۱۰	۳۵۱
۱۱	۲۹۸	۱۱	۲۲۳	۱۱	۴۵	۱۱	۳۵۸	۱۱	۲۱۲	۱۱	۷۸	۱۱	۹
۱۲	۷۵	۱۲	۲۷۶	۱۲	۱۷۲	۱۲	۲۶۳	۱۲	۱۹۵	۱۲	۳۰۰	۱۲	۱۸
۱۳	۳۲۲	۱۳	۱۹۱	۱۳	۱۶۹	۱۳	۳۴۶	۱۳	۱۵۷	۱۳	۲۳	۱۳	۲۹۴
۱۴	۵۴	۱۴	۲۹۵	۱۴	۱۹۱	۱۴	۱۸۶	۱۴	۱۷۶	۱۴	۳۳۵	۱۴	۱۹۴
۱۵	۸۶	۱۵	۲۱۰	۱۵	۲۰۷	۱۵	۱۷۳	۱۵	۲۱۸	۱۵	۱۲۹	۱۵	۶۶
۱۶	۹۶	۱۶	۶۸	۱۶	۶۴	۱۶	۳۲۷	۱۶	۲۱۴	۱۶	۳۱۹	۱۶	۱۸۶
۱۷	۱۸۷	۱۷	۳۶۵	۱۷	۱۷۳	۱۷	۲۰۴	۱۷	۲۷۴	۱۷	۶۱	۱۷	۱۶۷
۱۸	۳۰۳	۱۸	۹۳	۱۸	۲۷۳	۱۸	۲۸۷	۱۸	۱۹۷	۱۸	۹۵	۱۸	۲۸۱
۱۹	۹۴	۱۹	۱۷۲	۱۹	۲۵۵	۱۹	۲۸۱	۱۹	۲۸۰	۱۹	۲۱۹	۱۹	۱۲۳
۲۰	۳۳۶	۲۰	۲۶۷	۲۰	۲۸۵	۲۰	۱۸۲	۲۰	۱۹۲	۲۰	۲۸۸	۲۰	۲۴۳
۲۱	۲۰۶	۲۱	۲۲۹	۲۱	۲۷۴	۲۱	۲۹۲	۲۱	۲۲	۲۱	۲۳۵	۲۱	۱۰۴
۲۲	۲۹۴	۲۲	۳۲۷	۲۲	۲۷	۲۲	۳۰۰	۲۲	۱۵۹	۲۲	۴۲	۲۲	۹۴
۲۳	۹	۲۳	۱۸۵	۲۳	۳۲۳	۲۳	۱۸۳	۲۳	۱۷۸	۲۳	۲۷۳	۲۳	۲۸۰
۲۴	۵۱	۲۴	۲۴۲	۲۴	۱۳۷	۲۴	۲۷۸	۲۴	۱۷۳	۲۴	۱۱۷	۲۴	۱۵
۲۵	۲۷۹	۲۵	۵۵	۲۵	۱۵	۲۵	۲۱۹	۲۵	۱۶۹	۲۵	۳۷	۲۵	۲۸۳
۲۶	۱۲۷	۲۶	۲۶۱	۲۶	۳۰۴	۲۶	۲۲۱	۲۶	۱۴۵	۲۶	۲۶۰	۲۶	۴۷
۲۷	۲۸۴	۲۷	۷۴	۲۷	۶۳	۲۷	۳۶۵	۲۷	۲۹	۲۷	۷۵	۲۷	۲۳۰
۲۸	۳۱۳	۲۸	۱۲۵	۲۸	۹۵	۲۸	۱۹۰	۲۸	۲۳	۲۸	۲۹۲	۲۸	۵۵
۲۹	۱۶	۲۹	۲۴۸	۲۹	۳۴۷	۲۹	۲۸۸	۲۹	۲۷۱	۲۹	۵۴	۲۹	۲۸۲
۳۰	۲۹۲	۳۰	۲۷۰	۳۰	۲	۳۰	۱۷۲	۳۰	۲۱۱	۳۰	۲۲۵	۳۰	۱۷۶

در نهایت با توجه به نتایج وزن دهی شاخص‌ها و استفاده از روش مالتی مورا، اقدام به رتبه‌بندی ۳۶۸ بیمارستان (که پرسشنامه را پاسخ داده بودند) از نظر هر یک از جنبه‌های مختلف ارزیابی متوازن پایدار و حسن شهرت، شد. به دلیل کاهش حجم مقاله، نتایج رتبه‌بندی ۳۰ بیمارستان اول، با روش مالتی مورا و الگوی جامع عملکرد در نگاره ۲ آورده شده است.

هم‌چنین تعداد و درصد بیمارستان‌های خصوصی و دولتی در ۱۵ بیمارستان اول از نظر اهمیت منظرها، در منظر اول ارزیابی عملکرد و در شاخص با اولویت اول به ترتیب در نگاره ۳، ۴ و ۵ نشان داده شده است.

نگاره (۳): تعداد و درصد بیمارستان‌های خصوصی و دولتی در ۱۵ بیمارستان اول از نظر اهمیت منظرها

منظر	حس شهرت		مسئولیت اجتماعی		زیست‌محیطی		مشتری		رشد و یادگیری		فرایندهای داخلی		مالی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بیمارستان خصوصی	۵	۳۳٪	۳	۲۰٪	۲	۱۳٪	۹	۶۰٪	۰	۰٪	۸	۵۳٪	۱۰	۶۷٪
بیمارستان دولتی	۱۰	۶۷٪	۱۲	۸۰٪	۱۳	۸۷٪	۶	۴۰٪	۱۵	۱۰۰٪	۷	۴۷٪	۵	۳۳٪

نگاره (۴): تعداد و درصد بیمارستان‌های خصوصی و دولتی در منظر اول ارزیابی عملکرد

منظر	حس شهرت		مسئولیت اجتماعی		زیست‌محیطی		مشتری		رشد و یادگیری		فرایندهای داخلی		مالی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بیمارستان خصوصی	۱۲	۱۰٪	۱۶	۱۳٪	۱۴	۱۱٪	۲۳	۱۸٪	۱۵	۱۲٪	۱۸	۱۴٪	۲۷	۲۲٪
بیمارستان دولتی	۳۸	۱۵۵٪	۳۸	۱۵۵٪	۳۶	۱۵٪	۱۹	۸٪	۴۲	۱۷٪	۳۹	۱۶٪	۳۱	۱۳٪

نگاره (۵): تعداد و درصد بیمارستان‌های خصوصی و دولتی در شاخص با اولویت اول

منظر	شاخص با اولویت اول	بیمارستان دولتی		بیمارستان خصوصی	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
مالی	درآمد کل بیمارستان	۱۳	۵٪	۱۲	۱۰٪
	بیانگین هزینه هر تخت در روز	۹	۴٪	۷	۶٪
	هزینه دارو و لوازم مصرفی (%)	۳	۱٪	۴	۳٪
	سایر شاخص های مالی	۶	۲٪	۴	۳٪
فراوندهای داخلی	خطاهای دارویی	۱۵	۶٪	۸	۶٪
	ضریب اشغال تخت	۸	۳٪	۴	۳٪
	میزان چرخش تخت	۶	۲٪	۲	۲٪
	سایر شاخص های فراوندهای داخلی	۱۰	۴٪	۴	۳٪
رشد و یادگیری	رضایت پرسنل از متوسط دریافتی	۲۱	۹٪	۸	۶٪
	میزان رسیدگی به شکایات کارکنان	۱۱	۵٪	۳	۲٪
	نرخ غیبت کارکنان	۷	۳٪	۲	۲٪
	سایر شاخص های رشد و یادگیری	۳	۱٪	۲	۲٪
مشتری	سهیلات برای خانواده ها و ملاقات کنندگان	۹	۴٪	۱۰	۸٪
	میزان رضایت مندی بیماران و همراهان	۵	۲٪	۷	۶٪
	درصد شکایات دریافتی از بیماران	۲	۱٪	۳	۲٪
	سایر شاخص های مشتری	۳	۱٪	۳	۲٪
زیست محیطی	مدیریت زباله های جامد	۶	۲٪	۲	۲٪
	مدیریت خرید سبز	۱۵	۶٪	۶	۵٪
	مدیریت آلاینده ها	۱۰	۴٪	۳	۲٪
	سایر شاخص های زیست محیطی	۵	۲٪	۳	۲٪
مسئولیت اجتماعی	راهه خدمات باکیفیت بالا به بیماران	۱۵	۶٪	۷	۶٪
	میزان پاسخگویی بیمارستان به شکایات بیماران	۱۱	۵٪	۴	۳٪
	لسوزانه بودن برخورد پرسنل با بیماران	۹	۴٪	۳	۲٪
	سایر شاخص های مسئولیت اجتماعی	۳	۱٪	۲	۲٪
حسن شهرت	شارکت در فعالیت های عام المنفعه	۹	۴٪	۳	۲٪
	کاهش مصرف انرژی های تجدید ناپذیر	۱۶	۷٪	۴	۳٪
	اخلاق سازمانی	۹	۴٪	۳	۲٪
	سایر شاخص های حسن شهرت	۴	۲٪	۲	۲٪
جمع		۲۴۳	۱۰۰٪	۱۲۵	۱۰۰٪

بحث و نتیجه گیری

هدف این پژوهش ارائه الگوی جامع و علمی در زمینه ارزیابی عملکرد بیمارستان‌های ایران، با استفاده از الگوی ترکیبی ارزیابی متوازن فازی پایدار و حسن شهرت با روش‌های سوارا و مالتی مورا با در نظر گرفتن جنبه‌های مالی و غیرمالی، جهت تأمین منافع ذینفعان مربوط (مدیران، کارکنان و بیماران) بود. در واقع مشکل اصلی، نبود یک الگوی جامع برای ارزیابی عملکرد بیمارستان است که بتواند عملکرد آن‌ها را افزون بر جنبه‌های مالی، مشتری، فرایندهای داخلی و رشد و یادگیری، از منظر شاخص‌های پایداری (مسئولیت اجتماعی و زیست‌محیطی) و منظر حسن شهرت نیز، ارزیابی نماید. با توجه به الگوی جامع ارائه شده در این پژوهش در شکل ۱، الگوی نهایی ارزیابی عملکرد فازی بیمارستان‌های ایران با رویکرد ارزیابی متوازن پایدار و حسن شهرت در شکل ۲ ارائه شده است. نتایج این پژوهش در مورد شاخص‌های عملکرد انتخاب شده جهت ارزیابی مالی، فرایندهای داخلی، مشتری و رشد و یادگیری بیمارستان‌ها، با نتایج پژوهش گائو و همکاران (۲۰۱۸)، وفایی نجار و همکاران (۱۳۹۷)، اجیراپونگین و همکاران (۲۰۲۰)، مصدق راد و دهنوی (۱۳۹۷) و قندهاری و همکاران (۱۳۹۶) و تنها در بعد فرایندهای داخلی با نتایج پژوهش درگاهی و همکاران (۱۳۹۵) مطابقت دارد. هم‌چنین نتایج این پژوهش در مورد شاخص‌های کلیدی بیمارستان‌ها جهت ارزیابی عملکرد زیست‌محیطی، مسئولیت اجتماعی و حسن شهرت، با نتایج پژوهش واچووا و حاجدی‌کوا (۲۰۱۸) و پوروانتو (۲۰۱۰)، وقدی و ابوزید (۲۰۲۱) و احمدی (۲۰۱۳) مطابقت دارد. از کل ۳۶۸ پرسشنامه دریافت شده، ۲۴۳ پرسشنامه مربوط به بیمارستان‌های دولتی و ۱۲۵ پرسشنامه مربوط به بیمارستان‌های خصوصی بود. نتایج نشان می‌دهد که بیمارستان‌ها جهت ارزیابی عملکردشان، شاخص‌های متفاوتی را در اولویت قرار می‌دهند. طبق نگاره شماره ۲ و ۳ در بین بیمارستان اول در منظر مالی، ۱۰ بیمارستان خصوصی و ۵ بیمارستان دولتی بودند و در منظر مشتری، ۹ بیمارستان خصوصی و ۶ بیمارستان دولتی بودند که نشان می‌دهد بیمارستان‌های خصوصی، منظر مالی و منظر مشتری را به ترتیب جهت ارزیابی عملکرد، بیشتر در اولویت قرار می‌دهند. از طرفی در منظر رشد و یادگیری، تمام ۱۵ بیمارستان اول، دولتی بودند که نشان می‌دهد بیمارستان‌های دولتی جهت ارزیابی عملکرد، منظر رشد و یادگیری را در اولویت قرار می‌دهند. در ضمن طبق نگاره شماره ۳ و ۴ در بین

کل بیمارستان‌های خصوصی، ۲۲ درصد و ۱۸ درصد آن‌ها به ترتیب منظر مالی و منظر مشتری و در بین کل بیمارستان‌های دولتی، ۱۷ درصد و ۱۶ درصد، آن‌ها به ترتیب منظر رشد و یادگیری و منظر فرایندهای داخلی را جهت ارزیابی عملکرد، مورد اهمیت قرار می‌دهند. نتایج نشان می‌دهد که فقط ۱۰ درصد بیمارستان‌های خصوصی و ۸ درصد بیمارستان‌های دولتی به ترتیب منظر حسن شهرت و منظر مشتری را در اولویت اول برای ارزیابی عملکرد قرار می‌دهند. از طرفی طبق نگاره شماره ۵ به ترتیب ۵ درصد و ۱۰ درصد بیمارستان‌های دولتی و خصوصی، شاخص درآمد کل بیمارستان و ۶ درصد کل بیمارستان‌ها، شاخص خطاهای دارویی و ارائه خدمات با کیفیت بالا به بیماران را در اولویت اول جهت ارزیابی عملکرد قرار می‌دهند. هم‌چنین به ترتیب ۹ درصد و ۶ درصد بیمارستان‌های دولتی و خصوصی، شاخص رضایت پرسنل از متوسط دریافتی و ۴ درصد و ۸ درصد بیمارستان‌های دولتی و خصوصی، شاخص تسهیلات برای خانواده‌ها و ملاقات کنندگان را در اولویت اول ارزیابی عملکرد قرار می‌دهند. ۶ درصد بیمارستان‌های دولتی و ۵ درصد بیمارستان‌های خصوصی شاخص مدیریت خرید سبز و ۷ درصد بیمارستان‌های دولتی و ۳ درصد بیمارستان‌های خصوصی، شاخص کاهش مصرف انرژی‌های تجدید ناپذیر را جهت ارزیابی عملکرد، در اولویت اول مد نظر می‌گیرند.

پیشنهاد می‌گردد که وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ایران و مدیران بیمارستان‌ها از الگوی ارائه شده در این پژوهش برای ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها استفاده کنند چون با حداقل هزینه و زمان، می‌توانند نقاط بحرانی را شناسایی کنند. هم‌چنین این الگوی جامع، به‌عنوان ابزاری مفید برای ارزیابی و مقایسه بیمارستان‌ها می‌تواند مفید باشد. این الگو انعطاف‌پذیر بوده و با توجه به شرایط موجود در بیمارستان‌های هدف، می‌تواند تعدیل گردد. پیشنهاد می‌گردد که در پژوهش‌های آینده روش‌های استفاده شده در این پژوهش برای ارزیابی عملکرد سایر ارگان‌های تحت پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ایران و هم‌چنین سایر وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها، اجرا گردد. با توجه به اینکه این الگو جامع و کامل است و افزون بر شاخص‌های عملکرد، شاخص‌های توسعه پایداری و حسن شهرت را نیز در نظر گرفته است، می‌تواند برای دولت و مدیران بیمارستان‌ها مفید باشد و به آن‌ها کمک کند تا دیدگاه خود را در مورد ارزیابی عملکرد تغییر دهند.

منابع

- آذر، عادل؛ ولی پورخطیر، محمد؛ مقبل باعرض، عباس؛ حساس یگانه، یحیی. (۱۳۹۲). ارزیابی کارایی بیمارستان‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران با استفاده از تحلیل پوششی داده‌ها. *مدیریت سلامت*، ۱۶(۵۳): ۳۶-۴۶.
- باغبانیان، عبدالوهاب. (۱۳۸۶). بررسی رابطه بین عملیات و درجه ارزیابی در بیمارستان‌های دانشگاه علوم پزشکی شیراز. *پیاورد سلامت*، ۱(۲): ۷۰-۷۹.
- حجازی، رضوان؛ جوادی، شهره؛ یزدانی، سارا. (۱۳۹۲). مقایسه روش‌های ارزیابی سازمان: کارت امتیازی متوازن و مدل تعالی. *فصلنامه حسابداری و منافع اجتماعی*، ۳(۲): ۱۵-۱.
- درگاهی، حسین؛ طلوعی رخشان، شیوا؛ صادقی فر، جمیل. (۱۳۹۵). ارزیابی عملکرد بیمارستان‌های زیر پوشش دانشگاه علوم پزشکی تهران با استفاده از مدل پابن لاسو. *پیاورد سلامت*، ۱۰(۳): ۲۹۸-۲۹۰.
- سامانه آمار و اطلاعات بیمارستانی کشور. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، avab.behdasht.gov.ir
- سجادی، سید حسین؛ بنابی قدیم، رحیم. (۱۳۹۳). سیستم‌ها و شاخص‌های مدیریت عملکرد پایدار. *فصلنامه حسابداری و منافع اجتماعی*، ۴(۴): ۸۲-۶۹.
- شهری، سمیه؛ طیبی، سید جمال‌الدین؛ نصیری پور، امیر اشکان؛ غفاری، فرهاد. (۱۳۹۶). تأثیر کارکردها بر اهداف نظام سلامت ایران. *پیاورد سلامت*، ۱۱(۳): ۲۵۸-۲۴۷.
- شیخ‌زاده، رجبعلی. (۱۳۹۰). طراحی الگوی ارزیابی و مدیریت عملکرد نظام سلامت کشور. *پژوهش‌های مدیریت*، ۳(۱۰): ۱۰۸-۸۳.
- قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ۱۳۹۴-۱۳۹۰، www.moi.ir.
- مصدق راد، علی محمد؛ دهنوی، حامد. (۱۳۹۷). ارزشیابی عملکرد بیمارستان‌های ایران: مرور نظام‌مند و فرا تحلیل دو دهه پژوهش. *نشریه پایش*، ۷(۶): ۶۱۵-۶۰۳.
- ملک‌زاده، رویا؛ محمودی، قهرمان؛ عابدی، قاسم. (۱۳۹۸). ارزیابی عملکرد بیمارستان با استفاده از کارت امتیازی متوازن و الگوی زنجیره‌ای برنامه. *مدیریت ارتقای سلامت*، ۸(۳): ۵۸-۵۳.
- نمازی، محمد. (۱۳۸۲). تکامل ارزیابی متوازن. *پژوهش‌نامه علوم انسانی و اجتماعی*، ۳(۸)، ۱۸۹-۱۶۱.
- نمازی، محمد. (۱۳۸۴). بررسی کاربردهای تئوری نمایندگی در حسابداری مدیریت. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۲۲(۲): ۱۶۴-۱۴۷.

- نمازی، محمد؛ رضایی، امیررضا. (۱۳۸۲). ارزیابی متوازن در حسابداری مدیریت. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۲(۳۸): ۲۰-۲.
- نمازی، محمد؛ عظیمی بیدگلی، مصطفی. (۱۳۹۱). تعیین معیار ارزیابی متوازن و رتبه‌بندی آن‌ها با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۹(۳۵): ۲۱-۱.
- نمازی، محمد؛ قدیریان آرانی، محمدحسین. (۱۳۹۵). حسن شهرت: منظر پنجم ارزیابی متوازن. *بررسی‌های حسابداری*، ۳(۱۲): ۸۳-۱۱۰.
- نمازی، محمد؛ نمازی، نوید رضا. (۱۳۹۵). رتبه‌بندی شرکت‌ها بر اساس سنج‌های ارزیابی عملکرد با استفاده از فن چند شاخصه TOPSIS و مقایسه معیارهای ارزیابی (شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران). *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۸(۲): ۶۴-۳۹.
- وفایی نجار، علی؛ ابراهیمی پور، حسین؛ هوشمند، الهه؛ زمردی نیت، هادی. (۱۳۹۷). شناسایی و اولویت بندی شاخص‌های ارزیابی عملکرد بیمارستان با ترکیبی از کارت امتیازی متوازن و تکنیک دلفی (بیمارستان منتصریه). *نوید نو*، ۲۱(۶۶): ۱۱-۱.
- یحیایی، محمد؛ احمدی، سید علی‌اکبر؛ کولیوند، پیر حسین؛ رجب‌بیگی، مجتبی. (۱۳۹۸). تلفیق مدل‌های مدیریت کازنی و کارت امتیازی متوازن (BSC) جهت ارائه الگویی برای بهبود مستمر عملکرد بیمارستان‌ها (مورد مطالعه بیمارستان‌های تحت پوشش دانشگاه علوم پزشکی شاهرود). *پیاورد سلامت*، ۱۳(۵): ۳۸۱-۳۶۹.

References

- Akkaya, G. Turanoğlu, B. & Öztaş, S. (2015). An integrated fuzzy AHP and fuzzy MOORA approach to the problem of industrial engineering sector choosing. *Expert Systems with Applications*, 42(24), 9565-9573.
- Amer, F. Hammoud, S. Lohner, S. Boncz, I. & Endrei, D. (2021). The impact for implementing balanced scorecard in health care organizations: A systematic review. Retrieved from: <https://www.medrxiv.org>.
- Aujirapongpan, S. Meesok, K. Theinsathid, P. & Maneechot, CH. (2020). Performance evaluation of community hospitals in Thailand: An analysis based on the balanced scorecard concept. *Iranian Journal of Public Health*, 49(5), 906-913.
- Azar, A. ValiPourkhatir, M. MoghbalBaarz, A. HasasYeganeh, Y. (2013). Evaluating the efficiency of hospitals of Tehran University of Medical Sciences using data envelopment analysis. *Health Management*, 16 (53): 36-46. (In Persian).

- Baghbanian, A. (2008). Investigating the relationship between operations and evaluation grade in hospitals of Shiraz University of Medical Sciences. *Payavard Salamat*, 1 (2): 70-79. (In Persian).
- Baiman, S. (1982). Agency research in managerial accounting: a survey. *Journal of Accounting Literature*. (1):154-213.
- Biswas & Aindrila. (2021). Designing of sustainability balanced scorecard in health care sector – contextual reference to the emergence of pandemic *Management Accountant*,56(2),108-119.
- Brauers, W. K. M. & Zavadskas, E. K. (2006). The MOORA method and its application to privatization in a transition economy by a new method: the MOORA method, *Control and Cybernetics*, 35(2), 445–469.
- Brauers, W. K. M. & Zavadskas, E. K. (2012). Robustness of MULTIMOORA: a method for multi-objective optimization, *Informatica*, 23(1), 1–25.
- Busse, R, Klazinga, N, Panteli, D., & Quentin, W. (2019). Improving healthcare quality in Europe: Characteristics, effectiveness and implementation of different strategies. *OECD, World Health Organization*.
- Chai, N. (2009). Sustainability performance evaluation system government. *New York: Springer*.
- Chowdhury, H. Zelenyuk, V. (2015). Performance of hospital services in Ontario: DEA approach. *Omega*, 56(3), 102-110.
- Country hospital statistics and information system. Ministry of Health and Medical Education, (avab.behdasht.gov.ir).
- Dargahi, H. Toloui Rakhshan, Sh. Sadeghifar, J. (2016). Evaluation of the performance of hospitals under the auspices of Tehran University of Medical Sciences using the Pabon Lasso model. *Payavard Salamat*, 10 (3): 290-298, (In Persian).
- Dehnavi, A. Aghdam, I. N. Pradhan, B. & Varzandeh, M. H. (2015). A new hybrid model using step-wise weight assessment ratio analysis technique and adaptive neuro-fuzzy inference system for regional landslide hazard assessment in Iran. *Catena*, 135(4), 122-148.
- Figge, F. Hahn, T. Schaltegger, S. & Wagner, M. (2002). The sustainability balanced scorecard – Linking sustainability management to business strategy. *Business Strategy and the Environment*, 11(5), 269–284.
- Freeman, R.E. (1984). Strategic management: A stakeholder approach. Boston, MA, *Pitman*.
- Frimpong, S. & Owusu, C. (2012). Corporate social and environmental auditing: Perceived responsibility or regulatory requirement. *Research Journal of Finance and Accounting*, 3(4), 47-56.
- Gao, H. Chen, H. & Feng J. (2018). Balanced scorecard-based performance evaluation of Chinese county hospitals in underdeveloped areas. *Journal of International Medical Research*, 46(5), 1947–1962.

- Hejazi, R, Javadi, Sh, Yazdani, S. (2013). Comparison of organizational evaluation methods: Balanced scorecard and excellence model. *Journal of Accounting and Social Interests*, 3 (2): 1-15. (In Persian).
- Hsueh, S. L.(2013). A Fuzzy logic enhanced environmental protection education model for policies decision support in green community development. *The Scientific World Journal*, 2013(2), 1015-1027.
- Jensen, M. C. & Meckling, W. H.(1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360.
- Kaplan, R. S. & Norton, D. P. (1992). The balanced scorecard: Measures that drive performance. *Harvard Business Review*, 70(1), 71-79.
- Kardaras, D. K. Karakostas, B. & Mamakou, X.J. (2013). Content presentation personalisation and media adaptation in tourism web sites using fuzzy Delphi method and fuzzy cognitive maps. *Expert Systems with Applications*, 40(3), 2331-2342.
- Keršulienė, V. Zavadskas, E. K. & Turskis, Z. (2010). Selection of rational dispute resolution method by applying new step-wise weight assessment ratio analysis (SWARA). *Journal of Business Economics and Management*, 11(2), 243-258.
- Law of the Fifth Five-Year Plan for Economic, Social and Cultural Development of the Islamic Republic of Iran, Ministry of Health, Treatment and Medical Education 1390-1394. www.moi.ir.
- Malekzadeh, R. Mahmoudi, Gh. Abedi, Gh. (2020). Evaluate hospital performance using a balanced scorecard and program chain pattern. *Health Promotion Management*, 8 (3): 53-58. (In Persian).
- Mossadegh Rad, A. Dehnavi, H. (2019). Evaluating the performance of Iranian hospitals: A systematic review and meta-analysis of two decades of research. *Health Monitor*.7 (6): 603-615. . (In Persian).
- Namazi, M. Azimi Bidgoli, M. (2013). Determining the criteria of balanced evaluation and ranking them using the hierarchical analysis process in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 9 (35):1-21. .(In Persian).
- Namazi, M. Ghadirian Arani, M. (2015).Reputation: The fifth perspective of balanced evaluation. *Accounting Reviews*, 3 (12): 83-110.(In Persian).
- Namazi,M.& Ramezani,A.(2004).Balanced scorecard in management accounting. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 2 (38): 2-20. (In Persian).
- Namazi,M.(1985).Theoretical developments of principal-agent employment contract in accounting: the state of the art. *Journal of Accounting Literature* 4:113-163.
- Namazi, M. (2013). Role of the agency theory in implementing management's control . *Journal of Accounting and Taxation*, 5(2), 38-47.
- Namazi, M.(2006). Investigating the applications of agency theory in management accounting. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 22 (2): 147-164. (In Persian).
- Namazi,M.(2004).Evolution of balanced scorecard. *Journal of Executive Management*, 3 (8),161-189. .(In Persian).
- Namazi, M. Namazi, N.(2017). Ranking of companies based on performance evaluation metrics using TOPSIS multi-criteria technique and comparison of

- evaluation criteria (Evidence from Tehran Stock Exchange). *Financial Accounting Research*, 8 (2): 39-64. (In Persian).
- Neely, A. Gregory & Plants, K. (1995). Performance measurement system design. *International Journal of Operations and Production Management*, 15(4), 80-116.
- Neuendorf, K. A. (2011). Content analysis—A methodological primer for gender research. *Sex Roles*, 64(3-4), 276–289.
- Purwanto.Y.(2010).The effect of service delivery performance and corporate social responsibility on institutional image and competitive advantage and its implication on customer trust (A survey of private hospitals in Solo Raya).*ICSEARD Journal*,4(2),86-105.
- Sajjadi, S. H, Bonabi Ghadim, R (2014). Systems and indicators of sustainable performance management. *Journal of Accounting and Social Interests*, 4 (4): 69-82. (In Persian).
- Shahri, S.Tabibi,S. J. Nasiripour,A. Ghaffari, F.(2018). The effect of functions on the goals of the Iranian health system. *Payavard salamat*, 11 (3): 247-258.(In Persian).
- Sheikhzadeh, R. (2012). Designing a model for evaluating and managing the performance of the country's health system. *Management Research*, 3 (10): 83-108.(In Persian).
- Vachova,L. & Hajdíková,T. (2018). Evaluation of Czech hospitals performance using MCDM methods. *WCECS*, 2(2), 1-8.
- Wafae Najjar, A. Ebrahimipour, H. Hooshmand, E. Zomordi Niat, H. (2019). Identify and prioritize hospital performance evaluation indicators with a combination of balanced scorecard and Delphi technique (Montaserieh Hospital). *Navidno*, 21 (66): 1-11.(In Persian).
- Wagdi,O. & Abouzeid,W.(2021). Improving the performance of healthcare institutions under COVID-19 by using balanced scorecards: A comparative study. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*,25(5),5011-5019.
- Yahyaee,M.Ahmadi,S.A.A.Kolivand,P.RajabBeigi,M.(2020).Combining Kaizen management models and Balanced Scorecard (BSC) to provide a model for continuous improvement of hospitals (case study of hospitals under the auspices of Shahroud University of Medical Sciences). *Payavard salamat*, 13 (5): 369-381.(In Persian).
- Zolfani, S. H. Aghdaie, M. H. Derakhti, A. Zavadskas, K. E. & Varzandeh, M. H.(2013). Decision making on business issues with foresight perspective; an application of new hybrid MCDM model in shopping mall locating. *Expert Systems with Applications*, 40(17), 7111–7121.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC-BY 4.0 license.

بررسی تطبیقی حسابداری دارایی‌های میراث ملی^۱

محمدحسین صفرزاده بندری^۲، بنیامین عزیزی^۳، حمزه زاهد دوست^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۵

مقاله ترویجی

چکیده

هدف: دارایی‌های مرتبط به میراث ملی اغلب یکی از ابزارهای مهم توسعه اقتصادی در کشور تلقی می‌شوند. بنابراین، لازم است برای اندازه‌گیری این نوع دارایی‌ها و اثرات اقتصادی ناشی از آنها، ابزارها و روش‌های خاصی اجرا و ارزیابی شوند و این در حالی است که حسابداری کلیه دارایی‌ها با توجه به ذهنی بودن برخی روش‌ها، از برخی جهات دارای نقص و کاستی است.

روش: دارایی‌های میراث ملی، از جمله دارایی‌هایی به شمار می‌رود که با توجه به ماهیت آنها، شناسایی و اندازه‌گیری آنها با چالش‌های متعددی روبرو است. حسابداری این دارایی‌ها نیز نسبت به سایر دارایی‌ها دشوارتر است و استانداردهای مربوط به شناسایی و اندازه‌گیری آنها با سایر استانداردها متفاوت است. روش مورد استفاده در این پژوهش به این منظور، بررسی مروری استانداردها و مقررات شناسایی و اندازه‌گیری این نوع دارایی در ایران و چند کشور نمونه است.

یافته‌ها: در پژوهش حاضر تلاش شده است تا ادبیات مربوط به دارایی‌های میراث ملی و تلاش‌های صورت گرفته توسط نهادهای تدوین‌کننده استاندارد در سطح بین‌المللی در زمینه نحوه شناسایی و اندازه‌گیری این دارایی‌ها مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

نتیجه‌گیری: در ایران نیز استاندارد مدون و جداگانه‌ای برای شناسایی و اندازه‌گیری این دارایی‌ها وجود ندارد و در استانداردهای ۵ و ۷ به صورت مختصر ضوابط مشخصی در نظر گرفته شده است که در این مقاله مورد توجه قرار گرفته است.

دانش افزایی: با توجه به اینکه در این زمینه پژوهشی انجام نشده است، در این مقاله روش‌های مختلف برای اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی مورد بررسی قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: میراث ملی، دارایی یا بدهی، شناسایی، اندازه‌گیری.

طبقه بندی موضوعی: M42

DOI: 10.22051/JAASCI.2021.37712.1640

۱. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران، نویسنده مسئول، (hosein470@gmail.com)

۲. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. (Benyaminazizi90@gmail.com)

۳. کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. (Ha.zaheddoust@gmail.com)

۴. jaacsi.alzahra.ac.ir

مقدمه

اینکه چه اقلامی بایستی به‌عنوان دارایی در ترازنامه شناسایی شوند و این اقلام چگونه باید اندازه‌گیری شوند موضوع جدیدی نیست (ناپیر و جیوانونی^۱، ۲۰۲۰). از سوی دیگر حسابداری کلیه دارایی‌ها، با توجه به ذهنی بودن آن از برخی جهات دارای نقص است (هینس^۲، ۱۹۸۸). حسابداری دارایی‌های میراث ملی نسبت به سایر دارایی‌ها دشوارتر به نظر می‌رسد و استانداردهای مربوط به شناسایی و اندازه‌گیری آنها با سایر استانداردها متفاوت است. در گذشته دارایی‌های آثار باستانی در صورت‌های مالی ارگان‌های دولتی کشورها وجود نداشت. در سال‌های اخیر اقداماتی برای گنجانیدن این دسته از دارایی‌ها، ابتدا از طریق افشا و اخیراً در ترازنامه، در صورت‌های مالی سالانه انجام شده است. تاکنون روش‌های مختلفی برای ارزشیابی و اندازه‌گیری دارایی‌ها شناسایی شده است، اما ارزش دارایی‌ها با گذشت زمان دچار تغییراتی می‌شود و به شدت تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند فرصت‌های اقتصادی و روندهای تشکیل فرهنگ قرار می‌گیرند. برخلاف سایر دارایی‌ها، دارایی‌های میراث ملی دارای ارزش اقتصادی و فرهنگی هستند (الوود و گرینوود^۳، ۲۰۱۶)، اما سؤال این است که آیا این ارزش اقتصادی بر ارزش فرهنگی دارایی‌ها تأثیرگذار است؟ و روش‌های اندازه‌گیری ارزش اقتصادی کدامند؟ در این پژوهش روش‌های شناسایی و اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی در کشورهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

حسابداری دارایی‌های میراث ملی، در مقایسه با انواع دیگر دارایی‌ها با چالش‌های زیادی روبرو است. به‌عنوان مثال، بعید به نظر می‌رسد که ارزش واقعی دارایی‌های میراث ملی از نظر فرهنگی، زیست‌محیطی، آموزشی و یا تاریخی به‌طور کامل قابل ارزشیابی باشند و صرفاً بر اساس قیمت‌های بازار منعکس شوند. برخلاف سایر دارایی‌ها، دارایی‌های میراث ملی قابل جایگزینی نیستند و ممکن است ارزش آنها با گذشت زمان افزایش یابند، حتی اگر از لحاظ فیزیکی در شرایط بدی قرار گیرند. علاوه بر این، ممکن است که قانون، ممنوعیت‌ها یا محدودیت‌های شدیدی را در استفاده از آنها اعمال کند. در نهایت، در اکثر موارد مردم انتظار دارند که دارایی‌های میراث ملی باید برای نسل‌های

---

1. Napier & Giovannoni
2. Hines
3. Ellwood & Greenwood

آینده حفظ و نگهداری شود. همچنین، در ارتباط با مدیریت و حسابداری دارایی‌های میراث ملی طیف وسیعی از مشکلات عملی، مانند استفاده از مبنای اندازه‌گیری مناسب و برآورد عمر مفید آنها وجود دارد. علاوه بر این، سرمایه‌ای نمودن دارایی‌های میراث ملی می‌تواند تأثیر متفاوتی بر ارزش خالص ترازنامه بخش عمومی در کشورهای مختلف داشته باشد، زیرا این آثار با توجه به حجم دارایی‌های میراثی که متعلق به هر کشور است متفاوت خواهد بود. به‌عنوان مثال، در ایران که بسیاری از آثار باستانی، طبیعی و ... را در خود جای داده است و سرمایه‌ای نمودن این حجم از دارایی‌های میراث ملی منجر به اغراق در میزان دارایی‌های خالص می‌شود و این در حالی است که کشور از بدهی‌های عمومی بسیاری در ترازنامه خود بهره می‌برد و با کسری بودجه مواجه است.

بنابراین، با توجه به مباحث گذشته و مطالب ارائه شده در سطح بین‌الملل، هدف این پژوهش مقایسه روش‌های گوناگون شناسایی و اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی در سطح جهان و در نهایت ارائه پیشنهادهایی برای اندازه‌گیری و افشای این دسته از دارایی‌ها در صورت‌های مالی نهادهای دولتی مربوطه، در ایران است. در این پژوهش تشریح روش‌های مختلف برای اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی ارائه شده است و برای دستیابی به این هدف موضوعات زیر در این پژوهش بررسی و تشریح شده‌اند:

اطلاعات عمومی مربوط به دارایی‌های میراث ملی

روش‌های اندازه‌گیری موجود تحت نظارت نهادهای استاندارد گذاری بین‌المللی مانند استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی^۱، استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی^۲، قوانین حسابداری اتحادیه اروپا^۳ و

روش‌های اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی در سطح استانداردهای حسابداری کشور.

اهداف حسابداری دارایی‌های میراث ملی

دارایی‌های میراث ملی نه تنها به دلیل ارزش فرهنگی، بلکه به دلیل تعداد زیاد آنها در برخی از کشورها، مورد توجه حسابداری بخش دولتی است. به‌علاوه، به‌طور مسلم نمی‌توان اظهار داشت که دولت‌ها همیشه منابع کافی برای حفظ کلیه دارایی‌های میراث ملی را در اختیار خواهند داشت. مخارج دولت برای

1. International Financial Reporting Standards
2. International Public Sector Accounting Standards
3. European Union Accounting Rules

نگهداری آثار ملی با هزینه‌هایی مانند منافع اجتماعی مقایسه می‌شوند. دسترسی به اطلاعات مورد نیاز در مورد هزینه‌های حفظ و نگهداری این آثار، از منابع مهم برای تصمیم‌گیری در بخش عمومی تلقی می‌شود. بنابراین، یکی از اهداف حسابداری آثار ملی ارائه اطلاعاتی است که از تصمیمات مربوط به حفظ و نگهداری این دارایی‌ها پشتیبانی می‌کند. علاوه بر این، افشای اطلاعات در مورد دارایی‌های میراث ملی در صورت‌های مالی می‌تواند به جلوگیری از تخریب، سرقت و غفلت از این آثار کمک کند.

تعریف و شناسایی دارایی‌های میراث ملی

هیئت استانداردهای حسابداری انگلستان^۱ در استاندارد گزارشگری مالی ۳۰ دارایی‌های میراث ملی را چنین تعریف کرده است «یک دارایی مشهود با ویژگی‌های تاریخی، هنری، علمی، فناوری، ژئوفیزیک یا محیطی که اصولاً به دلیل سهمی که در حفظ دانش و فرهنگ یک ملت دارد را دارایی میراث ملی گویند» (استانداردهای حسابداری انگلستان، ۲۰۰۹).

در استاندارد گزارشگری مالی ۱۰۲ (۲۰۱۳) که در انگلستان و ایرلند کاربرد دارد، به این تعریف دارایی‌های نامشهود نیز اضافه شده است. با این تعریف استاندارد گزارشگری مالی، کتابخانه‌های دیجیتال را نیز می‌توان به‌عنوان دارایی‌های میراث ملی در نظر گرفت. هیئت استانداردهای حسابداری انگلستان دارایی‌های میراث ملی را همانند سایر دارایی‌های حسابداری در نظر گرفته است. این هیئت کمک به فرهنگ و دانش را از اصول شناسایی یک دارایی به‌عنوان دارایی میراث ملی می‌داند. بنابراین، هر دارایی را که ارزش آن بیش از جریان‌های نقدی باشد که تولید می‌کند و دارای منافع عمومی باشد، دارایی میراث ملی قلمداد می‌شود (هیئت استانداردهای حسابداری، ۲۰۰۷). دارایی‌های میراث ملی دارای ویژگی‌های خاصی هستند، از جمله اینکه آنها عمر طولانی دارند (که می‌تواند هزاران سال به طول بیانجامد) و اغلب منحصر به فرد یا غیرقابل جایگزینی هستند و برای خرید یا فروش آنها معمولاً محدودیت و ممنوعیت قانونی شدیدی گذاشته شده است.

شناخت دارایی‌های میراث ملی در صورت‌های مالی مؤسسات خیریه و نهادهای بخش دولتی موضوع بحث‌های علمی و تخصصی زیادی بوده است. شناسایی این دسته از دارایی‌ها در صورت‌های

1. UK Accounting Standards Board

مالی بخش دولتی با اصول جدید مدیریت دولتی سازگار است. در اصول جدید مدیریت دولتی سازمان‌های بخش دولتی برای کارایی و اثربخشی بیشتر و تقویت مدیریت، از روش‌های مدیریتی بخش خصوصی از جمله حسابداری استفاده می‌کنند (هود^۱، ۱۹۹۱؛ هود، ۱۹۹۵؛ لپسلی^۲، ۲۰۰۹). برخی از نویسندگان دانشگاهی از این ایده برای دارایی‌های میراث ملی حمایت می‌کنند. میکالف و پیرسون^۳ (۱۹۹۷) استدلال می‌کنند که دارایی‌های میراث ملی همانند سایر دارایی‌ها باید شناسایی و در صورت‌های مالی افشا شوند. به روشی مشابه، رولز^۴ (۱۹۹۲) اظهار داشت که دارایی‌های میراث ملی با دارایی‌های دیگر مانند زمین که ممکن است ارزش بازار آن قابل تعیین نباشد، اما همچنان لازم است که در صورت‌های مالی لحاظ شود، تفاوتی ندارد.

با این حال، موتز^۵ (۱۹۸۸) در یکی از پژوهش‌های خود از مثال بنای یادبود واشنگتن برای بحث درباره شناسایی دارایی‌های میراث ملی در صورت‌های مالی استفاده کرد. به گفته او بنای یادبود بیشتر به یک بدهی، تا به یک جریان نقدی در آینده، شبیه است (موتز، ۱۹۸۸). با این تفسیر، این بنا به عنوان بدهی در صورت‌های مالی شناسایی می‌شود. علاوه بر این، کارنگی و وولنایزر^۶ (۱۹۹۵، ۱۹۹۶) استدلال می‌کنند که از آنجایی که دارایی‌های میراث ملی اغلب قابل فروش نیستند، نباید با بدهی‌ها همسان شوند و نمی‌توان آنها را از نظر پولی ارزیابی کرد. این چالش‌های اساسی در شناسایی دارایی‌های میراث ملی توسط بارتون^۷ (۲۰۰۰) بیشتر گسترش داده شده است که معتقد است دولت غالباً فقط متولی دارایی‌های میراث ملی است. او بیان کرد که وظیفه دولت حفظ و نگهداری دارایی‌های میراث ملی برای نسل‌های حال و آتی است و هر نسلی موظف است هزینه‌های حفاظت و نگهداری از آنها را متقبل شود، زیرا از مزایای آن بهره‌مند می‌شوند. او همچنین، اظهار داشت که دارایی‌های میراث عمومی نباید در صورت‌های مالی دولت لحاظ شود. بارتون در ادامه آنها را

-
1. Hood
  2. Lapsley
  3. Micallef and Peirson
  4. Rowles
  5. Mautz
  6. Carnegie and Wolnizer
  7. Barton

کالاهاى عمومى قلمداد مى‌کند که اغلب غیرقابل معاوضه و غیررقابتي هستند (بارتون، ۲۰۰۰؛ بارتون، ۲۰۰۵).

انتقادات وارده به حسابداری دارایی‌های میراث ملی مربوط به استفاده از روش حسابداری بخش خصوصی است. حسابداری بخش خصوصی نمی‌تواند نیازهای حسابداری بخش عمومی و شناسایی خدمات و کالاهاى عمومى را برطرف کند (الوود^۱، ۲۰۰۹). فری و زان^۲ (۲۰۱۴) و زان (۲۰۰۲) برای بررسی نقش حسابداری در عملکرد مدیریت، دارایی‌های میراث ملی شهر بمبئی را انتخاب کرده و دریافتند که دارایی‌های از این دست دارای یک هدف اجتماعى و یا فرهنگى هستند. پالوت^۳ (۱۹۹۰) بیان کرد که دارایی‌هایی که به جای جریانان نقدی، مزایایی در قالب خدمات دارند باید به‌عنوان دارایی‌های عمومی در نظر گرفته شوند. بنابراین، این دارایی‌ها باید مشمول شکل جداگانه‌ای از حسابداری شوند. الوود (۲۰۰۳)، الوود و نیوبری^۴ (۲۰۰۶)، بارتون (۲۰۰۴) و هاجز و ملت^۵ (۲۰۰۳) همگی کاربرد شیوه‌های حسابداری بخش دولتی را زیر سؤال برده‌اند، زیرا شیوه‌های حسابداری با هدف رفع نیازهای اطلاعاتی سهامداران شرکت‌هایی که افزایش ثروت برای آنها در اولویت است، طراحی شده‌اند. علاوه بر این، با توجه به اینکه یک اصل اساسی در مدیریت دولتی جدید افزایش پاسخگویی است، بسیاری این سؤال را مطرح می‌کنند که آیا با شناخت دارایی‌های میراث ملی در صورت‌های مالی، می‌توان پاسخگویی را به‌طور مؤثر یا مناسب ارائه داد؟ برای شناسایی یک قلم در صورت‌های مالی، باید تعریف یک عنصر را برآورده سازد و به‌طور قابل‌اتکایی قابل اندازه‌گیری باشد، اما آیا دارایی‌های میراث ملی به‌طور قابل‌اتکا قابل اندازه‌گیری هستند؟ و آیا اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی از نظر اقتصادی بر درک این دارایی‌ها از نظر فرهنگى تأثیر دارد؟

اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی

ارزش‌گذاری مالی یک دارایی میراث ملی بعضاً بدون مشکل نیست، بعضی اوقات دشوار و در برخی موارد غیرممکن است. در حسابداری، معمولاً چندین رویکرد برای ارزیابی دارایی‌ها وجود

---

1. Ellwood
2. Ferri and Zan
3. Pallot
4. Ellwood and Newbury
5. Hodges and Mellett

دارد که مهم‌ترین آنها بهای تمام شده تاریخی، بهای جایگزینی و ارزش منصفانه هستند. همه این روش‌های اندازه‌گیری در رابطه با ارزشیابی دارایی‌های میراث ملی با مشکلات خاصی روبرو هستند. بهای تمام شده تاریخی هنگام خرید دارایی کاربرد دارد، اما اغلب دارایی‌های میراث ملی در سال‌های اخیر خریداری نشده‌اند یا اصلاً قابل خرید و فروش نیستند. این دارایی‌ها میراث نسل‌های گذشته برای نسل‌های حال و آینده هستند. بنابراین، بهای تمام شده تاریخی برای اندازه‌گیری این دسته از دارایی‌ها نامربوط است. بهای جایگزینی برای دارایی‌هایی کاربرد دارد که مشابه آنها در بازار وجود داشته باشد، اما دارایی‌های میراث ملی غیرقابل معاوضه و منحصر به فرد هستند. ارزش منصفانه نیز بر فرض وجود دارایی مشابه در بازار استوار است. با فرض درستی تمامی مفروضات روش‌های اندازه‌گیری یاد شده، ارزش این دارایی‌ها اغلب بی‌ثبات بوده و هر قلم دارایی دارای ارزش ذهنی متفاوتی است. رویکرد درآمدی نیز برای اندازه‌گیری این دارایی‌ها مناسب به نظر نمی‌آید، زیرا بسیاری از دارایی‌های میراث ملی به دلیل مزایای فرهنگی، اجتماعی یا آموزشی آزادانه برای عموم در دسترس بوده و از این بابت یارانه دریافت می‌کنند. به علاوه، غالباً درآمد ایجاد شده از محل بازدیدکنندگان خارجی می‌باشد.

تمامی روش‌های معمول اندازه‌گیری در حسابداری برای اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی به مشکل بر می‌خورند. با فرض اینکه ارزش اقتصادی این دارایی‌ها به‌طور قابل‌اتکایی قابل اندازه‌گیری باشد، سؤالی که همیشه وجود داشته این است که آیا منطقی است دارایی‌های که در درجه اول به دلیل ارزش فرهنگی نگهداری می‌شوند، تنها از لحاظ اقتصادی اندازه‌گیری شوند؟ در رابطه با اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی و درج آنها در صورت‌های مالی اختلاف نظر زیادی وجود دارد. هوپر^۱ و همکاران (۲۰۰۵) در یک مطالعه از موزه‌های نیوزیلند دریافتند که مدیران موزه سعی در انعکاس ارزش نگهداری خود در گزارش‌های سالانه دارند و استفاده از استانداردهای حسابداری را که مستلزم درج دارایی‌های میراث ملی است، رد می‌کنند. مطالعات گتی^۲ که از اواخر دهه ۱۹۹۰ در ایالات متحده آغاز شد و تا سال ۲۰۰۰ ادامه داشت، فقدان روش‌های شناخته‌شده و پذیرفته‌شده برای

---

1. Hooper

2. Getty

ارزیابی دارایی‌های میراث ملی و مشکلات مرتبط با مقایسه نتایج ارزیابی‌های اقتصادی و فرهنگی را تأیید کرد. گزارش سوم گنتی که در سال ۲۰۰۲ منتشر شد، روش‌های اندازه‌گیری میراث ملی به ویژه ارزش اقتصادی این دارایی‌ها را در نظر می‌گیرد. برخی دیگر از روش‌های جایگزین برای افزایش پاسخگویی حمایت می‌کنند. به‌عنوان مثال، وایلد^۱ (۲۰۱۳) یک رویکرد جایگزین را در فرهنگ‌هایی که انگیزه سود و افزایش ثروت شخصی از ارزش‌های کلیدی جامعه نیست پیشنهاد می‌کند.

حسابداری دارایی‌های میراث ملی

برای شناخت و اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی روش‌های گوناگونی در سطح جهان وجود دارد. برای مثال، مخارج خرید دارایی‌های میراث ملی در صورت‌های مالی ایالات متحده آمریکا هزینه محسوب می‌شود در حالی که در نیوزلند و استرالیا از آن به‌عنوان سرمایه‌گذاری یاد می‌کنند. باوجود این مشکلات در ارزیابی این دسته از دارایی‌ها، لازم است که تدوین‌کنندگان استاندارد و دولت‌ها نسبت به درج دارایی‌های میراث ملی در صورت‌های مالی قدم بردارند. کشورهای جهان هر کدام به نوبه خود در رابطه با این موضوع اقداماتی را انجام داده‌اند. در ادامه این بحث به مقایسه استانداردهای تدوین شده و نحوه شناخت و اندازه‌گیری این دارایی‌ها در سطح جهان پرداخته می‌شود.

۱- استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی

هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی در استاندارد ۱۷ دارایی‌های میراث ملی را در دسته اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات شناسایی کرده است و استاندارد ۳۱ از این دارایی به‌عنوان دارایی‌های نامشهود یاد می‌کند. گزینه‌های مختلفی در این استانداردها مانند گزینه عدم شناسایی دارایی‌های میراث ملی و انتخاب مبنای اندازه‌گیری ارائه شده است.

تاکنون هیچ استانداردی از استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی به صراحت از تعهدات مرتبط با دارایی‌های میراث ملی یاد نکرده است. این بدان معنی است که در استانداردها، برای تعهدات مرتبط با دارایی‌های میراث ملی، الزامات زیر ممکن است اعمال شود:

- ۱- استاندارد شماره ۱۹: ذخایر، بدهی‌های احتمالی و دارایی‌های احتمالی؛
- ۲- استاندارد شماره ۲۸: ابزارهای مالی (ارائه)؛
- ۳- استاندارد شماره ۲۹: ابزارهای مالی (شناخت و اندازه‌گیری) و
- ۴- استاندارد شماره ۳۰: ابزارهای مالی (افشای اطلاعات).

در ژوئن ۲۰۱۵، هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی پروژه میراث ملی خود را تصویب کرد. هدف از ارائه این پروژه تعیین الزامات و راهنمایی‌های دقیق‌تری برای حسابداری و موارد افشای دارایی‌های میراث ملی عنوان شده است. در چارچوب مفهومی این استانداردها، سؤالات اساسی مطرح شده در رابطه با شناخت و اندازه‌گیری این دارایی‌ها تجزیه و تحلیل شده است. با توجه به مباحث یاد شده در ادامه خلاصه‌ای از استاندارد ۱۷ و ۳۱ استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی ارائه می‌شود. با توجه به اصل تطابق در مقابل هر دارایی یک بدهی مرتبط به آن نیز وجود دارد. در نگاره ۱ تعریف دارایی‌های میراث ملی بر اساس استاندارد ۱۷ و ۳۱ استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی نمایش داده شده است.

نگاره (۱): شناسایی، اندازه‌گیری و طبقه‌بندی دارایی‌های میراث ملی

	استاندارد ۱۷: اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات	استاندارد ۳۱: دارایی‌های نامشهود
تعریف	دارایی‌هایی مانند بناهای تاریخی، اماکن باستانی، مناطق حفاظت‌شده و ذخایر طبیعی و آثار هنری به دلیل اهمیت فرهنگی، زیست‌محیطی یا تاریخی جزء دارایی‌های میراث ملی محسوب می‌شوند.	دارایی‌هایی مانند ثبت وقایع تاریخی مهم و حق استفاده یک فرد از یک دارایی عمومی مانند تمبرهای پستی به دلیل اهمیت فرهنگی، زیست‌محیطی یا تاریخی، به‌عنوان دارایی نامشهود شناسایی می‌شوند.
ویژگی‌ها	دارایی‌های میراث ملی دارای ویژگی‌های زیر هستند (اگرچه این ویژگی‌ها منحصر به چنین دارایی نیستند): ارزش فرهنگی، زیست‌محیطی، آموزشی و تاریخی آنها به‌طور کامل بر اساس قیمت‌های بازار قابل انعکاس نیست؛ ممکن است قانون ممنوعیت و محدودیت‌های شدیدی را برای فروش این نوع دارایی‌ها وضع کرده باشد؛ این دارایی‌ها اغلب قابل جایگزینی نیستند و ممکن است با گذشت زمان بر ارزش آنها افزوده شود حتی اگر از لحاظ فیزیکی در وضعیت بدی باشند و ممکن است	دارایی‌های میراث ملی دارای ویژگی‌های زیر هستند (اگرچه این ویژگی‌ها منحصر به چنین دارایی نیستند): ارزش فرهنگی، زیست‌محیطی و تاریخی آنها به‌طور کامل بر اساس قیمت‌های بازار قابل انعکاس نیست؛ ممکن است قانون ممنوعیت و محدودیت‌های شدیدی را برای فروش این نوع دارایی‌ها وضع کرده باشد؛ ارزش آنها با گذشت زمان افزایش می‌یابد و ممکن است برآورد عمر مفید آنها دشوار باشد و در برخی موارد ممکن است به صدها سال برسد.

	استاندارد ۱۷: اموال، ماشین آلات و تجهیزات	استاندارد ۳۱: دارایی‌های نامشهود
	برآورد عمر مفید آنها دشوار باشد و در برخی موارد ممکن است به صدها سال برسد.	
طبقه‌بندی	<p>نوع اول:</p> <p>دارایی‌های میراث ملی مانند یک ساختمان تاریخی که علاوه بر ارزش خود به‌عنوان میراث ملی دارای منافع اقتصادی آتی یا پتانسیل خدماتی نیز هستند؛ ممکن است همانند سایر اقلام در دسته اموال، ماشین آلات و تجهیزات شناسایی و اندازه‌گیری شوند.</p> <p>نوع دوم:</p> <p>دارایی‌های میراث ملی مانند بناهای ویران شده منافع اقتصادی آتی و پتانسیل خدماتی آنها محدود است که بر مبنای اندازه‌گیری آنها تأثیر می‌گذارد.</p>	<p>نوع اول:</p> <p>دارایی‌های نامشهود میراث ملی مانند حق الامتیاز پرداختی برای ثبت یک بنا که علاوه بر ارزش خود به‌عنوان میراث ملی دارای منافع اقتصادی آتی یا پتانسیل خدماتی نیز هستند؛ ممکن است همانند دارایی‌های نامشهود دیگر شناسایی و اندازه‌گیری شود.</p> <p>نوع دوم:</p> <p>منافع اقتصادی آتی یا پتانسیل خدماتی محدود دارایی‌های نامشهود میراث ملی بر مبنای اندازه‌گیری آنها مؤثر است.</p>

شناسایی

مطابق با نظر استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی، شناخت دارایی‌های میراث ملی نیاز نیست و شناسایی و عدم شناسایی این نوع دارایی‌ها بستگی به صلاحدید تهیه‌کنندگان صورت‌های مالی دارد.

اندازه‌گیری

در صورت شناسایی دارایی به‌عنوان دارایی‌های میراث ملی، به کار بردن استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی ۱۷ و ۳۱ الزامی نیست. تهیه‌کنندگان صورت‌های مالی در استفاده از سایر مبنای اندازه‌گیری آزاد هستند.

افشا

در صورت شناسایی یک دارایی به‌عنوان دارایی‌های میراث ملی، موارد زیر باید در صورت‌های مالی افشا شوند:

- ۱- مبنای اندازه‌گیری دارایی؛
- ۲- روش استهلاک در صورتی که دارایی استهلاک‌پذیر باشد؛

۳- ارزش ناخالص دفتری؛

۴- استهلاک و استهلاک انباشته دارایی در پایان دوره، در صورت وجود و

۵- مقایسه مبلغ دفتری در ابتدا و پایان دوره و سازگاری آنها با هم.

شناخت و اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی در چارچوب مفهومی استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی

تعاریف، شناسایی و مبانی اندازه‌گیری دارایی‌ها و بدهی‌ها در چارچوب مفهومی استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی در نگاره ۲ ارائه شده است.

نگاره (۲): شناسایی و اندازه‌گیری دارایی‌ها و بدهی‌ها

دارایی عبارت است از منبعی که در حال حاضر توسط واحد اقتصادی در نتیجه یک رویداد گذشته کنترل می‌شود. بدهی تعهد فعلی واحد تجاری برای خروج منابع است که از یک رویداد گذشته ناشی می‌شود.	تعریف
یک مورد که تعریف دارایی یا بدهی را احراز کند و قابل اندازه‌گیری باشد.	شناسایی
چارچوب مفهومی مبانی اندازه‌گیری زیر را برای اندازه‌گیری دارایی پیشنهاد می‌کند: بهای تمام شده تاریخی، ارزش بازار، ارزش جایگزینی و خالص ارزش فروش.	مبانی اندازه‌گیری

۲- قوانین حسابداری اتحادیه اروپا

در رابطه با حسابداری دارایی‌های میراث ملی در قوانین حسابداری اتحادیه اروپا هیچ استاندارد جداگانه‌ای وجود ندارد. در این رابطه قانون هفتم با عنوان اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات در مورد دارایی‌های میراث ملی بحثی به میان نیاورده است. همچنین، قانون ششم این دارایی‌ها را جزء دارایی‌های نامشهود به حساب نمی‌آورد.

۳- استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی

از آنجایی که دارایی میراث ملی یک موضوع خاص بخش عمومی است، در استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی مورد بررسی قرار نگرفته‌اند. ممکن است برخی از شرکت‌ها مواردی مانند تابلوی نقاشی که دارای ارزش ملی هستند را گزارش کنند، اما اصول شناسایی و اندازه‌گیری آن مشابه سایر دارایی‌های شرکت خواهد بود که بسته به نوع دارایی از استاندارد شماره ۱۶ با عنوان اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات استفاده می‌شود یا طبق استاندارد ۳۸ در سرفصل دارایی‌های نامشهود قرار می‌گیرد.

۴- استانداردهای حسابداری ملی آمریکا

در استانداردهای حسابداری ملی آمریکا، قاعده کلی در مورد دارایی‌های میراث ملی این است که این اقلام به قیمت‌های فعلی شناخته و اندازه‌گیری شوند.

راهنمای آماری مالیه عمومی ۲۰۱۴

طبقه‌بندی انجام شده در راهنمای آماری مالیه عمومی ۲۰۱۴ در ارتباط با میراث ملی عبارتند از: دارایی‌های میراث ملی: راهنمای آماری مالیه عمومی در صندوق بین‌المللی پول دارایی‌های میراث ملی را به‌عنوان دارایی‌هایی تعریف می‌کند که دولت قصد دارد آنها را به دلیل اهمیت تاریخی، فرهنگی، آموزشی، هنری یا معماری تا زمان نامشخص نگه دارد. علاوه بر این تعریف، هیچ اطلاعاتی در رابطه با شناخت و ارزیابی دارایی‌های میراث ملی ارائه نمی‌شود.

ارزشیابی: راهنمای آماری مالیه عمومی اشیای با ارزش را به‌عنوان دارایی تولید شده با ارزش قابل توجه تعریف می‌کند که با هدف تولید یا مصرف مورد استفاده قرار نمی‌گیرند، اما به مرور زمان برای آنها ذخیره ارزش نگهداری می‌شود. با توجه به این مطالب انتظار می‌رود که ارزش واقعی این اشیا با گذشت زمان که از لحاظ فیزیکی در شرایط بدی قرار می‌گیرند، کاهش پیدا نکند. اشیای با ارزش اشاره شده در این استاندارد شامل موارد زیر می‌شود:

۱- طلا و سایر سنگ‌ها و فلزات قیمتی که قرار نیست به‌عنوان مواد اولیه و تجهیزات در

فرآیندهای تولید استفاده شوند.

۲- تابلوهای نقاشی، مجسمه‌ها و سایر اشیا شناسایی شده به‌عنوان آثار هنری یا عتیقه‌جات،

۳- جواهرات با ارزشی که در ساخت آنها از سنگ‌ها و فلزات قیمتی استفاده شده است.

اشیای با ارزشی که در تعریف بالا اشاره شده‌اند زمانی که در تولید استفاده شوند (مانند نمایش اشیا قیمتی در موزه)، در طبقه اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات قرار می‌گیرند. با توجه به این ارزیابی، اشیا با ارزش زمانی که بازار منظمی برای آنها وجود دارد، باید به قیمت‌های فعلی بازار، شامل هزینه‌های انتقال مالکیت مانند هزینه‌های نمایندگی یا کارمزد، ارزیابی شوند. در غیر این صورت، مبالغی که بابت بیمه آنها در برابر آتش‌سوزی، سرقت و سایر خطرات پرداخت می‌شود نیز باید به ارزش آنها اضافه گردد.

سیستم حساب‌های ملی^۱ ۲۰۰۸

در سیستم حساب‌های ملی واژه میراث ملی به این معنا استفاده نشده است. با این حال، این دارایی‌ها شامل دو طبقه زیر هستند:

بناهای تاریخی: در فصل دهم سیستم حساب‌های ملی اشاره شده است که بناهای تاریخی به دلیل اهمیت خاص تاریخی، ملی، منطقه‌ای، محلی، مذهبی یا نمادین قابل شناسایی هستند. این مکان‌ها برای عموم مردم در دسترس هستند و اغلب از بازدیدکنندگان این بناها هزینه دریافت می‌شود که با این تعریف منبع درآمدی برای دولت به حساب می‌آیند. برخی دیگر از این آثار غیرانتفاعی هستند که شرکت‌ها یا خانوارها، به‌طور معمول برای ارائه خدمات فرهنگی یا سرگرمی از آنها استفاده می‌کنند. با توجه به شناخت و اندازه‌گیری آثار ملی در حساب‌ها، تعمیر بناهای تاریخی نیاز به سرمایه داشته و استهلاک این دارایی‌ها باید بر اساس طول عمر آنها محاسبه شود.

ارزشیابی: در سیستم حساب‌های ملی نیز اشیای ارزشمند مانند کارهای هنری قابل شناسایی هستند. این اقلام به‌عنوان کالاهای بادوام گران‌قیمت که برای حفظ ارزش خریداری می‌شوند و در تولید قابل مصرف نبوده و با گذشت زمان از لحاظ فیزیکی خراب نمی‌شوند، تعریف می‌گردند. آثار هنری، سنگ‌ها و فلزات قیمتی و جواهرات ساخته شده از این نوع سنگ‌ها و فلزات جزء این دسته محسوب می‌شوند. هدف از نگهداری اشیای قیمتی این است که با گذشت زمان قیمت آنها نسبت به قیمت سایر کالاها و خدمات افزایش یابد یا حداقل کاهش پیدا نکند.

با توجه به ارزیابی سیستم حساب‌های ملی مشخص می‌شود که نقش اصلی این اشیای ذخیره ارزش یعنی ارزش‌گذاری اشیای با ارزش با قیمت‌های فعلی است. تا جایی که بازارهای در دسترس برای این اقلام وجود داشته باشد، باید آنها را با قیمت واقعی یا برآوردی که در چنین بازارهایی برای آنها پرداخت می‌شود، ارزیابی کرد. در نهایت، در بند ۴۳-۱۳ ذکر شده است که در صورت عدم وجود بازار در دسترس روش مناسب برای ارزیابی این اقلام مبلغ بیمه‌ای است که در برابر آتش‌سوزی، سرقت و غیره برای آنها پرداخت می‌شود.

سیستم حساب‌های اروپا^۱ ۲۰۱۰

تنها اشاره مستقیم سیستم حساب‌های اروپا به دارایی‌های میراث ملی در بند ۲۰ حساب‌های دولت است. سیستم حساب‌های اروپا توضیح می‌دهد که برخی از دارایی‌ها بیشتر مختص دولت هستند، مانند دارایی‌های میراث ملی، آثار باستانی، دارایی‌های زیرساختی و غیره.

در فصل هفتم سیستم حساب‌های اروپا اشاره می‌کند که بناهای تاریخی به دلیل اهمیت خاص تاریخی، ملی، منطقه‌ای، محلی، مذهبی یا نمادین قابل شناسایی هستند. آنها به‌عنوان میراث عمومی شناسایی می‌شوند، زیرا در دسترس عموم مردم هستند، نه به دلیل مالکیت بخش عمومی. بناهای تاریخی به‌عنوان بناها یا مکان‌هایی با اهمیت خاص باستان‌شناسی، تاریخی یا فرهنگی تعریف می‌شوند.

مطابق با طبقه‌بندی دارایی‌ها در سیستم حساب‌های اروپا ۲۰۱۰، بناهای عمومی در زیر مجموعه سایر دارایی‌ها قرار می‌گیرند که این دارایی‌ها نیز در گروه دارایی‌های ثابت هستند. این بدان معناست که هیچ‌گونه ارائه جداگانه‌ای از دارایی‌های میراث ملی وجود ندارد. بنابراین، هر دارایی در طبقه سایر دارایی‌ها قرار گیرد قوانین ارزیابی کلیه دارایی‌های ثابت، یعنی ارزش فعلی دارایی در مورد آن نیز صدق می‌کند.

دسته اشیای با ارزش نیز در سیستم حساب‌های اروپا وجود دارد و تعریف اشیای با ارزش با سیستم حساب‌های ملی و راهنمای آماری مالیه عمومی نیز مطابقت دارد. در پیوست ۱-۷ سیستم حساب‌های اروپا، اشیای با ارزش به‌عنوان زیرمجموعه‌ای جداگانه از دارایی‌های غیرمالی تولیدی نشان داده شده‌اند. این بدان معنی است که برخلاف بناهای عمومی، اشیای با ارزش به‌طور جداگانه در گزارش آماری سیستم حساب‌های اروپا ارائه می‌شوند.

در سیستم حساب‌های اروپا، اشیای با ارزش بدین شرح دسته‌بندی می‌شوند:

فلزات و سنگ‌های گران‌بها: هدف از نگهداری این اقلام استفاده از آنها در فرایندهای تولیدی به‌عنوان مواد اولیه نیست.

عتیقه‌جات و سایر آثار هنری: تابلوی نقاشی، مجسمه و غیره که به‌عنوان آثار هنری و عتیقه شناخته می‌شوند.

سایر اشیای با ارزش: سایر اشیای قیمتی که در طبقات یاد شده قرار نمی‌گیرند مانند جواهرات با ارزشی که از سنگ‌ها و فلزات قیمتی ساخته شده‌اند.

مطابق با بند ۴۹-۷ اشیای با ارزش مانند آثار هنری، عتیقه‌جات، جواهرات، سنگ‌های قیمتی و سایر فلزات با ارزش با قیمت جاری ارزیابی می‌شوند. اگر بازارهای سازمان یافته‌ای برای این دارایی‌ها وجود داشته باشد، باید به قیمت‌های واقعی یا برآوردی آنها با کسر حق‌الزحمه یا کارمزد نمایندگان، در صورت فروش در بازار، ارزیابی شوند. در غیر این صورت باید آنها را با قیمت‌های جایگزینی تا سطح قیمت جاری ارزیابی کرد.

۵- هیئت استانداردهای حسابداری فدرال کشور آمریکا

در استاندارد شماره ۲۹ بیان شده است که دارایی‌های میراث ملی با ویژگی‌های زیر قابل تعریف است: این دارایی‌ها دارای اهمیت تاریخی، طبیعی، فرهنگی، آموزشی، هنری هستند که به طور نامحدود حفظ می‌شوند. نمونه‌هایی از این دارایی‌ها در این استاندارد شامل موزه‌ها، بناهای یادبود، کتابخانه‌ها، پارک‌ها و ... بیان شده است. دارایی‌های میراث ملی ممکن است برای دو هدف مورد استفاده قرار گیرند: (۱) ماهیت میراث ملی و (۲) استفاده از این دارایی‌ها. در این استاندارد بیان شده است که هزینه‌های خرید، بازسازی و یا بهبود دارایی‌های میراث ملی باید مورد شناسایی قرار گیرند. همچنین، نیازی به شناسایی دارایی‌های میراث ملی اهدایی نیست. در این استاندارد بیان شده است که هزینه‌های مربوط به خرید، بهبود یا بازسازی دارایی‌های میراث ملی چندمنظوره (دارایی‌های میراث ملی که توسط دولت فدرال مورد استفاده قرار می‌گیرند همانند ساختمان خزانه‌داری کل آمریکا) باید به ارزش منصفانه سرمایه‌ای شده و در طول استفاده از این دارایی‌ها مستهلک گردند. همچنین، افشاء کامل و دقیقی در مورد دارایی‌های میراث ملی به ویژه دارایی‌های میراث ملی چندمنظوره صورت گیرد. این افشاء شامل چگونگی استفاده از دارایی‌های میراث ملی چندمنظوره توسط نهادهای دولتی، سیاست‌های مربوط به تملک، نگهداری، استفاده و ... از این دارایی‌ها، شرح هر یک از گروه‌های اصلی، برای هر یک از گروه‌های عمده از این دارایی‌ها شامل واحدهای فیزیکی نگهداری شده، ارزش منصفانه دارایی‌های اهدایی در صورت شناخته شدن و شرایط دارایی‌ها و ... است.

۶- هیئت استانداردهای حسابداری بخش عمومی آمریکا

در استاندارد شماره ۳۴ استانداردهای حسابداری بخش عمومی، بیان شده است که هیچ تعریف کلی در مورد میراث ملی وجود ندارد و نیازی به شناسایی و سرمایه‌ای نمودن گنجینه‌های تاریخی

که در قالب مجموعه‌های تاریخی نگهداری می‌شوند، نیست. بنابراین، چنانچه در دولت‌های ایالتی و شهرداری‌های آمریکا، گنجینه‌های تاریخی شناسایی شوند، هزینه‌های صورت گرفته باید سرمایه‌ای شوند. همچنین، گنجینه‌های ملی اهدایی در صورت شناسایی به ارزش منصفانه اندازه‌گیری می‌شوند. در این استاندارد بیان شده است که نیازی به مستهلک کردن مجموعه‌های بزرگ و یا موارد منفرد پایان‌ناپذیر نخواهد بود. برای مجموعه‌هایی که سرمایه‌ای نشده‌اند، در مورد دلایل عدم سرمایه‌ای نمودن این مجموعه‌ها باید افشاء صورت گیرد. همچنین، برای دارایی‌های ثابت معمول که سرمایه‌ای شده‌اند باید افشاء صورت گیرد.

۷- استانداردهای کانادا

در بخش ۳۱۵۰ استانداردهای بخش عمومی کشور کانادا با عنوان دارایی‌های ثابت مشهود بیان شده است، آثار هنری و گنجینه‌های تاریخی در صورت‌های مالی بخش عمومی به‌عنوان دارایی‌های ثابت مشهود شناسایی نمی‌شوند، زیرا برآورد معقولی از منافع اقتصادی آتی این دارایی‌ها در دسترس نیست. در یادداشت‌های پیوست صورت‌های مالی بخش عمومی، ماهیت آثار هنری و گنجینه‌های تاریخی نگهداری شده توسط دولت باید افشاء گردد.

در بخش ۴۴۴۰ استانداردهای بخش عمومی کشور کانادا با عنوان مجموعه‌های نگهداری شده برای سازمان‌های غیرانتفاعی بیان شده است که به رسمیت شناختن آثار هنری و گنجینه‌های تاریخی که در قالب مجموعه‌های هنری نگهداری می‌شوند، الزامی نیست، اگرچه منعی ندارد. آثار هنری و گنجینه‌های تاریخی که در قالب مجموعه‌های هنری نگهداری نمی‌شوند، چنانچه شناسایی شوند، به‌عنوان هزینه و در صورت عدم اطلاع از هزینه‌های انجام شده به ارزش منصفانه ارزیابی می‌شوند. در مورد مجموعه‌های هنری باید افشاء مناسبی در مورد این مجموعه‌ها، سیاست‌های حسابداری دنبال شده، جزئیات هرگونه تغییر قابل توجه در مورد این مجموعه‌ها، هزینه‌ها و ... صورت گیرد.

۸- استانداردهای کشور نیوزلند

در استاندارد شماره ۳ و استاندارد حسابداری بخش عمومی شماره ۱۶ نیوزلند، تعریف مشخصی از دارایی‌های میراث ملی ارائه نشده است. خزانه‌داری کل نیوزلند در سال ۲۰۰۲، دارایی‌های فرهنگی

و میراث ملی را به دلیل ماهیت آن‌ها تعریف نموده است. در این تعریف بیان شده است که دارایی‌های فرهنگی و میراث ملی دارایی‌هایی هستند که به لحاظ تاریخی، فرهنگی، جغرافیایی، علمی و ... از اهمیت ویژه‌ای برای جامعه برخوردار است. در این استانداردها، بیان شده است که دارایی‌های میراث ملی در صورت‌های مالی بخش عمومی باید شناسایی و اندازه‌گیری شوند. این دارایی‌ها به هنگام شناسایی اولیه با بهای تمام شده اندازه‌گیری می‌شوند. ارزیابی مجدد این دارایی‌ها با استفاده از ارزش منصفانه، ارزش بازار و بهای جایگزینی مجاز شمرده شده است. همچنین، دارایی‌های میراث فرهنگی اهدایی، به ارزش منصفانه اندازه‌گیری خواهد شد. در مورد این دارایی‌ها نیازی به افشا وجود ندارد.

۹- استانداردهای کشور استرالیا

در استاندارد شماره ۱۱۶ بخش عمومی کشور استرالیا بیان شده است که چنانچه دارایی‌های میراث ملی دارای منافع اقتصادی آتی باشند و بتوان ارزش آن را به‌طور قابل‌اتکا اندازه‌گیری نمود، در صورت‌های مالی بخش عمومی شناسایی شوند. در مورد اندازه‌گیری این دارایی‌ها در این استاندارد بیان شده است که، دارایی‌های میراث ملی در زمان شناسایی اولیه به بهای تمام‌شده و دارایی‌های میراث ملی اهدایی در زمان شناسایی اولیه به ارزش منصفانه اندازه‌گیری می‌شوند. همچنین، در این استاندارد بیان شده است که نیازی به افشا خاصی در مورد این دارایی‌ها نیست.

۱۰- چارچوب حسابداری ملی بخش عمومی فرانسه

استانداردهای حسابداری دولتی درباره دارایی‌های میراث ملی در سال ۲۰۱۳ تصویب شد و از سال ۲۰۱۶ به اجرا در آمده است. در مقدمه استاندارد شماره ۱۷ از استانداردهای مذکور، بیان شده است که ارائه تعریف از دارایی‌های میراث ملی به دلیل کمبود اطلاعات در چارچوب گزارشگری استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی و به دلیل گستردگی و مبهم بودن این دارایی‌ها، دشوار است. برخی از ویژگی‌های دارایی‌های میراث ملی را می‌توان شناسایی کرد، اما این ویژگی‌ها به تنهایی معیار کافی برای تعریف دامنه دارایی‌های منقول و غیرمنقول را فراهم نمی‌کنند. در نتیجه، این استاندارد با مراجعه به قوانین و مقرراتی که وضعیت حقوقی خاص دارایی‌های میراث ملی را در نظر می‌گیرد و به ثبت و طبقه‌بندی آنها می‌پردازد، تعریفی را برای این دارایی‌ها ارائه

می‌دهد. استانداردهای حسابداری دولتی برای شناسایی دارایی‌های میراث ملی معیاری را تعیین نکرده است و کلیه دارایی‌های شناسایی شده بر اساس اصول بیان شده در بالا در صورت‌های مالی شناسایی می‌شوند.

در این استاندارد برای شناسایی اولیه، خالص ارزش دارایی‌های شناسایی شده در اول ژانویه ۲۰۱۳ به ارزش نمادین آنها تعیین و اگر قبل از آن شناسایی نشده باشند، ارزش آنها یک یورو تعیین گردید. برای دارایی‌های خریداری شده یا به دست آمده پس از این تاریخ، دو روش اندازه‌گیری اولیه ممکن است اعمال شود:

- بهای تمام شده تحصیل: برای دارایی‌های به دست آمده در یک معامله نقدی استفاده می‌شود.
- برآورد ارزیاب: برای دارایی‌های به دست آمده در یک معامله غیرنقدی اعمال می‌شود.

همچنین برای اندازه‌گیری‌های بعدی، دارایی‌های میراث ملی در تاریخ گزارش به مبلغ شناسایی شده اولیه اندازه‌گیری می‌شوند. برای این نوع دارایی‌ها در زمان تجدید ارزیابی، استهلاک یا کاهش ارزش شناسایی نمی‌شود. برخلاف سایر دارایی‌ها، هزینه انجام شده بابت حفظ و نگهداری دارایی‌های میراث ملی به حساب این دارایی منظور نمی‌شود و هنگامی که این نوع دارایی‌ها تحت مرمت یا بازسازی قرار می‌گیرند، باید تعیین کرد که بازسازی عمده یا عادی، بوده است. به عبارتی: بازسازی: به عنوان یک دارایی مشهود جدا از دارایی اصلی شناخته می‌شود.

تعمیرات اساسی: هزینه‌های انجام شده برای تعمیر دارایی اصلی ممکن است به عنوان ذخیره برای نگهداری یا یک جزء ثانویه از دارایی اصلی شناخته شود.

تعمیر و نگهداری عادی: به عنوان هزینه دوره شناسایی می‌شود.

هزینه‌های سرمایه‌ای انجام شده برای دارایی‌های میراث ملی، برنامه استهلاک خاص خود را دارد. استهلاک این هزینه‌ها در طول عمر مفید و مطابق با برنامه استهلاک در تاریخ گزارش شناسایی خواهد شد.

موارد افشا در استانداردهای حسابداری دولتی نیز شامل افشا رویه‌های حسابداری، ارائه جدولی که تغییرات دارایی‌های مشهود را نشان دهد و شامل یک بخش جداگانه برای دارایی‌های میراث ملی

باشد و در نهایت، ارزش دارایی‌های میراث ملی و تاریخ ارزیابی آنها باید افشا شود. اگر این دارایی‌ها دچار زوال قابل توجهی شده باشند، واحد تجاری باید افشای مناسبی از آن در یادداشت‌های همراه ارائه دهد. همچنین، اطلاعاتی در رابطه با فروش دارایی‌های میراث ملی، قابل افشا است.

۱۱- لیتوانی

همانند استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی، استاندارد شماره ۱۲ تحت عنوان اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات و استاندارد شماره ۱۳ با عنوان دارایی‌های نامشهود درباره دارایی‌های میراث ملی قابل اجرا هستند. استاندارد شماره ۱۲ دارایی‌های میراث ملی مشهود را در سه دسته طبقه‌بندی می‌کند:

۱- دارایی‌های منقول

۲- دارایی‌های غیرمنقول و

۳- سایر دارایی‌های با ارزش

برای دو طبقه اول از رویکردی مبتنی بر قوانین استفاده می‌شود و تمامی اقلام میراث ملی به ثبت می‌رسند، اما برای دسته آخر از رویکردی مبتنی بر اصول استفاده می‌شود. استاندارد ۱۳ دارایی‌های میراث ملی را در دسته دارایی‌های نامشهود قرار نمی‌دهد.

دارایی‌های میراث ملی ثبت شده باید شناسایی شوند. دارایی‌های میراث ملی که به ثبت نرسیده‌اند لازم است قبل از شناسایی، تعریف دارایی مشهود یا نامشهود را همراه با معیارهای شناسایی دارایی احراز کنند. بدهی‌های مربوط به دارایی‌های میراث ملی در حال حاضر نیازی به شناسایی ندارند. اگرچه اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی در لیتوانی از استانداردهای بین‌المللی حسابداری بخش عمومی پیروی می‌کند، اندازه‌گیری دارایی‌های مشهود در این استانداردها تابع موارد زیر است:

۱- اگر دارایی از طریق معامله نقدی کسب شده باشد با بهای تمام شده تاریخی اندازه‌گیری شود.

۲- در صورت کسب دارایی در معامله غیرنقدی از نهاد بخش دولتی، دارایی به مبلغ منتقل شده جهت به‌دست آوردن آن در حساب‌های واحد تجاری اندازه‌گیری می‌شود.

۳- هنگامی که دارایی در معامله غیرنقدی با یک نهاد غیردولتی کسب شده باشد، از ارزش

منصفانه دارایی استفاده می‌شود.

۴- اگر ارزش منصفانه دارایی به طور قابل اتکا در دسترس نباشد، دارایی به ارزش یک یورو به صورت نمادین اندازه گیری می شود.

دارایی های نامشهود میراث ملی به بهای تمام شده اندازه گیری می شوند، مگر اینکه از طریق معاوضه کسب شده باشند. در این صورت، این دارایی ها در تاریخ کسب به ارزش منصفانه حساب می شوند یا اگر تعیین ارزش منصفانه غیرممکن باشد به ارزش یک یورو و به شکل نمادین، ارزش گذاری می شوند. ارزش نمادین یک یورو در لیتوانی از اهمیت برخوردار نیست و توصیه می شود حداقل برای دارایی های میراث ملی از مبانی اندازه گیری مناسب تری استفاده شود.

برای اندازه گیری های بعدی نیز دارایی های میراث ملی مشهود در نهایت با ارزش منصفانه اندازه گیری می شوند. این ارزش منصفانه در صورت بیمه بودن دارایی می تواند بر اساس ارزش بیمه باشد. دارایی های میراث ملی مستهلک نمی شوند و فقط در صورت آسیب دیدن از ارزش آنها کاسته می شود. ارزش منصفانه به صورت دوره ای و سالانه ارزیابی می شود. هزینه های بعدی حتی اگر به بهبود قابل توجه دارایی منجر شود، هزینه دوره تلقی می گردد. دارایی های نامشهود میراث ملی با عمر مفید محدود مستهلک می شوند و برای دارایی های با عمر مفید نامحدود کاهش ارزش در دوره های بعدی شناسایی می شود. هزینه های بعدی تعهد شده هزینه دوره محسوب می شوند، مگر اینکه واحد تجاری بتواند به طور قابل اتکا تشخیص دهد که چنین هزینه هایی منجر به بهبود قابل توجه دارایی نامشهود شده و منافع اقتصادی آتی ایجاد می کند.

افشای اطلاعات زیر برای دارایی های مشهود میراث ملی نیاز است:

۱- افشای جداگانه دارایی های منقول و غیرمنقول و سایر اشیای با ارزش در زیر دارایی های مشهود گنجانده شوند.

۲- آخرین تاریخ تخمین ارزش منصفانه؛

۳- تعیین ارزش منصفانه دارایی های میراث ملی منقول و غیرمنقول بر اساس ارزش بیمه آنها.

۴- در صورت غیرقابل تعیین بودن موارد بالا دارایی های منقول و غیرمنقول به ارزش نمادین یک یورو باید محاسبه شوند.

برای دارایی های نامشهود میراث ملی الزامات خاصی مشخص نشده است و موارد ذکر شده برای افشای سایر دارایی های نامشهود میراث ملی استفاده خواهد شد.

۱۲- استانداردهای حسابداری بخش عمومی در ایران

در استانداردهای حسابداری بخش عمومی شماره ۵ و ۷ با عنوان دارایی‌های ثابت مشهود و دارایی‌های نامشهود به بررسی نحوه شناسایی و اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی در بخش عمومی ایران پرداخته شده است. بندهای مربوط به نحوه شناسایی و اندازه‌گیری دارایی‌های میراث ملی در این دو استاندارد به ترتیب شامل موارد زیر است: بند ۵) این استاندارد واحد گزارشگر را به شناسایی دارایی‌های میراث ملی که به نحوی متفاوت تعریف و معیارهای شناخت دارایی‌های ثابت مشهود (دارایی‌های نامشهود) را احراز می‌کند، ملزم نمی‌نماید. چنانچه واحد گزارشگر دارایی‌های میراث ملی را شناسایی کند، باید الزامات افشای این استاندارد را بکار گیرد، امام ملزم به رعایت الزامات اندازه‌گیری این استاندارد نیست.

بند ۶) برخی دارایی‌های به دلیل اهمیت فرهنگی، محیطی یا تاریخی آنها به‌عنوان دارایی میراث ملی شناخته می‌شود. از جمله این دارایی‌ها می‌توان به بناها و آثار تاریخی، اماکن باستانی، مناطق حفاظت شده و آثار هنری اشاره کرد. اغلب، دارایی‌های میراث ملی دارای ویژگی‌های خاصی از جمله موارد زیر هستند: الف. احتمال نمی‌رود که ارزش فرهنگی، محیطی، آموزشی و تاریخی آنها را بتوان صرفاً در قالب مبالغ پولی مبتنی بر قیمت بازار بیان کرد.

ب. اغلب برای فروش آنها، محدودیت‌ها یا ممنوعیت‌های شدید قانونی یا کیفی وجود دارد.

پ. اغلب آنها قیمت جایگزینی ندارند و امکان دارد ارزش آنها طی زمان افزایش یابد: حتی اگر کیفیت فیزیکی آنها کاهش یافته باشد.

ت. برآورد عمر مفید آنها غالباً دشوار است.

ث. به ندرت با هدف ایجاد جریان‌های نقدی ورودی نگهداری می‌شوند.

بند ۷ از استاندارد ۵ و بند ۸ از استاندارد ۷ برخی از دارایی‌های میراث ملی (دارایی‌های میراث ملی نامشهود)، دارای منافع اقتصادی یا خدمات بالقوه آتی نیز هستند. در چنین مواردی می‌توان آنها را بر مبنایی مشابه با سایر اقلام دارایی‌های ثابت مشهود (دارایی‌های نامشهود) شناسایی و اندازه‌گیری کرد. در مورد سایر دارایی‌های نامشهود مرتبط با میراث ملی، خدمات بالقوه یا منافع آتی محدود به ویژگی‌های میراثی آنها است. وجود هر دو مورد، خدمات بالقوه یا منافع اقتصادی آتی می‌تواند بر انتخاب مبنای اندازه‌گیری تأثیر بگذارد (استاندارد حسابداری بخش عمومی، ۵ و ۷).

نتیجه گیری

امروزه، شناسایی و اندازه گیری میراث ملی توسط دولت‌ها، به امری مهم و چالش برانگیز تبدیل شده است. در این پژوهش با توجه به تعریف دارایی‌های میراث ملی، به بررسی نحوه شناسایی و اندازه گیری این دارایی‌ها توسط نهادهای استاندارد گذار مختلف در سطح جهان پرداخته شد. با توجه به بررسی‌های صورت گرفته نشان داده شد که در استانداردهای مختلف، دارایی‌های میراث ملی با توجه به ویژگی‌های منحصر به فردی که دارند تعریف شده‌اند. همچنین، در پژوهش‌های صورت گرفته پیشین از میراث ملی به عنوان دارایی، بدهی و یا کالای عمومی نام برده شده است و نهادهای استاندارد گذار مختلف در سطح جهان ضوابطی را برای شناسایی و اندازه گیری میراث ملی در نظر گرفته‌اند که در زیر به مهم‌ترین آنها اشاره شده است.

هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی بخش عمومی، دارایی‌های میراث ملی را در دو گروه دارایی‌های ثابت مشهود و نامشهود طبقه‌بندی می‌نماید و بیان می‌کند که شناسایی و اندازه گیری این دارایی‌ها در صورت‌های مالی الزامی نیست. هیئت استانداردهای حسابداری انگلستان، دارایی‌های میراث ملی را در قالب سایر دارایی‌ها طبقه‌بندی می‌کند و همانند سایر دارایی‌ها با آنها برخورد می‌نماید. بر اساس قوانین حسابداری اتحادیه اروپا، میراث ملی نه جزء دارایی‌های ثابت مشهود طبقه‌بندی می‌شود و نه جزء دارایی‌های نامشهود و ضوابط شناسایی و اندازه گیری برای این دارایی‌ها در نظر نمی‌گیرد. قاعده کلی در مورد این دارایی‌ها در استانداردهای ملی کشور آمریکا بر این منوال است که اینگونه دارایی‌ها باید در صورت‌های مالی شناسایی و بر اساس قیمت‌های فعلی اندازه گیری شوند. در استانداردهای حسابداری آمریکا بیان شده است که هزینه‌های مربوط به خرید، بهبود و بازسازی دارایی‌های میراث ملی چندمنظوره باید به ارزش منصفانه سرمایه‌ای شده و مستهلک گردند. استانداردهای حسابداری بخش عمومی نیز شناسایی این دارایی‌ها را الزامی نمی‌داند. استانداردهای حسابداری بخش عمومی در ایران نیز با این دارایی‌ها همانند استانداردهای حسابداری بین‌المللی بخش عمومی برخورد می‌نماید.

با توجه به مطالب بیان شده در این پژوهش، به استاندارد گذاران پیشنهاد می‌شود، تعریف مشخص و جزئی‌تری از دارایی‌های میراث ملی و انواع آن به عمل آورند و با توجه به طبقه‌بندی مشخص از این دارایی‌ها، نحوه شناسایی و اندازه گیری طبقات مختلف دارایی‌های میراث ملی در صورت‌های مالی و یا افشا آن در یادداشت‌های پیوست صورت‌های مالی مورد بررسی قرار داده و ضوابط مشخصی تعیین کنند. با توجه به اهمیت شناسایی و اندازه گیری دارایی‌های میراث ملی در صورت‌های مالی بخش عمومی، به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های بیشتری در این زمینه انجام داده و به ارائه مدلی عملی و کاربردی برای شناسایی و اندازه گیری این دارایی‌ها مبادرت ورزند.

منابع

استاندارد حسابداری بخش عمومی شماره ۵: دارایی‌های مشهود

استاندارد حسابداری بخش عمومی شماره ۷: دارایی‌های نامشهود

References

- Accounting Standards Board (ASB). (2007). Statement of principles for financial reporting: interpretation for public benefit entities. ASB Publications.
- Accounting Standards Board (ASB). (2009). FRS 30 Heritage assets. FRC Publications.
- Barton, A. D. (2000). Accounting for public heritage facilities—assets or liabilities of the government? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 13, 219–235.
- Barton, A. D. (2004). How to profit from defence: a study in the misapplication of business accounting to the public sector in Australia. *Financial Accountability & Management*, 20(3), 281-304.
- Barton, A. D. (2005). The conceptual arguments concerning accounting for public heritage assets: a note. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 18, 434–440.
- Carnegie, G. D., & Wolnizer, P. W. (1996). Enabling accountability in museums. *Museum Management and Curatorship*, 15(4), 371-386.
- Carnegie, G. D., & Wolnizer, P. W. (1995). The financial value of cultural, heritage and scientific collections: an accounting fiction. *Australian Accounting Review*, 5(9), 31-47.
- Ellwood, S. (2003). Bridging the GAAP across the UK public sector. *Accounting and Business Research*, 33(2), 105-121.
- Ellwood, S. (2009). Accounting for (a) public good: public healthcare in England. *Financial Accountability & Management*, 25(4), 411-433.
- Ellwood, S., & Newbury, S. (2006). A bridge too far: a common conceptual framework for commercial and public benefit entities. *Accounting and Business Research*, 36(1), 19-32.
- Ellwood, S., & Greenwood, M. (2016). Accounting for heritage assets, Does measuring economic value "kill the cat"? *Critical Perspective on Accounting*, 38, 1-13.
- European System of Accounts (ESA) (2010) - Eurostat (2010).
- Ferri, P., & Zan, L. (2014). Ten years after: The rise and fall of managerial autonomy in Pompeii. *Critical Perspectives on Accounting*, 25(4-5), 368-387.
- Financial Reporting Council (FRC). (2013). FRS 102 The financial reporting standard applicable in the UK and the Republic of Ireland.
- Getty Conservation Institute (1999). In R. Mason (Ed.), *Economics and heritage conservation* Los Angeles: Getty Conservation Institute.
- Getty Conservation Institute (2000). In E. Avrami, & R. Mason (Eds.), *Values and heritage conservation* Los Angeles: Getty Conservation Institute.

- Getty Conservation Institute (2002). In M. De la Torre (Ed.), assessing the values of cultural heritage Los Angeles: Getty Conservation Institute.
- Government Finance Statistics Manual (GFSM) (2014). IMF (2014).
- Hines, R. D. (1988). Financial accounting: in communicating reality, we construct reality. *Accounting, organizations and society*, 13(3), 251-261.
- Hodges, R., & Mellett, H. (2003). Reporting public sector financial results. *Public Management Review*, 5(1), 99-113.
- Hood, C. (1991). A public management for all seasons?. *Public administration*, 69(1), 3-19.
- Hood, C. (1995). The “new public management” in the 1980s: Variations on a theme. *Accounting, organizations and society*, 20(2-3), 93-109.
- Hooper, K. C., Kearins, K. N., & Green, R. (2005). Knowing the price of everything and the value of nothing: accounting for heritage assets. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 62, 181-184.
- International Public Sector Accounting Standards (IPSAS, 17). “Property, plant and equipment”.
- International Public Sector Accounting Standards (IPSAS, 31). “Intangible assets”.
- Lapsley, I. (2009). New public management: The cruellest invention of the human spirit? 1. *Abacus*, 45(1), 1-21.
- Mautz, R. K. (1988). Monuments, mistakes and opportunities. *Accounting Horizons*, 2(2), 123-128.
- Micallef, F., & Peirson, G. (1997). Financial reporting of cultural, heritage, scientific and community collections. *Australian Accounting Review*, 7(13), 31-37.
- Napier, C. J., & Giovannoni, E. (2021). Accounting for heritage assets: Thomas Holloway's picture collection, 1881-2019. *The British Accounting Review*, 53(2), 100944.
- Pallot, J. (1990). The nature of public assets: a response to Mautz. *Accounting Horizons*, 4(2), 79-85.
- Public Sector Accounting Standards in Iran (standard 5): "Tangible assets". (*In Persian*)
- Public Sector Accounting Standards in Iran (standard 7): "Intangible assets". (*In Persian*)
- System of National Accounts (SNA) (2008) - UN (2008).
- Wild, S. (2013). Accounting for Heritage, Cultural and Community Assets- Alternative Metrics from a New Zealand Māori Educational Institution. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 7(1), 3-22.
- Zan, L. (2002). Renewing Pompeii, year zero. Promises and expectations from new approaches to museum management and accountability. *Critical perspectives on accounting*, 13(1), 89-137.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC-BY 4.0 license.

بررسی رابطه متقابل بین افشای همزمان گزارش تفسیری و پیش‌بینی

سود توسط مدیران با تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری با

تعدیل‌گری عدم اطمینان محیطی^۱

مسعود طاهری‌نیا^۲، سعید دربندی‌فراهانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۵

مقاله پژوهشی

چکیده

هدف: پژوهش حاضر به بررسی تاثیر دوطرفه افشای همزمان گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران بر تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری با تعدیل‌گری متغیر عدم اطمینان محیطی می‌پردازد.

روش: جامعه آماری پژوهش کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که مجموعاً ۷۶ شرکت با روش غربالگری در بازه زمانی ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ انتخاب شد. از آزمون علیت گرنجری، سیستم معادلات همزمان (به دلیل کسب نتایجی با قابلیت اتکا و اطمینان بیشتر نسبت به روش تک معادلات) و روش تحلیل ضرایب رگرسیون برای آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش، حاکی از آن است که رابطه‌ای دو طرفه و مثبت بین کیفیت افشای همزمان گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران با تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری به صورت جداگانه وجود دارد. همچنین، در یک محیط با عدم اطمینان بالا، شدت ارتباط بین کیفیت افشا و تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری کاهش می‌یابد. به عبارت دیگر، با افزایش عدم اطمینان محیطی، مدیریت می‌تواند با بهبود کیفیت افشای اطلاعات، تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری را افزایش دهد.

نتیجه‌گیری: با توجه به اینکه، پیش‌بینی سود و گزارش تفسیری مدیریت دارای محتوای اطلاعاتی بوده و منجر به ارتقای تقارن اطلاعاتی و کارایی سرمایه‌گذاری می‌شود، بنابراین افشای درست و فاقد تحریف گزارش‌های تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران در صورت‌های مالی، دارای اثر تقویت‌کنندگی در بازار و کارایی آن است. بنابراین، مدیران و سیاست‌گذاران بایستی به این عوامل توجه و تمرکز ویژه‌ای نمایند.

دانش افزایی: نتایج این پژوهش نشان‌دهنده تاثیر دوسویه محتوای اطلاعاتی گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران بر تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری است.

واژه‌های کلیدی: گزارش تفسیری، پیش‌بینی سود توسط مدیران، تقارن اطلاعاتی، کیفیت سرمایه‌گذاری، عدم اطمینان محیطی.

طبقه بندی موضوعی: D82, E22, G17, Q51

DOI: 10.22051/JAASCI.2022.37574.1639

۲. دانشیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران، taherinia.m@lu.ac.ir
۳. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد خمین، دانشگاه آزاد اسلامی، خمین، ایران (نویسنده مسئول). (safarahani1358@yahoo.com)

مقدمه

فرض اساسی که به‌طور ضمنی در همه نظریه‌ها و قواعد اقتصادی مطرح شده است، فرض اطلاعات کامل می‌باشد. به‌عبارتی، در بازار رقابتی، بین عرضه‌کنندگان (مدیران شرکت‌ها) و متقاضیان (سرمایه‌گذاران)، اطلاعات کامل وجود دارد. شفافیت اطلاعات، پیش‌شرط رقابت کامل و ابزاری برای ایفای مسئولیت پاسخگویی است (ناظمی و همکاران، ۱۳۹۴). از پیامدهای مهم مرتبط با کیفیت اطلاعات، عدم‌تقارن اطلاعاتی است که به برتری اطلاعات یک گروه (مدیران) بر گروه‌های دیگر (سرمایه‌گذاران) منجر می‌شود که این امر سبب زمینه‌ای برای ایجاد مدیریت سود توسط مدیران خواهد شد. وجود اطلاعات محرمانه بیانگر نامتقارن بودن اطلاعات در محیط بازار است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۷). افشای اطلاعات کامل، مربوط و با کیفیت می‌تواند تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران را در بازار سرمایه بهبود دهد (متین مطلق و دارابی، ۱۳۹۵). یکی از دلایل مهم تقاضا برای افشای اطلاعات، مسائل نمایندگی و عدم‌تقارن اطلاعاتی است. مطالعات پیرامون افشای اطلاعات در سه حوزه، اندازه‌گیری سطح و کیفیت افشای اطلاعات، محرک‌های افشای اطلاعات و پیامدهای آن برای بازار سرمایه، طبقه‌بندی می‌شوند (رحمانی و بشیری منش، ۱۳۹۳) و در پژوهش حاضر، این سه حوزه قابل بررسی می‌باشند. با ارائه پیش‌بینی مدیران، عدم‌تقارن اطلاعاتی بین مدیران با مالکان و تحلیلگران کاهش می‌یابد. مدیران می‌توانند برای رسیدن به پیش‌بینی درست تلاش کنند و یا اینکه می‌توانند پیش‌بینی خود را در جهت رسیدن به نتایج مطلوب شکل دهند. میزان انتشار اطلاعات با ایفای مسئولیت پاسخگویی مدیریت و امکان اتخاذ تصمیمات آگاهانه سرمایه‌گذاران، رابطه مستقیم دارد. همچنین، بین کیفیت افشای اطلاعات و عدم‌تقارن اطلاعاتی رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد (کردستانی و همکاران، ۱۳۹۸). به‌عبارتی دیگر، کاهش عدم‌تقارن اطلاعاتی و در نتیجه کاهش هزینه سرمایه و افزایش نقدشوندگی، از مهمترین پیامدهای بهبود کیفیت افشا و شفافیت اطلاعاتی محسوب می‌شود (ستایش و همکاران، ۱۳۹۱). به همین دلیل، در بررسی عوامل شکست بازار سرمایه، فقدان افشای کافی اطلاعات، نبود شفافیت و عدم‌تقارن اطلاعاتی تاثیرگذار می‌باشد (گرامی اصل و همکاران، ۱۳۹۴). با توسعه خط‌مشی‌های افشا، تقارن اطلاعاتی بین مدیریت و سرمایه‌گذاران افزایش می‌یابد (دیاموند و ورچیا، ۱۹۹۱). نظام راهبری شرکتی به‌عنوان ابزاری برای

نظارت می‌تواند باعث کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و کاهش تضاد منافع بین مدیران و ذی‌نفعان و در نتیجه کاهش هزینه‌های نمایندگی و مدیریت سود شود (کردستانی و رحیم‌خانی، ۱۳۹۴). قوانین و مقررات مالی و حسابداری خارجی و داخلی، مانند قانون ساربنز آکسلی (۲۰۰۲) و قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۸) و دستورالعمل اجرایی افشای اطلاعات سازمان بورس اوراق بهادار (۱۳۸۶) و اصلاحیه‌های بعد از آن، در کنار مفاهیم نظری گزارشگری مالی تأکید زیادی بر افشای کامل اطلاعات مالی و حسابداری شرکت‌ها دارند.

هدف از گزارشگری مالی فراهم آوردن اطلاعاتی مفید برای تصمیم‌گیری‌های تجاری است (کردستانی و تاتلی، ۱۳۹۳). سرمایه‌گذاری مالی سالم و شفاف برای هر شخصی اهمیت دارد. به عبارت دیگر، سرمایه‌گذاران نگاهی به آینده دارند. بنابراین، آینده مالی با افشای اطلاعات و تصمیماتی که بر مبنای آنها اتخاذ می‌شود، شکل می‌گیرد. هرچه اطلاعات پیش‌بینی شده شرکت‌ها با کیفیت بیشتر و کامل‌تر به بازار ارائه شود، نه تنها مشارکت سرمایه‌گذاران در بازار بیشتر می‌شود، بلکه قیمت اوراق بهادار تعدیل شده و ریسک سرمایه‌گذاری کاهش می‌یابد. بنابراین، ریسک سرمایه‌گذاری در شرکت‌هایی که اطلاعات با کیفیت‌تری را ارائه می‌نمایند، کمتر است (ژانگ، ژانگ، چن و گو، ۲۰۱۹). با این وجود، برخی از اطلاعات برآوردی بوده و مدیران می‌توانند آنها را مطابق با میل خود تعدیل نمایند. همچنین، پیش‌بینی‌های مدیران می‌تواند با خطا همراه باشد (رویچایدی، شراف و وردی، ۲۰۱۹). بنابراین، این فرضیه وجود دارد که اتکای سرمایه‌گذاران به پیش‌بینی‌های غیرواقعی سود و عدم دسترسی آنها به سایر اطلاعات مهم و مربوط در خصوص عملکرد آتی شرکت‌ها، موجب تصمیم‌گیری غیربهبوده و افزایش ریسک شرکت‌ها شده و با افزایش سطح خطای پیش‌بینی سود توسط مدیران، پایداری اجزای نقدی و تعهدی سود کاهش یافته و ارزشیابی بیش از حد سهام افزایش می‌یابد (نیکبخت و همکاران، ۱۳۹۹). به اعتقاد بال، جایارامان و شیواکومار (۲۰۱۲)، پیش‌بینی سود توسط مدیران مهمترین منبع اطلاعاتی برای سرمایه‌گذاران است. در این روش براساس اطلاعات گذشته پیش‌بینی صورت می‌گیرد. بنابراین، به‌عنوان روش مکمل می‌توان به‌طور همزمان نسبت به افشای اطلاعات از طریق گزارش تفسیری مدیریت نیز استفاده کرد.

افشای کامل همراه با گزارشگری مالی شفاف می‌تواند شرایط مطمئنی را ایجاد نموده و اعتماد سرمایه‌گذاران را ارتقا بخشد (محمدی، ۱۳۹۹).

به‌طور کلی، پژوهش‌های زیادی در زمینه عوامل موثر بر تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری انجام شده است، اما پژوهشی که به بررسی همزمان روابط متقابل بین متغیرهای موجود در این پژوهش بپردازد، انجام نشده است. این پژوهش، با توجه به تعداد متغیرها، به دنبال بررسی تاثیر متقابل آنها بر یکدیگر با استفاده از مباحث اقتصادسنجی، بجای استفاده از مدل‌های آماری یک طرفه تک معادله‌ای است. مزیت این روش نسبت به روش حداقل مربعات در این است که وقتی متغیر خروجی در یک معادله به‌عنوان متغیر ورودی در معادله‌ای دیگر ظاهر می‌شود، چنین متغیر توضیحی ممکن است با جمله پسماند معادله‌ای که در آن به عنوان متغیر ورودی وارد شده است، همبستگی داشته باشد و بنابراین در این شرایط، استفاده از روش برآورد حداقل مربعات معمولی ممکن است منجر به نتایج ناریب و ناسازگار گردد.

هدف اصلی این پژوهش، بررسی رابطه متقابل بین افشای همزمان گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران با تقارن اطلاعاتی و کیفیت (کارآیی) سرمایه‌گذاری با استفاده از روش سیستم معادلات همزمان با نقش تعدیل‌گری عدم اطمینان محیطی می‌باشد و فرضیه‌های پژوهش بر اساس این تاثیر متقابل و وجود متغیر تعدیل‌گر تدوین شده است. بنابراین، یافته‌های حاصل از آن می‌تواند توسط قانون‌گذاران جهت تدوین سیاست‌های افشای اطلاعات بازار سرمایه، مدیران شرکت‌ها جهت افزایش تقارن اطلاعاتی و سرمایه‌گذاران جهت بهبود کارآیی سرمایه‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری در جهت سرمایه‌گذاری‌های آتی، مورد استفاده واقع شود.

بر این اساس، در ادامه پس از مرور مبانی نظری پژوهش و پیشینه پژوهش، فرضیه‌های پژوهش مطرح شده و سپس روش و طرح پژوهش بیان خواهد شد و در انتها، به تجزیه و تحلیل داده‌ها و ارائه نتایج پرداخته خواهد شد.

مبانی نظری

افشا به معنی انتشار اطلاعات است. اهداف گزارشگری مالی و اهمیت اقلام افشاشده، میزان انتشار اطلاعات را تعیین می‌کند، به‌نحوی که اطلاعات در تصمیمات سرمایه‌گذاران و اعتباردهی مفید واقع شوند (هندریکسون و ونبردا، ۱۹۹۲). طبق فرضیه شناخت، معیار تمایل سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری و مبادله در سهام شرکت، میزان شناخت از شرکت‌ها است. اگر نتیجه افزایش کیفیت

افشا، افزایش پدیداری یا قابلیت رویت و کاهش هزینه‌های پردازش اطلاعات عمومی شرکت‌ها باشد، این کیفیت بالاتر، سبب انجام مبادلات بیشتر روی سهام شرکت به وسیله سرمایه‌گذاران خواهد شد (براون و هایلجیست، ۲۰۰۷). در فرایند پیچیده سرمایه‌گذاری، مهمترین بخش، تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران در جهت حداکثر کردن منافع است (چوی و همکاران، ۲۰۱۲). افراد در تصمیم‌گیری خود برای فعالیت در بازار سرمایه از معیارهای مختلفی استفاده می‌کنند. انجام هر سرمایه‌گذاری به خودی خود مناسب و موجه نمی‌باشد. مدیریت با افشای اطلاعاتی در مورد پیش‌بینی سود، نقش تعاملی خود را با بازار ایفا کرده و از این طریق رفتار بازار را تحت‌تاثیر قرار می‌دهد (هایرست و کونس و ونکاترمن، ۲۰۰۸). پیش‌بینی سود توسط مدیران، جهت ارزیابی شرکت‌ها و تاثیرگذاری بر قیمت سهام معیار با اهمیتی است (کاج، ۲۰۰۱) و یکی از سازوکارهای افشای اجباری اطلاعات است که مدیران در مورد عملکرد آتی شرکت، اطلاعات اضافی را به ذی‌نفعان مخابره می‌کنند و موجب بهبود کارایی تخصیص منابع در بازار سرمایه می‌شود (وانگ، چن و وانگ، ۲۰۱۵). علیرغم وجود دقت زیاد در پیش‌بینی سود، این پیش‌بینی‌ها بر اساس اطلاعات گذشته بوده و مکمل آن وجود اطلاعات مربوط به چشم‌انداز و آینده شرکت می‌باشد و این خلا اطلاعاتی می‌تواند با ارائه گزارش تفسیری مدیریت تکمیل شود. همچنین، گزارش تفسیری مدیریت را می‌توان شرح روایت‌گونه عملکرد شرکت در دوره‌های گذشته و همچنین، برنامه‌های آتی شرکت جهت ایجاد تغییر در نظر گرفت و عنصر مهمی در اطلاع‌رسانی به بازار سرمایه و مکمل و متمم صورت‌های مالی است. طبق فرضیه بازار کارا، اطلاعات موجود و انتظارات مربوط به آینده در قیمت‌های سهام تاثیرگذار است و با افشای اطلاعات جدید تعدیل می‌شوند. بنابراین، در صورتی که پیش‌بینی‌های مدیریت در زمان مناسب و با کیفیت به بازار تزریق شود، پیش‌بینی تحلیلگران و سرمایه‌گذاران در رابطه با شرکت دقیق‌تر خواهد بود و با افزایش تقارن اطلاعاتی در بازار، ریسک شرکت نیز کاهش می‌یابد. سیستم اطلاعاتی حسابداری با محیط بیرونی خود دارای تعامل متقابل می‌باشد. بنابراین، نوسانات محیطی ممکن است داده‌ها و اطلاعاتی که توسط مدیران افشا می‌شود، را تحت‌تاثیر قرار دهد. عدم اطمینان محیطی بیانگر میزان ناپایداری (تغییرپذیری)، در خارج از سازمان‌ها است. عدم وجود اقدام کنترلی مناسب جهت کاهش نوسان‌پذیری توسط مدیریت، عدم تقارن

اطلاعاتی بین مدیریت و سهامداران را بیشتر می‌کند. وجود همبستگی مستقیم بین عدم اطمینان محیطی و ریسک پیش‌بینی دقیق سودهای آتی توسط سهامداران، موضوعی پیچیده برای سرمایه‌گذاران می‌باشد. عدم اطمینان محیطی، محدودیت‌های جدی برای شرکت ایجاد می‌کند و بر استراتژی و تصمیمات مدیران در شرکت موثر است. یکی از فرصت‌ها و اقدامات کنترلی در چنین شرایطی، مدیریت سود است (کارمیر، هول و لیداکس، ۲۰۱۳).

مدیریت شرکت‌ها با پیش‌بینی سود، درباره سود مورد انتظار اطلاعاتی را به ذی‌نفعان و سهامداران می‌دهند و از این طریق سرمایه‌گذاران با اطلاعات بیشتری که مدیریت از آن آگاه است، همسو می‌شوند و تقارن اطلاعاتی تا حدودی برقرار می‌گردد و بر این اساس، نسبت به سرمایه‌گذاری و تخصیص منابع سرمایه خود اقدام می‌کنند. سرمایه‌گذاران بالقوه و بالفعل با استفاده از سود پیش‌بینی شده نسبت به وضعیت شرکت‌ها قضاوت می‌کنند و با مقایسه تفاوت در پیش‌بینی‌های ارائه شده، برای تخصیص سرمایه خود به بخش‌ها و منابع مختلف تجاری، تصمیم‌گیری می‌کنند.

پیشینه پژوهش

تاکنون در پژوهش‌های داخلی و خارجی صورت گرفته، مطالعه‌ای که رابطه متقابل متغیرهای پژوهش حاضر را به صورت همزمان مورد بررسی قرار دهد ملاحظه نشده است، با این حال در ادامه تعدادی از پژوهش‌های مرتبط ارائه شده است.

گوئیرز، پاپاشویلی و تریبو (۲۰۱۹)، به بررسی انگیزه‌های مدیریت برای افزایش سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌گذاران پرداختند و به این نتیجه رسیدند که افزایش انگیزه‌های مدیران منجر به افزایش ارائه اطلاعاتی در مورد تجزیه سهام و پیش‌بینی سود توسط مدیران شده و در نهایت منجر به تصمیم‌گیری بهتر سرمایه‌گذاران و افزایش سرمایه‌گذاری می‌شود. جان استون (۲۰۱۶) در پژوهشی با تحلیل روابط ریاضی نشان داد، اطلاعات مناسب می‌تواند قطعیت سرمایه‌گذاران را در مورد رویدادهای آتی کاهش داده و در نتیجه رابطه کیفیت اطلاعات حسابداری افشا شده و ریسک سیستماتیک می‌تواند مثبت باشد. پژوهش روپین و وو (۲۰۱۵) نشان داد که ایجاد محیط اطلاعاتی مناسب می‌تواند با افزایش در شفافیت بازار، فرایند تصمیم‌گیری را برای سرمایه‌گذاری مطمئن آسان نموده و در نهایت ریسک شرکت را کاهش دهد. ایمهوف و سیوی (۲۰۱۴) به بررسی تاثیر افشای

داوطلبانه در قالب پیش‌بینی سود توسط مدیران بر رابطه بین ریسک‌پذیری و ارزش شرکت پرداختند و نشان دادند که ریسک‌پذیری بر ارزش شرکت تاثیر مستقیم داشته و پیش‌بینی سود توسط مدیران به تنهایی رابطه مثبت بین ریسک و ارزش شرکت را تضعیف می‌کند. پژوهش کورنیوان (۲۰۱۳) در رابطه با تاثیر مدیریت سود و افشای اطلاعات بر عدم‌تقارن اطلاعاتی نشان داد که مدیریت سود به تنهایی بر عدم‌تقارن اطلاعاتی تاثیر گذار نیست، اما مدیریت سود و افشا بر عدم‌تقارن اطلاعاتی تاثیر معناداری دارند. فورستر و همکاران (۲۰۱۰) به بررسی این موضوع پرداختند که آیا افشای داوطلبانه مدیریت از پیش‌بینی سود بر ارزیابی و تصمیم‌گیری بلندمدت سرمایه‌گذاران از ریسک و ارزش شرکت تاثیر گذار است؟ نتایج مطالعات آنها نشان داد که بین پیش‌بینی سود توسط مدیران و ریسک شرکت رابطه منفی وجود دارد، اما پیش‌بینی سود به صورت دقیق، مستمر و قابل‌اتکا منجر به ایجاد رابطه مستقیمی بین ارزش شرکت و پیش‌بینی سود توسط مدیران می‌شود.

دعایی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی رابطه بین کیفیت گزارشگری و کارایی سرمایه‌گذاری با نقش تعدیل‌کنندگی عدم‌تقارن اطلاعاتی و ساختار مالکیت پرداختند. نتایج، بیانگر وجود رابطه مثبت و معنی‌داری بین کیفیت گزارشگری مالی و کارایی سرمایه‌گذاری است. تفتیان و همکاران (۱۳۹۷) رابطه متقابل بین افشای اختیاری اطلاعات با هم‌زمانی و ریسک سقوط قیمت سهام را بررسی کردند. نتایج، بیانگر وجود رابطه دو طرفه منفی و معنادار بین متغیرهای پژوهش بود. حساس یگانه و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی رابطه دقت پیش‌بینی سود با کارایی سرمایه‌گذاری را بررسی و نشان دادند که دقت پیش‌بینی سود با کارایی سرمایه‌گذاری رابطه مثبت و با سرمایه‌گذاری کمتر از حد و سرمایه‌گذاری بیش از حد، رابطه منفی دارد. ناظمی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش خود به بررسی رابطه دوطرفه بین کیفیت افشای اطلاعات و بازده سهام پرداختند. نتایج، بیانگر رابطه‌ای دوطرفه بین کیفیت افشای اطلاعات مالی و بازده سهام شرکت‌ها بود. مهدوی و همکاران (۱۳۹۳) به بررسی رابطه متقابل کیفیت افشا و عملکرد پرداختند. یافته‌های این پژوهش حاکی از وجود رابطه‌ای دوطرفه بین کیفیت افشا و عملکرد شرکت‌ها بود. دستگیر و کیانی (۱۳۹۳) با استفاده از روش رگرسیون چندمتغیره با رویکرد حداقل مربعات، دریافتند پیش‌بینی سود توسط مدیران با ریسک غیرسیستماتیک، رابطه معناداری داشته و مدیریت شرکت می‌تواند با افشای پیش‌بینی‌های

دقیق، ریسک خود و سرمایه‌گذاران را کاهش دهد. باباجانی، تحریری، ثقفی و بدری (۱۳۹۳) به بررسی تاثیر عدم تقارن اطلاعاتی و مدیریت سود پرداختند. سطح عدم تقارن اطلاعاتی شرکت‌ها در این پژوهش با استفاده از پنج سنجه حجم معاملات، نوسان قیمت سهام، نسبت قیمت به سود، تعداد روزهای معاملاتی و عمر شرکت برای سنجش عدم تقارن اطلاعاتی استفاده شد. نتایج پژوهش آنها نشان داد که شاخص عدم تقارن اطلاعاتی، بر میزان مدیریت سود تاثیر مثبت و معنادار دارد. مدرس و حصارزاده (۱۳۸۷)، به بررسی کیفیت گزارشگری مالی و کارایی سرمایه‌گذاری پرداختند. نتایج، بیانگر اثربخشی کیفیت گزارشگری بر عدم کارایی سرمایه‌گذاری بود. همچنین، کیفیت گزارشگری مالی از طریق کاهش بیش سرمایه‌گذاری، می‌تواند موجب ارتقای کارایی سرمایه‌گذاری شود.

فرضیه‌های پژوهش

مطابق مبانی نظری، مروری بر ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر ارائه شده‌اند.

فرضیه کلی پژوهش: بین کیفیت افشای گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران با تقارن اطلاعاتی و کارایی سرمایه‌گذاری با تعدیل‌گری عدم اطمینان محیطی رابطه متقابل و معناداری وجود دارد.

فرضیه اول: کیفیت افشا گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران بر تقارن اطلاعاتی تاثیر معناداری دارد.

فرضیه دوم: کیفیت افشا گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران بر کارایی سرمایه‌گذاری تاثیر معناداری دارد.

فرضیه سوم: تقارن اطلاعاتی بر کیفیت افشا گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران تاثیر معناداری دارد.

فرضیه چهارم: کارایی سرمایه‌گذاری بر کیفیت افشا گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران تاثیر معناداری دارد.

فرضیه پنجم: عدم اطمینان محیطی، رابطه کیفیت افشا گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران با تقارن اطلاعاتی را تعدیل می‌کند.

فرضیه ششم: عدم اطمینان محیطی، رابطه کیفیت افشای گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران با کارایی سرمایه‌گذاری را تعدیل می‌کند.

روش‌شناسی و ابزار گردآوری اطلاعات

این پژوهش از نظر هدف و نتیجه از نوع کاربردی، به لحاظ ماهیت توصیفی/همبستگی و با توجه به ماهیت داده‌ها پس رویدادی است. در این پژوهش به منظور تدوین مبانی نظری و دستیابی به پشتوانه پژوهش از منابع کتابخانه‌ای استفاده شد و به منظور جمع‌آوری داده‌های مالی از سامانه جامع اطلاع‌رسانی ناشران (کدال) استفاده شد. برای دسته‌بندی و تلخیص داده‌ها از نرم‌افزار Excel و به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش از نرم‌افزارهای SPSS26 و Eviwes11 استفاده شد. با توجه به اینکه تهیه گزارش تفسیری از دی‌ماه ۱۳۹۶ الزامی شده است، جامعه آماری این پژوهش، کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران برای دوره زمانی ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸، است و برای انتخاب نمونه از روش غربالگری (حذف سیستماتیک) استفاده شد. بر این اساس، شرکت‌هایی در نمونه قرار گرفتند که شرایط زیر برای آنها برقرار بود:

۱. طی سال‌های ۱۳۹۶ تا سال ۱۳۹۸ تغییر سال مالی نداشتند.
  ۲. مجموعه صورت‌های مالی حسابرسی شده و گزارش تفسیری مدیریت برای بازه زمانی مورد پژوهش به‌طور کامل در دسترس بود.
  ۳. سال مالی آنها منتهی به پایان اسفندماه بود و در دوره زمانی بررسی، تغییری در آن ایجاد نشده بود.
  ۴. جزء شرکت‌های سرمایه‌گذاری، واسطه‌گری مالی، هلدینگ‌ها، لیزینگ‌ها نبودند.
  ۵. سهام آنها در دوره زمانی ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸، بیشتر از سه ماه توقف معاملاتی نداشتند.
  ۶. شرکت‌هایی که در دوره زمانی بررسی، زیان پیش‌بینی کردند از جامعه آماری حذف شدند.
  ۷. اطلاعات مالی شرکت‌ها برای کل دوره زمانی پژوهش در دسترس بود.
- با توجه به بررسی‌های انجام شده، تعداد ۷۶ شرکت، دارای شرایط فوق بوده و به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند.

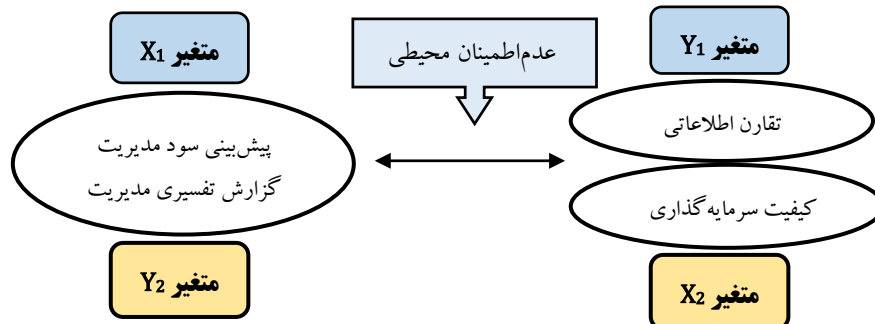
مدل مفهومی پژوهش

با توجه به مبانی نظری و نتایج به دست آمده، رابطه‌ای دوسویه میان متغیرهای پژوهش وجود دارد. در بررسی چگونگی تاثیر متغیرها بر یکدیگر، بهتر است که از سیستم معادلات همزمان به جای تک معادلات استفاده شود. در این پژوهش، با اجرای آزمون علیت گرنجری، وجود رابطه علی بین متغیرها تایید شد. یافته‌های حاصل از اجرای این آزمون در نگاره ۱ نشان داده شده است.

نگاره (۱): نتایج آزمون دو سویه علیت گرنجری

مقدار احتمال	آماره اف	فرضیه صفر
۰/۰۰۰۴۹	۹/۰۱۲۵	کیفیت افشا علیت گرنجری تقارن اطلاعاتی نمی‌باشد.
۰/۰۰۰۳۱	۶/۲۰۳	کیفیت افشا علیت گرنجری کارایی سرمایه‌گذاری نمی‌باشد.
۰/۰۰۰۱۶	۶/۶۵۰۱	تقارن اطلاعاتی علیت گرنجری کیفیت افشا نمی‌باشد.
۰/۰۰۰۱۹	۷/۷۰۹	کارایی سرمایه‌گذاری علیت گرنجری کیفیت افشا نمی‌باشد.

با توجه به مقادیر معنادار محاسبه شده، نتیجه بیانگر این است که فرضیه‌های صفر پژوهش رد می‌شوند. بنابراین، رابطه علی دوطرفه میان متغیرهای پژوهش برقرار است. مدل مفهومی زیر، بر اساس فرضیه‌های پژوهش، تدوین شده است:

شکل (۱): مدل مفهومی پژوهش (منبع: یافته‌های پژوهش)

مدل آماری پژوهش

به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش، الگوهای رگرسیونی شماره ۱ برآش شد:

الگوی آزمون فرضیه‌های اول و پنجم

$$IS_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 QDISC_{i,t} + \beta_2 SIZE_{i,t} + \beta_3 LEV_{i,t} + \beta_4 \Delta ASSET_{i,t} + \beta_5 \Delta SALES_{i,t} + \beta_6 SDEBT_{i,t} + \beta_7 EU_{i,t} + \beta_8 QDISC_{i,t} * EU_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

در رابطه (۱)، β_1 ضریب تاثیر کیفیت افشای گزارش تفسیری مدیریت و پیش‌بینی سود بر تقارن اطلاعاتی را نشان می‌دهد. برای آزمون فرضیه اول پژوهش باید ضریب β_1 و برای آزمون فرضیه پنجم ضریب β_8 معنادار باشد.

الگوی آزمون فرضیه‌های دوم و ششم

$$QINV_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 QDISC_{i,t} + \beta_2 SIZE_{i,t} + \beta_3 LEV_{i,t} + \beta_4 \Delta ASSET_{i,t} + \beta_5 \Delta SALES_{i,t} + \beta_6 SDEBT_{i,t} + \beta_7 INSOWN_{i,t} + \beta_8 CONOWN_{i,t} + \beta_9 TANG_{i,t} + \beta_{10} EU_{i,t} + \beta_{11} EU_{i,t} * QDISC_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

الگوی آزمون فرضیه‌های سوم و پنجم

$$QDISC_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 IS_{i,t} + \alpha_2 SIZE_{i,t} + \alpha_3 LEV_{i,t} + \alpha_4 STRUC_{i,t} + \alpha_5 QR_{i,t} + \alpha_6 AGE_{i,t} + \alpha_7 EU_{i,t} + \alpha_8 EU_{i,t} * IS_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

آزمون فرضیه‌های چهارم و ششم الگوی

$$QDISC_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 QINV_{i,t} + \alpha_2 SIZE_{i,t} + \alpha_3 LEV_{i,t} + \alpha_4 STRUC_{i,t} + \alpha_5 QR_{i,t} + \alpha_6 AGE_{i,t} + \alpha_7 EU_{i,t} + \alpha_8 EU_{i,t} * QINV_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (4)$$

در الگوهای چهارگانه بالا؛ تقارن اطلاعاتی (IS)، کیفیت افشا (QDISC)، اندازه شرکت (SIZE)، اهرم مالی (LEV)، تغییرات دارایی‌ها ($\Delta ASSET$)، تغییرات فروش ($\Delta SALES$)، نسبت بدهی‌های کوتاه‌مدت (SDEBT)، عدم اطمینان محیطی (EU)، کیفیت سرمایه‌گذاری (QINV)، سهامداران نهادی (INSOWN)، تمرکز مالکیت (CONOWN)، دارایی‌های مشهود (TANG)، ساختار مالکیت (STRUC)، نقدینگی (QR) و سن شرکت (AGE)، می‌باشد.

متغیرهای پژوهش و شیوه سنجش آنها

متغیرهای این پژوهش شامل متغیرهای وابسته، مستقل، تعدیلگر و ابزاری می‌باشند و برای سنجش و اندازه‌گیری روابط متقابل بین این متغیرها، از روش رگرسیون دو مرحله‌ای به‌طور همزمان استفاده شده است. با توجه به مبانی نظری و ادبیات بیان‌شده، در جهت انتخاب و شناسایی محرک‌های افشای اطلاعات استفاده شده در مدل‌های چهارگانه پژوهش، متغیرهای اندازه شرکت، اهرم مالی، تغییرات دارایی‌ها، رشد شرکت، نسبت بدهی‌های کوتاه‌مدت، ساختار مالکیت، نقدینگی، سن شرکت، سهامداران نهادی، تمرکز مالکیت و دارایی‌های مشهود، بیشترین فراوانی و تاثیر را در پژوهش‌های پیشین داشته‌اند و در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

معرفی متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش

کیفیت افشا (QDISC): معیار اندازه‌گیری کیفیت افشا در این پژوهش، امتیازهای تعلق گرفته به هر شرکت است که به وسیله سازمان بورس و اوراق بهادار تهران از طریق اطلاعیه «رتبه‌بندی شرکت‌ها از نظر کیفیت افشا و اطلاع‌رسانی مناسب»، منتشر می‌شود. امتیاز اطلاع‌رسانی ناشران، بر اساس زمان ارائه اطلاعات مربوط به پیش‌بینی درآمد هر سهم، صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای حسابرسی نشده در بازه زمانی سه ماهه، شش ماهه و نه ماهه، اظهار نظر حسابرس نسبت به پیش‌بینی درآمد هر سهم اولیه در بازه زمانی شش ماهه، اظهار نظر حسابرس نسبت به صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای شش ماهه، صورت‌های مالی حسابرسی نشده پایان سال و تفاوت بین پیش‌بینی‌ها و عملکرد واقعی حسابرسی شده، محاسبه شده است. ضمناً در صورت فقدان ارائه به‌موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده پایان سال و زمان‌بندی پرداخت سود سهام، امتیاز منفی به ازای هر روز تاخیر در نظر گرفته شده است (سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۳۸۶). در این پژوهش برای متغیر کیفیت افشا دو جزء گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران، در نظر گرفته شد.

گزارش تفسیری مدیریت (MIR): با توجه به اینکه گزارش تفسیری مدیریت یک گزارش توصیفی است، بنابراین این متغیر دارای مقیاس رتبه‌ای یا اسمی است و با دو ارزش یک و صفر اندازه‌گیری می‌شود. ارزش یک در صورتی که مدیریت در نگارش گزارش تفسیری موارد مطرح‌شده در دستورالعمل افشا منتشر شده توسط سازمان بورس و اوراق بهادار را رعایت و ضوابط تهیه گزارش تفسیری مدیریت را مدنظر قرار دهد و اطلاعات با اهمیت شرکت را در آن ارائه نماید و در غیر این صورت، ارزش صفر به آن تعلق می‌گیرد.

پیش‌بینی سود توسط مدیران (MEF): در اندازه‌گیری پیش‌بینی سود توسط مدیران، به پیروی از پژوهش ایمهف و سیوی (۱۹۹۴) معیاری ترکیبی با در نظر گرفتن دو متغیر دقت و فراوانی پیش‌بینی سود بکار رفته است. برای این منظور، از حاصل ضرب فراوانی پیش‌بینی و دقت پیش‌بینی برای محاسبه این متغیر، استفاده شد و در پایان، لگاریتم طبیعی یک به اضافه پیش‌بینی سود توسط مدیران در مدل بکار رفت. دفعات پیش‌بینی سود در سال، به‌عنوان شاخص فراوانی لحاظ شده و دقت پیش‌بینی با اندازه‌گیری تعداد پیش‌بینی‌های سود براساس شکل آنها، ارزیابی شد که امتیاز یک برای پیش‌بینی‌های کیفی، امتیاز دو برای پیش‌بینی‌هایی با دامنه‌ای از اعداد و امتیاز سه برای پیش‌بینی‌های کمی است. ویژگی‌های اصلی پیش‌بینی سود توسط مدیران، شامل قدرت پیش‌بینی، فراوانی پیش‌بینی و دقت پیش‌بینی سود توسط مدیران است که نحوه اندازه‌گیری آنها به شرح زیر است:

• **قدرت پیش‌بینی سود توسط مدیران**

برای اندازه‌گیری این ویژگی، از مدل ولاری و جنکینز (۲۰۰۶) استفاده شد. در این مدل اگر ضریب سود دوره جاری (β_1) مثبت (منفی) و معنادار باشد می‌توان نتیجه گرفت که سود، دارای قدرت پیش‌بینی بیشتر (کمتر) از جریان‌های نقد آتی است.

$$CFO_{it+1} = \beta_0 + \beta_1 EARN_{i,t} \quad (5)$$

در این رابطه، ARN (منفی) و معنادار باشد بیانگر این است که سود، دارای قدرت پیش‌بینی بیشتر (کمتر) جریان‌های نقدی آینده است.

دوره بعد (CFO_{it+1}) و سود عملیاتی دوره جاری ($EARN_{i,t}$) می‌باشد.

در نهایت، جهت همگن شدن داده‌ها و همچنین ناهمسانی واریانس، جریان نقدی و سود عملیاتی بر دارایی‌های اول دوره تقسیم می‌شوند.

• **فراوانی پیش‌بینی سود توسط مدیران**

پیش‌بینی اولیه مدیریت از سود، در طی دوره مالی ممکن است به دفعات زیاد مورد تجدیدنظر قرار گیرد. این تجدیدنظرها ناشی از دسترسی مدیریت به اطلاعات جدید یا عدم اطمینان مدیر به تحقق پیش‌بینی‌های انجام شده قبلی و تمایل او به آگاهی‌دادن به استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی جدید

است. فراوانی پیش‌بینی سود، از طریق لگاریتم طبیعی یک بعلاوه تعداد پیش‌بینی‌های منتشر شده در یک دوره مالی محاسبه می‌شود (حیدرپور و خواجه‌محمود، ۱۳۹۳).

$$LNF = \ln(1 + NF) \quad (۶)$$

در رابطه (۶)، LNF فراوانی پیش‌بینی سود و NF تعداد پیش‌بینی‌های منتشر شده، است.

• دقت پیش‌بینی سود توسط مدیران

این ویژگی، بیانگر میزان انحراف سود پیش‌بینی‌شده هر سهم با سود واقعی هر سهم است و برای اندازه‌گیری آن، قدر مطلق اختلاف میان سود واقعی و تحقق‌یافته هر سهم با سود پیش‌بینی‌شده هر سهم محاسبه می‌شود. هر چه این رقم بزرگتر باشد، حاکی از دقت کمتر در پیش‌بینی سود است. برای اندازه‌گیری دقت پیش‌بینی سود ابتدا خطای پیش‌بینی سود به پیروی از چن و همکاران (۲۰۱۴) به دست می‌آید:

$$MFE_{i,t} = \frac{|AE_{i,t} - FE_{i,t}|}{SP_{i,t-1}} \quad (۷)$$

که در این رابطه، خطای پیش‌بینی سود شرکت i در سال t ($MFE_{i,t}$)، سود واقعی شرکت i در سال t ($AE_{i,t}$)، سود پیش‌بینی شده شرکت i در سال t ($FE_{i,t}$)، ارزش بازار سهام i در سال t-1 ($SP_{i,t-1}$) است.

پس از محاسبه خطای پیش‌بینی سود، دقت پیش‌بینی سود به شرح رابطه ۸ به دست می‌آید:

$$IMFA_{i,t} = (MFE_{i,t} - MFE_{i,t-1}) \times -1 \quad (۸)$$

که در این رابطه، دقت پیش‌بینی سود شرکت i در سال t ($IMFA_{i,t}$)، است.

تقارن اطلاعاتی (IS): تقارن اطلاعاتی و عدم تقارن اطلاعاتی مکمل یکدیگر هستند. عدم تقارن اطلاعاتی مفهومی کیفی است و برای سنجش آن، باید کمی شود. بدین منظور از مدل چیانگ و وینکاتش (۱۹۸۶) برای تعیین دامنه قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام استفاده گردید. براساس این مدل، اگر میانگین دامنه تفاوت قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام صفر باشد، نشان‌دهنده تقارن

اطلاعاتی به اعلان سود است و در غیر این صورت نمایانگر وجود عدم تقارن اطلاعاتی است. مدل به شرح زیر است:

$$SPREAD_{it} = \frac{AP-BP}{(AP+BP)/2} \quad (9)$$

که در آن، SPRED برابر با دامنه تفاوت قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام در سال t برای شرکت i برابر با میانگین قیمت پیشنهادی فروش سهام شرکت i در دوره t و BP برابر با میانگین قیمت پیشنهادی خرید سهام شرکت i در دوره t ، است.

برای انجام محاسبات، ابتدا اطلاعات مربوط به بهترین قیمت پیشنهادی خرید و فروش هر سهم برای هر روز در سال مالی مورد بررسی جمع‌آوری و میانگین هر یک از آنها محاسبه شد. سپس، با استفاده از فرمول فوق دامنه تفاوت قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام محاسبه شد. طبق مدل بالا، هر چه دامنه تفاوت قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام عدد بزرگتری باشد، حاکی از عدم تقارن اطلاعاتی بیشتر است (کامیابی و نورعلی، ۱۳۹۵).

کیفیت (کارایی) سرمایه‌گذاری (QINV): برای محاسبه متغیر کارایی سرمایه‌گذاری از روش پژوهش چان و همکاران (۲۰۰۶) پیروی شد و نحوه محاسبه آن به صورت زیر است:

$$QINV = GW - GDO \quad (10)$$

که در آن، GW ، نرخ رشد دارایی‌ها است و نحوه محاسبه آن به صورت زیر می‌باشد:

$$GW = (ASSET_{i,t} - ASSET_{i,t-1}) / ASSET_{i,t-1} \quad (11)$$

در این رابطه، $ASSET_{i,t}$ برابر با مجموع دارایی‌ها در سال جاری و $ASSET_{i,t-1}$ برابر با مجموع دارایی‌ها در سال ماقبل سال جاری است. همچنین، GDO برابر با نرخ رشد فروش شرکت‌ها است و نحوه محاسبه آن به صورت زیر می‌باشد:

$$GDO = (SAL_{i,t} - SAL_{i,t-1}) / SAL_{i,t-1} \quad (12)$$

که در آن، $SAL_{i,t}$ برابر با مبلغ فروش شرکت در سال جاری و $SAL_{i,t-1}$ برابر با مبلغ فروش شرکت در سال ماقبل سال جاری، است.

معیار سنجش کیفیت سرمایه گذاری در یک دوره میزان سودآوری آن است و بیشتر نشات گرفته از نوسانات بازده واقعی دوره‌های قبلی شرکت‌ها است (چان و همکاران، ۲۰۰۶).

متغیر تعدیل گر

عدم اطمینان محیطی (EU): برای اندازه گیری عدم اطمینان محیطی از ضریب تغییرات فروش بر اساس رابطه ۱۳ استفاده شد. هر چه، نوسان فروش بیشتر باشد، محیط فعالیت شرکت با عدم اطمینان بیشتری همراه است.

$$EU_{i,t} = \sigma_{\text{sales}} / \mu_{\text{sales}} \quad (۱۳)$$

که در آن، EU برابر با ضریب تغییرات فروش و شاخص متغیر عدم اطمینان محیطی، σ_{Sales} برابر با انحراف معیار فروش‌های شرکت طی دوره و μ_{Sales} برابر با میانگین فروش‌های شرکت طی دوره، است.

متغیرهای ابزاری

اهرم مالی (LEV): اهرم مالی از تقسیم جمع کل بدهی‌ها به جمع کل دارایی‌ها به دست آمده است. انتظار می‌رود که شرکت‌های اهرمی (با هزینه‌های نمایندگی کمتر)، اطلاعات کمتر یا با کیفیت پایین تری را افشا نمایند (کارامونو و وافیز، ۲۰۰۵). به عبارت دیگر، انتظار می‌رود رابطه اهرم مالی و حدود افشا معکوس باشد.

ساختار مالکیت (Struc): در شرکت‌های خانوادگی، حداقل ۲۰ درصد از سهام به صورت فردی یا گروهی در دست اعضای خانواده است، یا حداقل یکی از اعضای نسبی یا سببی خانواده، عضو هیئت مدیره یا مدیر اجرایی باشد و به طور فعال در هیئت مدیره شرکت مشارکت کند. شرکت‌های خانوادگی، افشای کمتر را ترجیح می‌دهند (چن، چن و چنگ، ۲۰۰۸).

اندازه شرکت (Size): این معیار بیانگر حجم و گستردگی فعالیت یک شرکت است. در شرکت‌های بزرگ، خطای اطلاعاتی به دلیل استفاده از نیروی متخصص و امکانات بیشتر، پایین می‌باشد و از نظر سرمایه‌گذاران و بازار سرمایه، اندازه شرکت با اعتبار شرکت رابطه نزدیکی دارد. برای محاسبه این متغیر در پژوهش حاضر، از لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌های شرکت استفاده شده است. انتظار می‌رود ریسک شرکت‌های بزرگ به دلیل وجود کارکردهای کنترلی دقیق و ارتباط بیشتر با ذینفعان کمتر باشد (زلقی و همکاران، ۱۳۹۳).

رشد شرکت (Growth): این معیار از تفاوت فروش سال جاری و فروش سال قبل تقسیم بر فروش سال قبل به دست آمده است. انتظار می‌رود شرکت‌هایی که رشد غیرعادی دارند، عدم تقارن اطلاعاتی و ریسک بیشتری نسبت به سایر شرکت‌ها داشته باشند (زلقی و همکاران، ۱۳۹۳).

نسبت بدهی‌های کوتاه‌مدت (SDEBT): بدهی‌های کوتاه‌مدت، راهکاری جهت کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و هزینه‌های نمایندگی بین سهامداران، اعتباردهندگان و مدیران می‌باشد. انتظار می‌رود رابطه مثبتی بین نسبت بدهی‌های کوتاه‌مدت و کارایی سرمایه‌گذاری برقرار باشد. این نسبت، نتیجه تقسیم بدهی‌های کوتاه‌مدت به کل بدهی‌ها است.

نقدینگی (QR): با توجه به مزایای نسبت آتی، در این پژوهش از این نسبت برای سنجش نقدینگی شرکت‌ها استفاده شد. انتظار می‌رود رابطه معناداری بین نقدینگی و کیفیت افشا وجود داشته باشد (السعيد ۲۰۰۵) و لیاردو (۲۰۰۹).

سن شرکت (Age): نشان‌دهنده تعداد سال‌هایی است که نام شرکت در بورس اوراق بهادار تهران ثبت شده است. در شرکت‌های دارای سن بالا، فرایند پردازش و گزارشگری اطلاعات، به موقع‌تر بوده و اطلاعات را با کیفیت و شفافیت بهتری افشا می‌نمایند.

سهامداران نهادی (INSOWN): حضور سهامداران نهادی نشانه‌ای از نظارت بر عملکرد مدیران است. آنها توانایی دریافت اطلاعات خصوصی از مدیریت و انتقال به سایرین را دارند. سهامداران نهادی، از طریق درصد سهامدارانی که مالک بیش از ۵ درصد سهام شرکت هستند، محاسبه می‌شوند.

تمرکز مالکیت (CONOWN): تمرکز در سهام، رابطه مستقیم با نظارت بر رفتار مدیر و رابطه معکوس با فرصت‌طلبی مدیر دارد. این ویژگی از طریق قدرت رای‌دهی سهامداران عمده، قابل اجرا می‌باشد، زیرا کسب حق مالکیت به وسیله مدیران و نظارت به وسیله سهامداران بزرگ، دو راهی است که به شکل بالقوه می‌تواند مشکلات نمایندگی را کاهش و ارزش موسسه را افزایش دهد. همچنین، انتظار می‌رود رابطه مثبتی بین تمرکز مالکیت و کارایی سرمایه‌گذاری وجود داشته باشد. تمرکز مالکیت از طریق مجذور درصد سهامداران نهادی محاسبه می‌شود.

دارایی‌های مشهود (TANG): دارایی‌های مشهود نشان‌دهنده سهم سرمایه‌گذاری شرکت در دارایی‌های ثابت است و ارتباط دوگانه‌ای ممکن است بین دارایی‌های مشهود و کارایی

سرمایه گذاری وجود داشته باشد. نسبت دارایی‌های مشهود از تقسیم دارایی‌های مشهود بر کل دارایی‌ها بدست می‌آید.

آزمون‌های فروض مدل رگرسیون

قبل از برآورد مدل مربوط به آزمون فرضیه‌ها، در ابتدا باید فرض‌های اصلی مدل رگرسیون مورد آزمون قرار گیرند. طبق نگاره ۲ و بر اساس سطح معناداری آماره‌های آزمون نرمال بودن و همسانی واریانس، فرض صفر این آزمون‌ها مبنی بر نرمال بودن و یا همسانی واریانس را تایید شد. به بیان دیگر، باقیمانده‌های حاصل از تخمین مدل پژوهش، دارای توزیع نرمال و واریانس ثابت بوده است. نتایج حاصل از آزمون نرمال بودن و همسانی واریانس باقیمانده‌های مدل تحقیق در نگاره ۲ ارائه شده است.

نگاره (۲): نتایج آزمون نرمال بودن و همسانی واریانس باقیمانده‌های مدل رگرسیون

مقدار	شرح
۴/۱۵۳۶	آماره اف
۰/۱۶۰۳	سطح معناداری
۳۴۳/۱۲۹	آماره ضرایب لاگرانژ
۰/۱۳۸۲	سطح معناداری
۴/۱۰۰۵	آماره آزمون جارک‌برا
۰/۲۳۲۱	سطح معناداری
۰/۴۱۲۸	ضریب تعیین
۰/۳۶۲۴	ضریب تعیین تعدیل شده
۲۲۸	تعداد مشاهدات

شرط مستقل بودن متغیرهای توصیفی در رگرسیون خطی، اهمیت زیادی دارد. بنابراین، قبل از انجام رگرسیون خطی باید وجود عدم همخطی بررسی شود تا نتایج از اعتبار لازم برخوردار باشند. برای این منظور، همبستگی پیرسون اجرا شد که نتایج آن حاکی از مقادیر قابل قبول برای متغیرهای پژوهش بود. سپس، قبل از برآورد الگوی معادلات همزمان، باید ایستایی متغیرهای بکاررفته در الگو بررسی شود. به منظور بررسی این فرض، از آزمون لوین، لین و چپو استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که همه متغیرهای بکاررفته در سطح ۹۵ درصد ایستا هستند و مشکل رگرسیون کاذب وجود ندارد. نتایج این آزمون در نگاره ۳ ارائه شده است.

نگاره (۳): نتایج آزمون لوین، لین و چپو

متغیر	آماره آزمون	سطح معناداری
پیش‌بینی سود توسط مدیران	-۱۷/۲۳۵	۰/۰۰۱
کیفیت افشای گزارش تفسیری	-۱۳/۰۶۸	۰/۰۰۰
تقارن اطلاعاتی	-۸/۰۴۰۷	۰/۰۰۰
کارایی سرمایه‌گذاری	-۷/۲۷۱	۰/۰۰۰
عدم اطمینان محیطی	-۹/۲۱۱	۰/۰۰۰
اهرم مالی	-۲۲/۲۰۶	۰/۰۰۰
ساختار مالکیت	-۲۸/۱۵۴	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	-۳۲/۵۸۴	۰/۰۰۰
رشد شرکت	-۱۵/۲۱۱	۰/۰۰۲
تغییرات دارایی‌ها	-۴/۳۵۲	۰/۰۰۰
نسبت بدهی‌های کوتاه‌مدت	-۱۲/۳۸۹	۰/۰۰۰
نقدینگی	-۸/۰۱۲	۰/۰۰۷
سن شرکت	-۲۳/۰۰۱	۰/۰۰۰
سهامداران نهادی	-۴/۹۹۶	۰/۰۰۰
تمرکز مالکیت	-۴/۱۵۴	۰/۰۰۰
دارایی‌های مشهود	-۱/۳۵۸	۰/۰۰۲

در پژوهش حاضر، از آزمون دوربین / واتسون برای بررسی خودهمبستگی باقیمانده‌های مدل رگرسیون استفاده شده است. آماره آزمون دوربین / واتسون مدل رگرسیون معادل ۱/۹۳۵ است که بیانگر فقدان وجود خودهمبستگی در مدل است.

آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش در نگاره ۴ نشان داده شده است.

نگاره (۴): آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

آماره				متغیر
کمترین	بیشترین	انحراف معیار	میانگین	
۱/۲۲۰	۴۲/۴۵۲	۱/۴۵۸	۲۵/۲۵۴	پیش‌بینی سود مدیریت
۰	۳/۰۴۶	۱/۶۱۲	۲/۲۳۱	لگاریتم فراوانی پیش‌بینی سود مدیران
۰	۸۸/۴۱۹	۱۴/۱۲۶	۳/۶۲۴	خطای (دقت) پیش‌بینی سود توسط مدیران
۱/۷۱۶	۸/۶۲۹	۲/۵۱۲	۳/۴۲۱	قدرت پیش‌بینی سود توسط مدیران
۵/۰۱۲	۵۰/۵۸۷	۹/۵۴۸	۲۳/۲۰۱	کیفیت افشا
۲/۳۴۵	۲۰/۲۰۵	۳/۲۴۸	۹/۴۸۹	تقارن اطلاعاتی
-۵/۲۵۴	۱۶/۱۸۶	۴/۴۵۸	۱۰/۰۱۲	کیفیت سرمایه‌گذاری
-۳/۳۲۵	۱۷/۱۸۲	۵/۶۱۱	۸/۵۰۶	عدم اطمینان محیطی
۰/۵۶۳	۱/۳۱۲	۰/۱۴۴	۰/۴۷۳	اهرم مالی
۰/۵۱۲	۰/۷۷۲	۰/۲۱۵	۰/۳۰۵	ساختار مالکیت
۱۱/۵۴۰	۱۷/۳۰۴	۱/۲۱۰	۱۴/۰۱۲	اندازه شرکت
۱۴/۱۰۹	۳۸/۴۵۰	۸/۰۱۱	۲۴/۵۰۱	رشد شرکت
۲۱/۴۹۵	۱۱۰/۸۵۴	۳۳/۵۰۲	۶۶/۷۸۹	تغییرات دارایی‌ها
۲۰/۲۴۳	۶۶/۸۰۱	۱۹/۵۴۸	۴۱/۳۱۵	نسبت بدهی‌های کوتاه‌مدت
۲۵/۲۹۸	۱۶۰/۲۵۴	۲۹/۰۶۵	۷۰/۲۵۸	نقدینگی
۷	۴۱	۱۱/۴۹۸	۲۸/۱۹۸	سن شرکت
۱۴/۲۵۶	۶۷/۶۴۴	۱۵/۴۲۸	۵۳/۲۷۶	سهامداران نهادی
۲/۲۰۲	۶۰/۱۹۲	۱۵/۱۲۴	۲۵/۶۸۸	تمرکز مالکیت
۶/۶۴۶	۶۷/۷۹۲	۱۳/۹۴۸	۲۶/۶۷۶	دارایی‌های مشهود
۲۲۸				تعداد مشاهدات

بررسی ساختار داده‌ها و تعیین مدل

نتایج آزمون اف لیمر و هاسمن در نگاره ۵ نشان داده شده است. بر اساس این آزمون‌ها و در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مدل‌ها به شکل داده‌های تابلویی با اثرات ثابت، آزمون خواهند شد.

نگاره (۵): نتایج انتخاب الگو برای برآورد مدل

سطح معناداری	آماره آزمون	نوع آزمون
۰/۰۲۴۵	F	آزمون اف لیمر
۰/۰۳۱۸	χ^2	آزمون اف لیمر
۰/۰۴۰۱	χ^2	آزمون هاسمن

یافته‌های پژوهش

آزمون فرضیه‌های پژوهش

جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش از سیستم معادلات همزمان و روش تحلیل ضرایب رگرسیون استفاده شد. نتایج مندرج در نگاره ۶ جهت آزمون فرضیه‌های اول و پنجم نشان می‌دهد که ضریب متغیر کیفیت افشا مثبت و معنادار است. به عبارتی، هر چه میزان کیفیت افشا و گزارشگری اطلاعات مالی و غیرمالی در گزارش تفسیری و سود پیش‌بینی شده، در یک دوره مالی بیشتر باشد، بیانگر افزایش تقارن اطلاعاتی (کاهش عدم تقارن اطلاعاتی) است. همانگونه که در نگاره ۷ مشاهده می‌شود، با توجه به مقدار آماره اف و آماره تی در سطح معناداری ۹۵ درصد، فرضیه اول پژوهش تایید می‌شود و نشان می‌دهد بین کیفیت افشا و تقارن اطلاعاتی، از نظر آماری ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین، با توجه به مقدار محاسبه شده برای متغیر مستقل ثانویه یعنی متغیر تعدیل‌گر عدم اطمینان محیطی و کیفیت افشا، آماره تی در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار بوده و با کمتر بودن مقدار ضریب این متغیر (۲۷/۴۶۸)، نسبت به ضریب متغیر کیفیت افشا به صورت تکی (۳۵/۲۵۴)، می‌توان نتیجه گرفت که اثر تعدیل‌گری متغیر عدم اطمینان محیطی به صورت کاهش شدت ارتباط بین کیفیت افشا و تقارن اطلاعاتی در مدل وارد شده و بدین ترتیب، فرضیه پنجم پژوهش تایید می‌شود.

نگاره (۶): نتایج آزمون فرضیه‌های اول و پنجم پژوهش

مدل اول پژوهش (متغیر وابسته تقارن اطلاعاتی)				
متغیر	ضریب	آماره تی آزمون	انحراف معیار	مقدار احتمال
مقدار ثابت	۴۲۵/۳۷۴	۰/۴۵۹	۲۹/۴۵۸	۰/۰۰۶۲
کیفیت افشا	۳۵/۲۵۴	۰/۵۰۴	۱۷/۱۴۹	۰/۰۲۵۱
اندازه شرکت	۶/۵۸۴	۲/۴۵۷	۵/۵۴۱	۰/۰۱۵۸
اهرم مالی	-۶۵/۳۰۸	-۱/۴۵۱	۳۹/۳۴۶	۰/۰۰۰۲
دارایی‌ها تغییرات	۱۷۰/۸۰۸	۱/۱۵۸	۴۴/۲۰۹	۰/۰۱۴۸
تغییرات فروش	۲۱۰/۰۳۵	۱/۵۰۸	۶۲/۶۰۳	۰/۰۰۱۹
نسبت بدهی‌های کوتاه‌مدت	۱۱۰/۵۴۸	۱/۲۰۹	۳۸/۵۰۵	۰/۰۳۱۴
عدم اطمینان محیطی	۱۳۵/۲۴۱	۱/۱۱۳	۳۵/۲۴۸	۰/۰۲۵۹
عدم اطمینان محیطی * کیفیت افشا	۲۷/۴۶۸	۰/۴۸۹	۱۴/۱۶۳	۰/۰۲۰۳
دوربین - واتسون = ۱/۷۳۵	ضریب تعیین تعدیل شده = ۰/۳۳۱۷		ضریب تعیین = ۰/۳۸۰۸	
آماره اف = ۱۴/۶۱۱ سطح معناداری = ۰/۰۰۰				

نتایج مندرج در نگاره ۷، جهت آزمون فرضیه‌های دوم و ششم نشان می‌دهد که ضریب متغیر کیفیت افشا مثبت و معنادار است و با توجه به مقدار آماره اف و آماره تی در سطح معناداری ۹۵ درصد، فرضیه دوم پژوهش تایید می‌شود و نشان می‌دهد بین کیفیت افشا و کیفیت سرمایه‌گذاری، از نظر آماری ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. با توجه به مقدار محاسبه شده برای متغیر مستقل ثانویه یعنی متغیر تعدیل‌گر عدم اطمینان محیطی و کیفیت افشا، آماره تی در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار بوده و کمتر بودن مقدار ضریب این متغیر (۷۳/۶۳۱)، نسبت به ضریب متغیر کیفیت افشا به صورت تکی (۸۵/۴۵۲)، می‌توان بیان کرد که با اضافه شدن متغیر تعدیل‌گر به الگو، شدت رابطه بین کیفیت افشا و کیفیت سرمایه‌گذاری کاهش یافته است و بدین ترتیب، فرضیه ششم پژوهش تایید می‌شود.

نگاره (۷): نتایج آزمون فرضیه‌های دوم و ششم پژوهش

مدل دوم پژوهش (متغیر وابسته کیفیت سرمایه‌گذاری)				
متغیر	ضریب	آماره تی آزمون	انحراف معیار	مقدار احتمال
مقدار ثابت	۳۰۵/۵۲۴	۰/۵۱۲	۲۵/۷۱۳	۰/۰۱۵۴
کیفیت افشا	۸۵/۴۵۲	۰/۴۸۹	۱۲/۴۰۸	۰/۰۲۰۴
اندازه شرکت	۷/۳۵۴	۱/۲۵۴	۴/۲۰۹	۰/۰۱۳۸
اهرم مالی	-۴۸/۴۷۱	-۱/۰۱۲	۳۳/۶۵۷	۰/۰۰۳۱
تغییرات دارایی‌ها	۱۷۶/۲۱۱	۱/۰۰۵	۳۹/۵۰۳	۰/۰۱۵۵
تغییرات فروش	۱۹۰/۳۷۹	۱/۲۴۹	۵۸/۳۳۸	۰/۰۱۱۸
نسبت بدهی‌های کوتاه‌مدت	-68/۱۵۷	-۱/۵۰۱	21/۲۵۷	۰/۰۰۱۹
سهامداران نهادی	۶۶/۴۵۸	۱/۱۴۸	۳۵/۴۵۷	۰/۰۰۰۰
تمرکز مالکیت	۱۱۰/۴۵۱	۱/۰۲۸	۴۹/۱۷۵	۰/۰۰۳۴
دارایی‌های مشهود	۱۳۴/۵۱۴	۱/۰۵۵	۸۵/۹۰۱	۰/۰۳۶۷
عدم اطمینان محیطی	۹۹/۲۵۴	۱/۱۰۱	۲۸/۳۵۸	۰/۰۳۰۱
عدم اطمینان محیطی * کیفیت افشا	۷۳/۶۳۱	۱/۰۰۱	۲۳/۲۶۹	۰/۰۱۷۹
دوربین - واتسون = ۱/۸۱۲		ضریب تعیین تعدیل شده = ۰/۳۴۷	ضریب تعیین = ۰/۳۹۵	
آماره اف = ۱۵/۳۱۴ سطح معناداری = ۰/۰۰۰				

نتایج حاصل از آزمون فرضیه سوم در نگاره ۸ نشان داده شده است. بر اساس نتایج رابطه (۳)، ضریب تاثیر تقارن اطلاعاتی بر کیفیت افشای سود پیش‌بینی شده و گزارش تفسیری مدیریت مثبت (۱۱۰/۵۴۸) و در سطح

خطای ۵ درصد معنی‌دار است. به عبارتی، با افزایش تقارن اطلاعاتی مدیران و سرمایه‌گذاران، کیفیت افشای اطلاعات از طریق گزارش تفسیری و سود پیش‌بینی شده توسط مدیران، بهبود می‌یابد. در تبیین این نتیجه می‌توان گفت بهبود در کمیت و کیفیت افشای اطلاعات حسابداری، عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران و سرمایه‌گذاران را کاهش می‌دهد. همچنین، با توجه به کاهش ضریب (α_9) متغیر مستقل دوم (تقارن اطلاعاتی و عدم اطمینان محیطی)، نسبت به ضریب متغیر تقارن اطلاعاتی (α_1)، اثر کاهشی متغیر عدم اطمینان محیطی بر شدت رابطه بین تقارن اطلاعاتی و کیفیت افشا، نتیجه گرفته می‌شود. بنابراین، فرضیه پنجم پژوهش تایید می‌شود.

نگاره (۸): نتایج آزمون فرضیه های سوم و پنجم پژوهش

مدل سوم پژوهش (متغیر وابسته کیفیت افشا)				
متغیر	ضریب	آماره تی آزمون	انحراف معیار	مقدار احتمال
مقدار ثابت	۴۵۰/۶۶۰	۰/۵۴۳	۳۳/۵۹۱	۰/۰۳۳۱
تقارن اطلاعاتی	۱۱۰/۵۴۸	۰/۶۰۶	۷۷/۷۰۹	۰/۰۳۸۹
انداز شرکت	۳۵/۱۲۸	۱/۵۴۳	۲۲/۴۵۱	۰/۰۱۵۳
اهرم مالی	-۱۱۲/۲۸۴	-۱/۵۳۸	۶۸/۹۰۱	۰/۰۳۹۲
ساختار مالکیت	۱۸۹/۲۴۵	۲/۳۷۶	۱۱۰/۱۹۳	۰/۰۳۰۳
نقدینگی	۸۸/۵۰۳	۱/۸۰۱	۳۹/۳۵۷	۰/۰۰۵۱
سن شرکت	۶/۵۴۸	۰/۶۵۱	۹/۰۱۹	۰/۰۱۷۲
عدم اطمینان محیطی	۲۸/۴۸۹	۰/۷۰۹	۲۱/۴۰۲	۰/۰۱۴۵
عدم اطمینان محیطی* تقارن اطلاعاتی	۹۱/۴۲۵	۰/۵۱۲	۶۳/۱۸۶	۰/۰۲۷۴
دوربین - واتسون = ۱/۹۳۵		ضریب تعیین تعدیل شده = ۰/۳۶۱		
		ضریب تعیین = ۰/۴۰۵		
آماره اف = ۱۵/۱۷۱ سطح معناداری = ۰/۰۰۰				

جهت آزمون فرضیه چهارم، طبق نتایج نگاره ۹، ضریب کیفیت سرمایه‌گذاری مثبت و معنی‌دار است و متغیر کیفیت سرمایه‌گذاری دارای احتمال کمتر از ۵ درصد است. بنابراین، این متغیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد در مدل معنی‌دار است. به عبارتی، با افزایش کیفیت سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاران به منظور حفظ یا بهبود کیفیت سرمایه‌گذاری خود، به دنبال افزایش اطلاعات جدید بوده و بیشتر بر اطلاعات بنیادی شرکت نسبت به اطلاعات بازار تکیه کرده و پایه تصمیم خود را بر اطلاعات حسابداری افشا شده توسط مدیران قرار می‌دهند که در نهایت منجر به بهبود در کیفیت افشای اطلاعات خواهد شد. علاوه بر این، نگاره ۱۰ به‌طور خلاصه بیانگر این است که ضریب متغیرهای اندازه شرکت، ساختار مالکیت، نقدینگی، سن شرکت، مثبت و معنادار است و ضریب اهرم مالی نیز منفی

و معنادار است که این امر مطابق با انتظار و منطقی است. بر اساس نتایج، شرکت‌هایی که از تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری بالایی برخوردار هستند از کیفیت افشای اطلاعاتی بالاتری نیز، برخوردار هستند. اندازه شرکت نیز تاثیر مثبتی بر کیفیت افشای اطلاعات داشته و با بزرگتر شدن اندازه شرکت، کیفیت افشای اطلاعات بهبود یافته است. علاوه بر این، شرکت‌های غیر خانوادگی، اطلاعات را با کیفیت بالاتری افشا می‌کنند و با افزایش نسبت‌های نقدینگی و همچنین سن شرکت، کیفیت افشا بهتر شده است. در نهایت، شرکت‌هایی که سازمان حسابرسی را جهت اطمینان‌بخشی به صورت‌های مالی خود، به‌عنوان حسابرس انتخاب کرده‌اند، اطلاعات را با کیفیت بالاتری افشا می‌کنند. همچنین، با افزایش اهرم مالی، کیفیت افشای شرکت‌ها کاهش یافته است. به‌عبارت دیگر، در شرکت‌هایی که بدهی‌ها سهم زیادی در ساختار سرمایه دارند، اطلاعات با کیفیت پایین‌تری افشا شده است. همچنین، ارتباط مثبت کیفیت سرمایه‌گذاری با کیفیت افشا با اضافه شدن متغیر عدم اطمینان محیطی برقرار بود، اما با توجه به کاهش ضریب عدم اطمینان محیطی و کیفیت سرمایه‌گذاری از شدت ارتباط اولیه با ورود متغیر تعدیل‌گر کاسته شد. به‌عبارت دیگر، با توجه به نتایج به‌دست آمده، عدم اطمینان محیطی منجر به افزایش عدم تقارن اطلاعاتی بین سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار تهران می‌شود. بنابراین، می‌توان ادعا نمود که در یک محیط با عدم اطمینان بالا (نوسان‌پذیری بیشتر فروش)، مدیریت با بهبود کیفیت افشای اطلاعات داخلی، قابلیت پیش‌بینی سود و اطلاعات مالی آینده را برای سرمایه‌گذاران افزایش داده که منجر به کاهش عدم تقارن اطلاعاتی، کمتر از میزان آن در شرایط عادی می‌شود.

نگاره (۹): نتایج آزمون فرضیه چهارم و ششم پژوهش

مدل چهارم پژوهش (متغیر وابسته کیفیت افشا)				
متغیر	ضریب	آماره تی آزمون	انحراف معیار	مقدار احتمال
مقدار ثابت	۳۸۰/۰۵۵	۰/۴۸۹	۲۷/۶۰۳	۰/۰۴۰۱
کیفیت سرمایه‌گذاری	۱۳۹/۴۰۲	۰/۵۳۱	۸۰/۰۰۹	۰/۰۲۳۴
اندازه شرکت	۲۸/۴۲۸	۱/۰۴۵	۲۱/۳۰۵	۰/۰۱۰۲
اهرم مالی	-۲۰۸/۳۱۸	-۱/۴۰۴	۷۷/۰۰۸	۰/۰۲۶۶
ساختار مالکیت	۱۳۰/۰۱۴	۲/۰۰۱	۹۹/۵۰۵	۰/۰۱۷۲
نقدینگی	۱۰۵/۰۵۸	۱/۹۰۳	۴۳/۴۰۴	۰/۰۱۶۹
سن شرکت	۶/۶۳۷	۰/۵۹۸	۸/۸۲۵	۰/۰۱۵۸
عدم اطمینان محیطی	۳۱/۳۲۵	۰/۶۷۸	۲۴/۵۴۱	۰/۰۱۳۳
عدم اطمینان محیطی * کیفیت سرمایه‌گذاری	۸۸/۰۶۱	۰/۴۳۱	۶۲/۷۱۹	۰/۰۲۰۰
دوربین - واتسون = ۱/۶۳۵	ضریب تعیین تعدیل شده = ۰/۴۹۵		ضریب تعیین = ۰/۵۶۲	
آماره اف = ۱۲/۵۳۲ سطح معناداری = ۰/۰۰۰				

در نهایت آنکه، با توجه به مقادیر ضریب تعیین تعدیل شده (R^2_{Adj}) محاسبه شده برای متغیرهای روابط چهارگانه، می‌توان گفت که درصد قابل قبولی از تغییرات متغیرهای وابسته را می‌توان به وسیله متغیرهای مستقل و کنترلی پیش‌بینی نمود. همچنین، با توجه به مقدار آماره دورین / واتسون محاسبه شده برای الگوها که در بین بازه قابل قبول $1/5$ تا $2/5$ قرار گرفته‌اند، مشکل خود همبستگی در بین مدل‌های برآورد شده پژوهش، وجود نداشت. از سوی دیگر، جهت تشخیص همخطی، عامل افزایش واریانس (VIF) برای روابط چهارگانه پژوهش به ترتیب برابر با $1/6149$ ، $1/6228$ ، $1/6806$ و $2/2831$ بود و چون مقدار محاسبه شده کمتر از ۵ است، بنابراین بین متغیرها، مشکل همخطی وجود ندارد.

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادهای پژوهش

ارائه و افشای اطلاعات کمی و کیفی شرکت‌ها در بازار سرمایه از جانب مدیران منجر به تغییر در توازن اطلاعات و کیفیت سرمایه‌گذاری خواهد شد و از منابع مهم اطلاعاتی در این بازار محسوب می‌شود. این پژوهش با هدف بررسی رابطه متقابل بین افشای همزمان گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران با تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری با حضور متغیر تعدیل‌گر عدم اطمینان محیطی انجام شد. بدین منظور، شش فرضیه تدوین و مورد آزمون قرار گرفت.

در رابطه با متغیرهای کیفیت افشای اطلاعات، تقارن اطلاعاتی و کارایی سرمایه‌گذاری پژوهشهای زیادی صورت گرفته است. در پژوهش‌های گذشته، متغیرهای مزبور با ایفای نقش متغیر وابسته یا مستقل، به‌طور مستقل و جداگانه مورد سنجش و بررسی قرار گرفته‌اند و از آنجا که در تجزیه و تحلیل و تصمیم‌گیری‌های مدیران، سرمایه‌گذاران و سایر استفاده‌کنندگان، تحلیل‌هایی که به صورت دوطرفه روابط بین متغیرها را مورد سنجش قرار می‌دهد، دارای کارایی بیشتری است، بر این اساس در این پژوهش رابطه متقابل و دوسویه این متغیرها و تاثیرپذیری آنها از یکدیگر مورد بررسی و آزمون قرار گرفت. جهت بررسی رابطه دوطرفه بین متغیرها، آزمون علیت گرنجری اجرا شد. سپس، برای آزمون فرضیه‌ها و بررسی روابط تعریف شده، سیستم معادلات همزمان و رگرسیون برآورد شد.

نتایج پژوهش حاضر بیانگر آن است که بین کیفیت افشای گزارش تفسیری و سود پیش‌بینی شده توسط مدیران با تقارن اطلاعاتی و کارایی سرمایه‌گذاری، رابطه مثبت و معنادار، وجود دارد و با بهبود کیفیت گزارشگری، تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد. از سوی دیگر، با افزایش تقارن اطلاعاتی (کاهش عدم تقارن اطلاعاتی) و بهبود کیفیت سرمایه‌گذاری، کیفیت افشا و گزارشگری از طریق گزارش تفسیری و سود پیش‌بینی شده توسط مدیران نیز افزایش می‌یابد. به عبارتی دیگر، با افزایش کیفیت افشای اطلاعات از طریق گزارش تفسیری و پیش‌بینی سود مدیریت، عدم تقارن اطلاعاتی کاهش یافته و سرمایه‌گذاران حرفه‌ای با آگاهی بیشتری تمایل به سرمایه‌گذاری در شرکت دارند. همچنین، سرمایه‌گذاران به‌منظور بهبود یا حفظ کیفیت سرمایه‌گذاری خود، به دنبال کسب اطلاعات و کاهش شکاف اطلاعاتی خود با مدیریت شرکت‌ها هستند و مدیریت نیز به منظور نگهداشت سرمایه‌گذاری‌ها در حد مطلوب، به افشای اطلاعات می‌پردازد و بدین ترتیب فرضیه‌های اول تا چهارم پژوهش تایید شد.

با توجه به اینکه، پیش‌بینی سود و گزارش تفسیری مدیریت دارای محتوای اطلاعاتی بوده و منجر به ارتقای تقارن اطلاعاتی و کارایی سرمایه‌گذاری می‌شود، بنابراین افشای درست و فاقد تحریف گزارش‌های تفسیری و پیش‌بینی سود توسط مدیران در صورت‌های مالی، دارای اثر تقویت‌کنندگی در بازار و کارایی آن است. وجود نظارتی قوی بر اطلاعات افشا شده شرکت‌ها می‌تواند در بهبود شرایط بازار موثر باشد. همچنین، یافته‌های این پژوهش نشان داد عدم اطمینان محیطی دارای اثر تعدیل‌کنندگی کاهشی (منفی) بر رابطه بین کیفیت افشا با تقارن اطلاعاتی و کارایی سرمایه‌گذاری است و مشاهده شد که با ورود متغیر تعدیل‌گر، از شدت رابطه مثبت بین متغیرهای اصلی پژوهش کم شد. بنابراین، فرضیه‌های پنجم و ششم پژوهش نیز تایید شد.

در خصوص مقایسه یافته‌های این پژوهش با نتایج سایر پژوهش‌های صورت گرفته داخلی و خارجی مرتبط با موضوع پژوهش حاضر، می‌توان بیان نمود که نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش‌های ناظمی، ممتازیان و بهپور (۱۳۹۴)، مهدوی، بهپور و کاظم نژاد (۱۳۹۳) و کانگ (۲۰۰۹)، مرتبط و یکسان است. همچنین، می‌توان بیان کرد که با بهبود کیفیت افشا و گزارشگری از طریق گزارش تفسیری و سود پیش‌بینی شده توسط مدیران، تقارن اطلاعاتی در بازار سرمایه ایجاد

شده (کاهش عدم تقارن اطلاعاتی) و مدیران با وجود قرینگی اطلاعاتی مابین طرفین بازار، امکان بروز رفتارهای فرصت طلبانه برای دستیابی به منافع خود مانند دستکاری و مدیریت سود را از دست می‌دهند. این نتیجه، منطبق با نتایج پژوهش باباجانی، تحریری، ثقفی، و بدری (۱۳۹۳)، خدماتی پور و غدیری (۱۳۸۹)، کارمیر، هول و لنداکس (۲۰۱۳) و ریچادسون (۲۰۰۰) است.

بر اساس یافته‌های پژوهش، از آنجا که ارتقای کیفیت افشای اطلاعات، نقش اساسی در افزایش تقارن اطلاعاتی (کاهش عدم تقارن اطلاعاتی)، تصمیم‌گیری‌های آگاهانه استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی به خصوص سرمایه‌گذاران و در نهایت بهبود کارایی سرمایه‌گذاری دارد و مدیران شرکت‌ها بدون فشارهای خارج سازمان و الزامات قانونی و حرفه‌ای، تمایلی به بهبود کیفیت افشای اطلاعات ندارند، توصیه می‌شود با توجه به وجود روابط مثبت و متقابل بین متغیرهای پژوهش حاضر، بهبود رویه‌های نظارتی، اصلاح مقررات، ایجاد رویه پاداش و تنبیه برای شرکت‌ها با توجه به درجه کیفیت افشای اطلاعات، ثبات بیشتر در سیاست‌گذاری‌ها و ایجاد ساز و کار مناسب برای ارائه و افشای اطلاعات برای سرمایه‌گذاران، مبنای معتبرتری جهت تصمیم‌گیری فراهم شود. بنابراین، به استفاده‌کنندگان از اطلاعات حسابداری و مالی، پیشنهاد می‌شود که به جای اتکای صرف به رابطه یک طرفه میان متغیرها، رابطه متقابل متغیرها را نیز مد نظر قرار دهند. همچنین، به سرمایه‌گذاران پیشنهاد می‌شود، صورت‌های مالی گزارش شده شرکت‌ها را با در نظر گرفتن شرایط بازار از لحاظ پیش‌بینی‌های خوش‌بینانه یا بدبینانه با دقت بیشتری مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و در زمان تصمیم‌گیری در مورد تدوam سرمایه‌گذاری در این شرکت‌ها جانب احتیاط را لحاظ نمایند. به سازمان بورس و اوراق بهادار پیشنهاد می‌شود تا شرایط الزام شرکت‌ها به افشای اطلاعات گذشته و آینده را بر پایه رویه‌های مختلف در شرایط عدم اطمینان بررسی نماید. همچنین، اهمیت سود پیش‌بینی‌شده، به میزان انحرافی که با مقدار واقعی آن دارد وابسته است؛ هر چه میزان این انحراف کمتر باشد، پیش‌بینی از دقت بیشتری برخوردار است. بنابراین، سازمان بورس و اوراق بهادار به شرکت‌هایی که برای دوره‌های متوالی نسبت به پیش‌بینی‌های مدیریت دارای انحراف می‌باشند و به اهداف مالی خود دست نیافته‌اند، در جهت بهبود شرایط این شرکت‌ها، خدمات مشاوره و کارشناسی ارائه نماید. علاوه بر آن، با توجه به تاثیر افشای مدیریت بر توانایی سرمایه‌گذاران برای پیش‌بینی

سودهای آتی، به مدیران شرکت‌ها پیشنهاد می‌شود از طریق ارائه پیش‌بینی‌های مالی و غیرمالی به موقع، دقیق، علمی و جامع، نظر سرمایه‌گذاران را در جهت ثبات و ارتقای سرمایه‌گذاری جلب نمایند. با توجه به نتایج پژوهش به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود آزمون فرضیه‌های پژوهش را با استفاده از سایر متغیرهای مربوط، افشای پیش‌بینی‌های خوش‌بینانه و بدبینانه مدیریت شرکت‌ها، ویژگی‌های شخصیتی مدیران و مدیریت سود انجام دهند. همچنین، پیشنهاد می‌گردد که در پژوهش‌های آتی به بررسی رابطه متقابل متغیرهای این پژوهش در یک صنعت خاص و در یک بازه زمانی بزرگ‌تر پرداخته شود.

منابع

- باباجانی، جعفر؛ تحریری، آرش؛ ثقفی، علی و بدری، احمد (۱۳۹۳). رابطه بین عدم تقارن اطلاعاتی و مدیریت سود. پیشرفت‌های حسابداری، (۲): ۶-۲۶-۱.
- تفتیان، اکرم؛ فلاح زاده ابرقویی، احمد و حیرانی، فروغ (۱۳۹۶). بررسی رابطه متقابل بین افشای اختیاری اطلاعات با همزمانی و ریسک سقوط قیمت سهام. فصلنامه حسابداری مالی، (۳۶): ۹-۷۵-۵۳.
- حیدرپور، فرزانه و خواجه محمود، زیبا (۱۳۹۳). رابطه بین ویژگی‌های پیش‌بینی سود هر سهم توسط مدیریت بر ریسک و ارزش شرکت با هدف آینده‌نگری در تصمیم‌گیری. دانش مالی تحلیل اوراق بهادار. شماره ۲ (پیاپی ۲۲): ۲۵-۴۶-۲۵.
- حیدری، مهدی؛ دیدار، حمزه و بیدقی، علی (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین نوع مالکیت (نهادی و انفرادی) و عدم تقارن اطلاعاتی با تأکید بر قابلیت‌اتکای اطلاعات مالی به عنوان متغیر تعدیل‌گر. حسابداری و منافع اجتماعی، (۳): ۸-۶۹-۴۹.
- خدایی پور، احمد و قدیری، محمد (۱۳۸۹). بررسی رابطه‌ی میان اقلام تعهدی و عدم تقارن اطلاعاتی در بورس اوراق بهادار تهران. پیشرفت‌های حسابداری، (۲): ۲-۲۹-۱.
- دستگیر، محسن و کیانی، فرزانه (۱۳۹۳). تأثیر پیش‌بینی سود مدیریت بر ریسک غیر سیستماتیک و ارزش شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. کنفرانس بین‌المللی اقتصاد، حسابداری، مدیریت و علوم اجتماعی.
- رحمانی، علی؛ بشیری منش، نازنین و شاهرخی، سیده سمانه (۱۳۹۱). بررسی اثر انتشار پیش‌بینی سود بر ضریب واکنش سود آینده. مجله دانش حسابداری، (۱۰): ۳-۵۰-۲۹.
- زلفی، حسن؛ مرتضی بیات، و تهمینه دانش‌عسگری. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر پیش‌بینی سود از جانب مدیریت بر ریسک غیر سیستماتیک، راهبرد مدیریت مالی (۲): ۱۳۶-۱۲۱-۱۲۱.
- سازمار بورس و اوراق بهادار (۱۳۸۶). کیفیت افشا و اطلاع‌رسانی مناسب، سایت بورس اوراق بهادار تهران. ستایش، محمد حسین و کاظم نژاد، مصطفی (۱۳۹۱). شناسایی و تبیین عوامل مؤثر بر کیفیت افشای اطلاعات شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. پیشرفت‌های حسابداری، (۱): ۴-۴۹-۷۹.
- سیدجمالی، ذکویه سادات و دعایی، میثم (۱۳۹۷). رابطه بین کیفیت گزارشگری مالی و کارایی سرمایه‌گذاری با توجه به اثر تعدیلگری عدم تقارن اطلاعاتی و ساختار مالکیت در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس

- اوراق بهادر تهران. فصلنامه علمی تخصصی رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، (۶): ۱۱۰-۱۲۶.
- کردستانی، غلامرضا و رحیم خانی، محمد باقر (۱۳۹۴). بررسی تأثیر شدت نظارت بر رابطه بین عدم تقارن اطلاعاتی و مدیریت سود. مجله دانش حسابداری، (۲۳): ۵۳-۳۳.
- کردستانی، غلامرضا و تاتلی، رشید (۱۳۹۳). بررسی ویژگی های کیفی سود و نوع مدیریت سود در شرکت های درمانده مالی و ورشکسته. حسابداری و منافع اجتماعی، (۱): ۱۰۴-۷۹.
- کردستانی، غلامرضا؛ بهرامفر، نقی و امیری، علی (۱۳۹۸). تأثیر کیفیت افشا بر عدم تقارن اطلاعاتی. پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی، (۴۲): ۱۱-۱۷۸-۱۵۹.
- گرامی اصل، امیر؛ سربازی آزاد، صادق؛ ابراهیمی، سید کاظم و بهرامی نسب، علی (۱۳۹۴). بررسی تأثیر عدم تقارن اطلاعاتی بر ریسک سرمایه گذاری شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کار، (۱۰): ۳۶-۲۷.
- متین مطلق، مریم و رویا دارابی (۱۳۹۵). بررسی تاثیر نقدشوندگی سهام بر عدم تقارن اطلاعاتی و سرمایه گذاران نهادی در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در سال های ۱۳۹۲-۱۳۸۸. چهارمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری، برلین - آلمان.
- محمدی، محمد (۱۳۹۹). کیفیت گزارش مالی، مالکیت خانوادگی و کارایی سرمایه گذاری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. حسابداری و منافع اجتماعی، (۳): ۱۰-۱۸۴-۱۵۷.
- مدرس، احمد و حصارزاده، رضا (۱۳۸۷). کیفیت گزارشگری مالی و کارایی سرمایه گذاری. فصلنامه بورس اوراق بهادار، (۲): ۱۱۶-۸۵.
- مهدوی، غلامحسین؛ بهپور، سجاد و کاظم نژاد، فاطمه (۱۳۹۳). بررسی رابطه متقابل کیفیت افشا و عملکرد شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران با استفاده از سیستم معادلات همزمان. بررسی های حسابداری و حسابرسی، (۳): ۳۸۶-۳۷۱.
- ناظمی، امین؛ ممتازیان، علیرضا و بهپور، سجاد (۱۳۹۴). بررسی رابطه متقابل بین کیفیت افشای اطلاعات مالی و بازده سهام شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران با استفاده از سیستم معادلات همزمان. پیشرفت های حسابداری، (۲): ۲۴۴-۲۱۹.

نیکبخت، محمدرضا؛ قاسمی، علی و ایمانی برندق، محمد. (۱۳۹۹). تاثیر خطای پیش‌بینی سود مدیریت بر پایداری اجزای نقدی و تعهدی سود و ارزشیابی بیش از حد سهام. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱۲(۴۶): ۱-۲۶.

یگانه، یحیی حساس؛ مرفوع، محمد و نقدی، معصومه (۱۳۹۶). رابطه دقت پیش‌بینی سود با کارایی سرمایه گذاری. مطالعات تجربی حسابداری مالی. (۵۴): ۱۴-۷۲: ۵۱.

References

- Alsaeed, K. (2005). The Association between Firm Characteristics & Disclosure. *Journal of American Academy of Business*, 7 (1): 321-310.
- Babajani, J., Tahriri, A., Saqafi, A., Badri, A. (2015). Information Asymmetry and Earnings Management: Evidence from Companies Listed on Tehran Stock Exchange (TSE). *Journal of Accounting Advances*, 6(2), 1-26. (In Persian).
- Ball, R., Jayaraman, S., & Shivakumar, L. (2012). Audited financial reporting and voluntary disclosure as complements: A test of the confirmation hypothesis. *Journal of accounting and economics*, 53(1-2), 136-166.
- Brown, S., & Hillegeist, S. A. (2007). How disclosure quality affects the level of information asymmetry. *Review of accounting studies*, 12(2), 443-477.
- Chan, K. C., Fung, H., & Thapa, S. (2006). China financial research: A review and synthesis. *International Review of Economics and Finance*, 16, 416-428.
- Chen, S., Chen, X. I. A., & Cheng, Q. (2008). Do family firms provide more or less voluntary disclosure? *Journal of accounting research*, 46(3), 499-536.
- Chow, C. K., Song, F. M., & Wong, K. P. (2010). Investment and the soft budget constraint in China. *International Review of Economics & Finance*, 19(2), 219-227.
- Cormier, D., Houle, S., & Ledoux, M. J. (2013). The incidence of earnings management on information asymmetry in an uncertain environment: Some Canadian evidence
- Dastgir, Mohsen, & F., Kiani. (2014). the Effect of Management Profit Forecast on Unsystematic Risk and Value of Companies Listed on Tehran Stock Exchange. *International Conference on Economics, Accounting, Management and Social Sciences*, (1393): 1-17. (In Persian).
- Diamond, D. W., & Verrecchia, R. E. (1991). Disclosure, liquidity, and the cost of capital. *The journal of Finance*, 46(4), 1325-1359.
- Foerster, S. R., Sapp, S. G., & Shi, Y. (2010, August). The impact of management earnings forecasts on firm risk and firm value. AAA 2010 Financial Accounting and Reporting Section Paper.

- Geramiasl, A., Sarbazi azad, S., Ebrahimi, S., Bahraminasab, A. (2015). The Effect of Information Asymmetry on Investment Risk in Tehran Stock Exchange Companies. , 6(10), 27-36. (In Persian).
- Gutiérrez, M., Papiashvili, N., Tribó, J. A., & Vazquez, A. B. (2020). Managerial incentives for attracting attention. *European Financial Management*, 26(4), 896-937.
- Haidarpour, F., & Z. , Khwaja Mahmoud. (2014). Relationship between the characteristics of earnings per share forecast by management on risk and value of the company with the aim of foresight in decision making. *Financial Knowledge of Securities Analysis (Financial Studies)*, 7 (2): 25-46. (In Persian).
- Heidari, M., didar, H., beidaghi, A. (2018). Ownership Type (Institutional and Single) with Information Asymmetry: Emphasizing on Financial Information Reliability as Moderator Variable. *Journal of Accounting and Social Interests*, 8(3), 49-69. (In Persian).
- Hendriksen, E. S. & Van Breda, M. F. (1992). *Accounting Theory*, 5th edition. Homewood, IL: Irwin Inc.
- Hirst, D. E., Koonce, L., & Venkataraman, S. (2008). Management earnings forecasts: A review and framework. *Accounting horizons*, 22(3), 315-338.
- Imhof, M. J., & Seavey, S. E. (2014). Corporate risk-taking, firm value and high levels of managerial earnings forecasts. *Advances in accounting*, 30(2), 328-337.
- Johnstone, D. (2016). The effect of information on uncertainty and the cost of capital. *Contemporary Accounting Research*, 33(2), 752-774.
- Kamyabi, Yahya. , & M., Noor Ali. (2016). Investigating the mediating effect of accounting conservatism on the relationship between information asymmetry and earnings management in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Financial Accounting Quarterly*, 8 (29): 1-26. (In Persian)
- Karamanou, I., & Vafeas, N. (2005). The association between corporate boards, audit committees, and management earnings forecasts: An empirical analysis. *Journal of accounting research*, 43(3), 453-486.
- Khodamipour, A., Qadiri, M. (2011). An Investigation of the Relationship between Accruals and Information Asymmetry in Tehran Stock Exchange (TSE). *Journal of Accounting Advances*, 2(2), 1-29.(In Persian).
- Koch, A. (2001). *Financial Distress and the Credibility of Mangement Earnings Forecasts*, orking Paper, Carnegie Mallon University, Pittsburgh, PA.
- Koch, A. S. (1999). *Financial distress and the credibility of management earnings forecasts*. The University of Texas at Austin.
- Kordestani, G., & Bahramfar, N., & AMIRI, A. (2019). The Effect of Disclosure Quality on Information Asymmetry. *Financial Accounting and Auditing Research*, 11(42), 159-178. (In Persian).

- Kordestani, G., Rhimkhani, M. (2016). Investigating Effects of Monitoring Intensity on Relationship between Information asymmetry and Earnings Management. *Journal of Accounting Knowledge*, 6(23), 33-53. (In Persian).
- Kordestani, G., Tatli, R. (2014). Earnings Attributes and Type of Earnings Management in the Distressed and Bankrupt Firms. *Journal of Accounting and Social Interests*, 4(1), 79-104. (In Persian).
- Kurniawan, A. (2013). The effect of earnings management and disclosure on information asymmetry. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 2(8), 98-107.
- Mahdavi, G., Behpour, S., Kazemnezhad, F. (2014). Exploring the Relationship between Disclosure Quality and the Performance of Tehran Stock Exchange Companies Using a Simultaneous Equations System. *Accounting and Auditing Review*, 21(3), 371-386. . (In Persian).
- Matin Motlagh, M., & R., Darabi. (2016). Investigating the effect of stock liquidity on information asymmetry and institutional investors in companies listed on the Tehran Stock Exchange in 2009-2010. *Fourth International Conference on New Research in Management, Economics and Accounting*, Berlin-Germany. (In Persian).
- Modares, A., & R., Hesarzadeh. (2008). Quality of Financial Reporting and Investment Efficiency. *Quarterly Journal of the Stock Exchange*.1 (2): 85-116. (In Persian).
- Mohamadi, M. (2020). Quality of Financial Reporting, Family Ownership, and Investment Performance in Companies Listed in Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting and Social Interests*, 10(3), 157-184. (In Persian).
- Nazemi, A., Momtazian, A., Behpur, S. (2016). Investigating the Relationship between Disclosure Quality and Stock Return of the Companies Listed in Tehran Stock Exchange: Using a Simultaneous Equations System. *Journal of Accounting Advances*, 7(2), 219-244. (In Persian).
- Nikbakht, M, R., Ghasemi, A., & M., Imani Brandagh. (2020). the Effect of Management Profit Prediction Error on the Stability of Cash and Accrual Components of Profit and Overvaluation of Stocks. *Financial Accounting and Auditing Research*. 12 (46): 1-26. (In Persian).
- Rahmani, A., N, Bashiri Manesh. (2014). A Review of Information Disclosure Literature in Iran. *Journal of Accounting and Social Interests*. 4 (15): 35-68
- Richardson, V. J. (2000). Information asymmetry and earnings management: Some evidence. *Review of quantitative finance and accounting*, 15(4), 325-347.
- Robin, A., & Wu, Q. (2015). Firm growth and the pricing of discretionary accruals. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 45(3), 561-590.

- Roychowdhury, S., Shroff, N., & Verdi, R. S. (2019). The effects of financial reporting and disclosure on corporate investment: A review. *Journal of Accounting and Economics*, 68(2-3), 101246.
- Setayesh, M., Kazemnejad, M. (2012). Effective Factors on Disclosure Quality of the Firms Listed in Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting Advances*, 4(1), 49-79. (In Persian).
- Seyed Jamali, Z. & M., Doaei. (2018). Relationship between financial reporting quality and investment efficiency with respect to the moderating effect of information asymmetry and ownership structure in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *New research approaches in management and accounting*, 2 (6): 110-126. (In Persian).
- Stock Exchange and Securities Organization (2007). Proper quality of disclosure and information. *Tehran Stock Exchange site*. (In Persian).
- Taftian, A., Fallahzadeh, A., Heirany, F. (2017). Investigating the Interrelationship between Optional Disclosure of Information with Simultaneity and Risk of Stock Price Fall. *Financial Accounting Quarterly*, 9(36): 53-75. (In Persian).
- Wang, Y., Chen, Y., & Wang, J. (2015). Management earnings forecasts and analyst forecasts: Evidence from mandatory disclosure system. *China Journal of Accounting Research*, 8(2), 133-146.
- Yeganeh, Y., Marfou, M., Naqdi, M. (2017). The Relation between Earnings Forecast Accuracy and Investment Efficiency. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 14(54), 51-72. doi: 10.22054/qjma.2018.8269. (In Persian).
- Zalaghi, H., Bayat, M., Daneshgari, T. (2014). The Impact of Management Earning Forecast on Non-systematic Risk. *Financial Management Strategy*, 2(2), 121-136. (In Persian).
- Zhang, X., Zhang, Q., Chen, D., & Gu, J. (2019). Financial integration, investor protection and imbalanced optimistically biased information timeliness in emerging markets. *International Review of Financial Analysis*, 64, 38-56.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC-BY 4.0 license.

بررسی نقش تعدیل‌کنندگی عدم‌تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات و کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران^۱

هادی شایسته^۲، اله کرم صالحی^۳، سعید نصیری^۴، محمد خدامرادی^۵

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۱

چکیده

هدف: هدف این پژوهش بررسی نقش تعدیل‌کنندگی عدم‌تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات و کیفیت سود می‌باشد. **روش:** جهت انجام پژوهش، نمونه‌ای مشتمل بر ۱۲۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، طی دوره زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۸ مجموعاً ۱۲۰۰ سال/شرکت مشاهده، انتخاب شد و فرضیه‌های پژوهش با استفاده از مدل رگرسیون چندمتغیره آزمون شدند. **یافته‌ها:** یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد بین سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات و کیفیت سود رابطه معکوس و معنادار وجود دارد و وجود عدم‌تقارن اطلاعاتی این رابطه را تشدید می‌کند.

نتیجه‌گیری: وجود انگیزه‌های مالیاتی در جهت کاهش درآمد مشمول مالیات، کیفیت سود را تحت تاثیر قرار می‌دهد و در شرایط عدم‌تقارن اطلاعاتی، زمینه انجام اقدامات فرصت‌طلبانه مدیریت را فراهم می‌نماید.

دانش افزایی: در شرایط عدم‌تقارن اطلاعاتی، ریسک کاهش سود مشمول مالیات از طریق اعمال سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات، افزایش می‌یابد. بنابراین، کیفیت سود می‌تواند به‌عنوان عامل مهمی برای مدیریت ریسک در حوزه حسابداری مالیاتی قلمداد گردد.

واژه های کلیدی: اجتناب مالیاتی، فرار مالیاتی، پایداری سود مالیاتی، کیفیت سود، عدم‌تقارن اطلاعاتی.

طبقه بندی موضوعی: M4, M41, H26, D82

DOI : 10.22051/JAASCI.2022.39769.1683

۱. دانشجوی دکترا، گروه حسابداری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران (Hadi.shayesteh@yahoo.com).
  ۲. استادیار، گروه حسابداری، واحد مسجدسلیمان، دانشگاه آزاد اسلامی، مسجدسلیمان، ایران. (نویسنده مسئول) (A.k.salehi@iaumis.ac.ir).
  ۳. استادیار، گروه حسابداری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. (saeed-nasiri@iauhvaz.ac.ir).
  ۴. استادیار، گروه آمار و ریاضی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. (mohammad_moradi57@yahoo.com).
  ۵. استادیار، گروه آمار و ریاضی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. (mohammad_moradi57@yahoo.com).
- jaacsi.alzahra.ac.ir

مقدمه

با توجه به شرایط اقتصادی ایران، یکی از با ثبات ترین منابع جهت تامین مالی دولت، وصول مالیات است. ضرورت پرداختن به بحث مالیات زمانی بیشتر می شود که بدانیم طبق سند چشم انداز بیست ساله کشور، تا پایان برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی کشور، دولت باید بتواند هزینه های جاری خود را از محل درآمدهای غیرنفتی که به طور عمده درآمدهای مالیاتی می باشد، تامین نماید. این در حالی است که آمارها نشان می دهند که درآمدهای مالیاتی سهم بسیار ناچیزی از منابع درآمدی کشور را تشکیل می دهد (ملکیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۹). به طوری که شاخص نسبت مالیات به بودجه عمومی کشور در بازه پژوهش بین ۳۱ الی ۳۸ درصد، در نوسان بوده است (پرهیزگاری، ۱۳۹۹: ۲) و این شاخص در ایران با میانگین جهانی فاصله زیادی دارد. میانگین سهم مالیات از کل درآمدهای دولت در کشورهای منتخب در سال های مختلف ۶۴ درصد بوده است. در این میان، هند با متوسط ۸۴ درصد بیشترین و ژاپن با متوسط ۳۹ درصد پایین ترین سهم مالیات از منابع بودجه عمومی دولت را دارا هستند (حسینی، زمانیان و رحیمی، ۱۳۹۵: ۴). بنابراین، دولت باید درصدد افزایش درآمدهای مالیاتی خود برآید و در این راستا، اهمیت مطالعات مربوط به مالیات و عوامل موثر بر درآمدهای مالیاتی دولت بیش از پیش نمایان می گردد (ترابی جهرمی، ۱۳۹۶: ۱۱). مالیات مخارجی است که بر کلیه واحدهای انتفاعی که به نوعی درآمدزایی می کنند، از جانب دولت تحمیل می شود. چنانچه شرکت ها به عنوان واحدهایی تلقی شوند که در راستای کسب سود و انتفاع فعالیت می کنند، می توان انتظار داشت که به دنبال راهکارهایی از جمله برنامه ریزی مالیاتی (شامل راه کارهای قانونی با عنوان اجتناب مالیاتی و غیرقانونی با عنوان فرار مالیاتی) برای کاهش مالیات پرداختی خود باشند (برادشاو، لیائو و ما، ۲۰۱۹: ۲۵۷).

از سوی دیگر، سود واحد تجاری، یکی از معیارهای تصمیم گیری است که برای کلیه استفاده کنندگان اهمیت خاصی دارد. بنابراین، تضاد منافع میان تهیه کنندگان اطلاعات و سرمایه گذاران، امکان استفاده از روش های مختلف پذیرفته شده حسابداری و کاربرد سود را در تصمیم گیری ها مورد تردید قرار می دهد که این امر، لزوم بررسی موضوع کیفیت سود را ضروری می سازد (رستمیان، خدایی وله زاقرد و حیدر، ۱۳۹۰: ۸۱). پس از خرداد رسوایی های مالی، تمرکز

صرف از رقم سود، به سمت کیفیت آن معطوف شده است. سودهای کم کیفیت، موجب افزایش هزینه سرمایه (کالن، خان و لو، ۲۰۱۲: ۲۶۹)، کاهش اعتماد سرمایه‌گذاران و تصمیم‌گیری‌های نادرست آنان (اگبونیک و آدم، ۲۰۱۸: ۸۲). اعطای نادرست اعتبار از سوی اعتباردهندگان و تخصیص غیربهبینه منابع به طرح‌ها با بازدهی غیرواقعی می‌شود (محمدی اصل، منصورفر و شهبازی، ۱۳۹۷: ۱۳۰).

نقش اصلی اطلاعات حسابداری در بازارهای مالی فراهم کردن زمینه‌های لازم برای تخصیص بهینه منابع است. در پی رسوایی‌های مالی اخیر، اطمینان و اعتماد سرمایه‌گذاران به سیستم گزارشگری مالی ضعیف شده و کیفیت سود به عنوان یک عامل مهم در تعیین اعتبار و قابلیت اعتماد ارقام گزارش شده پدیدار گشت. در نتیجه، تعیین کیفیت اطلاعات حسابداری و نتایج حاصل از آن، مورد علاقه سرمایه‌گذاران، مدیران، قانون‌گذاران و تدوین‌کنندگان استانداردها است. بنابراین، با توجه به این موضوع که استانداردهای حسابداری انعطاف‌پذیری قابل ملاحظه‌ای را در کاربرد روش‌های حسابداری برای گزارشگری مالی فراهم می‌سازند، بررسی اینکه چگونه می‌توان سود سهامداران را حداکثر کرده و در عین حال منافع دولت را نیز حفظ نمود، یکی از موضوعات چالش‌برانگیز و قابل بررسی در ادبیات مالی و حسابداری است. در این راستا، سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات از جمله موضوعاتی است که به این دو مقوله مربوط می‌شود. علاوه بر آن، در شرایط عدم تقارن اطلاعاتی بروز پدیده‌ها و سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات تسهیل می‌شود، زیرا مدیران می‌توانند در جهت افزایش منافع خود، فرصت‌طلبی بیشتری داشته باشند. از آنجا که حساب‌رسان مالیاتی به علت محدودیت‌های موجود در حسابرسی رعایت، توانایی رصد کامل فعالیت‌های مالی شرکت‌ها را ندارند و حسابرسی رعایت در حجم بسیار پایینی صورت می‌گیرد و در محیطی که میزان اطلاعات نسبت به مدیران شرکت‌ها بسیار کمتر است، انگیزه برای افزایش استفاده از روش‌های کاهش‌دهنده و فرار از پرداخت مالیات بیشتر می‌شود (سپاسی و فتحی، ۱۳۹۴: ۵۸).

مبانی نظری و شواهد تجربی نشان می‌دهند شرکت‌ها سعی در کاهش و به تعویق انداختن مالیات بر درآمد خود دارند. در این ارتباط، اجتناب مالیاتی، فرار مالیاتی و پایداری سود مالیاتی با استفاده از نابرابری اطلاعاتی میان مودیان مالیاتی و سازمان امور مالیاتی ابزارهایی هستند که شرکت‌ها ممکن

است در صورت لزوم بسته به شرایط از آن‌ها استفاده نمایند (منصور فر، غیور و عباسی مولان، ۱۳۹۷ : ۱۷۴ و عسکری و عظیمی، ۱۳۹۷: ۱۸۰). با این وجود فعالیت‌های تقلیل‌دهنده مالیاتی شرکت‌ها به‌عنوان محرک رفتار شرکت‌ها به صورت ویژه مورد توجه قرار نگرفته است (نبوس، ۲۰۱۹: ۲۶۳). از سوی دیگر، اتکا سهامداران به اطلاعات مالی و حسابداری گزارش شده توسط شرکت از دغدغه‌های همیشگی آنها برای ارزیابی، پیش‌بینی و تجزیه و تحلیل اوراق بهادار و تصمیم‌گیری در مورد آن است. همچنین، مدیران ممکن است با هدف کاهش مالیات پرداختی از طریق اعمال سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات، از یک سو، مبادرت به کاهش سود مشمول مالیات یا هموار نمودن آن اقدام نموده و از سوی دیگر، در شرایط وجود عدم‌تقارن اطلاعاتی، ابعاد کیفیت سود شرکت را برای تامین اقدامات فرصت‌طلبانه تحت تاثیر قرار دهند. بنابراین، با توجه به مطالب گفته شده ضرورت پژوهش‌هایی که بتواند اهمیت سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات در کاهش مالیات پرداختی در ایران را مورد بررسی قرار دهد، به خوبی احساس می‌شود. بر این اساس، پرسش این پژوهش، بررسی این موضوع است که آیا سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیاتی بر کیفیت سود تاثیر منفی دارد؟ طرح چنین پرسشی از این موضوع نشأت می‌گیرد که در رابطه با سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات بر کیفیت سود، پژوهش‌ها و شواهد بسیار اندکی وجود دارد. این موضوع پژوهشگران را بر آن داشته است که در این پژوهش به بررسی نقش تعدیل‌کنندگی عدم‌تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات و کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بپردازند.

پژوهش‌های پیشین در ایران، اغلب به بررسی سیاست‌های تقلیل مالیاتی با مدیریت سود (جهانشاد و محمدی‌پور، ۱۳۹۴: ۴؛ ابراهیمی و احمدی‌مقدم، ۱۳۹۵: ۷۷؛ مشایخی و دلدار، ۱۳۹۵: ۳۳؛ غزنوی‌قصونی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱۱؛ صدیقی، ۱۳۹۹: ۱۶۹) پرداخته‌اند، اما تاکید این پژوهش بر تاثیر این سیاست‌ها بر کیفیت سود در شرایط عدم‌تقارن اطلاعاتی است. همچنین، با توجه به اجرای نهایی طرح جامع مالیاتی و تاکید بر حسابرسی مبتنی بر ریسک و با استناد به ماده ۹۷ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۳۱/تیر/۱۳۹۴ مبنی بر تایید اظهارنامه‌های دارای ریسک پایین بدون حسابرسی رعایت، متغیر کیفیت سود می‌تواند اساسی‌ترین محرک شناسایی این ریسک قلمداد شود. ضمن اینکه، انتظار می‌رود نتایج این پژوهش بتواند براساس آخرین دستاوردهای علمی داخلی و خارجی

موجب بسط مبانی نظری متون مرتبط با عدم‌تقارن اطلاعاتی، کیفیت سود و سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات از طریق بررسی آثار روش‌های مختلف گریز و مدیریت مالیات پرداختی طی سنوات مختلف بر کیفیت سود حسابداری گردد و اطلاعات سودمندی را در اختیار سرمایه‌گذاران، دولت، مودیان مالیاتی، تحلیلگران مالی و مدیران جهت رسیدن به اهداف خود قرار دهد.

در ادامه پیشینه نظری و تجربی پژوهش، روش‌شناسی، یافته‌های پژوهش و بحث و نتیجه‌گیری ارائه شده است.

مبانی نظری

سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات^۱

طبق قانون مالیات‌های مستقیم مصوب اسفند ماه ۱۳۶۶ و اصلاحیه سال ۱۳۸۰، اخذ مالیات در ایران فرآیندی است که با ابراز مالیات توسط مودی، از طریق اظهارنامه مالیاتی آغاز می‌شود و پس از طی مراحل تعیین شده، با وصول مالیات خاتمه می‌یابد. بخش عمده‌ای از مالیات‌های وصولی دولت از محل مالیات عملکرد اشخاص حقوقی تامین می‌شود. در این راستا، دولت به عنوان یکی از ذینفعان کلیدی شرکت‌ها، برای تشخیص میزان مالیات، بر اظهارنامه‌های مالیاتی که توسط مودیان مالیاتی تنظیم و تسلیم می‌گردد، تکیه می‌کند. به‌رغم تکیه دولت بر اظهارنامه‌های مودیان، مالیات ابراز شده با مالیات تعیینی در بیشتر موارد یکسان نمی‌باشد که اصطلاحاً به آن «شکاف مالیاتی»^۲ گفته می‌شود. شکاف مالیاتی از دو بخش عمده فرار مالیاتی و اجتناب مالیاتی تشکیل شده است. فرار مالیاتی زمانی رخ می‌دهد که مودی از گزارش درآمد مشمول مالیات مربوط به کار یا سرمایه خود خودداری می‌کند و دست به یک اقدام غیرقانونی می‌زند که او را در معرض برخورد قانونی از جانب مراجع مالیاتی قرار می‌دهد. در مقابل، اجتناب مالیاتی در چارچوب قوانین مالیاتی انجام می‌شود و مودی دلیلی برای نگرانی بابت کشف احتمالی اقدامات خویش ندارد (قادری، دیدار و کفعمی، ۱۳۹۴: ۱۷۳). از سوی دیگر، پایداری سود مالیاتی به عنوان یکی از روش‌های مدیریت سود مشمول مالیات، بیانگر این موضوع است که چه مقدار یا چند درصد از سود مشمول مالیات سال جاری در سال بعد نیز پایدار خواهد ماند (دیچو، جی و اسپرانند، ۲۰۱۰: ۳۹).

1. Tax Reduction Policies

2. Tax gap

پدیده‌های اجتناب و فرار مالیاتی به‌عنوان یک ضد ارزش می‌توان تهدیدی جدی برای تداوم زندگی اجتماعی و تحقق رفاه اجتماعی باشد و تبعات اجتماعی و اقتصادی و اثرات متقابلی را به همراه داشته باشد. بنابراین، شناخت عوامل بروز و تشدید این دو مقوله و ارائه راه کارها و پیشنهادهای علمی / کاربردی به‌ویژه در رابطه با اجتناب مالیاتی که از مجرای قانونی شکل می‌گیرد و کشف آن به مراتب دشوارتر از فرار مالیاتی است، امری اجتناب ناپذیر است (خواجهی و کیامهر، ۱۳۹۵: ۸۸). در همین راستا، یافته‌های پژوهش ابراهیمی و همکاران (۱۴۰۰: ۱۹۹) مبنی بر عوامل اثرگذار بر سوگیری حسابرسان مالیاتی در قضاوت‌های حرفه‌ای نشان می‌دهد که قوانین و مقررات مالیاتی، صرفاً نمی‌تواند اهداف قانون‌گذاران را برآورده سازد. مقررات منصفانه و عادلانه مالیاتی، مستلزم نظارت و رسیدگی مجریان حرفه‌ای است و بدون مذاقه در خصوص این موضوعات، رسالت مالیات و مالیات ستانی محقق نخواهد شد. به‌طور کلی، علل شکاف مالیاتی، می‌تواند از دو دیدگاه ارزش آفرینی و نظریه نمایندگی مورد بررسی قرار گیرد؛ دیدگاه نخست، به این موضوع اشاره دارد که مدیران به منظور کاهش تعهدات مالی و صرفه‌جویی وجوه نقد، به دنبال کاهش مالیات پرداختی هستند. از این‌رو، از دیدگاه سرمایه‌گذاران این موضوع افزایش‌دهنده ارزش شرکت بوده و مدیران باید برای استفاده از این راه کارها، تشویق شوند و پاداش بگیرند (پورحیدری، فدوی و امینی‌نیا، ۱۳۹۳: ۸۸). در یک تحقیق مشابه، گوه و همکاران (۲۰۱۶: ۱۶۴۷) و کوک، موسر و اوامر (۲۰۱۵: ۱۱۰۹) دریافتند که اجتناب از مالیات، هزینه حقوق صاحبان سهام را کاهش می‌دهد و در نتیجه موجب افزایش ارزش شرکت می‌شود. براین اساس، نتایج حسن، لوبو و کیو (۲۰۲۱: ۲۰۹) نشان داد که شرکت‌های با سطوح بالای سرمایه‌سازمانی، سطوحی بیشتر از اجتناب مالیاتی را انجام می‌دهند و صاحبان سهام، اجتناب از مالیات را افزایش‌دهنده ارزش شرکت می‌دانند. همچنین، آن‌ها نشان دادند که اجتناب از مالیات عمدتاً در شرکت‌هایی که دارای حاکمیت داخلی خوب و شرکت‌هایی که دارای محدودیت مالی شدید هستند، ظاهر می‌شود. بر خلاف این دیدگاه نوبخت و نوبخت (۱۴۰۰: ۲۱) در پژوهشی دریافتند که اجتناب از پرداخت مالیات بر معیارهای حسابداری و اقتصادی عملکرد شرکت تاثیر منفی و معناداری دارد. به‌عبارتی، با افزایش اجتناب مالیاتی عملکرد شرکت کاهش یافته است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت، انتخاب استراتژی اجتناب از پرداخت مالیات به‌عنوان روشی برای جلوگیری از خروج منابع، تاثیر منفی بر عملکرد شرکت‌ها دارد که می‌تواند ناشی از استفاده نامطلوب از منابع حاصله از آن باشد، اما زمانی علل

شکاف مالیاتی به عنوان یک ضد ارزش شناخته می‌شود که ریشه ایجاد آن مربوط به دیدگاه دوم، یعنی نظریه نمایندگی مربوط باشد. دسای و دارماپالا (۲۰۰۶: ۱۴۸) بیان می‌دارند، مدیران راهبردهای پیچیده‌ای برای عدم پرداخت مالیات بکار می‌گیرند، با این بهانه که پایین آوردن مالیات به نفع سهامداران است تا از این طریق بتوانند منابع شرکت را به سوی منافع شخصی منحرف کنند و اینکه تحت این پوشش، تحریف‌های انجام شده در صورت‌های مالی را پنهان کنند. به عبارت دیگر، ارتباط و تاثیر هزینه‌های مالیات و سیاست تقلیل‌دهنده مالیاتی از دیدگاه تئوری نمایندگی نیز تفسیر و تعبیر می‌شود؛ به طوری که هیئت مدیره همواره به دنبال منافع خود و حداکثرسازی آن است و الزاما در جهت منافع سهامداران و دولت نیست. بنابراین، ممکن است در حوزه مالیاتی با اتخاذ سیاست‌های تقلیل‌دهنده خاص، مبادرت به ایجاد هزینه‌هایی برای سهامداران نماید (لانیس و ریچاردسون، ۲۰۱۳: ۸۹؛ گارباینو، ۲۰۱۱: ۲۹۱ و لانیس و ریچاردسون، ۲۰۱۱: ۵۷). در همین رابطه طهماسبی خورنه و حیدری (۱۴۰۰: ۴۳) نیز در پژوهشی با عنوان بررسی رابطه متقابل گریز مالیاتی و بازده سهام شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران با استفاده از سیستم معادلات هم‌زمان (SLS3)، نشان دادند که بین گریز مالیاتی و بازده رابطه متقابل و مثبتی وجود دارد. یافته‌ها می‌تواند برای سیاست‌گذاران مالیاتی و همچنین، مدیران واحدهای تجاری از جهت تبیین چگونگی ارتباط بین گریز مالیاتی و بازدهی سهام مفید باشد.

به طور کلی، بر اساس نظریه فرصت‌طلبی مدیران و همچنین تئوری نمایندگی و تئوری منفعت و هزینه، می‌توان عنوان کرد که مدیران فرصت‌طلب به بهانه اجتناب از پرداخت مالیات، منابع را در جهت منافع شخصی خود هدایت یا برداشت نمایند. این مساله موجب می‌گردد منافع اجتناب از پرداخت مالیات کمتر از هزینه‌های آن گردد و در نهایت این سهامداران خواهند بود که این هزینه‌ها را متحمل می‌شوند (برادشاو، لیانو و ما، ۲۰۱۹: ۲۶۸).

سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات و کیفیت سود

مالیات بر درآمد، یکی از موثرترین انگیزه‌ها، برای مدیریت سود است. زمانی که مقامات مالیاتی، قانون جدیدی را برای وضع مالیات تدوین می‌کنند، شرکت‌ها برای فرار از آن، از طریق انتخاب رویه‌های حسابداری، سود را کاهش می‌دهد (حسین زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۴).

به طور کلی از دیدگاه پژوهشگران کیفیت سود از دو منظر کلی قابل بررسی است؛ از یک سو، سود واقعیت‌های اقتصادی شرکت را منعکس می‌کند و از این زاویه بیشتر بر توان نقدینگی شرکت متمرکز است (دیجو، جی و اسپراند، ۲۰۱۰: ۲۹) و از سوی دیگر، کیفیت سود بدان معنی است که گزارش‌های مالی دقیق و صحیح هستند و به صورت بی‌طرفانه عملکرد و موقعیت مالی شرکت را بیان می‌کنند، اما فعالیت‌هایی مانند محافظه‌کاری، مدیریت سود و سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات که نتیجه انعطاف‌پذیری روش‌های حسابداری، انگیزه‌های مالیاتی، شکاف‌های قانونی و همچنین، روحیه فرصت‌طلبی مدیران می‌باشد، ممکن است بر کیفیت سود تاثیر گذاشته و قدرت پیش‌بینی سود را کاهش دهد، زیرا یکی از انگیزه‌های مدیریت سود، کاهش پرداخت‌های مالیاتی است (ابراهیمی و احمدی‌مقدم، ۱۳۹۵: ۷۹؛ پورحیدری و شفیع‌همت‌آباد، ۱۳۹۲: ۲۶؛ دسای و دارمپالا، ۲۰۰۶: ۱۵۱؛ ریگو و ویلسون، ۲۰۱۲: ۷۷۶؛ مک‌گوایر، نویمان و اومر، ۲۰۱۳: ۳۴۹؛ هاتچز و ریگو، ۲۰۱۵: ۵۵).

بن کریم، گایا و لاخل (۲۰۲۰: ۱۷۱۴) رابطه بین کیفیت سود و اجتناب مالیاتی شرکتی را با در نظر گرفتن محیط نهادی قانونی بررسی نمودند؛ نتایج آن‌ها نشان داد که کیفیت سود بالاتر، روش‌های اجتناب مالیاتی شرکتی را کاهش می‌دهد. علاوه بر این، آن‌ها دریافته‌اند هنگامی که نهادهای قانونی در سطح کشور قدرتمند باشند، این رابطه به‌طور خاص قوی‌تر است.

نتایج پژوهش‌های تجربی مبین این است که شرکت‌هایی که کیفیت سود بیشتری دارند، مالیات ابرازی خود را به درستی تعیین و شناسایی می‌نمایند و اختلاف مالیاتی در این شرکت‌ها کمتر می‌باشد. از سوی دیگر، می‌توان این‌گونه نیز تفسیر نمود که کیفیت سود مودیان، تاثیر مثبتی بر حسابرس‌های مالیاتی می‌گذارد؛ بدین صورت که حسابرس‌های مالیاتی، برای شرکت‌هایی که کیفیت سود بهتری دارند، مالیاتی نزدیک به مالیات ابرازی تعیین می‌نمایند و اختلاف مالیاتی در این شرکت‌ها نسبت به سایر شرکت‌ها کمتر می‌باشد. در همین راستا، اخترشناس، احمدی‌پاک و بهشور (۱۴۰۱: ۱۹) با بررسی تاثیر اختلاف سود حسابداری با درآمد مشمول مالیات بر کیفیت حسابرسی با تاکید بر نقش کیفیت سود دریافته‌اند که کیفیت سود بر رابطه بین اختلاف سود حسابداری با درآمد مشمول مالیات و کیفیت حسابرسی، نقش تعدیل‌کننده دارد، به نحوی که شرکت‌هایی که اختلاف سود حسابداری با درآمد

مشمول مالیات زیادی دارند، از کیفیت حسابرسی بیشتری برخوردار هستند. همچنین، اختلاف سود دفتری مالیات بیانگر یک معیار قابل مشاهده برای کیفیت سود می‌باشد که تصمیم‌های حسابرس را تحت تاثیر قرار می‌دهد. همچنین، بر اساس نتایج پژوهش خوشحال و خوشحال (۱۳۹۹: ۱۶۷) مادامی که شهروندان از حقوق خود در چارچوب قانون مطلع نباشند و یا از رعایت حقوق شهروندی خود ذیل قانون مالیاتی برخوردار نباشند، تمکین مالیاتی رخ نخواهد داد. حقوق شهروندی مودیان مالیاتی، از زمان بررسی وضعیت درآمد و به اصطلاح ممیزی مودی تا بروز اختلاف و قضاوت میان مودی و سازمان امور مالیاتی و همچنین، موارد مصرف مالیات پرداختی مودیان ادامه خواهد داشت. از طرفی، قانون اساسی و همچنین، قوانین مالیات مستقیم و مالیات بر ارزش افزوده، در خصوص حقوق شهروندی مودیان سکوت نکرده است، اما در این باب، مواد قانونی مشخص و صریحی برای رعایت حقوق شهروندی مودیان ندارد.

در هر صورت می‌توان ادعا کرد که افزایش کیفیت سود برای شرکت‌ها چندین پیامد مهم و مثبت دارد. افزایش کیفیت سود ضمن برآوردن نیازهای سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان و سایر گروه‌های ذینفع، احتمالاً کاهش اختلاف مالیاتی را نیز در بر خواهد داشت (زرگران یزد، ۱۳۹۳: ۱۹). در بیشتر پژوهش‌های خارجی نیز به اقدامات مدیران در خصوص بکارگیری سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات به‌عنوان فعالیتی مخاطره‌آمیز نگریسته شده که بر شفافیت (دسای و دارماپالا، ۲۰۰۶: ۱۵۳)، عملکرد آتی (ریگو و ویلسون، ۲۰۱۲: ۷۷۹)، ارزش شرکت (کیم، لی و ژانگ، ۲۰۱۱: ۶۴۰)، کیفیت سود (آتوود، دراک و مایرز، ۲۰۱۰: ۱۱۱)، اعلام سود (کراتبری و کابیک، ۲۰۱۴: ۵۱)، اعتماد اجتماعی (کاناگارتنام و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۵۸۸) و ریسک شرکت (گوئنتر و ماتسانگ و ویلیامز، ۲۰۱۶: ۱۱۵) تاثیر منفی می‌گذارد. پاپس و دیاس (۲۰۲۲: ۴۴۸) با استفاده از رژیم‌های مالیاتی به‌عنوان معیار انطباق مالیات ابرازی و تشخیصی، تاثیر رژیم‌های مالیاتی مختلف بر مدیریت سود را در شرکت‌های پرتغالی بررسی کردند. آن‌ها همچنین، بررسی نمودند آیا مدیریت سود در رژیم مالیاتی عمومی برای دستیابی به درآمد مشمول مالیات و اهداف گزارش‌گری استفاده می‌شود؟ نتایج نشان داد شرکت‌هایی که رژیم مالیاتی ساده شده را انتخاب می‌کنند، کمتر از شرکت‌هایی است که رژیم مالیاتی عمومی را انتخاب می‌کنند، سود را به سمت بالا مدیریت می‌کنند. علاوه بر این، آن‌ها نتیجه گرفتند که ارقام

تعهدی با انطباق بالای مالیات ابرازی و تشخیصی برای کاهش درآمد مشمول مالیات و با انطباق کم برای افزایش درآمد حسابداری استفاده می‌شود. همچنین، نتایج پژوهش آتوود، دراک و مایرز (۲۰۱۰: ۱۱۹) حاکی از این بود که هرچه تفاوت بین سود حسابداری و سود مشمول مالیات بیشتر باشد، پایداری سود کاهش یافته و سود رابطه ضعیف‌تری با جریان‌های نقدی آینده دارد. به طور کلی، آن‌ها چنین نتیجه‌گیری نمودند که اجتناب مالیاتی منجر به کاهش کیفیت سود می‌شود.

سیاست‌های کاهنده مالیات علاوه بر اینکه شرایط رقابت ناسالم و غیریکسان را برای فعالین اقتصادی کشور ایجاد می‌کند، ممکن است در بلند مدت فعالین واقعی اقتصادی را از چرخه رقابت و تولید خارج و موجب بروز مشکلات اقتصادی و اجتماعی شده و همچنین، محرومیت دولت از دستیابی به حقوق خود که منجر به کاهش کمیت و کیفیت انجام وظایف اصلی دولت‌ها و خدمات‌رسانی به جامعه می‌شود، را در پی داشته باشد. از آنجایی که امکان پیش‌بینی اطلاعات مالی به‌ویژه سود توسط سرمایه‌گذاران، مستلزم ارایه اطلاعات شفاف و مربوط از سوی واحدهای تجاری است، نمی‌توان نقش مالیات را در ارزیابی کیفیت سود نادیده گرفت.

عدم تقارن اطلاعاتی، سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات و کیفیت سود

تمام تلاش مدیریت بنگاه‌های اقتصادی برای بقا، گسترش سطح فعالیت و ثبات و پایداری در دنیای رقابتی امروز، کسب سهم بیشتر بازار، افزایش ارزش نام تجاری، جذب مشتریان وفادار، بهره‌مندی از منابع محدود و ارزشمند جامعه، کسب حمایت از سوی دولت و ارگان‌های قانون‌گذار، بیشینه‌سازی مطلوبیت و رفاه، جذب اعتبار مالی و حفظ توان نقدینگی است. مجموع این عوامل باعث کسب سود، تداوم و پایداری آن، ایجاد ارزش افزوده اقتصادی و سرانجام تقویت سهام و قابلیت نقدشوندگی آن خواهد شد. از این رو، طبق نظریه ذی‌نفعان و تئوری نمایندگی، بیشینه‌سازی ارزش و دارایی‌های شرکت در راستای تامین منافع همه گروه‌های ذینفع با خواسته‌های متفاوت و گاه متضاد به صورت یکسان نیست. نامتقارنی اطلاعات ناشی از کژگزینی (انتخاب جانبدارانه) و گزمنشی (انحصار اطلاعات) در شناسایی، اندازه‌گیری و یا افشای اطلاعات است. معاملاتی که در آن یک طرف معامله اطلاعات بیشتر یا بهتری از طرف دیگر دارد، باعث ایجاد یک نوع عدم توازن قدرت در معاملات می‌شود که گاهی اوقات می‌تواند باعث خراب شدن معاملات و یا در بدترین حالت، به

شکست بازار بینجامد. آگاهی مدیریت و گروه‌های خاصی از ذینفعان از اطلاعاتی که در اختیار عموم و دولت قرار نگرفته است، موجب شکاف اطلاعاتی عمیق می‌شود. در این شرایط کسب منفعت به وسیله گروه یا اشخاص خاص، با فدا شدن منافع گروه‌های دیگر همراه می‌شود. همچنین، رعایت نکردن اصول اخلاقی از سوی مدیران در گزارشگری مالی منجر به انتشار اطلاعات بی کیفیت خواهد شد. شیپر (۱۹۸۹: ۹۳) معتقد است یکی از فرض‌هایی که عدم‌تقارن اطلاعاتی را تداوم می‌بخشد، ارتباط بسته و محدود مدیران است که از طریق ترتیبات قراردادی نیز قابل حذف نیست. البته، این مساله ناشی از این است که سهامداران در محیطی که اطلاعاتشان کمتر از مدیریت است، نمی‌توانند عملکرد شرکت و چشم‌انداز آتی آن را به‌طور کامل مشاهده کنند.

با توجه به عدم‌تقارن اطلاعاتی بین سازمان امور مالیاتی کشور با واحدهای تجاری، محدودیت زمانی ناشی از اعمال مقررات ماده ۱۵۷ قانون مالیات‌های مستقیم و جدایی مالکیت از مدیریت و نامتقارنی اطلاعات بین آن‌ها، مدیران به منظور انتفاع شخصی، نشان‌دادن کارایی و اثربخشی مطلوب، حفظ سلطه مدیریتی خود و نشان دادن وضعیت و عملکرد مثبت شرکت به سیاست‌های تقلیلی و گریز از پرداخت مالیات، اقدام می‌نمایند که این اقدام باعث کاهش کیفیت سود و گزارشگری مالی و ناکارایی عملکرد واحدهای اقتصادی خواهد شد. بنابراین، این احتمال وجود دارد که گروه مدیریت این قبیل شرکت‌ها به منظور پنهان‌سازی عملکرد نامناسب خود، سعی در بهتر جلوه دادن عملکرد واحد اقتصادی تحت امر خود و کاهش دادن جریانات نقدی خروجی از جمله کاهش محل پرداخت مالیات را داشته باشند و یا این که در استدلال دیگر می‌توان موضوع را به این شکل مطرح نمود که واحدهای تجاری به منظور خارج شدن از کانون توجه دولت، اقدام با کاهش سودهای گزارش شده خود می‌نمایند. در این حالت نیز مالیات پرداختی با آنچه که باید پرداخت شود، تفاوت دارد. در صورت پذیرش هر یک از سناریوهای فوق، رقم مالیات ابراز شده توسط شرکت‌ها تحت تاثیر سیاست‌ها و رویه‌های بکار گرفته شده از جانب واحدهای تجاری قرار می‌گیرد و بین رقم گزارش شده و آنچه که باید گزارش می‌شد و آنچه مامورین سازمان امور مالیاتی تعیین می‌نمایند، تفاوت‌هایی به وجود می‌آید.

بازنگری پیشینه مزبور نشان می‌دهد پژوهشی که به طور مستقیم تاثیر سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات بر کیفیت سود را مورد بررسی قرار دهد، مشاهده نگردیده است. بر این اساس پژوهش حاضر درصدد است به بررسی تاثیر سیاست‌های تقلیل مالیات بر کیفیت سود با در نظر گرفتن متغیر تعدیلی عدم تقارن اطلاعاتی در بازار سرمایه ایران بپردازد.

با توجه به مبانی نظری و تحقیقات تجربی بالا، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر تدوین شده‌اند:

فرضیه اول: اجتناب مالیاتی بر کیفیت سود تاثیر منفی و معنی‌داری دارد.

فرضیه دوم: عدم تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین اجتناب مالیاتی و کیفیت سود اثر تعدیل‌کنندگی دارد.

فرضیه سوم: فرار مالیاتی بر کیفیت سود تاثیر منفی و معنی‌داری دارد.

فرضیه چهارم: عدم تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین فرار مالیاتی و کیفیت سود اثر تعدیل‌کنندگی دارد.

فرضیه پنجم: پایداری سود مالیاتی بر کیفیت سود تاثیر منفی و معنی‌داری دارد.

فرضیه ششم: عدم تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین پایداری سود مالیاتی و کیفیت سود اثر تعدیل‌کنندگی دارد.

روش پژوهش و ابزار پژوهش

این پژوهش از نظر نوع هدف، کاربردی و از نظر شیوه انجام و ماهیت، از نوع پژوهش‌های توصیفی و از نظر فلسفه جزء پژوهش‌های اثباتی حسابداری و از نظر فرآیند اجرا از نوع پژوهش‌های کمی و از نظر منطق اجرا نیز، جزء پژوهش‌های با رویکرد قیاسی/استقرایی است و از نظر بُعد زمانی نیز از نوع پژوهش‌های طولی/گذشته‌نگر است و از اطلاعات تاریخی شرکت‌های نمونه استفاده شده است. جامعه آماری مورد بررسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و قلمرو زمانی پژوهش سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۸ است. همچنین، به منظور اندازه‌گیری متغیرها از داده‌های سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۸، استفاده شده است. با توجه به گستردگی حجم جامعه آماری و ناهمسانی میان اعضای جامعه، تعدادی از شرکت‌ها به‌عنوان نمونه انتخاب شدند؛ به این صورت که شرکت‌هایی که دارای شرایط و ویژگی‌های مورد نظر تحقیق (سال مالی شرکت منتهی به پایان اسفند هر سال باشد، کلیه اطلاعات مورد نیاز برای محاسبه متغیرها در دسترس باشند، شرکت‌ها به طور کامل معاف از پرداخت مالیات نباشند، شرکت‌های نمونه طی دوره مورد بررسی وقفه فعالیت نداشته

باشند)، انتخاب و مابقی شرکت‌ها براساس شرایط و محدودیت‌های اعمال شده برای دستیابی به نتایج دقیق‌تر و افزایش قدرت مقایسه و تعمیم نتایج نمونه به جامعه، براساس معیارهای مورد نظر زیر و به روش حذف سیستماتیک (غربالگری شرکت‌ها) کنار گذاشته شدند. بر این اساس، تعداد ۱۲۰ شرکت به عنوان نمونه آماری پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. روش گردآوری داده‌ها از نوع اسناد کاوی است و برای پردازش اطلاعات از نرم افزار (Excel) نسخه ۲۰۱۶ برای دسته‌بندی، مرتب کردن و اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش استفاده شد. همچنین، به منظور تخمین الگوی پژوهش و انجام آزمون‌های پژوهش، از نرم‌افزار اقتصادسنجی (Eviews) نسخه ۱۰ استفاده شد.

الگوهای پژوهش و اندازه‌گیری متغیرها

برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از مدل رگرسیون چندمتغیره تحلیل هم‌زمان و با تکیه بر رویکرد داده‌های ترکیبی استفاده شده است. مزیت و برتری این روش آن است که امکان برآورد پویایی متغیرها در طول زمان را به پژوهشگر می‌دهد.

مدل اصلی پژوهش الگوی رگرسیون خطی چندگانه است که با توجه به ادبیات پژوهش و مبانی نظری استخراج و طراحی گردیده‌اند. به عبارتی الگوی رگرسیونی پژوهش بر اساس فرضیه‌ها، سوالات و مبانی نظری و رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته طراحی شده است. برای آزمون فرضیه‌های پژوهش مدل رگرسیونی شماره (۱) بکار رفته است.

$$\begin{aligned} \text{EarningsQuality}_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \text{TaxAvoidance}_{it} + \beta_2 \text{Taxevasion}_{it} + \beta_3 \text{STE}_{it} + \beta_4 \\ & (\text{TaxAvoidance}_{it} \times \text{IA}_{it}) + \beta_5 (\text{Taxevasion}_{it} \times \text{IA}_{it}) + \beta_6 (\text{STE}_{it} \times \text{IA}_{it}) + \beta_7 \text{Size}_{it} + \beta_8 \\ & \text{FL}_{it} + \beta_9 \text{EMV}_{it} + \beta_{10} \text{ROA}_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

نحوه اندازه‌گیری و عملیاتی کردن متغیرهای پژوهش به شرح زیر می‌باشد:

متغیر وابسته: کیفیت سود^۱

کیفیت سود یک معیار مهم برای بررسی سلامت مالی واحد تجاری است (بلوواری، ۲۰۰۶: ۴۲۹). ارقام سود از طریق انتخاب‌های مدیران و حسابداران بین اصول پذیرفته شده حسابداری و قضاوت‌های شخصی مدیران در مورد رویه‌های بکار گرفته شده برای ثبت اطلاعات حسابداری، تحت تاثیر قرار

می‌گیرد. گاهی اوقات مدیریت بنگاه اقتصادی از انتخاب‌های حسابداری برای دستکاری سود و گمراه کردن کاربران بهره می‌گیرد. علاوه بر این، مدیران ممکن است عناصر سود را برای بهتر از واقع نشان دادن وضعیت بنگاه اقتصادی دستکاری نمایند و با این کار کیفیت سود گزارش شده را به حداقل برسانند، زیرا کسانی که برای تصمیم‌گیری‌های خود به سودهای مزبور اتکا می‌کنند، دچار اشتباه شده و تحلیلگران مالی نیز نمی‌توانند پیش‌بینی صحیحی از توان سودآوری بنگاه اقتصادی در آینده انجام دهند. هموارسازی سود نوعی عمل آگاهانه است که توسط مدیریت و با استفاده از ابزارهای خاصی در حسابداری برای کاستن از نوسانات در سود انجام می‌گیرد. بنابراین، در این پژوهش از معیار هموارسازی سود به جهت نزدیکی این معیار با موضوع اصلی پژوهش استفاده شده است. با توجه به مطالعه لئوز، ناندا و ویسوکي (۲۰۰۳: ۵۱۸) این معیار توسط نسبت انحراف معیار سود عملیاتی به انحراف معیار جریان نقدی عملیاتی اندازه‌گیری می‌شود. کمتر بودن این نسبت، نشان‌دهنده هموارسازی بیشتر سود و در نتیجه کیفیت پایین سود است.

$$\text{Earning Quality}_{it} = (\epsilon \text{EBIT}_{i,t-3} / \epsilon \text{CFO}_{i,t-3}) \quad (1)$$

رابطه (۱):

که در آن: $\text{EBIT}_{i,t-3}$ انحراف معیار سود عملیاتی و $\text{CFO}_{i,t-3}$ انحراف معیار در جریان وجوه نقد عملیاتی شرکت است و نهایتاً اینکه برای محاسبه انحراف معیار از اطلاعات سه سال گذشته نسبت به سالی جاری استفاده شده است.

متغیرهای مستقل

• فرار مالیاتی^۱

به منظور اندازه‌گیری فرار مالیاتی از معیار نسبت تفاوت بین درآمد مشمول مالیات قطعی شده و سود مشمول مالیات ابرازی به مجموع دارایی‌ها استفاده شده است (ویلسون، ۲۰۰۹: ۹۷۶ و حساس‌یگانه و رضایی، ۱۳۹۷: ۳۷).

1. Tax evasion

$$BTDit = (ACCANCit - TAXINCit) / ASSETSit \quad (2)$$

که در آن:

$BTDit$: فرار مالیاتی شرکت i در سال t ; $ACCANCit$: درآمد مشمول مالیات قطعی شده شرکت i در پایان سال مالی t ; $TAXINCit$: سود مشمول مالیات ابرازی شرکت i در پایان سال مالی t ; $ASSETSit$: مجموع دارایی‌ها.

• اجتناب مالیاتی^۱

برای محاسبه اجتناب مالیاتی بر اساس پژوهش‌های گذشته (حسن، لوبو و کیو، ۲۰۲۱: ۲۱۷ و چنگ و همکاران، ۲۰۱۲: ۲۱۴)، از معیار نرخ موثر مالیاتی جاری از طریق تقسیم هزینه مالیات سال جاری بر سود قبل از بهره و مالیات منهای اقلام خاص (پس‌اندازهای مالیاتی ناشی از تفاوت مالیات تشخیص شده با مالیات قطعی).

$$Tax\ avoidanceit = Taxit / (EBITit - SIit) \quad (3)$$

که در آن:

$Tax\ avoidanceit$: اجتناب مالیاتی شرکت i در پایان سال مالی t ; $Taxit$: مالیات تشخیص شده شرکت i در پایان سال مالی t ; $EBITit$: سود قبل از بهره و مالیات شرکت i در پایان سال مالی t ; $SIit$: اقلام خاص شرکت i در پایان سال مالی t .

• پایداری سود مالیاتی^۲

با عنایت به تئوری هزینه‌های سیاسی و با توجه به اینکه سود مشمول مالیات شرکت‌ها توجه دولت و سایر ذی‌نفعان را به واحد اقتصادی جلب می‌نماید و این شناخت ممکن است موجب تحمیل هزینه‌های زیادی بر شرکت گردد، بنابراین مدیران به منظور دوری از این احتمال، سود مشمول مالیات را با حداقل نوسان نسبت به سال‌های گذشته ابراز می‌نمایند. معمولاً، پایداری سود مالیاتی

1. Tax avoidance

2. Sustainability of tax earning

بیانگر این موضوع است که چه مقدار یا چند درصد از سود مشمول مالیات سال جاری در سال بعد نیز پایدار خواهد ماند. پایداری سود مالیاتی با اعمال تغییراتی در مدل دیچو، جی و اسپراند، (۲۰۱۰: ۲۹).

$$EBIT_t = \alpha_0 + \alpha_1 EBIT_{t-1} + \lambda \quad (۴)$$

ضریب α_1 نشان دهنده پایداری سود مالیاتی است.

• متغیر تعدیلگر: عدم تقارن اطلاعاتی^۱

در شرایطی که هیچ گونه عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران و سرمایه گذاران وجود نداشته باشد، مدیران انگیزه‌ای برای افشای نامتقارن اطلاعات ندارند، زیرا در چنین شرایطی هزینه‌های نگهداری و عدم افشای اخبار منفی بیش از منافع آن خواهد بود، اما در شرایطی که عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران و سرمایه گذاران بالا است، هزینه‌های عدم افشای اخبار منفی و انباشت آن‌ها در داخل شرکت، کمتر از منافع آن خواهد بود. بنابراین، مدیران انگیزه پیدا می‌کنند تا اخبار منفی را داخل شرکت انباشت کرده و آن‌ها را افشا نکنند (کوتاری و همکاران، ۲۰۰۵: ۱۶۳).

$$SPREAD_{it} = \frac{(AP-BP)}{(AP+BP) \div 2} \times 100 \quad (۵)$$

که در آن:

$SPREAD_{it}$: دامنه تفاوت قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام شرکت i در سال t ؛ AP : میانگین قیمت پیشنهادی فروش سهام شرکت i در سال t و BP : میانگین قیمت پیشنهادی فروش سهام شرکت i در سال t است. طبق مدل بالا، هرچه دامنه تفاوت قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام، عدد بزرگتری باشد، نشان دهنده عدم تقارن اطلاعاتی بیشتر است.

متغیرهای کنترلی

در بررسی تاثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته پژوهش، عوامل دیگری نیز موثر هستند که در نظر نگرفتن آن‌ها می‌تواند باعث نتیجه گیری نادرستی از پژوهش شود. در این پژوهش نیز علاوه بر عوامل

اصلی پژوهش که به‌عنوان متغیر مستقل معرفی شده‌اند، برخی عوامل جانبی که بر کیفیت سود شرکت‌ها موثر بوده‌اند به‌عنوان متغیر کنترلی در نظر گرفته شدند. براین اساس متغیرهای کنترلی عبارتند از:

اندازه شرکت (Firm size): متغیری است که میزان در دسترس بودن اطلاعات را نشان می‌دهد. برای عملیاتی کردن آن از لگاریتم طبیعی ارزش دفتری کل دارایی‌های شرکت استفاده شده است.

اهرم مالی (FL): به پیروی از پژوهش بادآورنهدی و تقی‌زاده‌خانقاه (۱۳۹۷: ۱۸۳)، یو و همکاران (۲۰۱۹: ۲۷۳) و لوبو و ژئو (۲۰۰۶: ۵۹)، برای عملیاتی کردن اهرم مالی از نسبت کل بدهی‌ها به کل دارایی‌ها، استفاده شد.

بازده دارایی‌ها (ROA): برای عملیاتی کردن آن به پیروی از فروغی و ساکیان (۱۳۹۷) از نسبت سود خالص پس از کسر مالیات بر کل دارایی‌ها، استفاده شد.

چگالی سرمایه (EMV): بیانگر میزان سرمایه بکارگرفته شده در شرکت است و برای عملیاتی کردن آن به پیروی از کوتاری و همکاران (۲۰۰۵) از لگاریتم طبیعی ارزش بازار حقوق صاحبان سهام استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

غالباً مفیدترین و در عین حال اولین قدم در سازماندهی داده‌ها مرتب کردن داده‌ها بر اساس یک ملاک منطقی است و سپس، استخراج شاخص‌های مرکزی و پراکندگی می‌باشد. آماره‌های توصیفی متغیرهای مورد آزمون که شامل برخی شاخص‌های مرکزی و پراکندگی می‌باشند در نگاره (۱) نشان داده شده‌اند. میانگین و میانه مدیریت سود به ترتیب برابر با ۰/۴۴ و ۰/۳۶ است. میانگین فرار مالیاتی و اجتناب مالیاتی به ترتیب حدود ۰/۲۱ و ۰/۱۸ درصد بوده که با توجه به نرخ قانونی مالیات بر عملکرد شرکت‌های بورسی (۲۲/۵)، می‌توان گفت به‌طور کلی وضعیت مالیاتی شرکت‌ها با سیاست‌های مالیاتی سازگار نیست. میانگین کیفیت سود برابر با ۰/۴۴ درصد است و از آنجا که این

نماد زمینه بالقوه رشد سود و میزان احتمال تحقق سودهای آتی است، می‌توان نتیجه گرفت میزان کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران نسبت به نرمال تفاوت زیادی دارد و با عنایت به نتایج توصیفی حاصل از عوامل موثر بر آن، که یکی از مهمترین آن‌ها مبحث مالیات بر درآمد است، زمینه کیفیت پایین را فراهم کرده است.

نگاره (۱): شاخص‌های مرکزی و پراکندگی مربوط به متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	مشاهدات	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
کیفیت سود	۱۲۰۰	۰/۴۴	۰/۳۶	۰/۳۱	۰/۸۷	-۰/۱۹
فرار مالیاتی	۱۲۰۰	۰/۲۱	۰/۱۳	۰/۰۷	۰/۴۱	۰/۰۰۰
پایداری سود مالیاتی	۱۲۰۰	۰/۳۹	۰/۴۰	۰/۱۱	۰/۶۲	۰/۰۰۰
اجتناب مالیاتی	۱۲۰۰	۰/۱۸	۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۲۵	۰/۰۰۴
عدم تقارن اطلاعاتی	۱۲۰۰	۰/۱۹	۰/۰۵	۰/۱۴	۰/۷۳	۰/۰۸
اهرم مالی	۱۲۰۰	۰/۵۳	۰/۴۹	۰/۱۷	۰/۶۳	۰/۰۲
اندازه شرکت	۱۲۰۰	۶/۲۶	۶/۱۹	۱/۰۶	۸/۳۳	۴/۱۳
بازده دارایی‌ها	۱۲۰۰	۰/۲۴	۰/۱۸	۰/۰۹	۰/۵۹	-۰/۰۳
چگالی سرمایه	۱۲۰۰	۱۲/۰۴	۸/۱۶	۰/۸۶	۱۳/۷۱	۶/۰۹

آزمون پایایی متغیرهای پژوهش

وجود متغیرهای ناپایا در مدل سبب می‌شود تا آزمون‌های تی استیودنت و فیشر از اعتبار لازم برخوردار نباشند و کمیت‌های بحرانی ارائه شده توسط توزیع‌های مذکور، مقادیر صحیحی برای انجام آزمون‌های آماری نباشند. با توجه به نگاره (۲)، نتایج آزمون پایایی متغیرها نشان می‌دهد که سطح خطای تمامی متغیرها کمتر از ۵ درصد بوده و متغیرهای پژوهش پایا می‌باشند. بنابراین، استفاده از متغیرها در برآورد مدل پژوهش، منجر به رگرسیون کاذب نمی‌شود.

نگاره (۲): آزمون پایایی متغیرها

فیشر فیلیپس و پرو		فیشر دیکی فولر تعمیم		لوین، لین و چو		متغیرها
۰/۰۰	۵۱۳/۴۰۰	۰/۰۰۰	۴۱۰/۰۶۹	۰/۰۰۰	-۳۷/۴۶۳	کیفیت سود
۰/۰۰	۶۰۵/۲۳۷	۰/۰۰۰	۵۴۳/۴۲۲	۰/۰۰۰	-۲۴/۳۱۰	فرار مالیاتی
۰/۰۰	۵۴۵/۴۱۱	۰/۰۰۰	۴۸۰/۲۵۷	۰/۰۰۰	-۱۹/۵۵۸	پایداری سود مالیاتی
۰/۰۰	۴۱۹/۳۱۹	۰/۰۰	۳۷۵/۳۳۲	۰/۰۰۰	-۱۶/۰۳۰	اجتناب مالیاتی
۰/۰۰۰	۵۸۸/۰۸۰	۰/۰۰۰	۴۹۹/۵۰۱	۰/۰۰۰	-۳۳/۲۰۳	عدم‌تقارن اطلاعاتی
۰/۰۰۰	۴۳۹/۱۱۴	۰/۰۰۰	۳۷۶/۰۳۳	۰/۰۰۰	-۲۸/۷۴۹	اهرم مالی
۰/۰۰۰	۵۱۷/۰۸۸	۰/۰۰۰	۴۰۸/۰۹۶	۰/۰۰۰	-۴۴/۵۱۱	اندازه شرکت
۰/۰۰۰	۴۰۹/۲۵۰	۰/۰۰۰	۳۹۴/۱۰۴	۰/۰۰۰	-۱۰/۳۵۸	بازده دارایی‌ها
۰/۰۰۰	۶۵۷/۳۶۱	۰/۰۰۰	۵۰۱/۵۰۸	۰/۰۰۰	-۳۱/۱۱۹	چگالی سرمایه

آزمون ناهمسانی واریانس

یکی از پیش فرض‌های رگرسیون عدم وجود ناهمسانی واریانس باقیمانده مدل می‌باشد. با توجه به تاثیر مهم ناهمسانی واریانس بر برآورد، انحراف معیار و استنباط آماری، لازم است تا قبل از پرداختن به هرگونه تخمین، وجود و یا عدم‌وجود ناهمسانی واریانس، تحقق یابد. برای همسانی واریانس باقیمانده مدل از آزمون‌های هاروی، آزمون آرچ و آزمون گلجسر استفاده شد که نتایج آزمون‌ها نشان‌دهنده عدم همسانی واریانس بوده و به عبارتی، باقی‌مانده‌های حاصل از تخمین مدل پژوهش، دارای واریانس ثابت نیست. بنابراین، برای تخمین مدل پژوهش به جای حداقل مربعات معمولی (OLS) از روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته^۱ (EGLS) استفاده شد. در این روش فقط داده‌ها به گونه‌ای تبدیل می‌شوند تا فروضی که مورد نیاز روش حداقل معمولی مورد نیاز است تامین شود. روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته گاهی اوقات تحت عنوان روش حداقل مربعات وزنی، نیز معرفی می‌گردد، زیرا در این روش جمع وزنی مجذور باقیمانده‌ها حداقل می‌شود، در حالی که در روش

1. Estimated Generalized Least Square Method

حداقل مربعات معمولی، جمع غیروزی آنها حداقل می‌گردد. نتایج این آزمون در نگاره (۳) ارائه شده است.

نگاره (۳): آزمون ناهمسانی واریانس

نتیجه	ارح	گلجسر	هاروی	شرح مدل	
				آماره اف	مدل پژوهش
ناهمسانی واریانس	۳۸۸/۰۶۹	۳/۴۱۴	۱۰/۰۱۹	سطح معناداری	
	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰		

نتایج آزمون‌های انتخاب الگوهای مناسب برآورد مدل‌ها

برای انتخاب روش مناسب برای تخمین مدل‌های مزبور در مقاطع و دوره‌های زمانی مختلف داده‌های ترکیبی، از آزمون اف لیمر (همسانی عرض از مبدهای مقاطع) استفاده شد. نتایج حاصل از آزمون اف لیمر و هاسمن (عدم همسانی عرض از مبدهای مقاطع)، استفاده از داده‌های ترکیبی با اثرات ثابت را پشتیبانی می‌کند. نتایج حاصل از برآورد مدل مطلوب پژوهش در نگاره (۴)، ارائه شده است.

نگاره (۴): آزمون انتخاب الگوی مناسب برآورد مدل

نتیجه/نوع آزمون	آزمون هاسمن		آزمون چاو		فرضیه صفر	مدل
	سطح معناداری	خی دو	سطح معناداری	آماره اف		
داده‌های تابلویی و اثرات ثابت	۰/۰۰۰	۸/۱۴۹	۰/۰۰۰	۷/۵۰۷	یکسانی عرض از مبدهای مقاطع	۱

نتایج آزمون و بررسی فرضیه‌های پژوهش

با توجه به نتایج حاصل از آزمون هاسمن با استفاده از داده‌های تابلویی و اثرات ثابت مقاطع، اقدام به برآزش مدل پژوهش شد که نتایج حاصل به شرح نگاره (۵) است.

نگاره (۵): برآزش مدل پژوهش و نتایج فرضیه‌ها

آماره تورم واریانس	سطح معناداری	آماره تی	ضریب	شرح
-	۰/۰۰۰	۴/۱۶۶	۰/۱۴	عرض از مبدا
۱/۳۹	۰/۰۰۰	-۵/۳۹۷	-۰/۱۱	فرار مالیاتی
۱/۲۴	۰/۰۰۰	-۳/۸۱۰	-۰/۱۵	عدم تقارن اطلاعاتی ضرب در فرار مالیاتی
۱/۱۱	۰/۰۰۰	-۴/۰۹۹	-۰/۰۸	اجتناب مالیاتی
۱/۳۹	۰/۰۰۰	-۶/۵۱۹	-۰/۱۳	عدم تقارن اطلاعاتی ضرب در اجتناب مالیاتی
۱/۵۰	۰/۰۰۰	-۷/۲۳۲	-۰/۱۶	پایداری سود مالیاتی
۱/۲۷	۰/۰۰۰	-۷/۱۳۹	-۰/۲۰	عدم تقارن اطلاعاتی ضرب در پایداری سود مالیاتی
۱/۱۹	۰/۰۰۰	-۴/۷۶۷	-۰/۱۶	اهرم مالی
۲/۱۴	۰/۰۰۰	۵/۹۰۰	۰/۱۳	اندازه شرکت
۱/۶۹	۰/۰۰۰	۴/۵۶۳	۰/۱۹	بازده دارایی‌ها
۱/۵۵	۰/۰۰۰	۲/۸۹۸	۰/۱۴	چگالی سرمایه
۰/۶۷		ضریب تعیین (R2)		
۲۱/۳۹۴	۰/۰۰۰	آماره اف سطح معناداری		
۱/۹۰۶		آزمون دوربین - واتسن (D.W)		
۶۰۹/۱۷۴	(۰/۰۰۰)	آماره والد سطح معناداری		
۲/۸۶۶		آزمون سوبل (Z-value)		

بر اساس نتایج آزمون تورم واریانس در نگاره (۵)، شواهدی از وجود همخطی چندگانه بین متغیرهای مستقل مدل وجود ندارد. جهت سنجش معناداری کل مدل به آماره فیشر استناد می‌شود که با توجه به آماره و سطح خطای مدل در سطح معناداری ۵ درصد، حاکی از معناداری کلی مدل برآورد شده می‌باشد. بنابراین، مدل پژوهش در کل معنی‌دار بوده و متغیرهای مستقل و کنترلی توانایی توضیح و تبیین متغیر وابسته را دارند. مقدار آماره دوربین / واتسن، مبین این مطلب است که بین اجزا اخلاص مدل، خود همبستگی سریالی وجود نداشته و نتایج حاصل از تخمین مدل با استفاده از رگرسیون، کاذب نیست. جهت بررسی معنی‌داری متغیر میانجی (واسطه) در رابطه میان متغیر مستقل و وابسته از آزمون سوبل استفاده شده است که با توجه به مقدار آماره آزمون بدست آمده، فرض صفر (مبنی بر این که متغیر میانجی نقشی در میان رابطه متغیر مستقل و وابسته ندارد)، در سطح خطای ۵ درصد مورد پذیرش قرار نگرفت و تاثیر میانجی در این رابطه معنی‌دار است.

نتایج آزمون و بررسی فرضیه‌ها

فرضیه اول: اجتناب مالیاتی بر کیفیت سود تاثیر منفی و معنی‌داری دارد.

با توجه به نتایج برازش الگوی پژوهش (نگاره (۵)) مقدار احتمال آماره تی متغیر اجتناب مالیاتی در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه منفی و معنادار با کیفیت سود دارد. با توجه به نتایج مذکور فرضیه اول پژوهش که حاکی از تاثیر منفی و معنی‌دار اجتناب مالیاتی بر کیفیت سود است، تایید می‌شود. بنابراین، به طور کلی شرکت‌هایی که درگیر پدیده اجتناب مالیاتی هستند از کیفیت سود کمتری برخوردار هستند.

فرضیه دوم: عدم تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین اجتناب مالیاتی بر کیفیت سود اثر تعدیل‌کنندگی دارد.

ضریب برآوردی متغیر مستقل (عدم تقارن اطلاعاتی ضرب در اجتناب مالیاتی) در نگاره (۵) نشان‌دهنده وجود رابطه منفی (معکوس) و معنادار بین اجتناب مالیاتی و کیفیت سود با توجه به نقش تعدیل‌کنندگی عدم تقارن اطلاعاتی در سطح خطای ۵ درصد است. به بیان دیگر، عدم تقارن اطلاعاتی رابطه منفی بین اجتناب مالیاتی و کیفیت سود را تشدید می‌نماید.

فرضیه سوم: فرار مالیاتی بر کیفیت سود تاثیر منفی و معنی‌داری دارد. با توجه به نتایج برازش الگوی پژوهش مقدار احتمال آماره تی متغیر اجتناب مالیاتی در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه منفی و معنادار با کیفیت سود دارد. با توجه به نتایج مذکور فرضیه سوم که حاکی از تاثیر منفی و معنی‌دار فرار مالیاتی بر کیفیت سود است، تایید می‌شود. بنابراین، به‌طور کلی شرکت‌هایی که فرار مالیاتی دارند سود با کیفیت پایینی ارائه و گزارش می‌نمایند.

فرضیه چهارم: عدم‌تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین فرار مالیاتی و کیفیت سود اثر تعدیل‌کنندگی دارد.

ضریب برآوردی متغیر مستقل (عدم‌تقارن اطلاعاتی ضرب در فرار مالیاتی)، نشان‌دهنده وجود رابطه منفی و معنادار بین فرار مالیاتی و کیفیت سود با توجه به نقش تعدیل‌کنندگی عدم‌تقارن اطلاعاتی در سطح خطای ۵ درصد است. به‌عبارت دیگر، عدم‌تقارن اطلاعاتی رابطه منفی بین فرار مالیاتی و کیفیت سود را تقویت و تشدید می‌نماید.

فرضیه پنجم: پایداری سود مالیاتی بر کیفیت سود تاثیر منفی و معنی‌داری دارد.

با توجه به نتایج برازش الگوی پژوهش، مقدار احتمال آماره تی متغیر پایداری سود مالیاتی در سطح اطمینان ۹۵ درصد، رابطه منفی و معنادار با کیفیت سود دارد. با توجه به نتایج مذکور فرضیه پنجم پژوهش نیز، تایید می‌شود. بنابراین، شرکت‌ها به منظور گزارش سود یکنواخت و پایدار در سنوات متفاوت و در جهت همسان‌سازی سود مشمول مالیات، کیفیت سود گزارش‌شده را کاهش می‌دهند.

فرضیه ششم: عدم‌تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین پایداری سود مالیاتی و کیفیت سود اثر تعدیل‌کنندگی دارد.

ضریب برآوردی متغیر مستقل (عدم‌تقارن اطلاعاتی ضرب در پایداری سود مالیاتی)، نشان‌دهنده وجود رابطه منفی و معنادار بین پایداری سود مالیاتی و کیفیت سود و با توجه به نقش تعدیل‌کنندگی عدم‌تقارن اطلاعاتی در سطح خطای ۵ درصد است. به بیان دیگر، عدم‌تقارن اطلاعاتی رابطه منفی بین پایداری سود مالیاتی و کیفیت سود را تقویت می‌نماید.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش تعدیل‌کنندگی عدم تقارن اطلاعاتی بر رابطه بین سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات و کیفیت سود است. بدین منظور از اجتناب مالیاتی، فرار مالیاتی و پایداری سود مالیاتی به‌عنوان سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات با بهره‌گیری از داده‌های ۱۲۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار در بازه زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۸ و تاثیر آن بر کیفیت سود استفاده گردید. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات و کیفیت سود رابطه منفی و معکوس وجود دارد. این بدان معنی است که مدیران شرکت‌ها به منظور کاهش میزان مالیات‌ها از طریق سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات، سود شرکت را مدیریت نموده و بدین وسیله کیفیت و کمیت سود را مخدوش می‌نمایند. به عبارت دیگر، یکی از عناصر و عوامل موثر بر کیفیت سود می‌تواند انگیزه‌های مالیاتی مدیران شرکت‌ها باشد. همچنین، نتایج حاکی از آن است عدم تقارن اطلاعاتی با نقش تعدیلی رابطه بین این دو متغیر را تشدید می‌کند؛ یعنی در شرایطی که میان مدیران شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران، عدم تقارن اطلاعاتی وجود داشته باشد، مدیران به راحتی مبادرت به اعمال سیاست‌های تقلیل مالیات نموده و با انگیزه‌های کاهش در مالیات پرداختی، کیفیت سود گزارش شده شرکت‌ها نیز به چالش کشیده خواهد شد. نتایج بررسی فرضیه‌های این پژوهش با نتایج پژوهش‌های بن کریم، گایا و لاخل (۲۰۲۰: ۱۷۱۴)؛ آتوود، دراک و مایرز (۲۰۱۰: ۱۱۱) مطابقت دارد.

با توجه به نتایج به‌دست آمده، به سرمایه‌گذاران پیشنهاد می‌شود تا هنگام اخذ تصمیم‌های سرمایه‌گذاری و ارزیابی کیفیت اطلاعات شرکت‌ها، به بند گزارش حسابرسی پیرامون مالیات به عنوان یکی از گزاره‌های مسئولیت اجتماعی و تاثیر آن بر کیفیت سود و سودآوری آتی توجه نمایند.

بنابر رابطه معکوس بین سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات با کیفیت سود نیز، به سازمان امور مالیاتی کشور که به‌عنوان متولی امر وصول مالیات در کشور، پیشنهاد می‌شود به منظور بهبود رویه‌های حسابرسی و حداکثر استفاده از توانمندی‌های حاصل از بکارگیری طرح جامع مالیاتی و در اجرای موتور ریسک حسابرسی موضوع ماده ۹۷ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب تیرماه ۱۳۹۴ و همچنین،

اطلاعات حاصل از سامانه موضوع ماده ۱۶۹ مکرر قانون مالیات‌های مستقیم، در جهت کاهش نابرابری اطلاعاتی موجود و افزایش کیفیت سود ارائه شده مودیان مالیاتی به منظور کاهش حداکثری سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات بهره گرفته و موجبات گسترش عدالت مالیاتی را فراهم آورد. در نهایت، به سایر استفاده‌کنندگان پیشنهاد می‌شود تنها به رقم سود که یک عامل و مشوق و سوسه‌برانگیز برای انتخاب سبد سرمایه‌گذاری است، تمرکز نداشته، بلکه کیفیت سود و کیفیت گزارشگری مالی شرکت‌ها را نیز مدنظر داشته باشند. این یافته‌ها می‌تواند توجه سرمایه‌گذاران را به تاثیر سیاست‌های تقلیل‌دهنده مالیات بر کاهش کیفیت سود و همچنین، توجه سازمان امور مالیاتی و سازمان بورس اوراق بهادار را به تدوین الزاماتی جهت افشای برنامه‌ها و رویه‌های مالیاتی شرکت‌های بورسی معطوف نماید.

منابع

- ابراهیمی، سید کاظم و احمدی مقدم، منصور (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین مدیریت مالیاتی و مدیریت سود مبتنی بر ارقام تعهدی و مدیریت سود واقعی. فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، ۴(۱۳)، ۷۷-۹۴.
- ابراهیمی، محسن؛ وطن پرست، محمدرضا؛ رضایی، فرزین و محمدی‌نوده، فاضل (۱۴۰۰). عوامل اثرگذار بر سوگیری حسابرسان مالیاتی در قضاوت‌های حرفه‌ای، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۸(۲)، ۱۸۱-۲۰۵.
- اخترشناس، داریوش؛ احمدی‌پاک، فرشته و بهشور، اسحاق (۱۴۰۱). تاثیر اختلاف سود حسابداری با درآمد مشمول مالیات بر کیفیت حسابرسی با تأکید بر نقش کیفیت سود، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۱۱(۴۱)، ۱۹-۳۲.
- بادآور نهندي، یونس و تقی زاده خانقاه (۱۳۹۷). تاثیر ارتباطات سیاسی بر سرمایه‌گذاری بیشتر از حد و عملکرد شرکت. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۵(۲)، ۱۸۱-۱۹۸.
- بندریان، امیرعلی و موسوی، سید سعید (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین برنامه‌ریزی مالیاتی و هزینه‌های نمایندگی با تأکید بر نقش ارتباطات سیاسی در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه چشم انداز حسابداری و مدیریت، ۳(۳۰)، ۹۶-۱۱۳.
- پرهیزگاری، سید وحیدرضا (۱۳۹۹). کاهش سهم مالیات در لایحه بودجه ۱۴۰۰ به کمترین میزان در دهه اخیر، گزارش تحلیلی مالیات، مسیر اقتصاد، رسانه تصمیم سازان اقتصاد ایران.
- پورحیدری، امید و شفیعی همت آباد، حمیده (۱۳۹۲). بررسی تاثیر تغییر نرخ مالیاتی شرکت‌ها بر مدیریت سود: مورد مطالعه اصلاحیه قانون مالیات‌های سال ۱۳۸۰، پژوهش‌های کاربردی در گزارشگری مالی، ۲(۱)، ۲۵-۴۴.
- پورحیدری، امید؛ فدوی، محمدحسن و امینی‌نیا، میثم (۱۳۹۳). بررسی تاثیر اجتناب از پرداخت مالیات بر شفافیت گزارشگری مالی. فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، ۱۴(۵۲)، ۸۵-۶۹.
- ترابی جهرمی، کامران (۱۳۹۶). بررسی تاثیر مسئولیت اجتماعی بر تعهد حرفه‌ای و تقلب مالیاتی با در نظر گرفتن نقش قضاوت‌های اخلاقی حسابداران تجاری استان فارس. پنجمین کنفرانس بین‌المللی رویکردهای پژوهشی در علوم انسانی و مدیریت.
- جهانشاد، آریتا و محمدی پور، امید (۱۳۹۴). تاثیر ساختار مالکیت بر رابطه بین اجتناب مالیات و مدیریت سود واقعی، پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

- حساس یگانه، یحیی و رضایی، شهروز (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی و هزینه‌های مدیریت مالیات شرکت با اجتناب و فرار مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۵(۵۸)، ۲۷-۵۸.
- حسینی، محسن؛ زمانیان، محبوبه و رحیمی، زهرا (۱۳۹۵). ظرفیت‌های مالیاتی اقتصاد ایران؛ چالش‌ها و راهکارهای توسعه‌ای آن. معانت پژوهش، برنامه ریزی و امور بین الملل سازمان امور مالیاتی کشور.
- حسین‌زاده، عبدالله؛ حاجیها، زهره؛ موسوی شیری، سید محمود و نیکومرام، هاشم (۱۳۹۹). بررسی همگرایی معیارهای انعکاسی و ترکیبی کیفیت سود در واکنش به مولفه‌های انگیزشی مدیران. حسابداری مدیریت، ۱۳(۴۵)، ۹۱-۱۰۶.
- خواجوی، شکراله و کیامهر، محمد (۱۳۹۴). بررسی رابطه کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه پژوهشنامه مالیاتی، ۲۳(۲۶)، ۱۰۸-۸۷.
- خوشحال، فائزه و خوشحال، امین (۱۳۹۹). چالش‌های حقوق شهروندی و مودیان مالیاتی، پژوهشنامه مالیات، ۲۷(۴۴)، ۱۶۷-۱۸۵.
- رستمیان، فروغ؛ خدایی وله زاقرد؛ محمد و حیدر، مجتبی (۱۳۹۰). رابطه ویژگی‌های کیفیت سود و عملکرد. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۳(۱۲)، ۷۹-۱۱۲.
- زرگران یزد، هستی (۱۳۹۳). رابطه بین کیفیت سود و اختلاف مالیات تشخیصی و ابرازی، پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه تهران.
- سپاسی، سحر و فتحی، زهرا (۱۳۹۴). تاثیر حاکمیت شرکتی بر سیاست تعهدی تقلیل‌دهنده مالیاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. حسابداری مدیریت، ۸(۲۵)، ۵۹-۴۹.
- صدیقی، روح اله (۱۳۹۹). کیفیت حسابرس، مدیریت سود و اجتناب مالیاتی. تحقیقات حسابداری و حسابرسی، ۱۲(۴۶)، ۱۶۹-۱۸۶.
- طهماسبی‌خورنه، سعید و حیدری، بهناز (۱۴۰۰). بررسی رابطه متقابل گریز مالیاتی و بازده سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران با استفاده از سیستم معادلات هم‌زمان 3SLS، حسابداری و منافع اجتماعی، ۱۱(۱)، ۴۳-۵۹.
- عسکری، محمدرضا و عظیمی، نرگس (۱۳۹۷). رابطه بین کیفیت حاکمیت شرکتی، پاداش هیات مدیره و اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری، ۴(۱)، ۱۷۹-۱۹۱.

- غزنوی قصونی، رضا؛ آهنگری، مهناز؛ وقفی؛ سید حسام و غزنوی، مهرداد (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین مدیریت سود و میزان اجتناب از مالیات با ریسک سقوط قیمت سهام با در نظر گرفتن نقش قدرت مدیر عامل. پژوهش‌های نوین در حسابداری و حسابرسی، ۲(۱)، ۱۳۴-۱۱۱.
- قادری، بهمن؛ دیدار، حمزه و کفعمی، مهدی (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین هزینه‌های سیاسی و شکاف مالیاتی. پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۸(۳۲)، ۱۶۱-۱۹۳.
- محمدی اصل، نسرين؛ منصورفر، غلامرضا و شهبازی، کیومرث (۱۳۹۷). بررسی رفتار کیفیت سود در چرخه‌های تجاری با استفاده از روش رگرسیونی انتقال ملایم پانلی. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۵(۱)، ۱۱۳-۱۳۴.
- مشایخی، بیتا و مصطفی دلدار (۱۳۹۵). ارتباط مدیریت مالیات و مدیریت سود در گروه‌های تجاری. دانش حسابداری، ۷(۲۶)، ۳۳-۵۶.
- ملکیان، اسفندیار؛ سلمانی، رسول و شهسواری، معصومه (۱۳۹۵). مطالعه رابطه بین مالکیت دولتی و نهادی با مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت‌ها (شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران). دانش سرمایه‌گذاری، ۵(۱۷)، ۵۵-۷۴.
- منصورفر، غلامرضا؛ غیور، فرزاد و عباسی مولان، بهزاد (۱۳۹۷). رابطه بین مالیات جسورانه و اهرم مالی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهشنامه مالیات، ۲۶(۳۷): ۱۹۷-۱۷۳.
- نویخت، یونس و نویخت، مریم (۱۴۰۰). تاثیر اجتناب از پرداخت مالیات بر معیارهای حسابداری و اقتصادی عملکرد شرکت: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه حسابداری و منافع اجتماعی، ۱۱(۲)، ۴۲-۲۱.

References

- Askari, M., & Azimi, N. (2018). Relationship between the quality of corporate governance, board remuneration and tax avoidance in companies listed on the Tehran Stock Exchange. Quarterly Journal of Management and Accounting Studies, 4(1), 191-179. (In Persian).
- Akhtarshenas, D., Ahmadi Pak, F., Behshour, I. (2022). The effects of accounting earnings differences with taxable incomes on audit quality with Emphasis on the Role of earnings quality. Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge, 11(41), 19-32. (In Persian).
- Atwood, T., Drake, M. S., & Myers, L. A. (2010). Book-tax Conformity, Earnings Persistence and the Association Between Earnings and Future Cash flows. Journal of Accounting and Economics, 50(1), 111-125.

- Badavar Nahandi, Y., Taghizadeh Khanqah, V. (2018). The Impact of Political Connections on Overinvestment and Firm Performance. *Accounting and Auditing Review*, 25(2), 181-198. (In Persian).
- Bandarian, A., Mosavi, S. (2020). The Investigation of Relationship between Tax Planning and Agency Costs With Emphasis on Political Connections in Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting and Management Vision*, 3(30), 96-113. (In Persian).
- Benkraiem, R., Gaaya, S. & Lakhali, F. (2020). Cross-Country Evidence on Earnings Quality and Corporate Tax Avoidance: The Moderating Role of Legal Institutions. *Economics Bulletin*, AccessEcon, vol. 40(2), 1714-1726.
- Bradshawa, M., Liao, G., & Ma, M. (2019). Agency costs and tax planning when the government is a major Shareholder. *Journal of Accounting and Economics*, 67(2-3), 255-277.
- Callen, J., Khan, M., and Lu, H. (2012). Accounting quality, stock price delay, and future stock returns. *Contemporary Accounting Research*, 30(1), 269-295.
- Cheng, C.A., Huang, H.H., Li, Y. & Stanfield, J., (2012). The effect of hedge fund activism on corporate tax avoidance. *Account. Rev.* 87 (5), 1493–1526.
- Cook, K. A., Moser, W. J., & Omer, T. A. (2015). Tax Avoidance and Ex Ante Cost of Capital. *Journal of Business Finance and Accounting*, 44(7-8), 1109–1136.
- Crabtree, A.D., Kubick, T, R. (2014). Corporate tax avoidance and the timeliness of annual earnings announcements, *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 42, pp. 51–67
- Dechow, P., Ge, W. & Schrand, C. (2010). Understanding earnings quality: A review of the proxies, their determinants and their consequences. *Journal of Accounting and Economics*, 42, 21-61.
- Desai, M. A. & Dharmapala, D. (2006). Corporate tax avoidance and high powered incentives. *Journal of Financial Economics*, 79, 145–179.
- Ebrahimi, K. & Ahmadi Moghadam, M. (2016). The Relationship between the Tax Management and Earnings Management Based on Accruals and Real Earnings Management. *Quarterly journal of Fiscal and Economic Policies*, 4 (13), 77-94. (In Persian)
- Ebrahimi, M., Vatanparast, M., Rezaei, F. and Mohammadi Nodeh, F. (2021). Investigating the Factors Affecting the Bias of Tax Auditors in Professional Judgments, *Accounting and Auditing Review*, 28(2), 181-205. (In Persian).
- Egbunike, CH, F. & Odum, A. (2018). Board leadership structure and earnings quality: Evidence from quoted. *Asian Journal of Accounting Research*, 3(1), 82-111.
- Garbarino, C. (2011). Aggressive Tax Strategies and Corporate Tax Governance: An Institutional Approach. *European Company and Financial Law Review*, 8(3). doi: 10.1515/ecfr.2011.277
- Ghaderi, B., Didar, H. & Kafami, M. (2019). Investigating the Relationship between Political Expenditures and the Tax Gap. *Empirical Accounting Research*, 8(32), 161-193. (In Persian).
- Ghaznavi, R., Ahangri, M., Vaghfi, S.H. & Ghaznavi, M. (2018). Investigate The Relationship Between the Tax Avoidance and Earnings Management and Stock Price Crash Risk by Emphasizing Role of Powerful CEOs the Tax Avoidance and

- Earnings Management. *Journal of New Researches in Accounting and Auditing*, 2(1), 111-134. (In Persian).
- Goh, B. W., Lee, J., Lim, C. Y., & Shevlin, T. J. (2016). The effect of corporate tax avoidance on the cost of equity. *The Accounting Review*, 91(6), 1647-1670.
- Guenther, D. A., Matsunaga, S. R., & Williams, B. M. (2016). Is Tax Avoidance Related to Firm Risk? *The Accounting Review*, 92 (1), 115-136.
- Jahanshad, Azita and Mohammadipour, Omid (2015). The Impact of Ownership Structure on the Relationship between Tax Avoidance and Real Profit Management, M.Sc. Thesis, Islamic Azad University, Central Tehran Branch. (In Persian).
- Hasan, M.M., Lobo G. J. & Qiu, B. (2021). Organizational capital, corporate tax avoidance, and firm value. *Journal of Corporate Finance*, 70. doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2021.102050.
- Hassani, M; Zamanian, M, Rahimi, Z (2015). Tax capacities of Iran's economy; Challenges and development strategies. Deputy Director of Research, Planning and International Affairs of the Tax Administration of the country. (In Persian)
- Hasas Yeghaneh, Y. and Rezaei, S. (2018). A Model for Impact of Corporate Social responsibility and Tax Management costs on Avoidance and Tax Evasion. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 15(58), 27-58. (In Persian).
- Hosseinzadeh, A., Hajiha, Z, Mousavi Shiri, SM & Nikomram, H. (2020). Investigating the Convergence of Reflective and Combined Criteria of Profit Quality in Reaction to Managers' Motivational Components. *Management Accounting*, 13(45), 91-106. (In Persian)
- Hutchens, M., & Rego, S. O. (2015). Tax Risk and the Cost of Equity Capital. Working paper, Indiana University Income Numbers. *Journal of Accounting Research*, 6, 53-74.
- Kanagaretnam, K., Lee, J., Lim, C.Y., & Lobo, G, J. (2018). Societal Trust and Corporate Tax Avoidance. *Review of Accounting Studies*, 23, 1588-1628.
- Karami, G., Firooznia, A. & Kalthornia, H. (2020). The importance of quality internal information environment in tax avoidance, *Quarterly Journal of Financial Accounting and Auditing Research*, 12(45), 47-79. (In Persian)
- Khajavi, Sh. & Kiamehr, M. (2015). Investigating the Relationship between Audit Quality and Tax Avoidance in Companies Listed in Tehran Stock Exchange. *Journal of Tax Research*, 26, 87-108. (In Persian).
- Khoshhal, F. & Khoshhal, A. (2020). Challenges for Citizenship Rights and Taxpayers. *Journal of Tax Research*, 27 (44), 167-185. (In Persian).
- Kim, J., Li, Y. and Zhang, L. (2011). Corporate Tax Avoidance and Stock Price Crash Risk: Firm-Level Analysis, *Journal of Financial Economics*, 100(3), 639-662
- Kothari, S.P., Leone, A., Wasley, C. (2005). Performance matched discretionary accrual measures. *Journal of Accounting and Economics*, 39 (1): 163-197.
- Lanis, R, & G. Richardson. (2011). the effect of board of director composition on corporate tax aggressiveness. *Journal of Accounting and Public Policy*. 30 (1), 50-70.

- Lanis, R. Richardson, G. (2013). Corporate Social responsibility and tax aggressiveness: a test of legitimacy theory. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 26(1), 75-100.
- Leuz, C., Nanda, D. and Wysocki, P. (2003). Earning Management and Investor Protection: an International Comparison. *Journal of Financial Economics*, 69, 505-527.
- Malekian, E., Salmani, R. & Shahsavari, M. (2016). Study of the relationship between governmental and institutional ownership with corporate social responsibility (Companies listed on the Tehran Stock Exchange). *Journal of Investment Knowledge*, 5(17), 55-74. (In Persian)
- Mansourfar, G.; Ghayyur, F. & Abbasi Molan, B. (2018). The Relationship between Tax Aggressiveness and Financial Leverage of Companies Listed in Tehran Stock Exchange. *Tax Research Journal*, 26 (37), 173-197. (In Persian).
- Mashayekhi, B. & Deldar, M. (2016). Tax Management and Earnings Management in Business Groups, *Journal of Accounting Knowledge*, 7(26): 33-56. doi: 10.22103/JAK.2016.153. (In Persian).
- McGuire, Sean T., Neuman, Stevanie S. & Omer, Thomas C. (2013). Sustainable Tax Strategies and Earnings Persistence. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1950378>. doi:10.2139/ssrn.195038.
- Mohammadi Asl, N, Mansourfar, Gh, & Shahbazi, K. (2018). Investigation of profit quality behavior in business cycles using mild panel regression method. *Accounting and Auditing Reviews*, 25 (1), 113-134. (In Persian).
- Nebus, J. (2019). Will tax reforms alone solve the tax avoidance and tax haven problems? *Journal of International Business Policy*, 2(3), 258–271.
- Nobakht, Y., Nobakht, M. (2021). The Impact of Avoiding Tax on Accounting and Economic Firm Performance Criteria: Evidence from Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting and Social Interests*, 11(2), 21-429. (In Persian).
- Pais, C., Dias, C.A. (2022). The implications of book-tax conformity and tax change for the earnings management of Portuguese micro firms, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Volume 46, <https://doi.org/10.1016/j.intaccaudtax.2022.100448> .
- Parhizgari, Seyed Vahidreza (2020). Reducing the share of taxes in the 1400 budget bill to the lowest level in the last decade, tax analysis report, economic path, media of Iranian economic decision makers. (In Persian).
- Pourheidari, O; Fadavi, M. & Aminiya, M. (2014). Investigating the effect of tax avoidance on financial reporting transparency. *Journal of Economic Research*, 14 (52), 69-85. (In Persian).
- Pourhaidari, O. and Shafiei Hemmatabad, H. (2013). The Impact of Corporate Tax Rate Change for Earnings Management: The Case Study Reform Taxation Act in 2001, *Journal of Applied Reaserch in Financial Repoting*, 2(1), 25-44. (In Persian).

- Rego, S. & Wilson, R. (2012). Equity risk and corporate tax aggressiveness. *Journal of Accounting Research*, 50(3), 775–810.
- Rostamian, F., Khodaei valeh zaghari, M. & Haidar, M. (2011). The relationship between profit quality characteristics and performance. *Financial accounting and auditing research*, 3(12), 79-112. (In Persian).
- Seddighi, R. (2020). Auditor Quality, Earning Management and Tax Avoidance. *Accounting and Auditing Research*, 12(46), 169-186 .doi: 10.22034/iaar.2020.112787. (In Persian).
- Schipper, K. (1989). Earnings management. *Accounting Horizons*, 3, 91–106.
- Sepasi, S., & Fathi, Z. (2015). The Impact of Corporate Governance on the Tax Reduction Accrual Policy of Companies Listed on the Tehran Stock Exchange. *Management Accounting*, 8(25), 49-59. (In Persian).
- Tahmasebi khorneh, S., Heydar, B. (2021). An investigation of the Interaction Relationship between Tax Avoidance and Stock Returns Using the Simultaneous Equation Method (3SLS). *Journal of Accounting and Social Interests*, 11(1), 43-59. (In Persian).
- Torabi Jahromi, K (2017). Investigating the Impact of Social Responsibility on Professional Commitment and Tax Fraud by Considering the Role of Ethical Judgments of Commercial Accountants in Fars Province. *Fifth International Conference on Research Approaches in Humanities and Management*. (In Persian).
- Wilson, R.J. (2009). An Examination of Corporate Tax Shelter Participants. *The Accounting Review*, 84, 969-999.
- Yu, X., Yao, Y., Zheng, H. & Zhang, I. (2019). The role of political connection on overinvestment of Chinese energy firms. *Energy Economics*, <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2019.104516>.
- Zargaran Yazd, H. (2013). The Relationship between Earnings Quality and Book-Tax Difference, M.Sc. Thesis, University of Tehran. (In Persian)

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC-BY 4.0 license.

اخبار سود نشر یافته در توییتر و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری^۱

منیر امیری نسب^۲، علی رضا مهر آذین^۳، ابوالقاسم مسیح آبادی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۳۱

مقاله پژوهشی

چکیده

هدف: امروزه رسانه‌های اجتماعی به‌عنوان کانال ارتباطی چندسویه، ابزاری تمام و کمال برای نشر اخبار محسوب شده و امکان دسترسی ذی‌نفعان بازار به اطلاعات مکمل را فراهم نموده‌است. هدف این پژوهش، بررسی رابطه اخبار سود نشر یافته در رسانه اجتماعی توییتر و به‌موقع بودن اطلاعات سود حسابداری می‌باشد.

روش پژوهش: داده‌های مربوط به ۳۴۵ شرکت از ۵۰۰ سهام برتر بورس و اوراق بهادار آمریکا، طی سال‌های ۲۰۱۶ الی ۲۰۱۹ جمع‌آوری و با استفاده از نرم‌افزار استاتاستات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تحلیل مضمون توییت‌ها بر اساس لیست لغات تخصصی حسابداری انجام شده است.

یافته‌ها: نتایج نشان داد، بین نشر و مضمون توییت‌های سود منتشر شده از سوی شرکت‌ها با به‌موقع بودن اعلان رسمی سود حسابداری شرکت‌ها رابطه معناداری وجود دارد.

دانش افزایی: تفسیر نتایج نشان می‌دهد، قابلیت رسانه‌های اجتماعی به‌عنوان کانال نشر اخبار با پوشش گسترده موجب می‌شود، شرکت‌ها با نشر ناگزیر اخبار منفی در رسانه اجتماعی توییتر، زمان‌بندی اعلان سود را مدیریت نمایند. بنابراین، علی‌رغم نقش موثر رسانه‌های اجتماعی به‌عنوان منابع آگاهی‌بخش مکمل، این محیط می‌تواند مستعد نشر راهبردی اخبار از سوی شرکت‌ها باشد.

واژه‌های کلیدی: رسانه‌های اجتماعی، توییتر، به‌موقع بودن، اعلان سود، تحلیل محتوا.

طبقه بندی موضوعی: G1

10.22051/JAASCI.2022.38857.1662 : DOI .۱

۲. گروه حسابداری، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران، (moniramirinasab@yahoo.com)

۳. گروه حسابداری، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران، نویسنده مسئول، (a.r.mehrazeen@iau-neyshabur.ac.ir)

۴. گروه حسابداری، واحد سبزوار، دانشگاه آزاد اسلامی، سبزوار، ایران، (massihabadi@gmail.com)

مقدمه

به موقع بودن، از ویژگی‌های کیفی اطلاعات حسابداری به‌شمار می‌آید، زیرا یکی از پیش‌نیازهای تصحیح عملکرد بازار است (آباد، بالستا و یاگو، ۲۰۱۷). تاخیر یا تسریع در اعلان سود سالیانه شرکت‌ها، واکنش متفاوت سرمایه‌گذاران و دیگر استفاده‌کنندگان را به دنبال داشته و اثرات قابل ملاحظه‌ای بر ارزش بازار سهام شرکت‌ها خواهد داشت. در عصر حاضر، با توجه به ضعف‌ها و قوت‌های هر یک از کانال‌های خبری، بهتر است تا از منابع جدید اطلاعات در کنار منابع قدیمی‌تر بهره گرفته شود (مشایخ، حدیدی‌فرد و پژمان، ۱۳۹۲). در تئوری توجه محدود شده^۱، استدلال می‌شود، در شرایطی که اخبار سود از کانال‌های مختلف نشر داده شود، پنهان کردن اخبار سود توسط مدیریت می‌تواند مخرب باشد (هیرشيفر، لیم و تنو، ۲۰۰۹)؛ به‌ویژه زمانیکه مدیر قصد حفظ اعتبار خود در بلندمدت را داشته باشد (مالمنديير و تات، ۲۰۰۹). یکی از شرایطی که مانعی بر پنهان کردن اخبار توسط شرکت‌ها می‌شود، پوشش اخبار شرکت‌ها از سایر مراجع اطلاعاتی نظیر رسانه‌ها می‌باشد. در شرایط پوشش رسانه‌ای وسیع، مدیران ممکن است به ناچار وضعیت مالی و سود شرکت را در کانال‌های خبری افشا نمایند (فارل و وایدبی، ۲۰۰۲). با توسعه فناوری اطلاعات، استفاده‌کنندگان اطلاعات حسابداری، به منابع اطلاعاتی مکمل دسترسی پیدا کرده‌اند. همچنین، تهیه‌کنندگان اطلاعات، در سایه این پیشرفت‌ها، امکان مشاهده بازخورد و عکس‌العمل‌ها و آگاهی از انتظارات استفاده‌کننده‌گان را کسب نموده‌اند. سرمایه‌گذاران، اغلب برای دسترسی به اطلاعات مربوط و به‌موقع، در مورد تصمیمات سرمایه‌گذاری، به میانجی‌های اطلاعاتی نظیر تحلیل‌گران و مشاوران مالی، مطبوعات، موسسات اعتباری و حسابرسان تکیه می‌کنند. در دهه اخیر، شاهد ظهور منابع اطلاعاتی جدید هستیم که دسترسی مشارکت‌کنندگان بازار به اطلاعات را ساده‌تر نموده است. در این راستا، رسانه‌های اجتماعی^۲، به‌عنوان کانال مکمل، برای اتصال اطلاعات صورت‌های مالی به سایر جنبه‌های اطلاعاتی شرکت‌ها مدنظر قرار گرفته‌است (بلنک اسپور و میلر و وایت، ۲۰۱۴). به‌طور معمول ۷۳ درصد از استفاده‌کنندگان اینترنت، با رسانه‌های اجتماعی سر و کار دارند و این

---

1. limited attention

2. Social media

استفاده کنندگان بیش از ۲۰ درصد زمانشان را در رسانه اجتماعی صرف می کنند (فان و گوردون، ۲۰۱۴). رسانه های اجتماعی به عنوان سکوی انتقال اطلاعات مالی و غیرمالی برای تصمیمات سرمایه گذاران و سایر ذی نفعان در فعالیت های سرمایه گذاری استفاده شده و افراد و سرمایه گذاران مختلف را قادر می سازد تا نظرات خود را نشر داده. همچنین، از نظرات یکدیگر آگاه شوند (اکمز، آراس و اکمز، ۲۰۱۶ و ترینکل و کراسلر، ۲۰۱۵). توییت، از جمله رسانه های اجتماعی است که به عنوان منبعی برای جذب ساده تر اطلاعات سخت به بازار محسوب می شود که این موضوع به دلیل اختصار توییت های انتشار یافته می باشد (ال گوندی، ۲۰۱۷). اهمیت رسانه اجتماعی توییت برای بازار سرمایه با انتشار بیانیه کمیسیون بورس و اوراق بهادار امریکا^۱ در ۲ آوریل ۲۰۱۳، با موضوع ارائه مجوز برای شرکت ها در استفاده از رسانه اجتماعی توییت، برای نشر و انتقال اطلاعات به سرمایه گذاران، بیشتر شد (بارتو، فورل و موهنرام، ۲۰۱۹). با افزایش سطح اهمیت توییت^۲ در بازار سهام، نماد "هشتگ"^۳ از سوی این رسانه اجتماعی معرفی شد و امکان توییت گذاری مشارکت کنندگان بازار درباره سهام هر یک از شرکت ها را فراهم نمود. این موضوع موجب شد استفاده کنندگان توییت بتوانند هر گونه اخباری اعم از اخبار مثبت و منفی را در رسانه مزبور نشر دهند. بر این اساس، پژوهش های تجربی در حوزه رسانه اجتماعی توییت با مطالعات مربوط به نقش توییت در بازارهای سرمایه آغاز شد. به طوری که مواردی نظیر عوامل موثر بر تطبیق شرکت ها با توییت، چگونگی افشا اطلاعات توسط شرکت ها در توییت برای تبادل با سرمایه گذاران، همچنین تاثیر اخبار توییتی بر پیش بینی سود و بازده سهام مدنظر قرار گرفت. پس از بیانیه بورس و اوراق بهادار مبنی بر تایید رسانه اجتماعی توییت به عنوان منبعی برای نشر اخبار کمی و کیفی، پژوهش های تجربی بیشتری در این خصوص مستند شده است (جانگ، ناگتون، تاهون و وانگ، ۲۰۱۸؛ ال گوندی، ۲۰۱۷؛ بلنک اسپور و همکاران، ۲۰۱۴؛ ترینکل و کراسلر، ۲۰۱۵؛ بارتو و همکاران، ۲۰۱۹). در اولین پژوهش پس از بیانیه بورس، بلنک اسپور و همکاران (۲۰۱۴) به بررسی تاثیر اخبار نشریافته شرکت ها در توییت بر عدم تقارن اطلاعاتی پرداختند و دریافتند نشر اخبار اولیه شرکت ها از در توییت،

1. Securities and Exchange Commission

2. Twitter

3. Cashtag (\$)

کاهش عدم تقارن اطلاعاتی بین سرمایه‌گذاران را به دنبال دارد. در سایر پژوهش‌های تجربی نیز رابطه نشر اخبار از سوی شرکت‌ها و مشارکت‌کنندگان بازار در توییت‌ها با متغیرهای بازار تایید شده است (جانگ و همکاران، ۲۰۱۸ و بارتو و همکاران، ۲۰۱۹)، اما تاکنون به ارتباط بین اخبار نشریافته در رسانه اجتماعی توییت‌ها و به موقع بودن اطلاعات حسابداری پرداخته نشده است. بنابراین، در این پژوهش با تمرکز بر اخبار سود شرکت‌ها و زمانبندی اعلان رسمی سود از سوی شرکت‌ها، به بررسی رابطه حجم و مضمون اخبار سود نشریافته در رسانه اجتماعی توییت‌ها از سوی شرکت‌ها و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری پرداخته شده است. به عبارتی، آیا اخبار نشریافته در سطح رسانه‌های اجتماعی توییت‌ها از سوی شرکت‌ها، می‌تواند به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری را تحت تاثیر قرار دهد؟

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

در پژوهش‌های پیشین، به موقع بودن اطلاعات حسابداری، در حوزه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. مرادی، سلیمانی و باقری (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان "بررسی عوامل موثر بر بهنگامی گزارشگری مالی با استفاده از تکنیک‌های شبکه‌های عصبی مصنوعی و درخت تصمیم"، دریافته‌اند، مالکیت نهادی، تعداد سهامداران اصلی، صنعت، اظهار نظر حسابرس مستقل، اعضای غیرموظف هیات مدیره، گزارشگری مالی تلفیقی و بازده سهام بالاتر، بر کیفیت به موقع بودن تاثیر دارد. بارت، لنداسمان، راول و وانگ (۲۰۲۰)، در پژوهشی با عنوان "به موقع بودن نامتقارن و حل مساله عدم توافق و ابهام سرمایه‌گذار در اعلان‌های سود"، دریافته‌اند عدم تقارن در به موقع بودن اعلان رسمی سود که به دنبال اخبار بد یا خوب رخ می‌دهد، بر عدم توافق و ابهام در تصمیمات سرمایه‌گذار تاثیر گذار می‌باشد. از سوی دیگر، عدم تقارن در به موقع بودن اعلان رسمی سود، کشف قیمت سهام را به تاخیر می‌اندازد. سوساک (۲۰۲۰)، در پژوهشی در حوزه اثرات پاندومی کووید ۱۹ بر گزارشگری مالی به موقع دریافت، تغییرات ایجاد شده در قانون‌گذاری‌ها طی دوره پاندومی کووید، اثرات مثبت و معناداری بر ارتباط بین مدیریت سود و تاخیر در گزارشگری مالی داشته است. جانگ و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی با عنوان «آیا شرکت‌ها به صورت راهبردی نشر می‌دهند؟ شواهدی از ب رسانه‌های اجتماعی توسط شرکت‌ها»، توییت‌ها را به عنوان کانال نشر راهبردی با پوشش گسترده مدنظر قرار داده و دریافته‌اند،

وقتی اخبار سود منفی است، شرکت‌ها تمایل کمتری به نشر این اخبار در رسانه اجتماعی توئیتر دارند. دونلسون، مک‌کنیز، مرگسالر و یو (۲۰۱۲)، دریافتند که افشا اخبار منفی سود، با وقوع دعاوی قضایی مرتبط است. به عبارتی، شرکت‌های دارای دعاوی قضایی، اخبار منفی سود را زودتر افشا می‌کنند. فرانسیس، فیلبریک و اسپچپر (۱۹۹۴) دریافتند، شرکت‌هایی که دعوی قضایی دارند، افشا اختیاری سود را قبل از اعلان رسمی سود نشر می‌دهند. اسکینز (۱۹۹۷) پی برد، نشر اخبار سود از طریق مطبوعات در شرکت‌های دارای دعاوی حقوقی معمول‌تر است. فیلد، لاوری و شو (۲۰۰۵)، دریافتند هشدار اخبار منفی سود از طرف مدیریت در مطبوعات به‌طور منفی با وقوع دعاوی حقوقی مرتبط است. کوتاری، شو و وایسوک (۲۰۰۹) نیز بیان نمودند که مدیران با هدف جلوگیری از تبعات منفی انتشار اخبار بد در بازار معمولاً این اخبار را با تاخیر و تعویق و به منظور منتفع شدن از اثرات مثبت اخبار خوب، تمایل بیشتری برای انتشار سریع این نوع اخبار دارند. در نهایت، عباس‌زاده، پورحسینی‌حصار و جعفری‌نسب (۱۳۹۲) نیز بیان نمودند که مدیران تمایل زیادی به افشای سریع اخبار خوب و مثبت داشته و در مقابل تا حد امکان افشای اخبار منفی را با تاخیر نشان می‌دهند.

در حوزه اخبار نشریافته در رسانه‌های اجتماعی، با توجه به اینکه رسانه اجتماعی توئیتر امکان نشر اخبار از سوی مشارکت‌کنندگان در بازارهای مالی را فراهم نموده، انتظار می‌رود شرکت‌ها نیز بعضاً ناگزیر به افشا اخبار سود، پیش از اعلان رسمی آن باشند. به عبارتی، وقتی اخبار منفی سود از سایر کانال‌های خبری نظیر توئیتر توسط مشارکت‌کنندگان بازار، نشریافته باشد، شرکت نیز به ناچار برای حفظ اعتبار خود اقدام به نشر این اخبار در صفحه توئیتر نموده و به دنبال آن جهت کم کردن اثرات اعلان اخبار منفی سود، زمان‌بندی نشر رسمی اعلان سود را مدیریت می‌کند که این موضوع به‌موقع بودن اعلان رسمی سود را تحت تاثیر قرار می‌دهد. بر این اساس فرضیه اول و دوم به‌صورت زیر بیان می‌شود:

فرضیه اول: حجم اخبار نشریافته مرتبط با سود حسابداری از سوی شرکت‌ها در رسانه اجتماعی توئیتر با به‌موقع بودن اطلاعات سود حسابداری، رابطه دارد.

فرضیه دوم: مضمون اخبار نشریافته مرتبط با سود حسابداری از سوی شرکت‌ها در رسانه اجتماعی توئیتر با به‌موقع بودن اطلاعات سود حسابداری، رابطه دارد.

در تحلیل مضمون توئیتهای از نظر اطلاع‌بخشی، توئیتر نقش دوگانه‌ای در بازار سرمایه ایفا می‌کند. توئیتر از یک سو، در جهت انتقال اخبار و اطلاعات جدید به استفاده‌کننده‌گان و از سوی دیگر، در ارائه اطلاعات و اخباری که از سایر منابع قبلاً منتشر شده است، فعال می‌باشد. توئیتهای بازنشر یافته و توئیتهای حاوی ابرپیوند، منتشر شده توسط شرکت‌ها را می‌توان از جمله توئیتهایی دانست که حاوی اخبار تکراری بوده و اخبار جدیدی برای بازار به دنبال ندارند. این توئیتهای با اهدافی نظیر تاثیر گذاری مجدد بر خواننده، ارائه توضیح بیشتر در مورد اخبار و یادآوری اخبار برای خواننده منتشر می‌شوند. توئیتهای بازنشر شده، توئیتهایی هستند که توسط دنبال‌کنندگان صفحه توئیتر شرکت دریافت و مجدداً منتشر می‌شود. بازنشر توئیتهای، موجب اثرگذاری بیشتر اخبار بر دریافت‌کنندگان آن می‌شود؛ به‌ویژه زمانی که دنبال‌کنندگان صفحه توئیتر شرکت، دنبال‌کننده بازنشردهندگان نیز باشند. توئیتهای حاوی ابرپیوند، معمولاً خواننده اخبار را به وبسایت شرکت‌ها، جهت ارائه توضیح بیشتر اخبار هدایت می‌کند. به دلیل محدودیت اختصار پیام‌های توئیتری، شرکت‌ها برای ارائه توضیح بیشتر، اغلب توئیتهای خود را، به وبسایت شرکت‌ها پیوند می‌دهند. بارتو و همکاران (۲۰۱۹)، در بررسی تاثیر اخبار توئیتری بر متغیرهای بازار، اخبار توئیتری را به دو دسته توئیتهای حاوی اخبار اصلی و توئیتهای حاوی اخبار موجود، تفکیک نموده و دریافتند، هر دو نوع از اخبار، در پیش‌بینی سود بازده شرکت‌ها، موثر است. بلنک اسپور و همکاران (۲۰۱۴)، نیز پی بردند نشر بیشتر اخبار حاوی اطلاعات اولیه توسط شرکت‌ها از طریق توئیتر، با کاهش تفاوت غیرعادی قیمت خرید و فروش سهام مرتبط بوده و موجب کاهش عدم‌تقارن اطلاعاتی می‌شود. در این پژوهش، با تفکیک توئیتهای منفی سود به دو دسته نامبرده به بررسی رابطه مضمون اخبار سود با به‌موقع بودن اطلاعات سود حسابداری در فرضیه سوم پرداخته شده‌است:

فرضیه سوم: مضمون اخبار نشر یافته اصلی و موجود مرتبط با سود حسابداری از سوی شرکت‌ها در رسانه اجتماعی توئیتر با به‌موقع بودن اطلاعات سود حسابداری، رابطه دارد.

روش‌شناسی پژوهش

در پژوهش حاضر، با جمع‌آوری اطلاعات گذشته شرکت‌ها، طرح پژوهش پس‌رویدادی، همراه با تحلیل همبستگی و از لحاظ هدف، کاربردی می‌باشد. مدل آماری استفاده‌شده، مدل رگرسیونی

چندمتغیره می‌باشد. در این پژوهش از نرم‌افزار اکسل برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی داده‌های خام و از نرم‌افزار استاتا برای تجزیه و تحلیل رگرسیون چند متغیره بهره گرفته شده است.

ابزار گردآوری داده‌ها

داده‌های توییتری، شامل حجم و متن توییت‌های نشریافته در صفحه توییتر شرکت‌ها و تعداد دنبال‌کنندگان صفحه توییتر شرکت‌ها است که با استفاده از زبان پایتون^۱ و "رابط برنامه‌نویسی نرم‌افزار کاربردی"^۲ و تکنیک‌های وب‌اسکرپینگ^۳، استخراج شده است. در مرحله اول، کل توییت‌های شرکت‌های نمونه از ابتدای اکتبر ۲۰۱۵ تا مارچ ۲۰۲۰، شامل ۵۱۰,۰۰۰ توییت استخراج شد. در مرحله دوم، توییت‌های دوره برآورد پژوهش، انتخاب شد. دوره برآورد، دوره ۵۸ روزه پیش از تاریخ اعلان سود، ۶۰ روز قبل از اعلان سود تا ۲ روز قبل از اعلان سود (۲- تا ۶۰-) بود. تعداد روزهای دوره برآورد برگرفته از پژوهش جانگک و همکاران (۲۰۱۸) می‌باشد. در این مرحله، تعداد توییت‌ها به ۱۷۹,۴۹۵ مورد رسید. در مرحله آخر، توییت‌های حاوی اخبار اعلان سود، انتخاب و تعداد آن به ۹,۱۴۵ مورد رسید. برای تفکیک توییت‌های حاوی اخبار اعلان سود، از لیست لغات گردآوری شده توسط بارتو و همکاران (۲۰۱۹)^۴، استفاده شد. شرط لازم، وجود حداقل یکی از لغات مزبور، در توییت مورد نظر بود. لیست لغات در انتهای مقاله، ضمیمه شده است.

مدل‌ها

برای آزمون و برآورد فرضیه‌های پژوهش، مدل‌های ۱ تا ۳ به شرح زیر استفاده شد.

$$\text{TIME}_{it} = B_0 + B_1 \text{EAT}_{it} + B_2 \text{EATF}_{it} + \sum \text{controls}_{it} \quad (1) \text{ مدل}$$

$$\text{TIME}_{it} = B_0 + B_1 \text{TONE}_{it} + \sum \text{controls}_{it} \quad (2) \text{ مدل}$$

1. Python
2. Application Programming Interface (API)
3. Web scraping

این نرم‌افزارها به‌طور خودکار، داده‌ها را جمع‌آوری می‌کند.

۴. adjusted, earning, ebit, ebitda, eps, expense, fiscal, gaap, gain, in the black, in the green, in the red, income, loss, noi, nopat, normalized, oibda, operating, per share, pro forma, profit, proforma, pro-forma, results, revenue, sales, yearend, year-end

$$\text{TIME}_{it} = B_0 + B_1 \text{OTONE}_{it} + B_2 \text{ETONE}_{it} + \sum \text{controls}_{it} \quad \text{مدل (۳)}$$

متغیرهای پژوهش

متغیر وابسته

به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری (TIME): این متغیر از تفاوت تاریخ پایان سال مالی شرکت ها و تاریخ اعلان سود شرکت ها محاسبه شده است (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۲).

متغیرهای مستقل

نشر اخبار اعلان سود در توییت از سوی شرکت (EAT): متغیری دو مقداری است؛ به طوری که اگر شرکت در دوره برآورد، حداقل یک توییت اعلان سود داشته باشد، برابر با یک و در غیر اینصورت برابر با صفر قرار می گیرد (جانگ و همکاران، ۲۰۱۸).

تعداد توییت های اعلان سود از سوی شرکت (EATF): لگاریتم یک به علاوه تعداد توییت های اعلان سود از سوی هر شرکت طی دوره برآورد می باشد (جانگ و همکاران، ۲۰۱۸).

مضمون توییت های اعلان سود از سوی شرکت (TONE): برای اندازه گیری این متغیر از تحلیل متنی استفاده شد؛ به طوری که پس از گزینش توییت های حاوی اخبار اعلان سود، تجزیه و تحلیل محتوای توییت ها، با استفاده از لیست لغات ارائه شده توسط لوگ ران و مک دونالد در سال ۲۰۱۱ انجام شد. پژوهش های پیشین، نشان می دهد تحلیل محتوا با تکیه بر لغات منفی موجود در این لیست، از صحت و دقت بیشتری برخوردار بوده است (بارتو و همکاران، ۲۰۱۹). بنابراین، تحلیل محتوا بر مبنای تعداد کلمات منفی موجود در هر توییت انجام شد؛ به طوریکه ابتدا تعداد لغات منفی موجود در هر توییت، شناسایی شد و سپس، به هر توییت وزنی اختصاص داده شد. شیوه وزندهی به هر توییت، با ضرب کردن تعداد لغات منفی موجود در هر توییت در یک به علاوه لگاریتم یک به علاوه تعداد دنبال کنندگان صفحه توییت شرکت در تاریخ اعلان سود، سپس، مجموع لغات منفی

۱. فهرست لغات LM، در سال ۲۰۱۱ توسط McDonald و Loughran، معرفی شده و مرتبط با زبان مالی بوده که شامل لغات مثبت و منفی و در پژوهش های بازار سرمایه مورد استفاده قرار گرفته است.

موزون شده توییت‌ها طی دوره برآورد، در ۱- ضرب و بر یک به علاوه تعداد کل لغات مثبت و منفی توییت‌ها تقسیم شد (بارتو و همکاران، ۲۰۱۹).

$$\text{مضمون توییت‌های شرکتی} = 1 - \frac{\sum \left[\text{تعداد فالورها} + \log(1 + \text{تعداد لغات منفی هر توییت}) \right]}{\text{لغات تعداد مثبت و منفی} + 1} \times$$

پس از کمی کردن مضمون توییت‌های اعلان سود، متغیر نامبرده، به دو جزء مضمون توییت‌های حاوی اخبار اصلی^۱ و مضمون توییت‌های حاوی اخبار موجود^۲ تفکیک و مجدد مورد بررسی قرار گرفت. توییت‌های موجود، توییت‌هایی هستند که یکی از شرایط زیر را احراز نمایند:

الف: توییت باز نشر شده باشد: توییت‌هایی که توسط دنبال کنندگان شرکت، باز نشر یافته باشند. این توییت‌ها با نماد "RT@" قابل شناسایی هستند.

ب: توییت‌هایی که دارای ابرپیوند باشند: توییت‌هایی که دارای پیوند برای اتصال به وبسایت شرکت یا سایر وبسایت‌ها باشند.

توییت‌هایی که شرایط الف و ب را احراز نکنند در گروه توییت‌های اصلی شرکت (توییت‌های حاوی اخبار اولیه)، قرار می‌گیرند. جهت محاسبه متغیر مضمون توییت‌های اصلی و موجود، پس از تفکیک، هر گروه از توییت‌ها (اصلی و موجود)، به شیوه‌ای که در بالا گفته شد موزون و محاسبه شده است.

متغیرهای کنترلی

سرمایه‌گذاران ناخبره^۳ یا ناآگاه (UNSOPHI): پژوهش‌های پیشین (ال گوندی، ۲۰۱۷؛ جانگ و همکاران، ۲۰۱۸) نشان می‌دهد شرکت‌هایی که دارای سطح مالکیت نهادی کمتری هستند، تمایل بیشتری به نشر اخبار از طریق توییت دارند. در این پژوهش‌ها سرمایه‌گذاران خرد، به عنوان سرمایه‌گذاران ناخبره معرفی شده‌اند. این متغیر به صورت، یک منهای درصد سهام نگهداری شده توسط سرمایه‌گذاران نهادی شرکت^۱ برای دوره t، تعریف شده است (ال گوندی، ۲۰۱۷).

1. Original TONE (OTONE)

2. Exist TONE (ETONE)

3. Unsophisticated investors

اندازه شرکت (SIZE): لگاریتم طبیعی ارزش بازار سرمایه شرکت i در پایان دوره t ، است (جانگ و همکاران، ۲۰۱۸).

رشد (GS): درصد تغییر کل فروش شرکت i برای دوره t نسبت به دوره $t-1$ ، است. ارزش بازار به دفتری (MTB): نسبت ارزش بازار سرمایه به ارزش دفتری سهام عادی شرکت i برای دوره t ، است (جانگ و همکاران، ۲۰۱۸).

اهرم مالی (LEVE): نسبت کل بدهی‌ها به کل دارایی‌های شرکت i برای دوره t ، است (جانگ و همکاران، ۲۰۱۸).

قدمت شرکت (FIRMAGE): تعداد سال‌های پیدایش شرکت در دوره $t-1$ ، است (بارتو و همکاران، ۲۰۱۹).

اخبار خوب (GN): متغیری دو مقداری که اگر سود واقعی شرکت بیشتر از سود پیش‌بینی شده توسط مدیریت باشد، برابر با یک و در غیر اینصورت برابر با صفر قرار می‌گیرد (مرادی و همکاران، ۱۳۹۴).

زیان (LOSS): متغیری دو مقداری که اگر سود هر سهم واقعی کمتر از یک باشد برابر با یک و در غیر اینصورت، برابر با صفر قرار می‌گیرد (بارتو و همکاران، ۲۰۱۹).

جامعه آماری پژوهش

جامعه آماری، متشکل از ۵۰۰ شرکت برتر در بازار سهام آمریکا^۱، برای دوره زمانی ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۹ می‌باشد. جهت انتخاب نمونه آماری موارد زیر مدنظر قرار گرفت:

- شرکت‌هایی که در فاصله زمانی ابتدای نوامبر ۲۰۱۵ تا ۳۱ مارچ ۲۰۲۰، حداقل یکبار در لیست ۵۰۰ شرکت برتر بورس آمریکا باشند.
- شرکت‌هایی که دارای صفحه رسمی توئیتر باشند.
- شرکت‌هایی که در ابتدای نوامبر ۲۰۱۵ یا ماقبل آن به توئیتر پیوسته باشند.
- شرکت‌هایی که فعال در بورس نیویورک و بورس نزدک باشند.

1. Standard & Poor's 500 (S&P500)

لازم به ذکر است در نمونه آماری، شرکت‌های دارای اطلاعات بنیادی و شرکتی ناقص از نمونه کنار گذاشته شدند. این شرکت‌ها تعداد ۲۱ مورد بودند. همچنین، ۸ شرکت که نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری منفی (حقوق مالکانه منفی) داشتند نیز کنار گذاشته شدند. با این گزینش نمونه آماری نهایی به تعداد ۳۴۵ شرکت رسید.

یافته‌های پژوهش

آماره‌های توصیفی متغیرهای کمی و کیفی

آماره‌های توصیفی متغیرهای کمی پژوهش در نگاره (۱) ارائه شده است.

نگاره (۱): آمار توصیفی متغیرهای کمی

نقش	نام متغیر	نماد	میانگین	حداقل	حداکثر	انحراف استاندارد
مستقل	تعداد توییت‌های اعلان سود	FEAT_F	۰/۵۳۲	۰/۰۰۰	۱/۶۹۰	۰/۵
	مضمون توییت‌های اعلان سود	F_TONE	-۱/۱۹۹	۴/۸۰۹	۰/۰۰۰	۱/۴۰۶
	مضمون توییت‌های اصلی اعلان سود	F_OTONE	۰/۱۲۳	-۳/۷۵۲	۰/۰۰۰	۰/۵۸۹
	مضمون توییت‌های موجود اعلان سود	F_ETONE	-۱/۱۸۱	-۴/۸۰۶	۰/۰۰۰	۱/۳۹۸
وابسته	به موقع بودن سود حسابداری	TIME	۳۴/۶۳۳	۱۳	۵۹	۱۱/۲۶۸
کنترلی	سرمایه‌گذاران ناخبره (درصد)	UNSOPHI	۴۵/۳۳۹	۳/۶۳۹	۸۱/۲۹	۱۴/۴۰۴
	اندازه شرکت (لگاریتم)	SIZE	۴/۳۳۷	۳/۱۸۹	۵/۵۸۳	۰/۴۸۵
	رشد فروش	GS	۰/۰۷۸	-۰/۲۹	۰/۹۲۲	۰/۱۵۵
	ارزش بازار به دفتری	MTB	۵/۹۰۲	۰/۵۵	۹۶/۴۳۳	۱۱/۶۳۴
	اهرم مالی	LEVE	۰/۳۰۲	۰/۰۱	۰/۸۱۳	۰/۱۷۶
	قدمت شرکت	FIRMAGE	۶۷	۱	۲۰۵/۰۹	۴۸/۶۶۹

نتایج حاصل از آماره‌های توصیفی که در نگاره (۱) آمده است بیان می‌دارد، در بین شرکت‌ها و در طی سال‌های مورد بررسی، حداقل تعداد توییت‌های سود منتشر شده در صفحه تویتر شرکت‌ها، برابر صفر و حداکثر ۱/۶۹ می‌باشد. به عبارت دیگر، به طور متوسط تعداد توییت‌های سود منتشر شده در صفحه تویتر شرکت‌ها برابر با ۰/۵۳۲ با میزان پراکنندگی ۰/۵ حول میانگین می‌باشد. همچنین، متوسط مضمون منفی توییت‌های سود نشر یافته در صفحه رسمی تویتر هر یک از شرکت‌ها، برابر با ۱/۱۹۹- بوده است و متوسط مضمون منفی توییت‌های سود حاوی اخبار اصلی و موجود شرکت به ترتیب برابر با ۰/۱۲۳- و ۱/۱۸۱- بوده است.

در نگاره (۲) تا نگاره (۴)، نیز آماره‌های توصیفی متغیرهای کیفی پژوهش ارائه شده است.

نگاره (۲): توزیع فراوانی متغیر نشر اخبار اعلان سود در تویتر از سوی شرکت (FEAT)

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد فراوانی
مستقل	دارای کمتر از یک توییت اعلان سود (۰)	۴۸۹	٪۳۳
	دارای حداقل یک توییت اعلان سود (۱)	۱۰۰۷	٪۶۷
	کل	۱۴۹۶	٪۱۰۰

نتایج حاصل از نگاره (۲) نشان‌دهنده آن است که در بین شرکت‌های مورد مطالعه و در سال‌های بررسی شده، ۱۰۰۷ مورد دارای حداقل نشر یک توییت اعلان سود بوده‌اند و تعداد ۴۸۹ مورد، توییت اعلان سودی نداشته‌اند و درصد فراوانی به ترتیب برابر با ٪۶۷ و ٪۳۳ است.

نگاره (۳): توزیع فراوانی متغیر اخبار خوب (GN)

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی معتبر
کنترلی	اخبار بد (۰)	۴۵۵	٪۳۰/۴	٪۳۰/۷
	اخبار خوب (۱)	۱۰۲۶	٪۶۸/۶	٪۶۹/۳
	کل	۱۴۸۱	٪۹۹	٪۱۰۰

نگاره (۳) بیان می‌دارد که در بین شرکت‌های مورد مطالعه و در سال‌های بررسی شده، ٪۶۹/۳ شرکت‌ها دارای اخبار خوب و ٪۳۰/۷ شرکت‌ها دارای اخبار بد بوده‌اند.

نگاره (۴): توزیع فراوانی متغیر زیان (LOSS)

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد معتبر
کنترلی	سود (۰)	۱۴۳۶	%۹۶	%۹۶/۹
	زیان (۱)	۴۶	%۳/۱	%۳/۱
	کل	۱۴۸۲	%۹۹/۱	%۱۰۰

نگاره توزیع فراوانی (۴) بیان می‌دارد که در بین شرکت‌های مورد مطالعه و در سال‌های بررسی شده، ۱۴۳۶ (%۹۶/۹) شرکت دارای سود هر سهم مثبت و ۴۶ شرکت (%۳/۱) دارای سود هر سهم منفی بوده‌اند.

انتخاب مدل پژوهش

بر اساس نتایج آزمون اف لیمر و هاسمن مدل رگرسیونی تابلویی با اثرات تصادفی، به‌عنوان مدل مناسب جهت انجام آزمون‌های پژوهش انتخاب شد. برای آزمون مدل داده‌های ادغام شده در مقابل آثار تصادفی از آزمون بروش پاگان استفاده شد که نتایج نشان داد، قابلیت ادغام اثرات زمانی و مکانی در مدل وجود ندارد. پس از انتخاب مدل مناسب به بررسی ثبات واریانس و خودهمبستگی سریالی باقیمانده‌های مدل با استفاده از آزمون والد پرداخته شد. نتایج حاصل از آزمون والد حاکی از عدم برقراری فرض همسانی واریانس باقیمانده‌های مدل بود. همچنین، نتایج بررسی خودهمبستگی سریالی بین باقیمانده‌های مدل نشان داد، پذیره‌های زیربنایی همسانی واریانس و عدم خودهمبستگی سریالی برای مدل های فوق برقرار نیست. بنابراین، برای رفع مشکل ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی سریالی از مدل رگرسیون حداقل مربعات دوم تعمیم یافته استفاده شد. بر این اساس، نتایج آزمون‌های اولیه در نگاره (۵)، آمده است.

نگاره (۵): نتایج آزمون‌های اولیه پژوهش

نتایج آزمون اف-لیمر					
مدل	مقدار آماره	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معناداری	نتیجه آزمون
اول	۲۴/۹۰	۳۵۵	۱۰۳۴	<۰/۰۰۱	مدل رگرسیون پانلی
دوم	۲۴/۸۷	۳۵۵	۱۰۳۵	<۰/۰۰۱	مدل رگرسیون پانلی
سوم	۲۴/۸۵	۳۵۵	۱۰۳۴	<۰/۰۰۱	مدل رگرسیون پانلی
نتایج آزمون هاسمن					
مدل	مقدار آماره	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه آزمون	
اول	۳۴/۳۲	۹	<۰/۰۰۱	مدل پانلی با اثرات ثابت	
دوم	۴۸/۴۰	۹	<۰/۰۰۱	مدل پانلی با اثرات ثابت	
سوم	۴۰/۶۷	۱۰	<۰/۰۰۱	مدل پانلی با اثرات ثابت	
نتایج آزمون بروش پاگان (قابلیت ادغام)					
مدل	مقدار آماره	سطح معناداری	نتیجه آزمون		
اول	۱۴۲۳/۶۶	<۰/۰۰۱	قابلیت ادغام وجود ندارد.		
دوم	۱۴۳۸/۰۵	<۰/۰۰۱	قابلیت ادغام وجود ندارد.		
سوم	۱۴۳۸/۰۸	<۰/۰۰۱	قابلیت ادغام وجود ندارد.		
نتایج حاصل از آزمون والد					
مدل	مقدار آماره	سطح معناداری	نتیجه آزمون		
اول	۲۵۶/۷۸۳۳	<۰/۰۰۱	وجود ناهمسانی واریانس		
دوم	۱۲۳/۲۳۳	<۰/۰۰۱	وجود ناهمسانی واریانس		
سوم	۱۳۲/۰۸	<۰/۰۰۱	وجود ناهمسانی واریانس		
نتایج بررسی خودهمبستگی سریالی بین باقیمانده های مدل					
مدل	مقدار آماره	سطح معناداری	نتیجه آزمون		
اول	۲۷/۴۳۴	<۰/۰۰۱	وجود خودهمبستگی سریالی		
دوم	۲۸/۸۲	<۰/۰۰۱	وجود خودهمبستگی سریالی		
سوم	۲۸/۷۸	<۰/۰۰۱	وجود خودهمبستگی سریالی		

نتایج مربوط به آزمون فرضیه‌های پژوهش در نگاره (۶) تا (۸) ارائه شده است.

نتایج آزمون فرضیه اول پژوهش

فرضیه اول: حجم اخبار نشریافته مرتبط با سود حسابداری از سوی شرکت‌ها در رسانه اجتماعی توییتر با به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری، رابطه دارد.

نگاره (۶): نتایج آزمون فرضیه اول پژوهش

متغیر	برآورد	خطای معیار	آماره تی	سطح معناداری	همخطی
عرض از مبدا	۶۰/۶۰۹	۱/۳۶۱	۴۴/۵۲	<۰/۰۰۱	۱/۱۰
نشر اخبار سود	-۰/۷۶۲	۰/۳۲۱	-۲/۳۷	۰/۰۱۸	۱/۴۹
تعداد توییت‌های سود	۰/۰۵۹	۰/۲۸۵	۰/۲۱	۰/۸۳۴	۱/۴۹
سرمایه گذاران ناخبره	-۰/۰۰۵	۰/۰۰۷	-۰/۶۵	۰/۵۱۳	۱/۰۵
اندازه شرکت	-۶/۳۲۹	۰/۲۸۹	-۲۱/۸۸	<۰/۰۰۱	۱/۱۳
رشد	۲/۷۰۳	۰/۶۲۸	۴/۳۰	<۰/۰۰۱	۱/۰۲
ارزش بازار به دفتری	-۰/۰۴۵	۰/۰۰۷	-۵/۹۳	<۰/۰۰۱	۱/۰۴
اهرم مالی	۹/۳۸۳	۰/۹۳۰	۱۰/۰۹	<۰/۰۰۱	۱/۰۶
قدمت شرکت	-۰/۰۰۷	۰/۰۰۲	-۲/۴۵	۰/۰۱۴	۱/۰۱
اخبار خوب	-۰/۴۲۳	۰/۲۰۱	-۲/۱۰	۰/۰۳۶	۱/۰۲
زیان	۲/۱۰۸	۰/۷۰۰	۳/۰۱	۰/۰۰۳	۱/۰۳

با توجه به نتایج نگاره (۶)، مشاهده می‌شود سطح معناداری مربوط به نشر توییت‌های سود در توییتر از سوی شرکت ۰/۰۱۸ می‌باشد. بنابراین، با توجه به ضریب منفی متغیر نشر، تفسیر می‌شود که به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری در شرکت‌هایی که دارای توییت اعلان سود هستند با اختلاف معنادار، متفاوت از شرکت‌هایی است که توییت اعلان سود ندارند. همچنین، با توجه به سطح معناداری تعداد توییت‌های سود منتشر شده در صفحه توییتر شرکت‌ها (۰/۸۳۴)، رابطه معناداری بین تعداد توییت‌های سود منتشر شده در صفحه توییتر شرکت‌ها و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری وجود ندارد.

نتایج آزمون فرضیه دوم پژوهش

فرضیه دوم: مضمون اخبار نشر یافته مرتبط با سود حسابداری از سوی شرکت‌ها در رسانه اجتماعی توییتر با به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری، رابطه دارد.

نگاره (۷): نتایج آزمون فرضیه دوم پژوهش

متغیر	برآورد	خطای معیار	آماره تی	سطح معناداری	همخطی
عرض از مبدا	۶۰/۳۳۰	۱/۲۵۵	۴۸/۰۷	<۰/۰۰۱	۱/۱۰
مضمون منفی توییت‌های سود	-۰/۱۶۶	۰/۰۶۸	-۲/۴۳	۰/۰۱۵	۱/۰۲
سرمایه گذاران ناخبره	-۰/۰۰۶	۰/۰۰۷	-۰/۸۴	۰/۴۰۱	۱/۰۵
اندازه شرکت	-۶/۴۹۳	۰/۲۷۷	-۲۳/۴۱	<۰/۰۰۱	۱/۱۳
رشد	۳/۰۸۸	۰/۶۰۷	۵/۰۹	<۰/۰۰۱	۱/۰۲
ارزش بازار به دفتری	-۰/۰۴۰	۰/۰۰۸	-۴/۸۸	<۰/۰۰۱	۱/۰۴
اهرم مالی	۱۰/۱۰۶	۰/۹۰۹	۱۱/۱۲	<۰/۰۰۱	۱/۰۶
قدمت شرکت	-۰/۰۰۶	۰/۰۰۲	-۲/۳۳	۰/۰۲۰	۱/۰۱
اخبار خوب	-۰/۴۲۲	۰/۱۹۵	-۲/۱۶	۰/۰۳۱	۱/۰۲
زیان	۲/۱۴۵	۰/۶۷۴	۳/۱۸	۰/۰۰۱	۱/۰۳

با توجه به نتایج نگاره (۷)، مشاهده می‌شود سطح معناداری مربوط به مضمون منفی توییت‌های سود از سوی شرکت ۰/۰۱۵ می‌باشد. بنابراین، بین مضمون منفی توییت‌های سود شرکتی و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری رابطه معنادار و منفی وجود دارد. به عبارتی، با افزایش سطح منفی بودن توییت‌های سود شرکتی، اعلان رسمی سود حسابداری شرکت‌ها زودتر انجام می‌شود. این موضوع نشان می‌دهد، شرکت‌ها در زمان‌هایی که اقدام به نشر توییت‌های منفی سود در رسانه اجتماعی می‌نمایند، سود حسابداری را زودتر اعلان می‌نمایند تا اثرات اخبار منفی را تعدیل و کاهش دهند.

نتایج آزمون فرضیه سوم پژوهش

فرضیه سوم: مضمون اخبار نشر یافته اصلی و موجود مرتبط با سود حسابداری از سوی شرکت‌ها در رسانه اجتماعی توییتر با به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری، رابطه دارد.

نگاره (۸): نتایج آزمون فرضیه سوم پژوهش

متغیر	برآورد	خطای معیار	آماره تی	سطح معناداری	همخطی
عرض از مبدا	۶۰/۲۸۸	۱/۲۸۸	۴۶/۸۰	<۰/۰۰۱	۱/۱۰
مضمون توییت‌های اصلی	۰/۰۸۶	۰/۱۱۸	۰/۷۳	۰/۴۶۷	۱/۰۲
مضمون توییت‌های موجود	-۰/۱۵۹	۰/۰۷۰	-۲/۲۵	۰/۰۲۵	۱/۰۳
سرمایه‌گذاران ناخبره	-۰/۰۰۵	۰/۰۰۷	-۰/۶۵	۰/۵۱۵	۱/۰۵
اندازه شرکت	-۶/۴۸۶	۰/۲۷۹	-۲۳/۱۷	<۰/۰۰۱	۱/۱۳
رشد	۳/۱۳۸	۰/۶۰۳	۵/۲۰	<۰/۰۰۱	۱/۰۲
ارزش بازار به دفتری	-۰/۰۴۲	۰/۰۰۸	-۵/۲۵	<۰/۰۰۱	۱/۰۴
اهرم مالی	۱۰/۰۳۶	۰/۹۱۱	۱۱/۰۱	<۰/۰۰۱	۱/۰۶
قدمت شرکت	-۰/۰۰۵	۰/۰۰۲	-۲/۲۶	۰/۰۲۴	۱/۰۲
اخبار خوب	-۰/۴۳	۰/۱۹۴	۲/۲۵	۰/۰۲۴	۱/۰۲
زیان	۲/۱۸۰	۰/۶۷۸	۳/۲۱	۰/۰۰۱	۱/۰۳

نتایج نگاره (۸) نشان می‌دهد، سطح معناداری مربوط به مضمون منفی توییت‌های سود حاوی اخبار اصلی شرکت ۰/۴۶۷ می‌باشد. بنابراین، رابطه معناداری بین مضمون منفی توییت‌های سود حاوی اخبار اصلی شرکت و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری وجود ندارد. از سوی دیگر، سطح معناداری مربوط به مضمون منفی توییت‌های سود حاوی اخبار موجود شرکت برابر با ۰/۰۲۵ است و رابطه معنادار و منفی، بین مضمون منفی توییت‌های سود حاوی اخبار موجود شرکت و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری، تأیید می‌شود. به عبارتی با افزایش سطح منفی بودن توییت‌های سود حاوی اخبار موجود و تکراری شرکتی، به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری بهبود می‌یابد. این موضوع نشان می‌دهد، وقتی شرکت اخبار تکراری منفی سود را در صفحه توییتر خود نشر می‌دهد، اعلان رسمی سود حسابداری را زودتر انجام می‌دهد. در این راستا، پیشینه موجود مربوط به نشر زودتر اخبار مثبت نسبت به اخبار منفی از سوی شرکت‌ها است. به عنوان نمونه، نتایج جانگ و همکاران (۲۰۱۸)، نشان داد، وقتی اخبار شرکت منفی است، شرکت‌ها با احتمال کمتر این اخبار را نشر می‌دهند و در زمان بزرگ بودن یا با اهمیت بودن اخبار منفی، این مساله شدیدتر است که این موضوع مطابق با رفتار راهبردی شرکت‌ها می‌باشد. همچنین، وقتی اخبار منفی است، شرکت‌ها کمتر به توییت کردن اخبار مربوط به اعلان سود مبادرت می‌ورزند. در ادامه، نتایج آزمون فرضیه سوم، نشان از تسریع در اعلان رسمی سود از سوی شرکت‌ها به دنبال نشر اخبار منفی سود در رسانه اجتماعی توییتر دارد.

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر، به بررسی رابطه اخبار سود منتشر شده از سوی شرکت‌ها در رسانه اجتماعی توئیتر و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری پرداخته شده است. به این منظور، با توجه به انتخاب رسانه اجتماعی توئیتر به عنوان رسانه مورد تایید سازمان بورس و اوراق بهادار در بازارهای سرمایه، داده‌های مربوط به ۳۴۵ شرکت از لیست ۵۰۰ شرکت برتر در بورس آمریکا، برای دوره زمانی چهار ساله ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۹، استخراج و با استفاده از نرم‌افزار استاتاستا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج فرضیه اول، نشان داد به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری در شرکت‌هایی که توئیت اعلان سود دارند، با شرکت‌هایی که توئیت اعلان سود ندارند، دارای تفاوت معناداری است، اما بین تعداد توئیت‌های اعلان سود نشر یافته و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری رابطه معناداری وجود ندارد. نتایج فرضیه دوم نشان داد، بین مضمون منفی توئیت‌های سود نشر یافته و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری رابطه معنادار و منفی وجود دارد. در فرضیه سوم با تفکیک مضمون توئیت‌های منفی به دو جزء توئیت‌های حاوی اخبار اصلی اعلان سود و توئیت‌های حاوی اخبار موجود اعلان سود دریافتیم، بین مضمون توئیت‌های حاوی اخبار اصلی شرکت و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری رابطه معناداری وجود ندارد، اما بین مضمون منفی توئیت‌های حاوی اخبار موجود شرکت و به موقع بودن اطلاعات سود حسابداری رابطه معنادار و منفی وجود دارد. به طور کلی، نتایج نشان می‌دهد شرکت‌ها به دنبال نشر اخبار منفی سود در رسانه اجتماعی توئیتر، اطلاعات رسمی سود را به موقع تر یا به عبارتی با تاخیر کمتری اعلان می‌کنند. از این منظر، کانال رسانه‌های اجتماعی را می‌توان مستعد نشر راهبردی اخبار سود دانست که بر زمان‌بندی اعلان رسمی سود تاثیر داشته، آگاهی مشارکت کنندگان بازار را تحت الشعاع قرار داده و بازارهای مالی را به خطر می‌اندازد. از سوی دیگر، بدیهی است که شرکت‌ها، اهداف بلندمدت خود را قربانی اهداف کوتاه‌مدت نخواهند کرد و در صورتی که رسانه‌های اجتماعی را برای نشر اخبار انتخاب نمایند، در جهت مثبت از این کانال ارتباطی استفاده خواهند کرد. بنابراین، در راستای اثرات مثبت رسانه‌های اجتماعی بر بهبود محیط اطلاعاتی شرکت‌ها، به استفاده کنندگان از محیط وب، پیشنهاد می‌شود، رسانه‌های اجتماعی را به عنوان کانال نشر اطلاعات با پوشش گسترده مدنظر قرار داده و از منافع این کانال ارتباطی در کنار سایر منابع اطلاعات، برای افزایش آگاهی خود در تصمیمات سرمایه‌گذاری بهره‌مند گردند. همچنین، در جهت رفع اثرات منفی رسانه‌های اجتماعی، پیشنهاد می‌شود استفاده کنندگان در زمان استفاده از رسانه‌های اجتماعی، به عنوان منبع نشر اطلاعات، احتیاط و هوشیاری لازم را به خرج دهند. در پایان با توجه به اهمیت رسانه‌های اجتماعی در بازارهای مالی در سطح دنیا پیشنهاد می‌شود، در تحقیقات آتی، به بررسی نقش رسانه‌های اجتماعی بر سایر ویژگی‌های کیفی اطلاعات و متغیرهای بازار در قالب پژوهش‌های تجربی پرداخته و به مقایسه نتایج حاصله در داخل و خارج از کشور پرداخته شود.

منابع

- عباس زاده. محمدرضا، پورحسینی حصار. سیدمهدی و جعفری نسب. ندا. (۱۳۹۲). بررسی عوامل موثر بر زمان اعلان سود در شرکت های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران. *اقتصاد پولی مالی*، ۲۰ (۶)، ۸۶-۱۰۵.
- مرادی. مهدی، سلیمانی مارشک. مجتبی و باقری. مصطفی. (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر به هنگامی گزارشگری مالی با استفاده از تکنیک های شبکه های عصبی مصنوعی و درخت تصمیم. *پژوهش های تجربی حسابداری*، ۵ (۳)، ۱۱۹-۱۳۷.
- مشایخ. شهناز، حدیدی فرد. شهره و پژمان. سرور. (۱۳۹۲). تأثیر اخبار و مراجع خبری بر بازار سرمایه. *حسابداری و منافع اجتماعی*، ۳ (۱)، ۵۷-۷۲.

References

- Abad, D., Sánchez-Ballesta, J. P., & Yagüe, J. (2017). Audit opinions and information asymmetry in the stock market. *Accounting & finance*, 57(2), 565-595.
- Abbaszadeh, M. R., Pourhoseini Hesar, S. M., & Jafari Nasab, N. (2013). The Survey of Effective Factors on the Timeliness of Annual Earnings Announcements in Listed Firms in Tehran stock Exchange. *Monetary & Financial Economics*, 20(6), 86-105. (In Persian).
- Akmese, H., Aras, S., & Akmese, K. (2016). Financial performance and social media: A research on tourism enterprises quoted in Istanbul stock exchange (BIST). *Procedia Economics and Finance*, 39, 705-710.
- Al Guindy, M. (2017). The role of social media in financial markets. A thesis submitted to the Graduate in Management, *Smith School of Business in conformity with the requirements for the degree of doctor of philosophy*. *Queen's university*.
- Barth, M. E., Landsman, W. R., Raval, V., & Wang, S. (2020). Asymmetric Timeliness and the Resolution of Investor Disagreement and Uncertainty at Earnings Announcements, *the Accounting Review*, 95 (4), 23-50.
- Bartov, E., Faurel, L., & Mohanram, P. S. (2019). Can twitter help Predict Firm-Level Earnings and Stock Returns? *The Accounting Review*, 93(3): 25-57.
- Blankespoor, E., Miller, G. S., & White, H. D. (2014). The role of dissemination in market liquidity: Evidence from firms' use of Twitter. *The Accounting Review*, 89 (1): 79-112.
- Donelson, D. C., McInnis, J. M., Mergenthaler, R. D., & Yu, Y. (2012). The timeliness of bad earnings news and litigation risk. *The Accounting Review*, 87(6), 1967-1991.
- Fan, W., and M. D. Gordon. (2014). the power of social media analytics. *Communications of the ACM*, 57(6): 74-81.
- Farrell, K.A., & Whidbee, D.A. (2002). Monitoring by the financial press and forced CEO turnover. *Journal of Banking and Finance*, 26 (12): 2249-2276, doi: 10.1016/S0378-4266(01) 00183-2.

- Field, L., M. Lowry, and S. Shu. (2005). Does disclosure deter or trigger litigation? *Journal of Accounting and Economics*, 39 (3): 487–507.
- Francis, J., Philbrick, D., & Schipper, K. (1994). Shareholder litigation and corporate disclosure. *Journal of Accounting Research*, 32 (2): 137–164.
- Hirshleifer, D., Lim, S.S. & Teoh, S.H. (2009). Driven to distraction: extraneous events and underreaction to earnings news. *The Journal of Finance*, 64 (5): 2289-2325.
- Jung, M. J., Naughton, J. P., Tahoun, A., & Wang, C. (2018). Do Firms Strategically Disseminate? Evidence from Corporate Use of Social Media. *The Accounting Review*, 93 (4): 225-252.
- Kothari, S. P., Shu, S., & Wysocki, P. (2009). Do Managers Withhold Bad News? *Journal of Accounting Research*, 47(1): 241-276.
- Malmendier, U., & Tate, G. (2009). Superstar CEOs. *The Quarterly Journal of Economics*, 124 (4): 1593-1638.
- Mashayekh, SH., Hadidi Fard, SH., & Pejman, S. (2013). The impact of news and news sources on the capital market. *Journal of Accounting and Social Interests*, 3(1): 57-72. (In Persian).
- Moradi, M., Salehi, M., & Soleymani, M. (2014). Timeliness of Annual Financial Reporting: Evidence from the Tehran Stock Exchange, *ABAC Journal*, 33(3): 20-29.
- Moradi, M., soleymani mareshk, M., Bagheri, M. (2015). Factors Effective on Timeliness of Financial Reporting: Using Synthetic Neural Networks and Decision Trees Techniques. *Empirical Research in Accounting*, 5(3), 119-137. doi: 10.22051/jera.2015.640. (In Persian)
- Skinner, D. (1997). Earnings disclosures and stockholder lawsuits. *Journal of Accounting and Economics*, 23 (3): 249–283.
- Šušak, T. (2020). The effect of regulatory changes on relationship between earnings management and financial reporting timeliness: The case of COVID-19 pandemic, *Original scientific paper*, (38)2, 453-473.
- Trinkle, B. S., Crossler, R. E., & Bélanger, F. (2015). Voluntary disclosures via social media and the role of comments. *Journal of Information Systems* 29 (3): 101-121.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC-BY 4.0 license.

تاثیر بکارگیری استراتژی تجاری تهاجمی در دوره کرونا بر رابطه عملکرد اجتماعی شرکت‌ها و واکنش بازار سرمایه^۱

نازنین بشیری منش^۲، صغری امیری^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۶

مقاله پژوهشی

چکیده

هدف: پژوهش حاضر به بررسی تاثیر استراتژی تجاری تهاجمی بر رابطه عملکرد اجتماعی شرکت‌ها و واکنش بازار در دوره کرونا می‌پردازد.

روش پژوهش: این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی بوده و از بعد روش‌شناسی، همبستگی و از نوع علی یا پس‌رویدادی، می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده و نمونه پژوهش شامل ۱۲۹ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره زمانی ۸ ساله بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۹ است. به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش از رگرسیون چندمتغیره با داده‌های ترکیبی و نرم‌افزارهای ایویوز و استاتا استفاده شده است.

یافته‌ها: نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که بحران کرونا بر میزان بازده سهام و بازده غیرعادی سالانه شرکت‌های نمونه تاثیر منفی و معناداری داشته است. همچنین، میزان افشای مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها در دوره کرونا بر واکنش بازار سرمایه‌گذاران و میزان بازده غیرعادی سهام در دوره کوتاه‌مدت تاثیر معناداری نداشته، اما در دوره بلندمدت، واکنش مثبت سرمایه‌گذاران را در پی داشته است. همچنین، نتایج نشان می‌دهد، بکارگیری استراتژی تجاری تهاجمی در دوره کرونا بر ارتباط بین افشای مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها و واکنش بازار سرمایه‌گذاران و سطح بازده غیرعادی در بلندمدت تاثیر مستقیم دارد.

دانش‌افزایی: شرکت‌هایی که در بحران کرونا تلاش کردند، میزان نوآوری و فعالیت‌های اجتماعی خود را افزایش دهند با افزایش واکنش سرمایه‌گذاران و بازده سهام در بلندمدت مواجه شدند.

واژه‌های کلیدی: استراتژی تجاری، عملکرد اجتماعی شرکت‌ها، واکنش بازار در دوره کرونا.

طبقه بندی موضوعی: M42

10.22051/JAASCI.2022.39612.1678 : DOI .۱

۲. استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. نویسنده مسئول، (bashirimanesh@pnu.ac.ir)

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (amirisoghra35@gmail.com)

مقدمه

برای مدت زیادی شرکت‌ها به‌عنوان واحدهای اقتصادی در نظر گرفته می‌شدند که تنها هدف آنها راضی نگه‌داشتن سهامداران از طریق کسب بازده بیشتر بود (روبرتز^۱، ۱۹۹۲: ۶۰۰). در طی چند دهه اخیر، رسوایی مالی برخی از شرکت‌های بزرگ، افزایش آگاهی به جایگاه و نقش اجتماعی و زیست‌محیطی شرکت‌ها و نگرانی حول مسائلی از قبیل کمبود منابع، صدمات محیطی، افزایش آلودگی، کیفیت محصول و حقوق کارکنان، حرکت شرکت‌ها به سمت مسئولیت‌های زیست‌محیطی و اجتماعی را سرعت بخشیده است (هاکستون و میلن^۲، ۱۹۹۶: ۸۱؛ گیاناراکیس^۳، ۲۰۱۴: ۳۹۷).

امروزه طیف وسیعی از ذی‌نفعان خواستار اطلاعات مرتبط با مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی هستند. بنابراین، شرکت‌ها به منظور توجه فعالیت‌های خود باید همه ابعاد فعالیت‌های خویش را در معرض قضاوت عموم قرار دهند و نباید آن را صرفاً محدود به فعالیت‌های اقتصادی نمایند (دوب^۴، ۲۰۰۷: ۷۹). در نتیجه بسیاری از مدیران، اختیار یا الزام، در تصمیم‌گیری‌های خود به آن توجه و اطلاعات مربوط به آن را افشا می‌کنند. همچنین، طی سال‌های گذشته کیفیت و کمیت گزارشگری مسئولیت‌اجتماعی افزایش چشمگیری داشته و شرکت‌ها به صورت داوطلبانه در مورد ویژگی‌های جمعیتی کارکنان، ایمنی محصول، کمک‌های بلاعوض به جامعه، سیاست‌های زیست‌محیطی و کنترل آلودگی خود گزارش می‌دهند (باقرپور و لاشانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۹). یافته‌های موسسه بین‌المللی حسابرسی پرایس واترهاوس کوپر در سال ۲۰۰۲، نشان می‌دهد که نزدیک به ۷۰ درصد مدیران بین‌المللی معتقدند که پرداختن به مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها، نقش حیاتی در سودآوری شرکت‌های ذی‌ربط داشته است (خان^۵، ۲۰۱۰: ۸۷). بنابراین، مسئولیت‌اجتماعی به یکی از مهم‌ترین موضوعات در فعالیت‌های شرکت‌ها تبدیل شده است، به طوری که به توسعه چارچوب گزارشگری و تاکید بر ارائه اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی در کنار اطلاعات مالی در سال‌های اخیر انجامیده است (رحمان و همکاران^۶، ۲۰۱۱: ۱۸۶).

1. Roberts
2. Hackston et al
3. Giannarakis et al
4. Daub
5. Khan et al
6. Rahman et al

اصطلاح مسئولیت اجتماعی شرکتی به شیوه‌های متنوعی تعریف شده است؛ از دیدگاه اقتصادی، حداکثر کردن ثروت سهامداران تا ملاحظه‌های اخلاقی، قانونی، احتیاطی و محیطی و در نهایت، رویکرد سازمان به عنوان یک شهروند خوب را در بر می‌گیرد. این تنوع در تعاریف، از فرضیه‌های بنیادی متفاوت نشأت می‌گیرد. کلراک سون و همکاران^۱ (۲۰۰۸: ۳۰۷) معتقد هستند که با اتخاذ سیستم کارآمد مدیریتی در زمینه ذی‌نفعان می‌توان به مسائل اخلاقی و اجتماعی فائق آمد، نیازهای جامعه را در زمان مناسب مورد توجه قرار داده و به آن پاسخ گفت. آچوا^۲ (۲۰۰۸: ۶۱) نیز، بیان می‌کند که شرکت‌ها در تعاملات اجتماعی خود، نسبت به همه سهامدارانشان مسئولیت اجتماعی دارند و لازمه افزایش رضایت‌مندی اقتصادی مصرف‌کنندگان، کارکنان و مابقی ذی‌نفعان آسیب نرساندن به محیط، توجه به همه ذی‌نفعان سازمان، بهبود موقعیت شغلی کارکنان و حفظ منابع طبیعی است. بر این اساس، رابطه مستقیمی از مسائل مالی شرکت و میزان مسئولیت‌پذیری آن تایید شده است.

از سوی دیگر اخیراً پژوهش‌های انجام شده با استفاده از تحلیل‌های نظری، روش‌شناسی و یا مطالعات موردی مختلف به بررسی عوامل تعیین‌کننده عملکرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی از منظر تمایلات راهبردی شرکت پرداخته‌اند. به عنوان مثال، مطالعات پیشین دریافته‌اند که شرکت‌های دارای مشتری‌مداری، بازارمداری و کارآفرینی قوی‌تر، از عملکرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی بهتری نیز برخوردارند (جانسون و همکاران^۳، ۲۰۱۷: ۷۳؛ کیسلینگ و همکاران^۴، ۲۰۱۶: ۲۷۳؛ هوجموس و همکاران^۵، ۲۰۱۳: ۵۹۳). استراتژی تجاری شرکت، صرف نظر از سایر راهبردها و ویژگی‌های شرکتی مطالعه‌شده در ادبیات پژوهش، با گذشت زمان دستخوش تغییراتی می‌شود، به طوری که واکنش شرکت به محیط و بازار، به طور قابل توجهی متأثر از راهبرد تجاری آن است (همبریک^۶، ۱۹۸۳: ۱۰). نظریه‌های سازمانی بر این باور هستند که استراتژی‌های تجاری، یک عنصر منحصر به فرد و اساسی در هویت شرکت محسوب می‌شوند و نشان‌دهنده رقابت شرکت در محیط

1. Clarkson et al
2. Achua
3. Jansson et al
4. Kiessling et al
5. Hojmosse et al
6. Hambrick et al

بازار هستند (همبریک، ۱۹۸۳: ۱۱؛ اسنو و همبریک^۱، ۱۹۸۰: ۵۳۱). در نتیجه، ویژگی‌ها و راهبردهای شرکت نظیر الگوهای قدرت مدیریتی، ارزش‌ها و استفاده از منابع، همگی باعث تقویت استراتژی تجاری شرکت می‌شوند (مایلز و اسنو^۲، ۱۹۷۸: ۵۵۰). چندین طبقه‌بندی برای استراتژی تجاری وجود دارد. در این میان، دو نوع استراتژی را می‌توان یافت که در مقابل هم قرار می‌گیرند؛ استراتژی که به دنبال حداقل نمودن هزینه‌ها است (استراتژی تدافعی یا مدافعان) و استراتژی که در پی انعطاف و ریسک بیشتر است (استراتژی تهاجمی یا آینده‌نگران). آینده‌نگران و مدافعان دو سرانتهایی طیف استراتژی تجاری پیشنهادی از سوی مایلز و اسنو (۱۹۷۸) را تشکیل می‌دهند که از نظر سرعت تغییر بازار و محصول، ریسک، سطح تحمل شرایط عدم اطمینان و اولویت‌های افق سرمایه‌گذاری تفاوت فاحشی باهم دارند (صفری گرایلی و رضائی پسته نوئی، ۱۳۹۸: ۱۳۵). با توجه به نظریه مبتنی بر منابع و همچنین، چارچوب نظری مایلز و اسنو درباره استراتژی شرکتی، انتظار می‌رود که ویژگی‌های آینده‌نگران و مدافعان بر عملکرد شرکت و مسئولیت اجتماعی شرکتی تاثیرگذار باشد. در مقایسه با مدافعان، آینده‌نگران تمایل بیشتری به انجام فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی دارند، زیرا این گونه فعالیت‌ها به عنوان یک منبع راهبردی، منافع زیادی برای آینده به همراه دارد. علت این مسئله، این است که نظریه مبتنی بر منابع معتقد است که بین شرکت‌ها از نظر برخورداری از منابع مشهود و نامشهود رقابت وجود دارد (بارنی^۳، ۱۹۹۱: ۱۰۴؛ پتراف و بارنی^۴، ۲۰۰۳: ۳۱۳). پیش‌بینی‌ها در سال ۲۰۱۹ حاکی از آن بود که اقتصاد جهانی در راه بهبودی قرار دارد. اوضاع تنش‌های تجاری و سیاسی در شرایط نه چندان بد، تحلیل می‌شد و پیش‌بینی‌های رشد و شرایط بازارهای مالی پرنشاط بودند، اما بعد از گذشت چند ماه تغییراتی وسیع در متغیرهای اقتصادی در سطح جهانی به دلیل شیوع ویروس کرونا رخ داد و همه آن پیش‌بینی‌ها رنگ باخته‌اند (بالدوین و دی مورا^۵، ۲۰۲۰: ۲۸). اندازه و استمرار تاثیر اقتصادی کرونا ناشناخته است. این بحران می‌تواند کوتاه و شدید باشد، اما پیش‌بینی‌هایی نیز حاکی از آن است که به نظر نمی‌رسد در مدت زمان کوتاه خاتمه یابند. این بیماری در ده‌ها کشور

-
1. Snow & Hambrick
  2. Miles & Snow
  3. Barney
  4. Peteraf & Barney
  5. Baldwin et al

به سرعت گسترش یافته است. روشن است که این شوک اقتصادی می تواند باعث رنج و مشکلات بلندمدت شود و ممکن است به مراتب بزرگ تر از سایر بیماری ها و بحران های پس از جنگ جهانی دوم، زخم های عمیق بگذارد (بالدوین و مورا، ۲۰۲۰: ۲۹).

بحران ویروس کرونا و اثرات آن هم در سطوح متفاوت (خرد و کلان) و هم از دیدگاه های مختلف پزشکی، اجتماعی و اقتصادی قابل بحث است (آیتی و همکاران^۱، ۲۰۲۰: ۴۷۴). در این میان، علاوه بر رویکردهایی که دولت ها برای پیشگیری، کنترل و درمان این بحران اتخاذ می کنند، مجموعه ای از اقداماتی که صاحبان کسب و کارها نسبت به مسائل اجتماعی و در این مورد خاص نسبت به بحران ویروس کرونا به کار می گیرند، می تواند بر کسب و کارها و افول یا نجات آنها از این بحران، اثر گذارد. بر این اساس، در این پژوهش با استفاده از اطلاعات مربوط به شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران مساله اصلی پژوهش این است که آیا استراتژی تجاری تهاجمی بر رابطه عملکرد اجتماعی شرکت ها و واکنش بازار در دوره کرونا تاثیر دارد؟

مبانی نظری و توسعه فرضیه ها

مسئولیت اجتماعی شرکت ها به مشارکت داوطلبانه شرکت برای توسعه پاینده فراسوی الزامات قانونی اشاره دارد و یک روش برای کاهش شکاف بین شرکت ها و انتظارات ذی نفعان در قالب گزارشگری و افشا اطلاعات اضافی با رویکرد پایندگی به شمار می رود. شرکت ها، واکنش های مختلفی در جهت پاسخگویی به تقاضاهای جدید دارند، به گونه ای که برخی شرکت ها فرهنگ خود را تغییر داده و در نظر گرفتن مسئولیت اجتماعی شرکت ها را به عنوان هسته اصلی فعالیت های تجاری شان پذیرفته اند (مولینا^۲، ۲۰۱۰: ۳۸).

مبتهی بر نظریه مشروعیت، سازمان ها تا زمانی می توانند به حیات خود ادامه دهند که جامعه آنها را مشروع بدانند. به عبارتی دیگر، قرارداد اجتماعی مابین شرکت ها و جامعه به عنوان مجموعه ای از افراد وجود دارد که به سازمان اختیار استفاده از منابع طبیعی و نیروی کار را ارائه می کند. سازمان ها از این

1. Ayittey et al
2. Molina

منابع استفاده کرده و خدماتی را به جامعه عرضه می‌کنند. سازمان‌ها برای ادامه حیات و فعالیت خود باید جامعه را متقاعد سازند که منافع اجتماعی آنها بیشتر از هزینه‌های اجتماعی آنها برای جامعه می‌باشد (ساجمن^۱، ۱۹۹۵: ۵۷۶). این نظریه بر نظریه قراردادهای اجتماعی تاکید دارد، زیرا انتظارات عمومی تغییر کرده. بنابراین، براساس این نظریه، سازمان‌ها باید به پیامدهای انسانی، محیطی و اجتماعی فعالیتشان توجه نمایند و دیگر به طور سنتی حداکثر کردن سود، معیار مطلوب عملکرد شرکت در نظر گرفته نمی‌شود. مبتنی بر نظریه مشروعیت تصمیم‌گیری‌های سازمان در ابعاد، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مدنظر قرار می‌گیرد و شرکت‌ها لازم است برای تحقق مفهوم توسعه پایدار به افشای اطلاعات در این سه حوزه پردازند.

لیو و ژانگ^۲ (۲۰۱۷: ۱۰۸۰)، نخیلی و همکاران^۳ (۲۰۱۷: ۴۶)، حساس یگانه و همکاران (۱۳۹۹: ۷) و گروسی و همکاران (۱۳۹۹: ۵۵)، نقش گزارشگری مسئولیت اجتماعی در تعیین ارزش شرکت توسط سهامداران را بررسی کردند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که شرکت‌ها با مسئولیت‌پذیری اجتماعی بالاتر، ارزش بازار بیشتر و هزینه سرمایه کمتری دارند، اما جریان نقدی عملیاتی بالاتری ندارند. در نتیجه، مطابق با پیش‌بینی، استفاده‌کنندگان از گزارش‌های مالی به مقوله مسئولیت‌پذیری اجتماعی توجه دارند و افشای این اطلاعات بار اطلاعاتی داشته و جزء اطلاعات مربوط در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران محسوب می‌شوند.

بروز بیماری کرونا که از اواخر سال ۱۳۹۸ در کشورمان بوجود آمد، باعث شد تا شیوه‌ها و راه‌های مختلف برای قطع زنجیره انسانی به‌عنوان راهکاری برای خروج از این مساله پیاده شود. در دوران همه‌گیری کرونا، انجام مسئولیت‌های اجتماعی توسط شرکت‌ها بیش از پیش اهمیت پیدا کرد و دلیل آن تغییر نیازهای مصرف‌کنندگان با گذر زمان است. نحوه برقراری ارتباط شرکت‌ها با مصرف‌کنندگان، کارکنان و حتی نحوه تعامل آنها با جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، از اهمیت بالایی برخوردار است. نکته دیگر این است که ایفای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در بحران کرونا

---

1. Suchman

2. Liu & Zhang

3. Nekhili et al

از دیدگاه جامعه بیش از گذشته، حائز اهمیت بوده و انتظار می رود عملکرد اجتماعی شرکت‌ها و میزان افشای اطلاعات در این حوزه بر واکنش بازار سرمایه گذاران تاثیر گذارد.

کیو و همکاران^۱ (۲۰۲۱: ۹۸)، به بررسی تاثیر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر ارزش آنها در طول پاندمی کووید ۱۹ پرداختند. یافته‌های آنان نشان داد، مشارکت در فعالیتهای مسئولیت اجتماعی بازده سهام را افزایش می دهد. شرکت‌هایی که به دنبال بهبود عملکرد بازار سهام در بحران کرونا هستند، می توانند در مسئولیت اجتماعی سرمایه گذاری نمایند تا از ارزش شرکت محافظت کنند. براین اساس، فرضیه‌های اول تا چهارم پژوهش به شرح زیر تدوین گردید:

فرضیه اول: افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها طی دوره کرونا، بر بازده سهام در کوتاه مدت تاثیر معناداری دارد.

فرضیه دوم: افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها طی دوره کرونا، بر بازده سهام در بلندمدت تاثیر معناداری دارد.

فرضیه سوم: افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها طی دوره کرونا، بر سطح بازده غیرعادی کوتاه مدت تاثیر معناداری دارد.

فرضیه چهارم: افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها طی دوره کرونا، بر سطح بازده غیرعادی بلندمدت تاثیر معناداری دارد.

استراتژی تهاجمی، پیوسته بر ارائه و توزیع محصولاتی تاکید دارد که از سوی مشتریان، منحصر به فرد و واحد تلقی می شوند. این مساله از طریق ارائه کیفیت برتر محصولات، خدمات به مشتریان و دارا بودن نشان تجاری، امکان پذیر می شود. استراتژی توسعه محصول نیز نمونه‌ای است که شرکت‌ها به وسیله آن از مزایای حاصله از اجرا و انجام استراتژی مبتنی بر متمایز ساختن محصولات، برخوردار می گردند. توانایی شرکت‌های تهاجمی، شناخت و بهره گیری از فرصت‌های بازاریابی و تولید محصولات جدید است. پس از بررسی‌های دقیق درباره نیازها و سلیقه خریداران، بایستی به فکر اجرای استراتژی مبتنی بر متمایز ساختن محصولات یا خدمات فروش بود که بدین منظور، باید با متمایز ساختن محصول و رویکردهای بازاریابی بتوان محصولی منحصر به فرد و واحدی را به بازار

ارائه نمود که دارای ویژگی‌های مورد نظر و خاصی برای مصرف کنندگان باشد. شرکتی که پیوسته استراتژی تمایز را به گونه‌ای موفقیت آمیز به اجرا درآورد، همواره می‌تواند قیمت محصولات خود را نسبت به سایر شرکت‌های رقیب بالاتر تعیین کند، زیرا بر وفاداری مشتریان خود تکیه دارد و مشتریان اینگونه محصولات همواره شیفته و مجذوب ویژگی‌های متمایز و منحصر به فرد این نوع از محصولات خواهند شد. شرکت‌های پیرو استراتژی تهاجمی، به‌طور معمول سرمایه‌گذاری‌های قابل توجه و چشمگیری در دارایی‌های نامشهود (هزینه‌های تحقیق و توسعه)، انجام می‌دهند. شرکت‌های تهاجمی تمایل زیادی به نوآوری و دستیابی به محصولات و برندهای جدید دارند. این موضوع باعث می‌شود که تحلیلگران همواره توجه زیادی به این شرکت‌ها کرده و اطلاعات آنها را به صورت دقیق بررسی و تحلیل نمایند. شرکت‌های تهاجمی ناگزیر به افزایش سطح افشای اختیاری اطلاعات هستند (حاجیها و رنجبرناوی، ۱۳۹۷: ۵۰). میرزائی امامچای و همکاران (۱۳۹۷: ۳۴۳) نشان دادند که بکارگیری استراتژی تمایز در محصولات تاثیر مستقیم بر واکنش بازار نسبت به اعلامیه‌های تقسیم سود داشته است. تنانی و همکاران (۱۳۹۸: ۷) نیز دریافتند، استراتژی تمایز به وسیله حاشیه سود بالا که با کیفیت بالای تولیدات و ایجاد برند با سرمایه‌گذاری در دارایی‌های نامشهود حاصل می‌گردد، تاثیر مثبتی بر بازده سهام شرکت و واکنش بازار به اعلام سود، دارد.

پاندمی کرونا شرایطی را در کشور بوجود آورده است که بیشتر کسب و کارها افت داشته و به دنبال راهکارهای مناسب برای بقا می‌اندیشند. بنابراین، کارآفرینان و مدیران ارشد برای کاهش تهدیدها و افزایش امکان بقا و بهره‌گیری از فرصت‌های آتی در دوره پساکرونا به استراتژی‌های تاب‌آوری نیاز دارند. به عبارتی، کسب و کارها برای بقا (تاب‌آوری) بایستی کلان‌نگری داشته باشند. استراتژی‌های تاب‌آوری بر روش‌ها و ابزارهای جدید برای مواجهه با تغییرات پیچیده تاکید دارند که به انطباق‌پذیری و سازگاری سریع در شرایط عدم اطمینان و بهره‌گیری از فرصت‌های جدید کمک می‌کنند. بنابراین، انتظار می‌رود شرکت‌هایی که در بحران کرونا از استراتژی تهاجمی استفاده نمودند، شاهد واکنش مثبت بازار سرمایه باشند. براین اساس، فرضیه پنجم تا هشتم پژوهش به شرح زیر می‌باشد:

فرضیه پنجم: بکارگیری استراتژی تهاجمی در دوره کرونا، بر ارتباط بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و بازده سهام در کوتاه‌مدت تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ششم: بکارگیری استراتژی تهاجمی در دوره کرونا، بر ارتباط بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و بازده سهام در بلندمدت تاثیر معناداری دارد.

فرضیه هفتم: بکارگیری استراتژی تهاجمی در دوره کرونا، بر ارتباط بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و سطح بازده غیرعادی در کوتاه مدت تاثیر معناداری دارد.

فرضیه هشتم: بکارگیری استراتژی تهاجمی در دوره کرونا، بر ارتباط بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و سطح بازده غیرعادی در بلندمدت تاثیر معناداری دارد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، پژوهشی کاربردی محسوب می‌شود و با توجه به اینکه از اطلاعات تاریخی در آزمون فرضیه‌ها (همبستگی ارتباط بین متغیرها) استفاده شده است، با در نظر گرفتن ماهیت و روشی که در این مطالعه استفاده می‌شود، نوعی تحقیق توصیفی / همبستگی از نوع علی (پس رویدادی) است. در این نوع تحقیق رابطه میان متغیرها بر اساس هدف تحقیق، تحلیل می‌گردد. روش رگرسیون یکی از رویکردهای تحلیل همبستگی می‌باشد که تغییرات در رفتار متغیر وابسته را بر حسب تغییرات متغیر مستقل و کنترلی، تحلیل می‌کند. هر چه همبستگی بین متغیرها بالاتر باشد، به همان اندازه تحلیل روابط متغیرها دقیق‌تر خواهد بود. داده‌های پژوهش با مراجعه به صورت‌های مالی و گزارش‌های سالانه هیئت مدیره شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران گردآوری شده است و با روش کمی و تابلویی تجزیه و تحلیل شدند.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری در این پژوهش، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۹ می‌باشد. از روش حذف سیستماتیک و معیارهای زیر برای محاسبه حجم نمونه استفاده شد: به دلیل متفاوت بودن ماهیت فعالیت شرکت‌های سرمایه‌گذاری، بیمه، لیزینگ و بانک‌ها، این شرکت‌ها از نمونه پژوهش حذف شدند.

برای انتخاب نمونه همگن، قبل از سال ۱۳۹۲ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشند و از ابتدای سال ۱۳۹۲، سهام آنها در بورس مورد معامله قرار گیرد.

به منظور انتخاب شرکت‌های فعال، معاملات این شرکت‌ها در طول سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۹ در بورس، دچار وقفه نشده باشد. به عبارت دیگر، سهام این شرکت‌ها باید در طول این سال‌ها در بورس، فعال باشد و طول وقفه، نباید بیشتر از سه ماه باشد.

به منظور امکان مقایسه و برای جلوگیری از ناهمگونی، سال مالی آنها منتهی به ۲۹ اسفند باشد. با اعمال این شرایط، ۱۲۹ شرکت از جامعه آماری جهت انجام آزمون‌ها انتخاب شدند و تعداد ۱۰۳۲ مشاهده سال/ شرکت، جهت انجام آزمون‌های آماری در دسترس بود. پس از آماده‌سازی داده‌ها در نرم‌افزار اکسل، تجزیه و تحلیل نهایی با نرم‌افزار آماری ایویوز و استاتا انجام شد.

مدل‌های پژوهش

با توجه به اینکه هدف شناسایی تغییرات متغیر وابسته با توجه به تغییرات متغیرهای مستقل است، برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از روش رگرسیون چند متغیره با داده‌های ترکیبی استفاده شد. بر این اساس، برای آزمون تاثیر افشای مسئولیت اجتماعی بر واکنش بازار و بازده غیرعادی در دوره کرونا مبتنی بر پژوهش کیو و همکاران (۲۰۲۱) از مدل‌های شماره ۱ و ۲ استفاده شد.

$$R_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 CSR_{i,t} + \beta_2 COVID19_{i,t} + \beta_3 CSR_{i,t} \times COVID19_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 Sales\_G_{i,t} + \beta_6 Profitability_{i,t} + \beta_7 LOSS_{i,t} + \beta_8 LEV_{i,t} + \beta_9 OWNCON_{i,t} + \beta_{10} BRDEXP_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

$$E_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 CSR_{i,t} + \beta_2 COVID19_{i,t} + \beta_3 CSR_{i,t} \times COVID19_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 Sales\_G_{i,t} + \beta_6 Profitability_{i,t} + \beta_7 LOSS_{i,t} + \beta_8 LEV_{i,t} + \beta_9 OWNCON_{i,t} + \beta_{10} BRDEXP_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

برای سنجش تاثیر استراتژی تجاری بر رابطه افشای مسئولیت اجتماعی بر واکنش بازار و بازده غیرعادی در دوره کرونا مبتنی بر پژوهش کیو و همکاران (۲۰۲۱) از مدل رگرسیون شماره ۳ و ۴ استفاده شد.

$$R_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 CSR_{i,t} + \beta_2 COVID19_{i,t} + \beta_3 Prospector_{i,t} + \beta_4 CSR_{i,t} \times COVID19_{i,t} \times Prospector_{i,t} + \beta_5 SIZE_{i,t} + \beta_6 Sales\_G_{i,t} + \beta_7 Profitability_{i,t} + \beta_8 LOSS_{i,t} + \beta_9 LEV_{i,t} + \beta_{10} OWNCON_{i,t} + \beta_{11} BRDEXP_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

$$E_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 CSR_{i,t} + \beta_2 COVID19_{i,t} + \beta_3 Prospector_{i,t} + \beta_4 CSR_{i,t} \times COVID19_{i,t} \times Prospector_{i,t} + \beta_5 SIZE_{i,t} + \beta_6 Sales\_G_{i,t} + \beta_7 Profitability_{i,t} + \beta_8 LOSS_{i,t} + \beta_9 LEV_{i,t} + \beta_{10} OWNCON_{i,t} + \beta_{11} BRDEXP_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (۴)$$

متغیرهای پژوهش

متغیرهای وابسته:

بازده سهام (Rit): برابر است با نسبت حاصل جمع تفاوت بین قیمت بازار هر سهم در سال t و قیمت بازار هر سهم در سال t-1 به علاوه سایر عواید ناشی از خرید و نگهداری سهم مانند مزایای ناشی از سود نقدی سهام، تقسیم بر قیمت بازار هر سهم در سال t-1، است. بازده سهام برای دوره کوتاه مدت ۱۰ روزه، یک ماه بعد از ارائه صورت‌های مالی و دوره بلندمدت یکساله محاسبه شده است. بازده غیرعادی سهام ($E_{i,t}$): ابتدا با استفاده از مدل بازار، بازده ذاتی شرکت محاسبه شد.

$$R_{it} = \alpha_i + \beta_i R_{mt} + \varepsilon_{it} \quad (۱)$$

در رابطه (۱)، R بازده سهام شرکت، R_m بازده بازار است و ε بازده غیرعادی سهام شرکت است. لازم به ذکر است که برای اندازه‌گیری بازده غیرعادی سهام قیمت بازار هر سهم در سال t، دوره کوتاه مدت ۱۰ روز و یک ماه بعد از ارائه صورت‌های مالی و دوره بلندمدت یکساله در نظر گرفته شد.

متغیرهای مستقل

مسئولیت اجتماعی (CSR): در تحقیقات داخلی اخیر از پرسشنامه و فهرست موارد افشای مسئولیت اجتماعی شرکت برای سنجش این متغیر استفاده شده است. سنجش بر اساس فهرست موارد افشا به دلیل قابلیت اتکای بالای داده‌ها و در دسترس بودن این داده‌ها، رایج‌تر است. فهرست موارد افشا، نماینده فعالیت‌های شرکت در زمینه مسئولیت اجتماعی است و مشارکت در فعالیت‌ها، توجه شرکت به مسئولیت اجتماعی را نشان می‌دهد. در پژوهش حاضر نیز برای سنجش مسئولیت اجتماعی شرکت، از فهرست موارد افشای متشکل از پنج بعد شامل مسائل زیست‌محیطی، کیفیت محصولات،

منابع انسانی، مسئولیت‌های شرکت در قبال جامعه و رعایت حقوق مشتریان، ۳۰ مؤلفه انتخاب شد. داده‌های مربوط به این مؤلفه‌ها از گزارش فعالیت هیئت‌مدیره شرکت، استخراج شد. در نهایت این متغیر بر اساس نسبت موارد افشا شده به کل موارد قابل افشا (۳۰ مؤلفه) برای هر سال / شرکت محاسبه شد. فهرست موارد افشای مسئولیت اجتماعی شرکت در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول (۱): فهرست موارد افشای مسئولیت اجتماعی شرکت

ابعاد	نماد	ردیف	مؤلفه‌ها
مسائل زیست محیطی	CSR_1	۱	تعاملات و همکاری فعال با اداره محیط زیست (مثل برگزاری مراسم در روز هوای پاک، برای فرهنگ سازی و ایجاد و حفظ فضای سبز)
		۲	حفظ منابع طبیعی (مثل بازیافت یا جلوگیری از ضایعات)
		۳	سرمایه گذاری در پروژه‌های زیست محیطی (مثل توسعه و اکتشاف منابع جدید و استفاده از آن)
		۴	جلوگیری از خسارات زیست محیطی / مدیریت پسماند و پساب (مثل دفع بهداشتی زباله‌ها)
		۵	بررسی اثرات مسائل زیست محیطی (مثل اندازه گیری برخط پارامترهای زیست محیطی / اندازه گیری آلاینده‌های زیست محیطی)
کیفیت محصولات	CSR_2	۶	جایگاه شرکت در صنعت / سهم بازار شرکت
		۷	نوآوری / تحقیق و توسعه
		۸	افزایش کیفیت محصول / خدمت
		۹	ایمنی و سلامت محصول
منابع انسانی	CSR_3	۱۰	اطلاعات مربوط به کارکنان (مثل تعداد کارکنان / نوع استخدام / گروه سنی / جنسیت)
		۱۱	ارزیابی دوره‌ای کارکنان و ایجاد طرح‌های انگیزشی (مثل تقدیر از کارکنان نمونه در مناسبت‌های مختلف)
		۱۲	سهم تحت تملک کارکنان
		۱۳	آموزش مدیریت بحران و اطفای حریق به کارکنان
		۱۴	وجود دایره فعال در بهداشت و درمان کارکنان (معاینات دوره‌ای کارکنان)
		۱۵	ایمنی در محیط کار
		۱۶	برنامه‌های آموزشی کارکنان

مؤلفه‌ها	ردیف	نماد	ابعاد
تعاملات مدیران با کارکنان (مثل نظرسنجی و ارتباط با کارکنان)	۱۷	CSR_4	مسئولیت‌های جامعه
اعطای تسهیلات، پاداش، بیمه تکمیلی و سایر مزایا به کارکنان	۱۸		
فعالیت‌های رفاهی، تفریحی و ورزشی کارکنان	۱۹		
سرمایه‌گذاری اجتماعی / حمایت از فعالیت‌های عام‌المنفعه (مثل همکاری با دولت در فعالیت‌های مذهبی و فرهنگی)	۲۰		
گزارش مصرف انرژی و تلاش در زمینه کاهش و بهینه‌سازی آن (مثل نصب چراغ کم مصرف)	۲۱		
کنترل و کاهش آلودگی هوا (مثل نصب دستگاه غبارگیر و اخذ معاینه فنی برای خودروها)	۲۲		
همکاری با دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقی (مثل جذب کارآموز و دانشجوی پاره وقت)	۲۳		
کمک‌های خیریه (مثل همکاری با موسسات خیریه و کمک به آن‌ها)	۲۴		
اقدام جهت جلوگیری و مقابله با فساد، رشوه و پول‌شویی	۲۵		
توسعه صادرات محصول / کاهش واردات مواد و قطعات	۲۶		
ایجاد اشتغال	۲۷	CSR_5	حقوق مشتریان
سیستم گزارش تخلفات، انتقادات و پیشنهادها	۲۸		
پاسخگویی به نیاز مشتری (مثل اقدامات مربوط به افزایش رضایت مشتری)	۲۹		
گارانتی، خدمات پس از فروش و ارائه مزایای دیگر به مشتریان	۳۰		

متغیر تعدیلگر

کرونا (COVID 19): متغیر مجازی است که برای سال ۹۹ برابر ۱ و در غیر این صورت صفر است.

استراتژی تجاری تهاجمی (ols): برای ایجاد نمره استراتژی از ۵ پارامتر ارائه شده در تحقیقات قبلی که عبارتند از: نرخ رشد فروش، نسبت کارکنان به فروش، نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری (ایتنر و همکاران^۱، ۱۹۹۷: ۲۳۶)، نسبت هزینه تبلیغات به کل فروش و نسبت دارایی‌های ثابت به جمع کل دارایی‌ها (مایلز و اسنو، ۱۹۷۸: ۵۵۲؛ همبریک، ۱۹۸۳: ۱۳)، استفاده می‌شود. برای هر یک از چهار

متغیر اول، شرکت‌هایی که در پنجم (۲۰٪) بالا قرار دارند، نمره ۵ را کسب می‌کنند و شرکت‌هایی که در پنجم بعدی قرار دارند، نمره ۴ را کسب می‌کنند و الی آخر. برای متغیر پنجم برعکس است؛ شرکت‌هایی که در پنجم بالا قرار دارند، نمره ۱ را کسب می‌کنند و شرکت‌هایی که در پنجم بعدی قرار دارند، نمره ۲ را کسب می‌کنند و الی آخر. سپس، نمره مربوط به هر شرکت در هر سال جمع می‌شود. حداکثر نمره استراتژی که شرکت می‌تواند کسب کند ۲۵ و حداقل نمره استراتژی یک شرکت ۵، است. بالاترین نمره، نمایانگر شرکت‌هایی است که به دنبال نوآوری و ریسک بیشتر هستند و پایین‌ترین نمره، نمایانگر شرکت‌هایی است که در پی حداقل کردن هزینه‌های خود هستند. بنابراین، هر چه نمره استراتژی افزایش می‌یابد، نشان‌دهنده این است که تمایل شرکت‌ها برای ریسک و نوآوری و ایجاد ساختار انعطاف‌پذیر در سازمان افزایش می‌یابد. متغیرهای این روش عبارتند از: نرخ رشد فروش (Growth): نرخ رشد فروش به‌عنوان معیاری استفاده می‌شود که گرایش شرکت‌ها را به نوآوری نشان می‌دهد. شرکت‌هایی که به دنبال نوآوری در محصولات خود هستند، نسبت به سایر شرکت‌ها از نرخ رشد فروش بیشتری برخوردار هستند (همبریک، ۱۹۸۳: ۱۱). بولو و همکاران (۱۳۹۱: ۱۲) در مقاله خود تحت عنوان رابطه بین وجه‌نقد بیشتر و کمتر از حد بهینه، با عملکرد آینده شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، در مدل خود با توجه به شرایط کشور برخی از متغیرها را تعدیل کرده‌اند. آنها بجای نسبت هزینه‌های تحقیق و توسعه به فروش از متغیر نرخ رشد فروش استفاده نمودند. استفاده از نرخ رشد فروش نیز بر اساس این استدلال صورت گرفته است. بنابراین، در این پژوهش نیز از نرخ رشد فروش به‌عنوان یک عامل اندازه‌گیری استراتژی شرکت استفاده شد.

نسبت کارکنان به فروش (sale): معیاری از توانایی شرکت برای تولید و توزیع محصولات و خدمات خود به‌صورت کارآمد، است (توماس و ولتهوس^۱، ۱۹۹۰: ۶۷۰). در واقع این معیار برای سنجش بهره‌وری کارکنان مورد استفاده قرار می‌گیرد. انتظار می‌رود شرکت‌هایی که به دنبال حداقل کردن هزینه‌ها هستند برای این معیار، به ازای هر ریال فروش، کارکنان کمتری داشته باشند (هیگینز و همکاران^۲، ۲۰۱۵: ۶۷۹).

1. Thomas & Velthouse

2. Higgins et al

نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری (MTB): معیاری برای رشد شرکت و فرصت‌های سرمایه‌گذاری، است (اسمیت و واتز^۱، ۱۹۹۲: ۲۶۸؛ بوشمن و همکاران^۲، ۱۹۹۶: ۱۶۶). انتظار می‌رود شرکت‌های دارای نوآوری، فرصت‌های رشد و سرمایه‌گذاری بیشتری داشته باشند (هیگینز و همکاران، ۲۰۱۵: ۶۷۸).

نسبت هزینه تبلیغات به کل فروش (Market): به‌عنوان معیاری که میزان تاکید شرکت را بر روی بازاریابی و فروش نشان می‌دهد، است (دایرنگ و همکاران^۳، ۲۰۰۸: ۶۶). شرکت‌های دارای نوآوری و ریسک بیشتر، زمان بیشتری را صرف ایجاد انگیزش، آموزش و اطلاع‌رسانی به مشتریان خود می‌کنند، بنابراین انتظار می‌رود این نوع شرکت‌ها از هزینه تبلیغات بالاتری برخوردار باشند (هیگینز و همکاران، ۲۰۱۵: ۶۷۸).

نسبت دارایی‌های ثابت به جمع کل دارایی‌ها (دارایی‌های ثابت برابر است با اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات) (Fixed Asset): این معیار تحت عنوان نسبت سرمایه یا نسبت دارایی‌های ثابت تعریف شده است. شرکت‌هایی که تمایل به نوآوری و ایجاد محصول جدید با اتکا به کارمندان خود دارند، تعهد کمتری به اجرای یک تکنولوژی واحد دارند. بنابراین، نسبت دارایی‌های ثابت در این نوع شرکت‌ها پایین است (بنتلی و همکاران^۴، ۲۰۱۰: ۴۱۳).

سپس، شرکت‌هایی که امتیاز آن‌ها کمتر از ۱۵ باشد، به‌عنوان شرکت‌های با استراتژی تدافعی و شرکت‌هایی که امتیازشان برابر یا بیش از ۱۵ باشد، به‌عنوان شرکت‌های با استراتژی تهاجمی طبقه‌بندی می‌شوند (صفری گرایلی و پیتته نوئی، ۱۳۹۸: ۱۳۸).

متغیرهای کنترلی

اندازه شرکت (SIZE): اندازه شرکت برابر با لگاریتم طبیعی ارزش دفتری کل دارایی‌های شرکت است.

رشد فروش (Sales_G): نسبت تغییرات فروش شرکت، است.

سودآوری (Profitability): نسبت سود خالص به کل دارایی‌ها، است.

زیان‌دهی (LOSS): اگر شرکت در سال جاری زیان‌ده باشد عدد یک و در غیراین صورت، عدد صفر، لحاظ می‌شود.

---

1. Smith & Watts
2. Bushman et al
3. Dyreng et al
4. Bentley et al

اهرم مالی (LEV): برابر نسبت ارزش دفتری کل بدهی‌ها به ارزش دفتری کل دارایی‌های شرکت است. تمرکز مالکیت (OWNCON): برابر با مجموع درصد سهام نگهداری شده به وسیله سهامداران دارنده بالای پنج درصد از کل سهام شرکت، است. تخصص مالی هیات‌مدیره (BRDEXP): درصد اعضای هیات‌مدیره دارای تخصص مالی، است.

آمار توصیفی

به منظور بررسی مشخصات عمومی متغیرها و تجزیه و تحلیل دقیق آنها، آشنایی با آمار توصیفی مربوط به متغیرها لازم است. جدول (۲)، آمار توصیفی داده‌های مربوط به متغیرهای مورد استفاده در پژوهش را نشان می‌دهد. آمار توصیفی مربوط به ۱۲۹ شرکت نمونه طی دوره زمانی ۸ ساله (۱۳۹۲ تا ۱۳۹۹) می‌باشد.

جدول (۲): آمار توصیفی متغیرهای کمی پژوهش

نام متغیر	نماد	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
بازده سهام یکساله	R	۰/۹۵۷	۱/۲۷۳۱	-۰/۴۸۵۸	۵/۲۸۶۹
بازده سهام ۳۰ روز بعد از مجمع	R	۰/۹۵۹	۱/۲۵۱	-۰/۴۹۵	۵/۳۱۸
بازده سهام ۱۰ روز بعد از مجمع	R	۰/۹۷۴	۱/۲۷۲	-۰/۴۷	۵/۲۴۷
بازده غیرعادی سهام یکساله	E	۰/۷۸۸	۱/۲۳۶۸	-۲/۷۸۳۶	۵/۵۲۴۹
بازده غیرعادی ۳۰ روز بعد از مجمع	E	۰/۷۹۱	۱/۴۳۱	-۲/۶۶	۵/۳۲۱
بازده غیرعادی ۱۰ روز بعد از مجمع	E	۰/۷۹۵	۱/۴۴۲	-۲/۲۳۶	۵/۵۲۴
مسئولیت اجتماعی	CSR	۰/۶۶۷	۰/۱۲۱۱	۰/۲۳۳۳	۰/۸۶۶۷
اندازه شرکت	SIZE	۱۴/۹۵۱۷	۱/۴۵۶۵	۱۱/۰۳۵۲	۲۰/۷۶۸۶
رشد فروش	SaleG	۰/۳۲۴۵	۰/۴۵۰۶	-۰/۵۷۷	۲/۸۹۳۳
سودآوری	Profitability	۰/۱۳۹۷	۰/۱۵۳۳	-۰/۲۸۹	۰/۵۷۷۹
اهرم مالی	LEV	۰/۵۶۵۳	۰/۲۱۰۱	۰/۰۳۱۴	۱/۳۲۲۷
تمرکز مالکیت	OWNCON	۰/۷۰۷۳	۰/۱۸۶۸	۰/۱۱	۰/۹۷۷۵
تخصص مالی هیات مدیره	BRDEXP	۰/۱۰۸۱	۰/۱۳۴	۰	۰/۸

میانگین بازده سالانه سهام شرکت برابر با ۰/۹۵ است؛ یعنی در شرکت‌های عضو نمونه به طور میانگین بازده سهام ۹۵ درصد بوده است. رشد فروش برابر با ۳۲ درصد است که حاکی از آن است که شرکت‌های عضو نمونه به طور میانگین ۳۲ درصد افزایش فروش نسبت به سال قبل داشته‌اند. میانگین سودآوری برابر با ۱۳ درصد

است؛ یعنی به طور میانگین شرکت‌ها به میزان ۱۳ صدم دارایی‌ها سودآوری داشته‌اند. مقدار میانگین برای متغیر اهرم مالی برابر با ۵۶ می‌باشد که نشان می‌دهد در شرکت‌های عضو نمونه به طور میانگین ۵۶ درصد از کل دارایی‌ها از تامین مالی از طریق بدهی‌ها تشکیل شده است.

آمارهای توصیفی متغیر کیفی

در جدول (۳) آماره‌های توصیفی متغیرهای کمی پژوهش ارائه شده است.

جدول (۳): توزیع فراوانی متغیر کیفی

درصد	تعداد	توضیحات
۸۹/۷۳	۹۲۶	شرکت‌هایی که زیان‌ده نیستند
۱۰/۲۷	۱۰۶	شرکت‌هایی که زیان‌ده هستند
۴۲/۷۳	۴۴۱	شرکت‌هایی که استراتژی تدافعی دارند
۵۷/۲۷	۵۹۱	شرکت‌هایی که استراتژی تهاجمی دارند
۱۰۰	۱۰۳۲	مجموع

همانطور که در جدول (۲) قابل مشاهده است، تعداد ۱۰۶ شرکت سال یعنی ۱۰/۲۷ درصد شرکت‌ها، زیان‌ده هستند و ۹۲۶ مشاهده معادل ۸۹/۷۳ درصد شرکت‌ها زیان‌ده نیستند. بنابراین، حدود ۹۰ درصد نمونه پژوهش شامل شرکت‌های سودآور هستند. همچنین، تعداد ۵۹۱ مشاهده، یعنی ۵۷/۲۷ درصد شرکت‌ها استراتژی تهاجمی و ۴۴۱ مشاهده معادل ۴۲/۷۳ درصد شرکت‌ها دارای استراتژی تدافعی هستند که نشان می‌دهد، شرکت‌های نمونه پژوهش بیشتر تمایل به استراتژی تهاجمی دارند.

یافته‌های پژوهش

آزمون فرضیه اول و دوم پژوهش

در آزمون مدل اول پژوهش به بررسی فرضیه‌های اول و دوم پرداخته شده است. نتایج در جدول (۴) نشان داده شده است. ضریب تعیین برابر با ۲۳ درصد می‌باشد که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته‌اند ۲۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند. آماره والد برابر با ۴۳/۲۵ و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد می‌باشد. بنابراین، می‌توان گفت که مدل برازش

شده از اعتبار کافی برخوردار است. آزمون هم خطی نشان می‌دهد عامل تورم واریانس در متغیرهای مدل وجود ندارد.

جدول (۴): نتیجه برآورد مدل اول پژوهش

متغیر	۱۰ روز بعد از مجمع			۳۰ روز بعد از مجمع			پایان سال
	ضرب	آماره Z	سطح معناداری	ضرب	آماره Z	سطح معناداری	
مسئولیت اجتماعی	۰/۴۳۸	۱/۵۷	۰/۱۱۷	۰/۴۳۵	۱/۵۶	۰/۱۲۰	۰/۰۷۸
کرونا	-۱/۲۶۸	-۰/۹۷	۰/۳۳۴	-۱/۲۱۵	-۰/۹۳	۰/۳۵۴	۰/۰۰۰
مسئولیت اجتماعی	۰/۴۸۰	۰/۵۷	۰/۵۶۶	۰/۳۸۸	۰/۴۷	۰/۶۴۲	۰/۰۲۲
ضرب در کرونا							
اندازه شرکت	۰/۰۰۱۸	۰/۰۳	۰/۹۸۰	-۰/۰۰۲۲	-۰/۰۳	۰/۹۷۵	۰/۴۷۴
رشد فروش	۰/۸۷۲	۳/۸۴	۰/۰۰۰	۰/۸۷۱	۳/۸۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
سودآوری	۲/۳۲۸	۲/۹۲	۰/۰۰۳	۲/۳۲۷	۲/۹۲	۰/۰۰۴	۰/۰۰۰
زیان دهی	۰/۳۲۸	۱/۸۵	۰/۰۶۴	۰/۳۳۱	۱/۸۷	۰/۰۶۲	۰/۰۰۷
اهرم مالی	۰/۳۰۲	۰/۷۷	۰/۴۴۲	۰/۲۹۸	۰/۷۶	۰/۴۵۰	۰/۰۰۱
تمرکز مالکیت	-۰/۷۸۸	-۲/۲۹	۰/۰۲۲	-۰/۷۷۹	-۲/۲۵	۰/۰۲۵	۰/۰۰۰
تخصیص مالی	-۰/۰۸۲	-۰/۲۹	۰/۸۷۴	-۰/۰۶۲	-۰/۲۲	۰/۸۲۵	۰/۸۲۱
هیات مدیره							
عرض از مبدا	۱/۱۰۲	۱/۰۵	۰/۲۹۳	۱/۱۵۲	۱/۱۱	۰/۲۶۷	۰/۰۹۵
آماره والد		۲۸۶۱			۳۰۵۴		۴۳/۲۵
سطح معنی داری والد		۰/۰۰۱۴			۰/۰۰۰۷		۰/۰۰۰۰
ضرب تعیین		۰/۱۷۶۹			۰/۱۷۷۲		۰/۲۳۸۹
آزمون اف لیمر		(۰/۰۳۷۶) ۱/۲۵			(۰/۳۱۱) ۱/۳۷		(۰/۰۲۶۴) ۱/۲۸
آزمون هاسمن		(۰/۰۰۰۰) ۱۲۴/۲۶			(۰/۰۰۰۰) ۱۲۶/۵۲		(۰/۰۰۰۰) ۱۲۹/۹۱
آزمون ناهمسانی		(۰/۰۰۰۰) ۹۵۴/۰۷			(۰/۰۰۰۰) ۹۴۸/۳۶		(۰/۰۰۰۰) ۱۱۶۴/۶۸
واریانس							
خودهمبستگی آزمون		(۰/۰۰۰۰) ۸۱/۴۶۷			(۰/۰۰۰۰) ۸۲/۱۴۶		(۰/۰۰۰۰) ۷۹/۰۱۲

نتایج جدول (۴) نشان می‌دهد که بحران کرونا تاثیر منفی و معناداری بر بازدهی سهام شرکت‌ها طی عملیات یکساله داشته، اما در بازه زمانی کوتاه مدت تاثیر معناداری مشاهده نگردید. همچنین، یافته‌ها نشان

می‌دهد، متغیر مسئولیت‌اجتماعی ضرب در کرونا برای بازه زمانی کوتاه‌مدت ۱۰ روز و ۳۰ روزه دارای سطح معنی‌داری بیشتر از ۵ درصد است. بنابراین، افشای مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها بر بازده سهام در بازه زمانی کوتاه‌مدت تاثیر ندارد. به عبارتی، سرمایه‌گذاران در کوتاه‌مدت توجهی به ایفای نقش مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها نداشته و این متغیر در کوتاه‌مدت نمی‌تواند بر بازده سهام شرکت اثر گذاشته و واکنش سرمایه‌گذاران را به دنبال داشته باشد. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که متغیر مسئولیت‌اجتماعی ضرب در کرونا، در دوره بلندمدت یکساله دارای سطح معنی‌داری کمتر از ۵ درصد و ضریب آن عددی مثبت است. بنابراین، در بحران کرونا، سطح افشای مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها بر واکنش سرمایه‌گذاران تاثیر مستقیم دارد و فرضیه دوم در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته می‌شود.

آزمون فرضیه سوم و چهارم پژوهش

در آزمون مدل دوم پژوهش به بررسی فرضیه‌های سوم و چهارم پرداخته شد. یافته‌های این برآورد در جدول (۵) ارائه شده است. ضریب تعیین برابر با ۱۴ درصد می‌باشد که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته‌اند ۱۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند. آماره والد برابر با ۱۹۹/۴۵ و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد می‌باشد. بنابراین، می‌توان گفت که مدل برازش شده از اعتبار کافی برخوردار است. آزمون هم‌خطی نشان می‌دهد عامل تورم واریانس در متغیرهای مدل وجود ندارد.

نتایج در جدول (۵) نشان می‌دهد که بحران کرونا تاثیر منفی و معناداری بر بازده غیرعادی سهام شرکت‌ها طی عملیات یکساله داشته، اما در بازه زمانی کوتاه‌مدت تاثیر معناداری مشاهده نگردید. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد، متغیر مسئولیت‌اجتماعی ضرب در کرونا برای بازه زمانی کوتاه‌مدت ۱۰ روز و ۳۰ روزه دارای سطح معنی‌داری بیشتر از ۵ درصد است. بنابراین، افشای مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها بر سطح بازده غیرعادی در بازه زمانی کوتاه‌مدت تاثیر ندارد. به عبارتی، سرمایه‌گذاران در کوتاه‌مدت توجهی به ایفای نقش مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها نداشته و این متغیر در کوتاه‌مدت نمی‌تواند بر بازده غیرعادی سهام شرکت اثر گذاشته و واکنش سرمایه‌گذاران را به دنبال داشته باشد.

نگاره (۵): نتیجه برآورد مدل دوم پژوهش

متغیر	۱۰ روز بعد از مجمع			۳۰ روز بعد از مجمع			پایان سال
	ضرب	آماره Z	سطح معناداری	ضرب	آماره Z	سطح معناداری	
مسئولیت اجتماعی	۰/۵۷۸	۱/۵۱	۰/۱۳۰	۰/۵۸۱	۱/۵۱	۰/۱۳۱	۰/۰۲۲
کرونا	-۲/۵۳۵	-۱/۷۱	۰/۰۸۸	-۲/۵۹۲	-۱/۷۵	۰/۰۸۱	۰/۰۰۰
مسئولیت اجتماعی	۰/۸۹۱	۰/۵۲	۰/۶۰	۰/۹۲۱	۰/۶۱	۰/۵۴۲	۰/۰۲۸
ضرب در کرونا							
اندازه شرکت	-۰/۰۹۷	-۱/۳۵	۰/۱۷۷	-۰/۰۹۵	-۱/۳۳	۰/۱۸۵	۰/۰۰۰
رشد فروش	۰/۸۰۲	۴/۱۵	۰/۰۰۰	۰/۸۰۰	۴/۱۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
سودآوری	۰/۵۴۴	۰/۸۸	۰/۴۳۷	۰/۵۲۶	۰/۷۵	۰/۴۵۲	۰/۰۰۱
زیان‌دهی	-۰/۰۲۱	-۰/۱۱	۰/۹۱۲	-۰/۰۲۷	-۰/۱۴	۰/۸۸۸	۰/۵۶۵
اهرم مالی	۰/۲۸۳	۰/۸۸	۰/۳۸۰	۰/۲۸۵	۰/۸۹	۰/۳۷۴	۰/۰۷۲
تمرکز مالکیت	-۰/۲۵۳	-۰/۷۵	۰/۴۵۲	-۰/۲۵۸	-۰/۷۶	۰/۴۴۵	۰/۰۶۰
تخصیص مالی	۰/۰۶۹	۰/۲۱	۰/۸۳۶	۰/۰۷۰	۰/۲۱	۰/۸۳۵	۰/۹۵۵
هیات‌مدیره							
عرض از مبدا	۱/۷۴۰	۱/۶۲	۰/۱۰۶	۱/۷۲۶	۱/۶۰	۰/۱۱۰	۰/۰۰۰
آماره والد	۳۶/۷۱			۳۵/۰۳			۱۹۹/۴۵
سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۰
والد							
ضرب تعیین	۰/۱۵۱۶			۰/۱۴۸۱			۰/۱۴۸۱
آزمون اف‌لیمر	(۰/۰۰۷۵) ۱/۳۶			(۰/۰۰۷۵) ۱/۳۶			(۰/۰۰۳۷) ۱/۲۵
آزمون هاسمن	(۰/۰۰۱۰) ۲۹/۴۸			(۰/۰۰۰۸) ۳۰/۲۹			(۰/۰۰۱۲۶) ۳۴/۰۰
آزمون ناهمسانی	(۰/۰۰۰۰) ۱۴۸۶۵/۵۷			(۰/۰۰۰۰) ۱۴۸۲/۲۰			(۰/۰۰۰۰) ۱۲۰۰۶/۶۱
واریانس							
خودهمبستگی	(۰/۰۰۰۵) ۱۲/۶۶۷			(۰/۰۰۰۸) ۱۱/۸۹۸			(۰/۰۰۰۳۷) ۸/۷۳۳
آزمون							

همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد که متغیر مسئولیت اجتماعی ضرب در کرونا در دوره بلندمدت یکساله دارای سطح معنی‌داری کمتر از ۵ درصد و ضرب آن عددی مثبت است. بنابراین، در بحران

کرونا، سطح افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر بازده غیرعادی تاثیر مستقیم و معنی داری دارد. بنابراین، فرضیه چهارم پژوهش تایید می‌شود.

آزمون فرضیه های پنجم و ششم پژوهش

مدل سوم پژوهش، نقش استراتژی تهاجمی در دوره کرونا بر ارتباط بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و واکنش سرمایه‌گذاران در دوره کوتاه مدت و بلندمدت را تحلیل نموده است. یافته‌های در نگاره (۶) نشان داده شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که ضریب تعیین برابر با ۲۷ درصد است که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته‌اند ۲۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند. آماره والد برابر با ۳۷/۶۹ و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد می‌باشد. بنابراین، می‌توان گفت که مدل برازش شده از اعتبار کافی برخوردار است. آزمون هم خطی نشان می‌دهد عامل تورم واریانس در متغیرهای مدل وجود ندارد.

نگاره (۶): نتیجه برآورد مدل سوم پژوهش

متغیر وابسته: واکنش سرمایه‌گذاران

متغیر	۱۰ روز بعد از مجمع			۳۰ روز بعد از مجمع			پایان سال		
	ضریب	آماره Z	سطح معناداری	ضریب	آماره Z	سطح معناداری	ضریب	آماره Z	سطح معناداری
مسئولیت اجتماعی	۰/۳۷۸	۱/۶۱	۰/۱۰۸	۰/۳۶۴	۱/۴۳	۰/۱۵۴	۰/۲۸۱	۱/۲۱	۰/۲۲۶
کرونا	-۰/۶۹۶	-۰/۷۹	۰/۴۲۸	-۰/۵۹۷	-۰/۶۵	۰/۵۱۹	-۰/۴۰۸	-۱/۷۶	۰/۰۷۹
استراتژی تهاجمی	۰/۶۳۲	۴/۲۴	۰/۰۰۰	۰/۶۰۲	۳/۸۲	۰/۰۰۰	۰/۵۲۰	۷/۵۶	۰/۰۰۰
مسئولیت اجتماعی ضرب در کرونا ضرب در استراتژی تهاجمی	-۰/۷۴۶	-۱/۵۱	۰/۱۳۲	-۰/۷۶۷	-۱/۶۰	۰/۱۱۰	۰/۷۲۷	۲/۰۷	۰/۰۳۸
اندازه شرکت	۰/۱۳۰	۱/۵۶	۰/۱۱۸	۰/۰۵۵	۰/۷۷	۰/۴۴۱	۰/۰۶۸	۲/۹۰	۰/۰۰۴
رشد فروش	۰/۶۷۴	۴/۰۶	۰/۰۰۰	۰/۶۴۹	۳/۴۰	۰/۰۰۱	۰/۹۰۷	۱۱/۳۸	۰/۰۰۰
سودآوری	۲/۱۲۷	۳/۴۷	۰/۰۰۱	۱/۸۳۶	۲/۶۴	۰/۰۰۸	۲/۰۹۳	۷/۲۶	۰/۰۰۰
زیان‌دهی	۰/۴۲۵	۲/۷۸	۰/۰۰۵	۰/۳۶۵	۲/۱۵	۰/۰۳۱	۰/۳۵۹	۳/۶۲	۰/۰۰۰
اهرم مالی	۰/۰۹۷	۰/۲۹	۰/۷۷۵	۰/۰۱۸	۰/۰۵	۰/۹۵۹	۰/۳۲۷	۱/۷۵	۰/۰۷۹
تمرکز مالکیت	-۱/۱۳۵	-۳/۲۹	۰/۰۰۱	-۰/۸۱۶	-۲/۴۳	۰/۰۱۵	-۰/۹۶۹	-۶/۱۱	۰/۰۰۰

متغیر وابسته: واکنش سرمایه‌گذاران

متغیر	۱۰ روز بعد از مجمع			۳۰ روز بعد از مجمع			پایان سال		
	ضرب	آماره	سطح معناداری	ضرب	آماره	سطح معناداری	ضرب	آماره	سطح معناداری
تخصص مالی هیات‌مدیره	-۰/۳۰۰	-۱/۲۴	۰/۲۱۵	-۰/۲۱۰	-۰/۷۴	۰/۴۵۹	-۰/۳۲۳	-۱/۵۳	۰/۱۲۶
عرض از مبدا	-۰/۶۴۵	-۰/۶۳	۰/۵۲۷	۰/۲۶۰	۰/۲۵	۰/۸۰۲	-۰/۱۶۲	-۰/۴۸	۰/۶۳۴
آماره والد	۳۸/۷۳			۳۰/۹۵			۳۷/۶۹		
سطح معنی‌داری والد	۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۱۱			۰/۰۰۰۱		
ضرب تعیین	۰/۲۷۶۶			۰/۲۱۰۹			۰/۲۷۲۳		
آزمون اف لیمر	(۰/۰۰۱۱) ۱/۴۷			(۰/۰۰۰۹) ۱/۴۸			(۰/۰۰۰۶) ۱/۵		
آزمون هاسمن	(۰/۰۰۲۷) ۲۸/۴۷			(۰/۰۰۰۰) ۱۸۷/۲۹			(۰/۰۰۰۰) ۱۷۸/۶۹		
آزمون ناهمسانی واریانس	(۰/۰۰۰۰) ۱۴۱۷۲/۱۸			(۰/۰۰۰۰) ۱۷۳۷/۳۲			(۰/۰۰۰۰) ۲۴۷۹/۱۹		
خودهمبستگی آزمون	(۰/۰۰۰۰) ۷۲/۷۲۶			(۰/۰۰۰۰) ۷۲/۷۰۵			(۰/۰۰۰۰) ۷۰/۳۹۷		

نتایج نشان می‌دهد که متغیر مسئولیت اجتماعی ضرب در کرونا ضرب در استراتژی تهاجمی، برای بازه زمانی کوتاه مدت ۱۰ روز و ۳۰ روزه دارای سطح معنی‌داری بیشتر از ۵ درصد است. بنابراین، بکارگیری استراتژی تجاری تهاجمی در دوره کرونا بر ارتباط بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و بازده سهام در بازه زمانی کوتاه مدت تأثیر ندارد. به عبارتی، سرمایه‌گذاران در کوتاه مدت توجهی به نوع استراتژی واحد تجاری و ایفای نقش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نداشته و رویکردهای مدیریتی در کوتاه مدت نمی‌تواند بر بازده سهام شرکت اثر گذاشته و واکنش سرمایه‌گذاران را به دنبال داشته باشد. این یافته‌ها حاکی از این است که در شرایط بحرانی کرونا نیز سرمایه‌گذاران در بازه زمانی کوتاه مدت را بیشتر دنبال می‌کنند. همچنین، نتایج حاکی از آن است که متغیر مسئولیت اجتماعی ضرب در کرونا ضرب در استراتژی تهاجمی در بازه زمانی یکساله دارای سطح معنی‌داری کمتر از ۵ درصد و ضریب آن عددی مثبت است. بر این اساس، در بازه زمانی بلندمدت (یکساله) سرمایه‌گذاران نسبت به استراتژی تجاری تهاجمی و میزان فعالیت‌های اجتماعی شرکت‌ها طی دوره کرونا واکنش مثبتی نشان داده‌اند.

آزمون فرضیه هفتم و هشتم پژوهش

مدل چهارم پژوهش، بکارگیری استراتژی تهاجمی در دوره کرونا بر ارتباط بین افزایش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و سطح بازده غیرعادی سهام را در دوره کوتاه مدت و بلندمدت تحلیل نموده است. یافته‌های پژوهش در جدول (۷) نشان داده شده است. ضریب تعیین برابر با ۱۸ درصد می‌باشد که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته‌اند ۱۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند. آماره والد برابر با ۳۴/۶۷ و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد می‌باشد. بنابراین، می‌توان گفت که مدل برازش شده از اعتبار کافی برخوردار است. آزمون هم خطی نشان می‌دهد عامل تورم واریانس در متغیرهای مدل وجود ندارد.

جدول (۷): نتیجه برآورد مدل چهارم پژوهش

متغیر	۱۰ روز بعد از مجمع			۳۰ روز بعد از مجمع			پایان سال		
	ضریب	آماره Z	سطح معناداری	ضریب	آماره Z	سطح معناداری	ضریب	آماره Z	سطح معناداری
مسئولیت اجتماعی	۰/۴۵۰	۱/۴۲	۰/۱۵۷	۰/۴۱۲	۰/۹۴	۰/۳۴۹	۰/۴۱۳	-۱/۰۵	۰/۲۹۲
کرونا	۱/۵۸۹	-۲/۴۱	۰/۰۱۶	-۱/۹۴۴	-۴/۶۶	۰/۰۰۰	-۱/۸۸۸	-۲/۸۹	۰/۰۰۴
استراتژی تهاجمی	۰/۴۰۰	۲/۱۹	۰/۰۲۸	۰/۳۷۶	۲/۷۸	۰/۰۰۵	۰/۳۸۳	-۲/۰۴	۰/۰۴۱
مسئولیت اجتماعی	-۰/۶۱۱	-۱/۵۷	۰/۱۱۶	-۰/۶۱۵	-۱/۰۱	۰/۳۱۵	۰/۷۶۳	۲/۰۶	۰/۰۳۹
ضرب در									
کرونا ضرب در									
استراتژی تهاجمی									
اندازه شرکت	-۰/۰۳۱	-۰/۵۰	۰/۶۱۷	-۰/۰۴۵	-۱/۲۸	۰/۱۹۹	-۰/۰۴۶	-۰/۶۲	۰/۵۳۵
رشد فروش	۰/۶۴۲	۳/۴۵	۰/۰۱	۰/۶۳۶	۴/۹۳	۰/۰۰۰	۰/۶۳۳	۳/۴۰	۰/۰۰۱
سودآوری	۰/۲۵۵	۰/۳۳	۰/۷۴۲	۰/۵۸۱	۱/۲۲	۰/۲۲۴	۰/۶۱۲	۰/۷۴	۰/۴۵۷
زیان دهی	۰/۰۳۱	۰/۱۹	۰/۸۴۹	۰/۰۷۹	۰/۳۹	۰/۶۹۶	۰/۰۸۵	۰/۴۲	۰/۶۷۷
اهرم مالی	۰/۰۶۵	۰/۲۲	۰/۸۲۸	۰/۱۱۴	۰/۳۵	۰/۷۲۷	۰/۱۲۴	۰/۳۸	۰/۷۰۱
تمرکز مالکیت	-۰/۱۷۷	-۰/۴۷	۰/۸۳۹	-۰/۳۸۵	-۱/۳۹	۰/۱۶۵	-۰/۳۸۴	-۰/۹۶	۰/۳۳۸
تخصیص مالی	۰/۰۵۴	۰/۱۷	۰/۸۶۷	-۰/۱۳۱	-۰/۳۷	۰/۷۱۵	-۰/۱۳۳	-۰/۳۶	۰/۷۱۵
هیات مدیره									
عرض از مبدا	۰/۶۸۰	۰/۷۵	۰/۴۵۳	۰/۹۳۷	۱/۶۴	۰/۱۰۱	۰/۹۴۸	۰/۸۵	۰/۳۹۵

متغیر وابسته: سطح بازده غیرعادی

متغیر	۱۰ روز بعد از مجمع			۳۰ روز بعد از مجمع			پایان سال	
	ضریب	آماره	سطح معناداری	ضریب	آماره	سطح معناداری	ضریب	آماره
آماره والد	۴۰/۵۰			۲۴۵/۳۹			۳۴/۶۷	
سطح معنی داری والد	۰/۰۰۰۰			۰/۰۰۰۰			۰/۰۰۰۳	
ضریب تعیین	۰/۱۵۶۳			۰/۱۷۶۳			۰/۱۸۰۴	
آزمون اف لیمر	(۰/۰۰۰۰) ۱/۷۱			(۰/۰۰۰۰) ۱/۶۵			(۰/۰۰۰۶) ۱/۵۱	
آزمون هاسمن	(۰/۰۰۰۰) ۳۳۳/۵۹			(۰/۰۰۲۱) ۲۹/۲۶			(۰/۰۰۰۰) ۱۹۶/۸۵	
آزمون ناهمسانی	(۰/۰۰۰۰) ۱۷۵۲/۰۱			(۰/۰۰۰۰) ۱۵۳۲۴/۰۲			(۰/۰۰۰۰) ۱۵۰۹۷/۸۸	
واریانس خودهمبستگی	(۰/۰۰۰۹) ۱۱/۴۶۸			(۰/۰۰۱۳) ۱۰/۷۶۷			(۰/۰۰۰۹) ۱۱/۴۶۸	
آزمون								

نتایج جدول (۷) نشان می‌دهد که متغیر مسئولیت اجتماعی ضرب در کرونا ضرب در استراتژی تهاجمی، برای بازه زمانی کوتاه مدت ۱۰ روز و ۳۰ روزه دارای سطح معنی داری بیشتر از ۵ درصد است. بنابراین، بکارگیری استراتژی تجاری تهاجمی در دوره کرونا بر ارتباط بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و بازده غیرعادی سهام در بازه زمانی کوتاه مدت تاثیر ندارد. بنابراین، بازار در کوتاه مدت توجهی به نوع استراتژی واحد تجاری و ایفای نقش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نداشته و رویکردهای مدیریتی در کوتاه مدت نمی‌تواند منجر به کسب بازده غیرعادی سهام شود. این یافته‌ها حاکی از این است که در شرایط بحرانی کرونا، سرمایه‌گذاران در کوتاه مدت به میزان سودآوری و اخبار خوب این نوع اطلاعات واکنش نشان می‌دهند و تحلیل عمیقی از رویکردهای بلندمدت، نوآوری و عملکرد اجتماعی شرکت، ندارند. همچنین، متغیر مسئولیت اجتماعی ضرب در کرونا ضرب در استراتژی تهاجمی، برای بازه زمانی یکساله دارای سطح معنی داری کمتر از ۵ درصد و ضریب آن عددی مثبت است. بنابراین، در بازه زمانی بلندمدت (یکساله) سرمایه‌گذاران نسبت به استراتژی تجاری تهاجمی و میزان فعالیت‌های اجتماعی شرکت‌ها طی دوره کرونا واکنش مثبتی نشان می‌دهند.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش به بررسی تاثیر استراتژی تجاری بر رابطه عملکرد اجتماعی شرکت‌ها و واکنش بازار در دوره کرونا پرداخته است. به منظور تحلیل جامع، فرضیات پژوهش در دوره زمانی ۱۰ روز بعد از مجمع، یک ماه بعد از مجمع و پایان سال تحلیل شدند.

تحلیل فرضیه اول و دوم پژوهش نشان داد، افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها طی دوره کرونا بر بازده سهام در بازه کوتاه مدت تاثیر ندارد و سرمایه گذاران در دوره کرونا علیرغم اهمیت عملکرد اجتماعی شرکت‌ها، توجهی به این اطلاعات در بازه‌های کوتاه مدت ندارند. یافته‌ها نشان می‌دهد، اطلاعات فعالیت‌های اجتماعی شرکت در بحران کرونا توسط سرمایه گذاران در بازه زمانی بلندمدت درک شده و رابطه مستقیم و معناداری با بازده سهام سالانه مشاهده شد.

همچنین، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها طی دوره کرونا بر بازده غیرعادی سهام در بازه کوتاه مدت تاثیری ندارد و در بازه زمانی بلندمدت، توجه سرمایه گذاران به ارائه اطلاعات عملکرد اجتماعی در دوره کرونا جلب شده است و تاثیر مثبت و معناداری بر میزان بازده غیرعادی سهام دارد. این یافته‌ها حاکی از آن است که در شرایط بحرانی کرونا، ایفای مسئولیت اجتماعی بیش از گذشته حائز اهمیت است که البته، در بازه زمانی کوتاه مدت مورد توجه سرمایه گذاران قرار نگرفته است و در بلندمدت بازار به تحلیل و واکنش به آن پرداخته است.

سرمایه گذاری یکی از مقوله‌های مهم در هر جامعه می‌باشد و سرمایه گذاران هنگام سرمایه گذاری با چندین موقعیت سرمایه گذاری مواجه هستند. اعضای بازار سرمایه اخبار و علائم اطلاعاتی زیادی از بازار دریافت می‌کنند و پس از پردازش اطلاعات، به آن واکنش نشان می‌دهند و اقدام به سرمایه گذاری، فروش سهام و یا نگهداری آن می‌کنند. سرمایه گذاران هر چند که به طور دقیق قادر به تعیین بازده آتی ناشی از سرمایه گذاری در یک شرکت نیستند، اما می‌توانند با استفاده از اطلاعات مالی و سطح افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، بازده سرمایه گذاری را با استفاده از توابعی استخراج نمایند. با توجه به اینکه، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، توجه جامعه جهانی را به خود جلب کرده و می‌تواند به عنوان مدیریت تضاد بالقوه منافع بین ذی نفعان مختلف در رابطه با مسائل اقتصادی، زیست محیطی، اجتماعی و اخلاقی بیان شود. می‌تواند اثر مثبتی بر واکنش بازار سرمایه گذاران و میزان بازده غیرعادی داشته باشد. یافته‌های پژوهش،

مطابق با پژوهش کیو و همکاران (۲۰۲۱)، لئو و ژانگ (۲۰۱۷)، نخیلی و همکاران (۲۰۱۷)، حساس‌یگانه و همکاران (۱۳۹۹) و گروسی و همکاران (۱۳۹۹) است.

در فرضیه‌های پنجم و ششم پژوهش تاثیر بکارگیری استراتژی تهاجمی در دوره کرونا بر ارتباط بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و واکنش بازار سرمایه‌گذاران بررسی شد. یافته‌ها نشان داد، بکارگیری استراتژی تهاجمی در دوره کرونا بر ارتباط بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و واکنش بازار سرمایه‌گذاران تاثیر مستقیم دارد. به عبارتی، با افزایش افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و استراتژی تهاجمی و تعامل آنها، بازده سهام شرکت نیز افزایش یافته و واکنش بازار سرمایه‌گذاران بیشتر می‌شود. مدیران با توجه به توانایی‌ها و قابلیت‌های خود استراتژی‌های بخصوصی در جهت رسیدن به اهداف دارند. در شرایط بحرانی نظیر پاندمی کرونا، مدیران با انتخاب استراتژی‌های تهاجمی تلاش می‌کنند بر شرایط بحرانی فائق آیند و فرصت‌های مناسبی برای رشد و بقا خلق نمایند. بنابراین، بکارگیری استراتژی تهاجمی در شرایط کرونا تاثیر مثبتی بر رابطه عملکرد اجتماعی شرکت‌ها و بازده عادی و غیرعادی سهام دارد. بر این اساس، به سرمایه‌گذاران و تحلیلگران توصیه می‌شود، به میزان فعالیت‌های اجتماعی شرکت‌ها توجه نمایند. زیرا شرکت‌های دارای سطح بالای افشای ایفای مسئولیت اجتماعی در شرایط کرونا از میزان بازدهی بالاتری برخوردار بودند. همچنین، به سرمایه‌گذاران توصیه می‌شود، شرکت‌های تهاجمی را براساس تنوع محصولات، قیمت و کیفیت بالای محصول، رویکردهای نوین بازاریابی در شرایط کرونا و هزینه‌های بالای تحقیق و توسعه شناسایی نموده و با اقبال به فعالیت‌های تجاری شرکت، در ایفای مسئولیت اجتماعی، شرکت را یاری نمایند.

در پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود، تاثیر سایر استراتژی‌های تجاری نظیر استراتژی تدافعی و رهبری هزینه بر عملکرد اجتماعی و واکنش سرمایه‌گذاران تحلیل شود. همچنین، در پژوهش‌های آتی می‌توان تاثیر انواع استراتژی‌های تجاری بر سطح افشای اختیاری در بانک‌ها، نهادهای مالی و بیمه‌ها تحلیل و بررسی نمود.

منابع

- باقرپور ولاشانی، محمدعلی؛ جهانبانی، مصطفی و ظفرزاده، سمیه. (۱۳۹۰). مبانی و چارچوب گزارشگری اجتماعی ماهیت، محتوا، علل و مزایا، *مجله حسابداری رسمی*، ۱۵، ۸۴-۹۴.
- بولو، قاسم؛ باباجانی، جعفر و محسنی ملکی، بهرام. (۱۳۹۱). رابطه بین وجه نقد بیشتر و کمتر از حد بهینه، با عملکرد آینده شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *دانش حسابداری*، ۳(۱۱)، ۷-۲۹.
- تنانی، محسن و رجیبی، علی اکبر و حسین زاده، حسین، ۱۳۹۸، نوع راهبرد (استراتژی) شرکت و واکنش بازار به سود برای شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، کنفرانس ملی آینده پژوهی، مدیریت و توسعه پایدار، تهران، ۱-۲۰.
- حاجبها، زهره و رنجبر ناوی، رستم. (۱۳۹۷). تاثیر استراتژی تجاری و بیش ارزشگذاری سهام بر ریسک سقوط قیمت سهام. *پژوهش های حسابداری مالی*، ۱۰(۲)، ۴۵-۶۴.
- حساس یگانه، یحیی؛ سهرابی، حسینعلی و غواصی کناری، محمد. (۱۳۹۹). ارتباط گزارشگری مسئولیت اجتماعی با ارزش شرکت. *پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی (پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی)*، ۱۲(۴۵)، ۱-۲۰.
- صفری گرایلی، مهدی و رضائی پشته نوئی، یاسر. (۱۳۹۸). استراتژی تجاری و خوانایی گزارشگری مالی. *حسابداری مالی*، ۱۱(۴۲)، ۱۳۰-۱۵۰.
- گروسی، حبیب اله؛ ایزدی نیا، ناصر و دستگیر، محسن. (۱۳۹۹). تاثیر سطح افشای مسئولیت پذیری اجتماعی بر ارزش بازار شرکت. *پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی (پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی)*، ۱۲(۴۶)، ۵۱-۷۶.
- میرزایی امامچای، محمدعلی، صمدی، فاطمه، لطیفی بنماران، معصومه. (۱۳۹۷). بررسی تاثیر استراتژی های شرکت بر پاسخ بازار به اعلامیه های تقسیم سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار*. 9(36), 339-354.
- Achua, J. K. (2008). Corporate social responsibility in Nigerian banking system. *Society and Business Review*.57-71.
- Ayittey, F. K., Ayittey, M. K., Chiwero, N. B., Kamasah, J. S., & Dzuvoor, C. (2020). Economic impacts of Wuhan 2019-nCoV on China and the world. *Journal of Medical Virology*, 92(5), 473-475.
- Bagherpoor lavashani, M., jahanbani, M and Zafarzadeh, S. (2011). Fundamentals and Framework of Social Reporting Nature, Content, Causes and Benefits, *Journal of Certified Public Accountants*, 15, 84-94.(in persian)

- Baldwin, R., & Weder di Mauro, B. (2020). Economics in the Time of COVID-19. CEPR press.1-123.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of management*, 17(1), 99-120.
- Bentley, J., Fogwill, C. J., Le Brocq, A. M., Hubbard, A. L., Sugden, D. E., Dunai, T. J., & Freeman, S. (2010). Deglacial history of the West Antarctic Ice Sheet in the Weddell Sea embayment: constraints on past ice volume change. *Geology*, 38, 411-414.
- Boone, J. P., & Raman, K. K. (2001). Off-balance sheet R&D assets and market liquidity. *Journal of Accounting and Public Policy*, 20(2), 97-128.
- Bulu, G., Babajani, J., Mohseni Maleki, B. (2013). Relationship between Non-optimal Cash Holdings and Future Performance of Companies in Tehran Stock Exchange (TSE). *Journal of Accounting Knowledge*, 3(11), 7-29. (in persian)
- Bushman, R. M., Indjejikian, R. J., & Smith, A. (1996). CEO compensation: The role of individual performance evaluation. *Journal of Accounting and Economics*, 21(2), 161-193.
- Clarkson, P.M., Li, Y., Richardson, G.D. & Vasvari, F.P. (2008). Revisiting the Relation between Environmental Performance and Environmental Disclosure: an Empirical Analysis. *Accounting, Organizations and Society*, 33(3), PP. 303-327.
- Daub, C. H. (2007). Assessing the quality of sustainability reporting: an alternative methodological approach. *Journal of Cleaner Production*, 15(1), 75-85.
- Dyreg, S., Hanlon, M., & Maydew, E. (2008). Long-run corporate tax avoidance. *The Accounting Review*, 83(1), 61-82.
- Eberhart, A., Maxwell, W., & Siddique, A. (2004). An examination of long-term abnormal stock returns and operating performance following R&D increases. *Journal of Finance*, 59(2), 623-650.
- Giannarakis, G. (2014). The determinants influencing the extent of CSR disclosure. *International Journal of Law and Management*.393-416.
- Grossi, H, Izadinia, N, and Dastgir, M.(2020). Corporate social responsibility disclosure level with companies market values. *Financial accounting and auditing researches*.12 (46):51-76. (in persian)
- Hackston, D., & Milne, M. J. (1996). Some determinants of social and environmental disclosures in New Zealand companies. *Accounting, auditing & accountability journal*.77-108.
- Hajiha, Z. and Ranjbar Navi,R. (2018).The Effect of Business Strategy and Overvalued Equities on Stock Price Crash Risk. *Financial accounting research*, 10(2):45-64. (in persian)
- Hambrick, D. C. (1983). Some tests of the effectiveness and functional attributes of Miles and Snow's strategic types. *Academy of Management journal*, 26(1), 5-26.
- Hasas Yeganeh, Y, Sohrabi, H.A, side diving, M. (2020). The relationship between social responsibility reporting and corporate value. *Financial accounting and auditing researches*, 12 (45), 1-20. (in persian)

- Higgins, D., Omer, T. C., & Phillips, J. D. (2015). The influence of a firm's business strategy on its tax aggressiveness. *Contemporary Accounting Research* 32, 674–702.
- Hoejmose, S., Brammer, S., & Millington, A. (2013). An empirical examination of the relationship between business strategy and socially responsible supply chain management. *International Journal of Operations & Production Management*.589-621.
- Ittner, C.D., Larcker, D. F., & Rajan, M. V. (1997). The choice of performance measures in annual bonus contracts. *The Accounting Review*, 72, 231–255.
- Jansson, J., Nilsson, J., Modig, F., & Hed Vall, G. (2017). Commitment to sustainability in small and medium-sized enterprises: The influence of strategic orientations and management values. *Business Strategy and the Environment*, 26(1), 69-83.
- Khan, H. U. Z. (2010). The effect of corporate governance elements on corporate social responsibility (CSR) reporting: Empirical evidence from private commercial banks of Bangladesh. *International Journal of Law and Management*, 52(2), 82-109.
- Kiessling, T., Isaksson, L., & Yasar, B. (2016). Market orientation and CSR: Performance implications. *Journal of Business Ethics*, 137(2), 269-284.
- Liu, X., & Zhang, C. (2017). Corporate governance, social responsibility information disclosure, and enterprise value in China. *Journal of Cleaner Production*, 142, 1075-1084.
- Miles, R. E. & Snow, C. C. (1978). *Organizational strategy, structure, and process*. New York: McGraw-Hill Book Co. 546-562.
- Molina, M. (2010). *The Corporate Role in a Changing Society: A Model of Sense Making and Firm Characterization*. Ph.d thesis, Business School, Universitat Ramon Lull.1-237.
- Mirzaei Emamchay, M., samadi, F., Latifinenmaran, M. (2018). The Effect of Corporate Strategies on the Market Response to Earnings Announcements of Listed Companies of Tehran Stock and Exchange. *Financial Engineering and Portfolio Management*, 9(36), 339-354(in persian)
- Nekhili, M., Nagati, H., Chtioui, T., & Rebolledo, C. (2017). Corporate social responsibility disclosure and market value: Family versus nonfamily firms. *Journal of Business Research*, 77, 41-52.
- Peteraf, M. A., & Barney, J. B. (2003). Unraveling the resource-based tangle. *Managerial and decision economics*, 24(4), 309-323.
- Qiu, S. C., Jiang, J., Liu, X., Chen, M. H., & Yuan, X. (2021). Can corporate social responsibility protect firm value during the COVID-19 pandemic?. *International Journal of Hospitality Management*, 93, 102-759.
- Rahman, N. H. W. A., Zain, M. M., & Al-Haj, N. H. Y. Y. (2011). CSR disclosures and its determinants: Evidence from Malaysian government link companies. *Social Responsibility Journal*, 7(2), 181-201.

- Roberts, R. W. (1992). Determinants of corporate social responsibility disclosure: An application of stakeholder theory. *Accounting, organizations and society*, 17(6), 595-612.
- Safari gerayyli M, Rezaei Pitenoei Y.(2019). Business strategy and financial reporting readability. *Quarterly financial accounting journal*. 11 (42):130-150. (In Persian)
- Smith, C., & Watts, R. (1992). The Investment Opportunity Set and Corporate Financing, Dividend, and Compensation Policies. *Journal of Financial Economics*, 32(3), 263-292.
- Snow, C. C., & Hambrick, D. C. (1980). Measuring organizational strategies: Some theoretical and methodological problems. *Academy of management review*, 5(4), 527-538.
- Suchman, M. (1995). Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review*, 20, 571-610.
- Tanani, M., Rajabi, A.A and Hosseinzadeh, H.(1398) Type of company strategy and market response to profits for companies listed on the Tehran Stock Exchange, *National Conference on Futurology, Management and Sustainable Development*, Tehran. (In Persian)
- Thomas, K. W., & Velthouse, A. B. (1990). Cognitive Element of Empowerment: An Interpretive Model of Intrinsic Task Motivation. *Academy of Management Journal*.666-681.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC-BY 4.0 license.

تأثیر احساسات سرمایه گذاران بر فعالیتهای مسئولیت اجتماعی شرکت^۱

محسن رشیدی^۲، حنیف حسینی^۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۲۳

چکیده

هدف: در این پژوهش، هدف بررسی تأثیر احساسات سرمایه گذاران بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. بنابراین، سعی می‌شود چگونگی واکنش شرکت‌ها نسبت به این احساسات و تصمیم‌گیری درباره میزان مسئولیت اجتماعی ناشی از اطلاعات خصوصی شرکت‌ها بررسی و ارزیابی شود.

روش: بدین منظور، داده‌های مربوط به ۱۲۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در طی دوره زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۸ استخراج گردید و از مدل رگرسیونی داده‌های ترکیبی برای آزمون فرضیه‌های تحقیق استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهد که احساسات سرمایه گذاران بر مبنای گردش مالی سهام و صرف سهام بر فعالیتهای مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر معناداری دارد. مطابق نتایج پژوهش می‌توان اظهار داشت که تأثیر فعالیتهای مسئولیت اجتماعی بر عملکرد شرکت تأیید شده است. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که محدودیت‌های ارزش‌گذاری شرکت‌ها بر ارتباط بین احساسات سرمایه گذار و فعالیتهای مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر معناداری ندارد. در نهایت، اثر تعاملی افق دید سرمایه گذاران و احساسات سرمایه گذاران بر فعالیتهای مسئولیت اجتماعی شرکت از بعد گردش مالی سهام تأیید می‌شود اما از بعد صرف سهام رد می‌شود.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش حاکی از این است که فعالیتهای مسئولیت اجتماعی منجر به تأثیرگذاری بر بازارهای سهام می‌شود. به عبارتی، بعد از دوره‌های احساسی بالا، شرکت‌های دارای فعالیتهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی بازده کمتری را به دست می‌آورند. بنابراین، به عنوان یک استراتژی مهم شرکتی، افشای مسئولیت اجتماعی تحت تأثیر احساسات سرمایه گذار قرار می‌گیرد.

دانش افزایی: تغییرات در تمایلات سرمایه گذاران منجر به شناسایی ریسک و فرصت‌های مرتبط با تغییرات در عوامل رفتاری شرکت شده و شرایط برای بهبود فعالیتهای مسئولیت اجتماعی را فراهم می‌کند.

واژه های کلیدی: مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت، احساسات سرمایه گذاران، عملکرد شرکت.

طبقه بندی موضوعی: G41

DOI: 10.22051/JAASCI.2022.38705.1649

۱. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران. نویسنده مسئول، (rashidi.m@lu.ac.ir)

۲. کارشناس ارشد، گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران.

مقدمه

چارچوب مسئولیت‌های اجتماعی ریشه در تئوری سهامداران دارد. مطابق با این تئوری از یک سو، شرکت‌ها در جوامع سهامدارمحور تحت فشار سازمان‌های اجتماعی بانفوذ قرار دارند. مطابق با این شرایط، توجیه نهایی برای تئوری سهامداران، مبنای هنجاری آن است. فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی که از هنجارهای اجتماعی پیروی می‌کند منجر به کاهش این فشارها می‌شود. از این منظر، مسئولیت‌های اجتماعی را می‌توان به عنوان یک اختیار خرید در نظر گرفت. از آنجایی که اختیار خرید منجر به کاهش و محدودسازی زیان‌های اساسی می‌شود، هر چه مسئولیت‌های اجتماعی شرکت فعال‌تر باشند، ریسک‌های تجاری کاهش می‌یابد.

از سوی دیگر، روابط مناسب با گروه‌های مختلف ذینفع به شرکت کمک می‌کند تا به منابع راهبردی دسترسی پیدا کنند و مزیت‌های رقابتی ایجاد کنند. تئوری وابستگی به منابع بیان می‌کند که مدیران برای تعیین سطح منابعی که باید به فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی اختصاص دهند تا سود سرمایه‌گذاری در مسئولیت‌های اجتماعی را به حداکثر برسانند، تجزیه و تحلیل هزینه فایده را انجام می‌دهند (مک‌ویلیامز و سیگل، ۲۰۰۱، ۶۰۴). به عبارتی، اهمیت مسئولیت‌های اجتماعی در پژوهش‌های پیشین (از جمله فلامر، ۲۰۱۵، ۵۲) و تاثیر گذاری آن بر عملکرد شرکت‌ها اثبات شده است. تغییر راهبردهای مسئولیت‌های اجتماعی در راستای پاسخگویی به احساسات سرمایه‌گذاران است. مدیران سیاست‌های افزایش مسئولیت‌های اجتماعی را برای پاسخگویی به احساسات سرمایه‌گذار و به منظور کاهش فشار سهامداران، دسترسی به منابع یا ایجاد مزیت‌های رقابتی بکار می‌گیرند (سان و همکاران، ۲۰۱۸، ۲۰).

در بازارهای کارا، حداکثرسازی ارزش بازار شرکت‌ها قابل تفکیک از هدف حداکثرسازی ارزش بنیادی نیست. با این حال، در بازار کارا تاکید بر رفتار منطقی و عقلایی سرمایه‌گذاران است و انحراف بین ارزش ذاتی و ارزش بازار شرکت صرفاً ناشی از تغییر ارزش فعالیت‌های مرتبط با احساسات و گرایش‌های احساسی سرمایه‌گذاران است (مارگولیس، الفنین و والش، ۲۰۰۷، ۱۶۷). بنابراین، مدیری که فعالیت‌های مبتنی بر احساسات سرمایه‌گذاران را دنبال می‌کند می‌تواند قیمت سهام شرکت را در کوتاه‌مدت افزایش دهد و این در حالی است که منجر به کاهش ارزش بنیادی شرکت در بلندمدت می‌شود. عدم‌شناسایی تاثیر احساسات سرمایه‌گذاران بر تعهد شرکت‌ها نسبت به فعالیت‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌تواند موجب تخصیص نادرست (سوءاستفاده) از منابع

مالی شود و به طور کلی هزینه های بالایی را برای اقتصاد به دنبال داشته باشد (مارگولیس و همکاران، ۲۰۰۷، ۱۶۷). تحقیقات موجود نشان داده است که سرمایه گذاران، شرکت ها را بر اساس ابعاد مختلف و سیاست های تجاری آنها طبقه بندی می کنند و این طبقه بندی ها دارای پیامدهای ارزش گذاری هستند. با این حال، سرمایه گذاران و یا اعتباردهندگان ممکن است از عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت برای انتخاب بین سایر فرصت های مشابه سرمایه گذاری استفاده کنند (فریدمن و هینل، ۲۰۱۶، ۷۴۵). به عبارتی، در طول دوره های زمانی که سرمایه گذار احساسات بالاتری برای فعالیت های مسئولیت اجتماعی دارد، در مقایسه با دوره های زمانی که احساسات سرمایه گذار برای فعالیت های مسئولیت اجتماعی شرکت ضعیف است، بازده های غیرعادی بالاتری را می توان مشاهده کرد (ناگتون، وانگ و یئونگ، ۲۰۱۹، ۲).

شرکت هایی که به طور ذاتی ارزش گذاری آنها دشوارتر است بیشتر به احساسات سرمایه گذار واکنش نشان می دهند زیرا احتمال تشخیص انحراف آنها از ارزش ذاتی با محدودیت همراه است (بیکر و وورگلر، ۲۰۰۶، ۲۰۰۷؛ هریبار و مکینیس، ۲۰۱۲، ۲۹۹؛ بیدل، هیلاری و وردی، ۲۰۰۹، ۱۱۳). بنابراین، شناخت و درک احساسات سرمایه گذاران می تواند فعالان بازار سرمایه و سایر ارکان جامعه را نسبت به مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت آگاه سازد. عدم تمایل سهامداران به فروش دارایی های خود، منجر به تغییر رویکرد مدیران برای سرمایه گذاری شده و ارزش های ذاتی مبنای اقدامات مدیر قرار می گیرد (استین، ۱۹۸۸، ۶۷). به عبارتی، شرکت هایی با سرمایه گذاران زودگذر و گذرا و گردش مالی سهام بالاتر (سهام شناور بالاتر)، به شدت نسبت به احساسات سرمایه گذار برای مسئولیت اجتماعی واکنش نشان می دهند. در این پژوهش برخلاف پژوهش های قبلی از جمله جمالی و تاب (۱۳۹۸، ۳۵)، سیار و همکاران (۱۳۹۸، ۳۸)، ناگتون و وانگ (۲۰۱۴، ۱) و پلومل، براون، هایز و مارشال (۲۰۱۵) که به بررسی عوامل درون سازمانی موثر بر مسئولیت پذیری اجتماعی پرداخته اند، به دنبال بررسی عوامل خارج از سازمان از جمله گرایش های احساسی سرمایه گذاران بوده و تاکید بر این مطلب است که فعالیت های مسئولیت اجتماعی لزوماً سبب بهبود عملکرد مالی نمی شود و این فعالیت ها توسط بنگاه های اقتصادی موفق اجرا می شوند. در این پژوهش استفاده از مولفه مسئولیت اجتماعی شرکت بر مبنای تفاوت های ارزش گذاری در شرکت، منجر به انعکاس احساسات سرمایه گذار نسبت به محرک های اقتصادی زیربنایی می گردد.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

احساسات سرمایه‌گذاران و مسئولیت اجتماعی شرکت

احساسات سرمایه‌گذار همان خوش بینی یا بدبینی سرمایه‌گذار است که با وضعیت اقتصاد شرکت یا فناوری خاصی توجیه نمی‌شود (بیکر و وورگر، ۲۰۰۷، ۱۳۵). برخی از مطالعات مرتبط با تأثیر احساسات سرمایه‌گذار (از جمله کلس و ستین، ۲۰۱۸، ۴۴۷) بیان می‌کنند که شرکت‌های با نوسانات بالا در احساسات سرمایه‌گذار، بازده کمتری دارند و شرکت‌ها به این تغییر در احساسات سرمایه‌گذار با نشان دادن شرکت به گونه‌ای که بیشترین جذابیت را برای سرمایه‌گذاران احساس محور داشته باشد، واکنش نشان می‌دهند. شرکت‌ها می‌توانند از طریق فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی سیگنالی به سرمایه‌گذاران ارسال کنند مبنی بر این که وضعیت مالی مساعدی دارند. از طرفی، گزارش مسئولیت اجتماعی منجر به بهبود دیدگاه سرمایه‌گذاران نسبت به مسئولیت‌پذیری شرکت، کاهش اضطراب اشخاص خارج از سازمان، دستیابی به منابع راهبردی و ایجاد مزیت‌های رقابتی می‌شود. در بازار سرمایه، آنچه برخی از شرکت‌ها در واقع به دنبال آن هستند، رویکرد علامت‌دهی و نه سرمایه‌گذاری واقعی است. به عبارتی، افشای مسئولیت اجتماعی افشای رویکردی برای علامت‌دهی به بازار سرمایه و فعالان بازار فراهم می‌کند (سان و همکاران، ۲۰۱۸). در همین راستا، لیز، ناگوتان و وانگ (۲۰۱۵) اثر علامت‌دهی مسئولیت اجتماعی را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که شرکت‌ها زمانی اقدام به افشای مسئولیت اجتماعی می‌کنند که پیش‌بینی‌های آنها نشان‌دهنده عملکرد مالی مناسبی در آینده باشد. مسئولیت اجتماعی رویکرد و راهبردی است که سرمایه‌گذاران بر مبنای آن به اطلاعات محرمانه نسبت به چشم انداز مالی آینده شرکت دست پیدا می‌کنند. در نتیجه تغییرات در احساسات سرمایه‌گذار منجر به واکنش مدیران و ارائه گزارش‌های مسئولیت اجتماعی می‌شود. این نتایج منجر به فرضیه اول پژوهش می‌شود:

فرضیه اول: رابطه معناداری بین احساسات سرمایه‌گذاران و فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت وجود دارد.

برخی از سرمایه‌گذاران شرکت‌ها را بر اساس پایداری آنها نسبت به فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی طبقه‌بندی می‌کنند چرا که این طبقه‌بندی منجر به تفاوت‌های ارزش‌گذاری می‌شود. این رویکرد

طبقه بندی از فعالیت های مسئولیت اجتماعی به عنوان نوعی بیمه در نظر گرفته می شود که سرمایه گذار را نسبت به عملکرد شرکت مطمئن می سازد (پیلوزا، ۲۰۰۶، ۵۸). با این نتیجه شرکت هایی که تعهد بیشتری نسبت به فعالیت های مسئولیت اجتماعی دارند به عنوان سرمایه گذاری های امن تر تلقی می شوند. تصمیم شرکت برای جذب سرمایه گذاران احساس محور نشان دهنده موازنه بین دو هدف متناقض است. هدف اول به حداکثر رساندن ارزش بنیادی شرکت در بلند مدت با انتخاب فعالیت هایی است که ارزش فعلی جریان های نقدی آزاد تعدیل شده در برابر ریسک را افزایش می دهد. هدف دوم به حداکثرسازی قیمت فعلی سهام با انجام فعالیت های مورد توجه سرمایه گذاران احساس محور است (بیکر و وورگلر، ۲۰۱۲). تابع هدف مدیر به مقادیر نسبت داده شده به دو هدف متضاد (حداکثرسازی ارزش بنیادی و حداکثرسازی ارزش بازار شرکت) بستگی دارد. هنگامی که سهامداران ارزش بازار بالاتری را به عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت اختصاص می دهند، مدیران نسبت به فعالیت های مسئولیت اجتماعی در بیش از سطح تعیین شده متعهد می شوند. براو، هیتون و لی (۲۰۱۰) نشان دادند که مسئولیت پذیری اجتماعی دارای قدرت پیش بینی برای بازده های آتی است و برای شرکت هایی که بخش بیشتری از سهام آن ها توسط سرمایه گذاران متمرکز بر مسئولیت اجتماعی نگهداری می شود، تغییر بازده محسوس تر است.

فرضیه دوم: اثر تعاملی احساسات سرمایه گذاران و مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت ها تاثیر معناداری بر عملکرد شرکت دارد.

هریبار و مکینس (۲۰۱۲) دریافتند زمانی که انتظارات کلی سرمایه گذار بالا است، پیش بینی تحلیل گران از درآمدهای کوتاه مدت و رشد درآمدهای بلندمدت نسبتاً خوش بینانه تر است. پولک و اسپینزا (۲۰۰۹) نیز دریافتند که تخصیص نادرست منابع مالی زمانی رخ می دهد که شرکت ها دارایی هایی داشته باشند که ارزش گذاری آن ها بسیار دشوار است. آن ها استدلال می کنند که این فرآیند به این دلیل روی می دهد که مشخص شدن پیامدهای اقتصادی ناکارآمدی سرمایه گذاری (سرمایه گذاری بیش از حد و کمتر از حد) زمان بر است. اگر سهامداران هرگز قصد فروش سهام خود را نداشته باشند، شرکت ها تحت تاثیر احساسات سرمایه گذار قرار نمی گیرند (استین، ۱۹۸۸؛ ۱۹۹۶).
فرضیه سوم: محدودیت های ارزش گذاری شرکت ها تاثیر معناداری بر ارتباط بین احساسات سرمایه گذار و فعالیت های مسئولیت اجتماعی شرکت دارد.

فرضیه چهارم: افق دید سرمایه‌گذاران تاثیر معناداری بر ارتباط بین احساسات سرمایه‌گذار و فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق بر حسب هدف، تحقیقی کاربردی است. از سوی دیگر، براساس چگونگی گردآوری داده‌ها، تحقیق حاضر از نوع تحقیق‌های توصیفی و همبستگی است. در این پژوهش برای گردآوری بخشی از داده‌ها و اطلاعات، از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. برای گردآوری بخش دیگر داده‌ها، از آرشیو و آمار سازمان بورس اوراق بهادار تهران، سایت رسمی شرکت بورس اوراق بهادار تهران و سایر پایگاه‌های اینترنتی مرتبط، استفاده شده است. در نهایت، به منظور بررسی و تحلیل فرضیات مطرح شده مطابق با مبانی نظری، از رویکرد رگرسیونی با استفاده از نرم افزارهای استاتا و ایویوز نسخه ۱۰ استفاده شده است.

جامعه آماری این پژوهش، کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بین سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۸ است. برای انتخاب نمونه، از بین کلیه شرکت‌های موجود، شرکت‌هایی که واجد هر یک از شرایط زیر نبوده‌اند، حذف شده و شرکت‌های باقیمانده برای اجرای آزمون، انتخاب شدند:

۱- به منظور همگن شدن نمونه آماری در سال‌های بررسی، شرکت‌ها پیش از سال ۱۳۸۸ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشند.

۲- به لحاظ افزایش قابلیت مقایسه، دوره مالی شرکت‌ها منتهی به پایان اسفند ماه باشد.

۳- نمونه آماری شامل شرکت‌های واسطه‌گری مالی، سرمایه‌گذاری، لیزینگ، بانک‌ها و شرکت‌های بیمه نمی‌شود.

۴- شرکت‌ها طی قلمرو زمانی این پژوهش، تغییر فعالیت یا تغییر دوره مالی نداشته باشند.

۵- داده‌های مد نظر شرکت‌ها کامل و دسترس باشد.

در نهایت شرکت‌های مورد بررسی در این پژوهش، شامل ۱۲۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه پژوهش از روش آمار توصیفی استفاده شده است. در بخش آمار توصیفی، تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از شاخص‌های مرکزی همچون میانگین و میانه

و شاخص‌های پراکنندگی انحراف معیار انجام شده است. همچنین برای آزمون فرضیه‌ها از الگوی رگرسیونی داده‌های ترکیبی استفاده شده است. قبل از برازش الگو و با توجه به اینکه شرکت‌های مورد استفاده شده تحقیق مربوط به صنایع مختلف بوده و همچنین در این تحقیق از روش داده‌های ترکیبی استفاده شده است، در نتیجه امکان وجود ناهمسانی واریانس وجود دارد که برای رفع این مشکل از روش رگرسیون کم‌ترین مربعات تعمیم یافته برای برازش الگو و به منظور بررسی عدم وجود خود همبستگی در باقی مانده‌های الگو، از آماره دوربین واتسون استفاده شده است. این پژوهش به دنبال بررسی تاثیر احساسات سرمایه‌گذاران بر فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت است. بدین منظور از الگوهای زیر بر مبنای پژوهش ناگتون، وانگ و یئونگ (۲۰۱۹، ۴۱۱) برای بررسی فرضیه‌ها استفاده شده است.

الگوی (۱) جهت بررسی فرضیه اول، سوم و چهارم

$$\begin{aligned} CSR_{it} = & \beta_0 + \beta_1 SENT_{it} + \beta_2 R\&D_{it} + \beta_3 SENT_{it} * R\&D_{it} \\ & + \beta_4 Horizen_{it} + \beta_5 SENT_{it} * Horizen_{it} + \beta_6 A\_Quality_{it} \\ & + \beta_7 Audit\_Q_{it} + \beta_8 MTB_{it} + \beta_9 Performance_{it} \\ & + \beta_{10} Return_{it} + \beta_{11} VIX_{it} + \beta_{12} Size_{it} + \beta_{13} Loss_{it} \\ & + \beta_{14} Lev_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

الگوی (۲) جهت بررسی فرضیه دوم

$$\begin{aligned} ROA_{it} = & \beta_0 + \beta_1 CSR_{it} + \beta_2 SENT_{it} + \beta_3 CSR * SENT_{it} \\ & + \beta_4 A\_Quality_{it} + \beta_5 Audit\_Q_{it} + \beta_6 ROE_{it} + \beta_7 MTB_{it} \\ & + \beta_8 Performance_{it} + \beta_9 Return_{it} + \beta_{10} VIX_{it} \\ & + \beta_{11} Size_{it} + \beta_{12} Loss_{it} + \beta_{13} Lev_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

در الگوهای مذکور:

CSR مسئولیت اجتماعی شرکت؛ ROA بازده دارایی‌ها؛ SENT احساسات سرمایه‌گذاران؛ R&D شاخص محدودیت ارزش‌گذاری؛ Horizen افق دید سرمایه‌گذاران؛ A_Quality کیفیت اطلاعات حسابداری؛ Audit_Q کیفیت حسابرسی؛ ROE بازده حقوق صاحبان سهام؛ MTB نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری؛ Performance عملکرد آتی؛ Return بازده سهام، VIX عدم اطمینان محیطی؛ Size اندازه شرکت؛ LOSS زیان شرکت و LEV اهرم مالی را نشان می‌دهد.

متغیرهای وابسته

مسئولیت اجتماعی شرکت (CSR): مسئولیت اجتماعی در این پژوهش، با استفاده از چک لیستی که توسط صالح و همکاران (۲۰۱۰، ۶۰۱) برای مسئولیت اجتماعی شرکت تهیه شده است، محاسبه می‌شود. این چک لیست بر روی چهار مورد زیر متمرکز شده است:

- شاخص افشای اطلاعات مربوط به مسائل زیست محیطی برای شرکت i در سال t، شامل خط‌مشی شرکت نسبت به محیط، سهم شرکت در برنامه‌های حمایت از محیط زیست، محافظت از منابع طبیعی، تأمین منابع مالی و تجهیزات استفاده شده برای حمایت از محیط، بازیابی محصولات ضایع شده به منظور کاهش آلاینده‌گی، فضای سبز، امحا ضایعات به شیوه‌ای مناسب، تحقیق و توسعه مرتبط با محیط زیست، صرفه‌جویی در انرژی است.
- شاخص افشای اطلاعات مربوط به منابع انسانی برای شرکت i در سال t، شامل تسهیلات آموزشی، حفظ سلامتی، ایمنی در محیط کار، تعطیلات و روزهای مرخصی، توسعه منابع انسانی، امکانات تفریحی و کتابخانه‌های عمومی، وام کارکنان با نرخ بهره خاص، حقوق کارکنان، تأسیس مراکز آموزشی، خط‌مشی شرکت برای پرداخت، تعداد کارکنان شرکت، اصلاحات در مورد استخدام کردن کارکنان، طرح خرید سهام کارکنان، طرح بازنشستگی و مزایای پایان خدمت است.
- شاخص افشای اطلاعات مربوط به مسئولیت‌های جامعه برای شرکت i در سال t، شامل هدایا به موسسات خیریه، ورزشکاران، هنرمندان و غیره، حق مهد برای فرزندان کارکنان، هدایای شرکت، تالار و سالن عمومی، حامی آموزشی و دانش پژوهی برای دانشجویان، ارائه فرصت‌های کار و کمک در کاهش نرخ بیکاری، اجرا کردن پروژه‌هایی در مناطق محروم، حمایت از سمینارها و کنفرانس‌های آموزشی، پرداخت نقدی، مساعدت مالی، تأسیس مراکز درمانی، تأسیس مراکز آموزشی است.
- شاخص افشای اطلاعات مربوط به محصولات برای شرکت i در سال t، شامل کیفیت محصول، پاسخگویی به نیازهای مشتریان، نقش شرکت در کنترل کردن قیمت‌ها و بهینه‌سازی سود، رعایت قانون حمایت از مشتریان، برنامه‌های خدماتی مشتریان، بازار، ضمانت‌نامه، توسعه در ارتباط با محصولات شرکت شامل بسته‌بندی آنها و آموزش مشتریان درباره کالای فروش رفته است.

برای رعایت هر کدام از موارد فوق یک امتیاز تعلق می گیرد. در نهایت نسبت امتیازهای کسب شده به مجموع امتیازها، شاخص مسئولیت اجتماعی شرکت را می رساند. اطلاعات مربوطه از متن یادداشت های همراه صورت های مالی استخراج می گردد.

بازده دارایی ها (ROA): برابر با نسبت سود خالص به مجموع دارایی های ابتدای دوره است.

متغیرهای مستقل

احساسات سرمایه گذاران (SENT): برای اندازه گیری شاخص احساسات سرمایه گذار در مطالعات پیشین از معیارهای مختلفی استفاده شده است و هنوز هیچ شاخص قطعی وجود ندارد (بیکر و استین، ۲۰۰۴، ۲۸۸؛ حیدرپور و همکاران، ۱۳۹۲، ۷)؛ لذا در این پژوهش با توجه به محیط اقتصادی ایران، از شاخص ترکیبی پیشنهاد شده توسط بیکر و وورگلر (۲۰۰۶، ۲۱) شامل نرخ گردش مالی سهام در بازار (حجم معاملات) و صرف سود تقسیمی استفاده شده است. نحوه اندازه گیری هر یک از معیارهای تمایلات سرمایه گذاران در زیر ارائه شده است:

الف) گردش مالی سهام در بازار (TURN): نسبت مجموع حجم معاملات انجام شده سهام شرکت طی سال به ارزش بازار سهام همان شرکت در پایان سال است. هر چه حجم معاملات سهام در بازار بیشتر (کمتر) باشد، تمایل سرمایه گذاران برای خرید سهام افزایش (کاهش) می دهد، لذا تمایلات مثبت (منفی) خواهد بود.

ب) صرف سود تقسیمی سهام (DPNP): از تقسیم تفاضل سود سهام پرداختی و سود سهام قابل تخصیص بر سود قابل تخصیص حاصل می گردد. هر چه این نسبت بزرگتر (کوچکتر) باشد، نشان دهنده اعتماد بیشتر (کمتر) سرمایه گذاران به شرکت و در نتیجه تمایلات مثبت (منفی) است.

محدودیت های ارزش گذاری (R&D): برای محاسبه محدودیت های ارزش گذاری با توجه به پژوهش ناگتون، وانگ و یئونگ (۲۰۱۹) از جنبه های محیط اطلاعاتی و عدم قطعیت ارزش گذاری شرکت استفاده شده است. اندازه گیری این متغیر از طریق نسبت هزینه های تحقیق و توسعه به فروش به دست می آید.

افق دید سرمایه گذاران (Horizen): محاسبه افق دید سرمایه گذار با توجه به پژوهش ناگتون، وانگ و یئونگ (۲۰۱۹) از طریق نسبت حجم معاملات یک شرکت، به عنوان میانگین نسبت روزانه سهام معامله شده به سهام در دست سهامداران آن شرکت به دست می آید.

متغیرهای کنترلی

کیفیت اطلاعات حسابداری (AIQ): در این تحقیق برای ارزیابی کیفیت اطلاعات حسابداری از مدل زیر استفاده شده است:

$$TCA_{j,t} = \alpha_0 + \alpha_1 CFO_{j,t-1} + \alpha_2 CFO_{j,t} + \alpha_3 CFO_{j,t+1} + \alpha_4 \Delta REV_{j,t} + \alpha_5 PPE_{j,t} + \varepsilon_j$$

که در آن، TCA کل اقلام تعهدی شرکت t در سال t ؛ CFO جریان وجه نقد حاصل از عملیات شرکت؛ ΔREV تغییر در درآمد فروش شرکت و EPP اموال، ماشین آلات و تجهیزات است. مدل فوق برای هر سال برآورد و معکوس انحراف استاندارد ۳ ساله جز خطا به عنوان متغیر کیفیت اطلاعات حسابداری در نظر گرفته می شود. کیفیت حسابرسی (Audit_Q): در این تحقیق معیار کیفیت حسابرسی، اندازه موسسه حسابرسی در نظر گرفته شده است به نحوی که اگر حسابرس شرکت سازمان حسابرسی باشد عدد یک و در غیر این صورت صفر می پذیرد (معطوفی و مهرپور، ۱۳۹۸، ۱۷۴).

اندازه شرکت (Size): برابر با لگاریتم طبیعی مجموع دارایی های شرکت می باشد (سان و همکاران، ۲۰۱۸). بازده سهام (Return): از طریق اختلاف قیمت سهام در ابتدای سال جاری و ابتدای سال بعد و جمع آن با سود تقسیمی سال جاری، تقسیم بر قیمت سهام در ابتدای دوره جاری محاسبه می شود (دراکاس، ۲۰۱۰، ۱۳۱). بازده حقوق صاحبان سهام (ROE): برابر با درآمد خالص شرکت تقسیم بر مجموع حقوق صاحبان سهام است (دراکاس، ۲۰۱۰، ۱۳۱).

عملکرد آتی (Performance): در این پژوهش برای بررسی عملکرد از میانگین نسبت جریان نقد عملیاتی سال $t+1$ و $t+2$ مستخرج از صورت جریان وجوه نقد به مجموع دارایی های ابتدای دوره استفاده شده است. به منظور کاهش خطای ناشی از دستکاری سود از نسبت مذکور استفاده شده است.

عدم اطمینان محیطی (VIX): برای سنجش عدم اطمینان محیطی از انحراف معیار تغییرات درآمد فروش طی یک دوره ۳ ساله استفاده می شود. استفاده از انحراف استاندارد برای اندازه گیری عدم اطمینان محیطی توسط محققانی از جمله انواری رستمی و کیانی (۱۳۹۴، ۴۶) مطرح و بکار گرفته شده است.

زیان (LOSS): متغیر موهومی است که اگر شرکت در سال جاری، سال قبل و یا در دو سال قبل زیان داشته باشد عدد یک و در غیر این صورت صفر می باشد.

اهرم مالی (LEV): برابر با نسبت مجموع بدهی‌های بلندمدت به مجموع دارایی‌های شرکت می‌باشد (رحمانیان کوشکی و ایمان‌روی، ۱۴۰۰، ۵۹).

نسبت ارزش بازار به دفتری (MTB): برابر با نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام شرکت است.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

در این بخش داده‌های مربوط به ۱۲۰ شرکت طی سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۹۸ بررسی می‌شوند. جدول زیر آماره‌های توصیفی متغیرهای مورد استفاده را نشان می‌دهد.

جدول ۱.۱. آمار توصیفی

متغیرها	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰/۳۷۶	۰/۳۶۴	۰/۰۵۳	۰/۵۵۲	۰/۱۸۲
بازده دارایی‌ها	۰/۱۲۴	۰/۰۸۷	۰/۲۶۹	۲/۲۹۲	-۰/۶۷۲
گردش مالی سهام	۰/۰۱۸	۰/۰۰۱	۰/۰۴۳	۰/۸۶۲	۰/۰۰۰۱
صرف سهام	۰/۶۸۴	۰/۷۴۴	۰/۳۱۵	۱/۰۰۰	۰/۰۱۵
محدودیت ارزشگذاری	۰/۰۰۱۴	۰/۰۰۰	۰/۰۸۲	۰/۰۹۹	۰/۰۰۰
افق دید سرمایه گذار	۰/۰۰۴	۰/۰۰۱	۰/۰۳۴	۰/۹۹۷	۰/۰۰۱
کیفیت گزارشگری مالی	۰/۱۱۱	۰/۰۷۶	۰/۱۱۶	۰/۷۴۲	۰/۰۰۵
کیفیت حسابرسی	۰/۲۵۳	۰/۰۰۰	۰/۴۳۵	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	۶/۱۲۳	۶/۱۲۷	۰/۶۴۴	۸/۷۴۷	۴/۳۵۶
عدم اطمینان محیطی	۰/۴۰۳	۰/۴۰۰	۰/۲۳۵	۰/۹۹۰	۰/۰۱۰
زیان	۰/۲۶۷	۰/۰۰۰	۰/۴۴۲	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰
اهرم مالی	۰/۶۴۴	۰/۶۴۴	۰/۲۴۷	۱/۸۲۴	۰/۱۴۷
ارزش بازار به دفتری	۱/۹۸۷	۱/۲۸۷	۰/۸۱۸	۳/۴۳۲	-۰/۶۹۰
بازده سهام	۰/۴۳۷	۰/۴۴۰	۰/۵۲۲	۱/۹۹۰	-۰/۹۲۰
بازده حقوق صاحبان سهام	۰/۲۵۹	۰/۲۴۸	۰/۲۹۷	۱/۹۰۰	-۰/۹۳۲
عملکرد آتی	۰/۱۳۶	۰/۰۹۹	۰/۲۰۸	۱/۶۱۷	-۰/۹۱۲

منبع: یافته‌های پژوهش

با بررسی نتایج کمی آمار توصیفی متغیرهای تحقیق و با توجه به اطلاعات فوق، میانگین مسئولیت‌پذیری اجتماعی ۰/۳۷۶ بوده که همسو با پژوهش فرجی و همکاران (۱۳۹۹، ۲۵) است که میانگین ۰/۴۸ را برای مسئولیت‌پذیری اجتماعی ارایه کرده‌اند. بازده دارایی‌ها با میانگین ۰/۱۲۴ بیانگر این موضوع است که شرکت تا چه حد در تبدیل پولی که سرمایه‌گذاری نموده است به سود خالص موفق بوده است. میانگین گردش مالی ۰/۱۸ است که بیانگر نسبت بسیار پایین حجم معاملات در بین شرکت‌های مورد مطالعه است. حجم پایین معاملات بیانگر این امر است که تمایلات سرمایه‌گذاران برای خرید سهام کاهش یافته است. ارزش میانگین صرف سهام نیز عدد ۰/۶۸۴ را نشان می‌دهد. نسبت هزینه‌های تحقیق و توسعه به فروش با میانگین ۰/۰۱۴ نشان‌دهنده محدودیت‌های سرمایه‌گذاری در بخش تحقیق و توسعه شرکت‌های مورد مطالعه است. حجم معاملات با میانگین ۰/۰۰۴ نشان‌دهنده افق دید سرمایه‌گذار است که هرچه این نسبت بالاتر باشد بیانگر افق بلندمدت سرمایه‌گذار خواهد بود. میانگین کیفیت گزارشگری برابر با ۰/۱۱۱ است. این متغیر نشان می‌دهد که افزایش کیفیت اطلاعات حسابداری در شدت رفتارهای احساسی سرمایه‌گذاران اثرگذار خواهد بود. کیفیت حسابرسی برابر با ۰/۲۵۳ می‌باشد که نشان می‌دهد بخش محدودی از شرکت‌های مورد مطالعه توسط سازمان حسابرسی، حسابرسی شده‌اند. متغیر عدم اطمینان محیطی با میانگین ۰/۴۰۳ بیانگر تغییرات درآمد فروش طی یک دوره سه ساله است که عدم ثبات در روند فروش را در شرکت‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد. میانگین اهرم مالی برابر با ۰/۶۴۴ بوده که بیانگر تامین بخش عمده‌ای از دارایی‌ها از محل بدهی‌ها است. میانگین ۱/۹۸۷ برای ارزش بازار به ارزش دفتری بیانگر وجود فرصت‌های رشد در شرکت‌های مورد مطالعه است. میانگین بازده سهام برابر با ۰/۴۳۷ است که بیانگر توانایی مدیریت در استفاده کارا از دارایی‌های شرکت است. عملکرد آتی با میانگین ۰/۱۳۶ نشان‌دهنده مقدار نقدینگی نگهداری شده توسط شرکت‌ها است.

آمار استنباطی

در پژوهش حاضر، از آزمون دوربین-واتسون جهت تشخیص خود همبستگی مدل استفاده شده است. اگر مقدار آماره‌ی دوربین-واتسون نزدیک به عدد ۲ باشد، استقلال جمله‌ی خطای مدل می‌تواند پذیرفته شود. علاوه بر این، از آزمون فیشر جهت بررسی معناداری کل مدل استفاده شده است. جدول (۲) و (۳) نتایج حاصل از برآورد الگوهای تحقیق را نشان می‌دهد. با توجه به رد نشدن آماره‌های الگو، فرضیه‌های تحقیق بررسی می‌شود.

جدول ۲. نتایج آزمون الگوهای پژوهش الگوی اول

صرف سود سهام				گردش مالی سهام				متغیر
VIF	احتمال	آماره t	ضریب	VIF	احتمال	آماره t	ضریب	
-	-	-	-	۲/۳۸	۰/۰۲۵	۲/۲۳۷	۰/۰۱۳	گردش مالی سهام (A)
۲/۰۵	۰/۰۴۵	-۲/۰۰۶	-۰/۰۰۹	-	-	-	-	صرف سهام (B) محدودیت ارزشگذاری (C)
۲/۳۱	۰/۰۴۹	-۱/۹۶۷	-۰/۰۷۶	۱/۲۲	۰/۰۰۵	-۲/۸۰۷	-۰/۰۵۱	افق دید سرمایه گذار (D)
۱/۱۳	۰/۳۹۲	۰/۸۵۴	۰/۰۰۵	۱/۱۸	۰/۱۷۹	-۱/۳۴۲	-۰/۰۰۶	A*C
-	-	-	-	۱/۲۶	۰/۱۴۱	۱/۴۷۰	۰/۶۱۵	B*C
۳/۳۶	۰/۳۲۹	۰/۹۷۴	۰/۰۴۳	-	-	-	-	A*D
-	-	-	-	۲/۴۸	۰/۰۱۱	۲/۵۳۲	۰/۲۱۶	B*D
۱/۳۹	۰/۴۶۵	-۰/۷۳۰	-۰/۰۰۶	-	-	-	-	کیفیت گزارشگری
۱/۱۴	۰/۷۴۵	۰/۳۲۴	۰/۰۱۳	۱/۱۵	۰/۳۱۲	-۱/۰۰۹	-۰/۰۴۴	کیفیت حسابرسی
۱/۱۳	۰/۴۳۳	-۰/۷۸۲	-۰/۰۰۵	۱/۱۰	۰/۳۵۹	-۰/۹۱۷	-۰/۰۰۳	ارزش بازار به دفتری
۱/۰۵	۰/۰۰۵	۲/۷۸۵	۰/۰۰۴	۱/۰۵	۰/۰۰۰	۳/۴۳۹	۰/۰۰۵	عملکرد آتی
۱/۲۱	۰/۳۴۶	-۰/۹۴۱	-۰/۰۰۹	۱/۲۰	۰/۰۱۲	-۲/۵۱۲	-۰/۰۱۴	بازده سهام
۱/۰۴	۰/۰۹۰	-۱/۶۹۲	-۰/۰۰۵	۱/۰۳	۰/۱۳۶	-۱/۴۸۹	-۰/۰۰۳	عدم اطمینان محیطی
۱/۱۳	۰/۰۲۸	۲/۱۹۱	۰/۰۱۲	۱/۱۲	۰/۰۲۰	۲/۳۲۴	۰/۰۱۰	اندازه شرکت
۱/۱۹	۰/۸۱۷	-۰/۲۳۱	-۰/۰۰۰۸	۱/۱۹	۰/۶۹۱	-۰/۳۹۷	-۰/۰۰۱	زیان شرکت
۱/۵۳	۰/۳۶۱	۰/۹۱۲	۰/۰۰۳	۱/۳۹	۰/۹۸۵	۰/۰۱۸	۰/۰۰۰۵	اهرم مالی
۱/۳۲	۰/۹۸۴	۰/۰۱۹	۰/۰۰۰۷	۱/۲۹	۰/۹۳۹	۰/۰۷۶۰	۰/۰۰۰۳	جزء ثابت
-	۰/۰۰۰	۱۶/۴۳۴	۰/۳۸۳	-	۰/۰۰۰	۲۲/۹۴۱	۰/۳۷۸	ضریب تعیین
			۰/۱۶۳				۰/۱۸۶	ضریب تعیین تعدیل شده
			۰/۰۵۹				۰/۰۸۴	آماره‌ی دورین-واتسون
			۲/۰۰۲				۲/۰۱۳	آماره‌ی F
			۱/۵۶۸				۱/۸۳۱	احتمال آماره‌ی F
			۰/۰۰۰				۰/۰۰۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

مقدار آماره دوربین-واتسون (۲/۰۱۳) حاکی از عدم وجود مشکل خودهمبستگی در اجزای مدل برآورد شده است. ضریب تعیین تعدیل شده مدل نیز نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل حدود ۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. ضریب متغیرهای گردش مالی سهام و صرف سهام به عنوان معیارهای احساسات سرمایه‌گذاران به ترتیب مقدار ۰/۰۱۳ و ۰/۰۰۹- می‌باشد. همچنین آماره t بر مبنای گردش مالی و صرف سهام به ترتیب ۲/۲۳۷ و ۲/۰۰۶- است که در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار می‌باشند. این یافته نشان می‌دهد که احساسات سرمایه‌گذار بر مبنای گردش مالی و صرف سهام تایید شده است.

همچنین نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد که سطح خطای متغیر تعاملی احساسات سرمایه‌گذار از بعد گردش مالی سهام (صرف سهام) و محدودیت‌های ارزش‌گذاری برابر با ۰/۱۴۱ (۰/۳۲۹) است که علی‌رغم افزایش ضریب همبستگی، در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار نمی‌باشند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که محدودیت‌های ارزش‌گذاری شرکت‌ها بر ارتباط بین احساسات سرمایه‌گذار و فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت تاثیر معناداری ندارد و فرضیه سوم پژوهش رد می‌شود.

طبق فرضیه چهارم سطح خطای متغیر تعاملی احساسات سرمایه‌گذار از بعد گردش مالی سهام (صرف سهام) و افق دید سرمایه‌گذار برابر با ۰/۱۱۱ (۰/۴۶۵) است که منجر به افزایش ضریب همبستگی شده و در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار می‌باشد (نمی‌باشد). این نتایج نشان می‌دهند که فرضیه چهارم از بعد گردش مالی سهام تایید، اما این فرضیه از بعد صرف سهام رد می‌شود. نتایج حاصل از بررسی الگوی دوم پژوهش در جدول (۳) آمده است.

مطابق جدول (۳)، سطح خطای متغیر تعاملی احساسات سرمایه‌گذار از بعد گردش مالی سهام (صرف سهام) و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ۰/۰۰۱ (۰/۰۰۳) است که در سطح خطای ۵ درصد تایید می‌شود. در نهایت با توجه به یافته‌های مدل دوم پژوهش می‌توان اظهار داشت که فرضیه دوم پژوهش بر مبنای گردش مالی سهام و صرف سهام تایید شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون الگوهای پژوهش الگوی دوم

صرف سهام				گردش مالی سهام				متغیر
VIF	احتمال	آماره t	ضریب	VIF	احتمال	آماره t	ضریب	
۱/۰۳	۰/۳۲۳	۰/۹۸۷	۰/۱۲۴	۱/۰۲	۰/۱۹۲	۱/۳۰۳	۰/۱۴۷	مسئولیت‌پذیری اجتماعی (A)
-	-	-	-	۲/۷۸	۰/۰۰۸	۲/۶۳۱	۰/۳۲۳	گردش مالی سهام (B)
۱/۹۳	۰/۰۰۰	-۶/۰۳۴	-۰/۱۵۹	-	-	-	-	صرف سهام (C)
-	-	-	-	۲/۹۲	۰/۰۰۶	۲/۷۳۷	۰/۹۲۴	A*B
۱/۵۴	۰/۰۰۳	۲/۹۳۹	۰/۰۰۶	-	-	-	-	A*C
۱/۱۴	۰/۰۰۰	۳/۵۵۸	۰/۵۲۲	۱/۱۶	۰/۰۰۰	۴/۸۵۴	۰/۷۲۰	کیفیت گزارشگری
۱/۱۱	۰/۰۰۰	-۳/۴۷۹	-۰/۰۷۵	۱/۱۰	۰/۰۱۷	-۲/۳۸۵	-۰/۰۶۰	کیفیت حسابرسی
۱/۲۱	۰/۰۰۰	۷/۳۲۷	۰/۱۶۸	۱/۱۷	۰/۰۰۰	۷/۱۷۱	۰/۱۷۲	بازده صاحبان سهام
۱/۰۵	۰/۱۴۵	۱/۴۵۷	۰/۰۱۲	۱/۰۵	۰/۰۹۵	۱/۶۶۸	۰/۰۱۵	ارزش بازار به دفتری
۱/۱۰	۰/۰۰۰	۱۰/۱۶۶	۰/۳۴۹	۱/۰۹	۰/۰۰۰	۳/۶۶۸	۰/۳۴۴	عملکرد آتی
۱/۰۳	۰/۵۳۸	-۰/۶۱۵	-۰/۰۰۷	۱/۰۳	۰/۳۵۰	-۰/۹۳۵	-۰/۰۱۰	بازده سهام
۱/۱۳	۰/۳۷۴	-۰/۸۸۷	-۰/۰۲۵	۱/۱۲	۰/۰۰۳	-۲/۹۱۷	-۰/۰۵۷	عدم اطمینان محیطی
۱/۱۸	۰/۰۰۱	۳/۱۵۹	۰/۰۴۷	۱/۱۸	۰/۰۰۰	۳/۹۱۷	۰/۰۴۷	اندازه شرکت
۱/۴۹	۰/۰۱۰	-۲/۵۵۷	-۰/۰۴۹	۱/۳۷	۰/۰۰۰	-۵/۸۳۴	-۰/۰۹۲	زیان شرکت
۱/۲۹	۰/۰۰۰	-۶/۹۸۲	-۰/۲۲۷	۱/۲۵	۰/۰۰۰	-۴/۹۰۳	-۰/۲۲۷	اهرم مالی
-	۰/۸۰۰	-۰/۲۵۲	-۰/۰۲۶	-	۰/۱۱۷	-۱/۵۶۴	-۰/۱۵۴	جزء ثابت
		۰/۵۰۸				۰/۵۰۶		ضریب تعیین
		۰/۴۴۷				۰/۴۴۵		ضریب تعیین تعدیل شده
		۱/۵۹۵				۱/۵۷۷		آماره‌ی دوربین-واتسون
		۸/۳۵۶				۸/۳۰۵		آماره‌ی F
		۰/۰۰۰				۰/۰۰۰		احتمال آماره‌ی F

منبع: یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه گیری

در این تحقیق تاثیر احساسات سرمایه گذاران بر مسئولیت اجتماعی شرکت مورد مطالعه قرار گرفته است. فرضیه اول پژوهش مبنی بر اینکه احساسات سرمایه گذاران بر فعالیت های مسئولیت اجتماعی تاثیر معناداری دارد، از بعد گردش مالی سهام (صرف سهام)، تایید (رد) شده است. نتایج حاصل از این فرضیه مشابه نتایج پژوهش کلس و ستین (۲۰۱۸، ۴۴۳) و لافونت (۱۹۸۵، ۱) می باشد. در این راستا می توان چنین استدلال کرد که در بازارهای مالی، سرمایه گذاران می توانند بصورت ناخود آگاه و یا با توجه به سیگنال های موجود در بازار از جمله فعالیت های مسئولیت اجتماعی تصمیم گیری نمایند که منجر به کاهش سطح قضاوت در سرمایه گذاری می شود. به عبارتی، تمایلات احساسی سرمایه گذاران در شرکت های دارای مسئولیت اجتماعی منجر به کاهش بازده شده است.

فرضیه دوم پژوهش مبنی بر اینکه اثر تعاملی احساسات سرمایه گذاران و مسئولیت اجتماعی شرکت ها منجر به بهبود عملکرد شرکت می شود، تاثیر معکوس از بعد صرف سهام و تاثیر مستقیم از بعد گردش مالی سهام تایید شده است. نتایج مطالعه چئونگ و همکاران (۲۰۱۷، ۲۷) نیز نشان می دهد که عملکرد مسئولیت اجتماعی یک شرکت واقعا تحت تاثیر احساسات بازار و احساسات سرمایه گذار است. در نهایت، اقدامات مسئولیت اجتماعی منجر به بهبود اعتبار و ارزش شرکت می شود. همچنین میسرا و سوآر (۲۰۱۰، ۵۷۱) در پژوهشی بیان می کنند که نظریه پردازان مدیریت این گونه استدلال می کنند که با بهبود فعالیت های مسئولیت اجتماعی، عملکرد شرکت افزایش می یابد. تحقیقات دیگری همچون وادوک و گریوز (۱۹۹۷، ۳۰۳) و وو و شن (۲۰۱۳، ۵۲۹) بر این امر تاکید داشتند که رابطه مثبتی بین سرمایه گذاری در فعالیت های مسئولیت اجتماعی و ارزش شرکت وجود دارد. رودریگوئزفرناندز (۲۰۱۶، ۱۳۷) رابطه دوطرفه بین فعالیت های مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی شرکت ها را نشان می دهد، به این معنی که شرایط اقتصادی یکی از عوامل تعیین کننده فعالیت های مسئولیت اجتماعی بوده و عملکرد بهتر این فعالیت ها منجر به عملکرد بهتر شرکت می شود. که مطالعات فوق با نتایج این پژوهش سازگار است.

فرضیه سوم پژوهش مبنی بر اینکه محدودیت های ارزش گذاری شرکت ها تاثیر معناداری بر ارتباط بین احساسات سرمایه گذار و فعالیت های مسئولیت اجتماعی دارد، از بعد صرف سهام و گردش مالی

سهام رد شده است، که با پژوهش‌های انجام شده توسط نملیو گلو و مالیک (۲۰۲۰، ۹۱۳) و مک-ویلیامز و سیگل (۲۰۰۰، ۶۰۳) هم‌جهت است. آن‌ها استدلال می‌کنند که هزینه‌های تحقیق و توسعه تاثیر معناداری بر رابطه بین احساسات سرمایه‌گذار و عملکرد اجتماعی ندارد. برخی از محققان استدلال می‌کنند که فعالیت‌های نوآوری در طول دوران بد محدود می‌شوند، به خصوص زمانی که شرکت‌ها از وام گرفتن برای گسترش یا حفظ فعالیت‌های کسب‌وکار در چنین دوره‌هایی استفاده می‌کنند. بنابراین، به عنوان یک روش معمول زمانی که یک شرکت از نظر مالی محدود است، اولین تصمیمی که یک تیم مدیریت می‌گیرد کاهش هزینه‌های اضافی است که ممکن است هزینه‌های تحقیق و توسعه را کاهش دهد.

فرضیه چهارم پژوهش مبنی بر اینکه افق دید سرمایه‌گذاران تاثیر معناداری بر ارتباط بین احساسات سرمایه‌گذار و فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت دارد، از بعد گردش مالی سهام (صرف سهام) تایید (رد) شده است. که با نتایج تحقیقات دینگ، ژائو و ونگ (۲۰۲۰، ۱۹) و منگ و وانگ (۲۰۲۰، ۳۰۱) هم‌راستا می‌باشد. در تبیین این فرضیه می‌توان چنین استدلال کرد که احساسات سرمایه‌گذاران تابعی از نوسانات و تغییرات کوتاه‌مدت در وضعیت بازار و سهام است و افق دید بلندمدت سرمایه‌گذاران منجر به کاهش انگیزه فروش سهام شده و تغییرات کوتاه مدت در وضعیت بازار منجر به ایجاد شوک فروش نمی‌شود. به عبارتی، افق دید سرمایه‌گذاران منجر به پایداری وضعیت سرمایه‌گذاری شرکت‌ها شده و شرایط برای تمرکز بر فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی را فراهم می‌آورد.

سرمایه‌گذاران در شرکت‌هایی که حجم معاملات بالایی دارند، بصورت احساسی در معاملات شتاب می‌کنند و سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت را ترجیح می‌دهند و به شرکت اجازه انجام فعالیت‌های ایجاد کننده ارزش (از جمله مسئولیت اجتماعی) را نمی‌دهند. در مقابل، سرمایه‌گذاران با افق بلندمدت از طریق کاهش ریسک جریان نقدینگی برای شرکت (عدم تمایل به فروش) منجر به کنترل شرایط احساسی شده و ارزش فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی را افزایش می‌دهند. سرمایه‌گذاران با افق دید کوتاه مدت، مدیران را ملزم به انجام رفتارهای سرمایه‌گذاری کوتاه مدتی می‌کنند که منجر به تصمیم‌گیری‌های ناکارآمد می‌شود. زمانی که مدیران فرصت کافی در اختیار داشته باشند، می‌توانند شرایط کسب و کار را بهبود بخشند.

به منظور تکمیل نتایج این پژوهش پیشنهاد می‌شود در آینده به بررسی اثر منابع اطلاعاتی و شبکه های اطلاع رسانی غیررسمی، دلایل آن و نحوه اثرگذاری و کنترل آن بر رفتار سرمایه گذاران پرداخته شود. و به منظور شناخت دقیق تر احساسات سرمایه گذار به بررسی منشاء روانی و اجتماعی این احساسات پردازند.

پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی مواجه است. اگرچه این مطالعه مزایای بالقوه فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی را نشان می‌دهد اما هزینه‌های بالقوه مرتبط با مسئولیت اجتماعی را به‌ویژه در کوتاه‌مدت نادیده می‌گیرد. همچنین، نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل رابطه بین احساسات سرمایه گذار و عملکرد شرکت نمی‌تواند به‌صورت کامل قابل اطمینان باشد زیرا ممکن است تحت تاثیر عوامل مداخله‌گر دیگری که در مطالعه ما نادیده گرفته شده است، قرار بگیرد. بنابراین، در تعمیم نتایج مربوط به احساسات سرمایه گذار و عملکرد اجتماعی شرکت‌ها باید احتیاط نمود. یافته های پژوهش حاکی از این است که مدیران می‌توانند با استفاده از بازده‌های همزمان یا کوتاه مدت سهام، برای شناسایی افزایش ارزش بنیادی شرکت در بلندمدت و در قالب طرح‌های مسئولیت اجتماعی، احساسات سرمایه گذاران را کنترل کنند.

منابع

- انواری رستمی، علی اصغر؛ کیانی، آیدین. (۱۳۹۴). بررسی نقش عدم اطمینان محیطی در رفتار هزینه‌ها؛ شواهدی از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، *مجله پیشرفت‌های حسابداری*، ۷(۲): ۳۳-۵۷.
- تاب، جعفر؛ جمالی، کورش. (۱۳۹۸). بررسی نقش تعدیلگر هزینه نمایندگی بر رابطه بین مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت و حساسیت جریان‌ات نقدی دارایی‌ها در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *فصلنامه پژوهشهای جدید در مدیریت و حسابداری*، دوره جدید(۳۵): ۳۵-۵۲.
- حیدرپور، فرزانه؛ تاری وردی، یداله؛ محرابی، مریم. (۱۳۹۲). تاثیر گرایش های احساسی سرمایه گذاران بر بازده سهام. *فصلنامه علمی پژوهشی دانش مالی تحلیل اوراق بهادار*، ۶(۱۷): ۱-۱۳.
- رحمانیان کوشکی، عبدالرسول؛ ایمان‌روی، زهرا. (۱۴۰۰). تأثیر اعتماد به نفس بیش از حد مدیر عامل بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها با نقش تعدیلگر مالکیت نهادی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *حسابداری و منافع اجتماعی*، ۱۱(۳): ۴۹-۶۸.
- سیار، حامد؛ اسکندری، علیرضا؛ ریاحی پور، محسن. (۱۳۹۸). بررسی مسئولیت اجتماعی شرکت بر سیاست سود سهام. *فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری*، ۵(۱): ۳۸-۵۶.
- فرجی، امید؛ جنتی دریاکناری، فاطمه؛ منصور، کفسان؛ یونسی مطیع، فاطمه. (۱۳۹۹). مسئولیت پذیری اجتماعی و ارزش شرکت: نقش تعدیلگر مدیریت سود. *مجله مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۷(۱): ۲۵-۵۸.
- معطوفی، علیرضا؛ مهرپور، متینه. (۱۳۹۸). رابطه ارتباطات سیاسی و هزینه نمایندگی شرکت با توجه به نقش تعدیلی کیفیت حسابرسی. *حسابداری و منافع اجتماعی*، ۹(۳): ۱۵۷-۱۸۴.

References

- Anvari Rostami, A. Kiyani, A. (2015). Examining the role of environmental uncertainty in cost behavior: Evidence of listed companies in Tehran stock exchange. *Journal of Accounting Progress*, 7(2): 33-57. (In Persian)
- Baker M, Stein JC. (2004). Market liquidity as a sentiment indicator. *Journal of Financial Markets*, 7:271-299.
- Baker M, Wurgler J. (2006). Investor Sentiment and the Cross-Section of Stock Returns MALCOLM. *The Journal Of Finance*, LXI(4):1-36.
- Baker, M., and J. Wurgler. (2007). Investor sentiment in the stock market. *Journal of Economic Perspectives*, 21 (2): 129-151

- Baker, M., and J. Wurgler. (2012). *Behavioral corporate finance: An updated survey*. In Handbook of the Economics of Finance. Volume 2, edited by Constantinides, G. M., M. Harris, and R. M. Stulz. Amsterdam, the Netherlands: Elsevier
- Biddle, G., G. Hilary, and R. Verdi. (2009). How does financial reporting quality relate to investment efficiency? *Journal of Accounting and Economics*, 48 (2/3): 112–131.
- Brav, A., J. Heaton, and S. Li. (2010). The limits of the limits of arbitrage. *Review of Financial Studies* 14 (1): 157–187.
- Cheong, Sinnakkannu S. (2017). Reactive or Proactive? Investor Sentiment as a Driver of Corporate Social Responsibility. *Research in International Business and Finance*, 692(3):1-30.
- Ding L, Zhao Z, Wang L. (2020). Executive Incentives Matter for Corporate Social Responsibility under Earnings Pressure and Institutional Investors Supervision. *Sustainability*, 12(2492):1–22.
- Drakos, K. (2010), “Terrorism activity, investor sentiment, and stock returns”, *Review of Financial Economics*, 19(3), 128-135.
- Faraji, O., Jannati Daryakenari, F., Mansouri, K., Younesi Moti, F. (2020). Corporate Social Responsibility and Firm Value: The Mediating Role of Earnings Management. *Social Capital Management*, 7(1), 25-58. (In Persian)
- Flammer C. (2015). Lead to Superior Financial Performance? A Regression Discontinuity Approach. *Management Science*, 61(11):2549–68.
- Friedman, H., and M. Heinle. (2016). Taste, information, and asset prices: Implications for the valuation of CSR. *Review of Accounting Studies*, 21 (3): 740–767.
- Heidarpour, F. Tari verdi, Y. Mehrabi, M. (2013). Impact of Emotional trends of Investors on stock returns, *Journal of Scientific Research, Financial Knowledge Analysis*, 6(17): 1-13.(in persian)
- Hribar, P., and J. McNinnis. (2012). Investor sentiment and analyst’s earnings forecast errors. *Management Science*, 58 (2): 293–307.
- Keleş E, Çetin A. (2018). Corporate Social Responsibility, Investor Sentiment, and Stock Returns. *Sustainability and Social Responsibility: Regulation and Reporting, Accounting, Finance, Sustainability, Governance & Fraud*, (18):443–62.
- Laffont, J-J. (1985). on the welfare analysis of rational expectations equilibria with asymmetric information. *Econometrica*, 53:1–29.
- Lys, T. Z., J. P. Naughton, and C. Wang. (2015). Signaling through corporate accountability reporting. *Journal of Accounting and Economics* 60 (1): 56–72.
- Margolis JD, Elfenbein HA, Walsh JP. (2007). Does it Pay to be Good? A Meta-Analysis and Redirection of Research on the Relationship between Corporate Social and Financial Performance. *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53:160-220.
- Matoufi, A., Mehrparvar, M. (2019). The Relationship between Political Connections and Agency Costs Considering the Moderating Role of Audit Quality. *Journal of Accounting and Social Interests*, 9(3), 157-184. (In Persian)

- Mishra, S., & Suar, D. (2010). Does corporate social responsibility influence firm performance of Indian companies? *Journal of Business Ethics*, 95(4), 571–601
- McWilliams, A., and D. Siegel. (2000). corporate social responsibility and financial performance: Correlation or misspecification? *Strategic Management Journal*, 21 (5): 603–609.
- Meng Y, Wang X. (2020). Do institutional investors have homogeneous influence on corporate social responsibility? Evidence from investor investment horizon. *Managerial Finance*, 46(3):301–22.
- Naughton JP, Wang C, Yeung I. (2014) Are CSR expenditures affected by investor sentiment? *Northwestern University working paper*.
- Naughton JP, Wang C, Yeung I. (2019). Investor sentiment for corporate social performance. *Accounting Review*, 94(4):401–20.
- Nemlioglu I, Mallick SK. (2020). Do innovation-intensive firms mitigate their valuation uncertainty during bad times? *Journal of Economic Behavior and Organization*, 177:913–40.
- Pelozo, J. (2006). Using corporate social responsibility as insurance for financial performance. *California Management Review*, 48 (2): 52–72.
- Plumlee, M., Brown, D., Hayes, R.M. and Marshall, R.S. (2015), “Voluntary environmental disclosure quality and firm value: further evidence”, *Journal of Accounting and Public Policy*, 34 (4): 336-361.
- Polk, C., and P. Sapienza. (2009). the stock market and corporate investment: A test of catering theory. *Review of Financial Studies*, 22 (1): 187–217.
- Rahmanian koushkaki, A., imanrooy, Z. (2021). The Effect of CEO Confidence on Corporate Social Responsibility; With Role of Moderating of Institutional Ownership in Firms Listed in Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting and Social Interests*, 11(3), 49-68. (In Persian)
- Rodriguez-Fernandez, M. (2016). “Social responsibility and financial performance: the role of good corporate governance”. *Business Research Quarterly*, 19 (2): 137-151.
- Saleh, M., Zulkifli, N., Muhamad, R. (2010). Corporate social responsibility disclosure and its relation on institutional ownership: Evidence from public listed companies in Malaysia. *Managerial Auditing Journal*, 25(6), 591-613.
- Sayyar, H. Eskandari, A. Riyahipour, M. (2019). Examining the social responsibility of the company on the policy of interest. *Journal of Management and Accounting Studies*, 5(1): 38-56.(in Persian)
- Stein, J. C. (1996). Rational capital budgeting in an irrational world. *Journal of Business*, 69 (4): 429–455.
- Stein, J. C. (1988). Takeover threats and managerial myopia. *Journal of Political Economy*, 96 (1): 61–80.
- Sun, W., Zhao, C., Wang, Y. and Cho, C.H. (2018), "Corporate social responsibility disclosure and catering to investor sentiment in China", *Management Decision*, 56 (9), 1917-1935.

- Taab, J. Jamali, K. (2019), examining the mediating role of agency cost on the relationship between corporate social responsibility and the sensitivity of cash flows in companies listed in Tehran stock exchange. *The Quarterly Review of Accounting and Management*. New period (35): 35-52. (In Persian)
- Waddock SA, Graves SB (1997). The corporate social performance-financial performance link. *Strategy Management Journal*, 18(4):303–319.
- Wu, M.W. and Shen, C.H. (2013), “Corporate social responsibility in the banking industry: motives and financial performance”, *Journal of Banking & Finance*, 37 (9): 3529-353

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC-BY 4.0 license.

Impact of Investor' Sentiment on Corporate Social Responsibilities¹

Mohsen Rashidi², Hanifeh Hosseini³

Received: 2021/12/22
Accepted: 2022/05/13

Research Paper

Abstract

Purpose: The purpose of this study is to investigate the effect of investors' sentiments on the social responsibility performance of companies listed on the Tehran Stock Exchange. Therefore, it tries to examine and evaluate how companies react to these sentiments and decide on the level of social responsibility resulting from companies' private information.

Methodology: For this purpose, data related to 120 companies listed on the Tehran Stock Exchange during the period 2009 to 2020 were extracted and the combined data regression model was used to test the research hypotheses.

Results: The results show that investors' sentiments based on stock turnover and stock spending have a significant effect on the company's social responsibility activities. According to the research results, it can be stated that the impact of social responsibility activities on the company's performance has been confirmed. Also, the results show that corporate valuation constraints do not have a significant effect on the relationship between investor sentiment and corporate social responsibility activities. Finally, the interactive effect of investors' horizons and investors' sentiments on the company's social responsibility activities is confirmed in terms of stock turnover, but is rejected in terms of stock spending.

Conclusion: The results of this study indicate that social responsibility activities lead to an impact on stock markets. In other words, after high emotional periods, socially responsible companies get lower returns. Therefore, as an important corporate strategy, disclosure of social responsibility is affected by the investor's sentiments.

Contribution: Changes in investors' sentiment led to the identification of risks and opportunities associated with changes in corporate behavioral factors and provide the conditions for improving social responsibility activities.

Keywords: Corporate Financial Performance, Corporate Social Responsibility, Investor Sentiment.

JEL Classification: G41.

---

1. DOI: 10.22051/JAASCI.2022.38705.1649

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty Economic Sciences and Finance, Lorestan University, Khoram Abad, Iran. Corresponding Author. (rashidi.m@lu.ac.ir).

3. M.Sc. Department of Accounting, Faculty Economic Sciences and Finance, Lorestan University, Khoram Abad, Iran.

The Impact of Aggressive Business Strategy on the Relationship between Corporate Social Performance and Market Response in the Coronavirus Period¹

Nazanin Bashirimanesh², Soghra Amiri³

Received: 2022/01/21

Accepted: 2022/06/16

Research Paper

Abstract

Purpose: The present study investigates the effect of business strategy on the relationship between corporate social performance and market reaction in the corona period.

Methodology: This research is applied in terms of purpose and in terms of methodology, correlation and causal type (post-event). The statistical population of the study was the companies listed on the Tehran Stock Exchange and using the systematic elimination sampling method, 129 companies were selected as a sample of the research in an 8-year period between 2013 and 2020. To test the research hypotheses, multivariate regression method with combined data (year-company) and Stata software were used.

Results: The results of the study show that in the coronavirus period, the disclosure of corporate social responsibility in the long run has a direct impact on the market reaction of investors. Also, in the coronavirus period, the disclosure of corporate social responsibility has a direct long-term effect on the level of abnormal returns.

Conclusion: Findings show that in the coronavirus period, aggressive strategy has a direct effect on the relationship between corporate social responsibility disclosure and the market response of investors. Also, the use of aggressive strategy in the coronavirus period affects the relationship between corporate social disclosure and abnormal returns.

Contribution: Companies that increased their innovation and social activities during the Coronavirus crisis, faced increased investors' reactions and long-term stock returns.

Keywords: Business Strategy, Corporate Social Performance, Market Reaction in the Coronavirus Period.

JEL Classification: M42.

---

1. DOI: 10.22051/JAASCI.2022.39612.1678

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran. Coresponding Author. (bashirimanesh@pnu.ac.ir).

3. M.Sc. Student, Department of Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran. (amirisoghra35@gmail.com).

Disseminated Earnings News via Twitter and the Timeliness of Accounting Earnings Information¹

Monir Amiri Nasab², Alireza Mehrazeen³, Abolghasem Masih Abadi⁴

Received: 2021/12/22

Accepted: 2022/05/21

Research Paper

Abstract

Purpose: Today, social media as a multidimensional communication channel, is considered as a complete tool for dissemination news and has provided market stakeholders with access to complementary information. The purpose of this study is to investigate the relationship between disseminated earnings news on Twitter social media and the timeliness of accounting earnings information.

Methodology: Data related to 345 companies listed in US S&P 500 (2016-2019), were collected and analyzed using Stata software. The tone analysis of the tweets is based on a specialized accounting vocabulary list.

Results: The results showed that there is a significant relationship between the tone of disseminated earnings tweets by firms and the timeliness of the announcements of accounting earnings.

Conclusion and Contribution: The interpretation of the results shows that the capability of social media as a news coverage channel allows companies to manage the earnings announcement timeliness by inevitably dissemination negative news on Twitter. Thus, despite the effective role of social media as a source of complementary awareness, this environment can be prone to strategic news dissemination by companies.

Keywords: Content analysis, Earnings announcements, Social media, Timeliness, Twitter.

JEL Classification: G1.

---

1. DOI: 10.22051/JAASCI.2022.38857.1662

2. Department of Accounting, Neyshabur Branch, Islamic Azad University, Neyshabur, Iran. (moniramirinasab@yahoo.com).

3. Department of Accounting, Neyshabur Branch, Islamic Azad University, Neyshabur, Iran. Corresponding Author. (a.r.mehrazeen@iau-neyshabur.ac.ir).

4. Department of Accounting, Sabzevar Branch, Islamic Azad University, Sabzevar, Iran. (massihabadi@gmail.com).

Investigating the Moderating Role of Information Asymmetry on the Relationship between Tax Reducing Policies and Earnings Quality in Companies Listed on the Tehran Stock Exchange¹

Hadi Shayesteh², Alahkaram Salehi³, Saeed Nasiri⁴,
Mohammad Khodamoradi⁵

Received: 2022/01/21
Accepted: 2022/06/11

Research Paper

Abstract

Purpose: The purpose of this study is to investigate the moderating role of information asymmetry on the relationship between tax reduction policies and earnings quality

Methodology: In order to achieve the purpose, a sample consists of 120 listed companies on the Tehran Stock Exchange during 2010 to 2019 (1200 observations) was selected and the hypotheses were tested using multivariate regression model.

Results: Findings show that there is an inverse and significant relationship between tax reduction policies and earnings quality and the information asymmetry intensifies this relationship.

Conclusion: The existence of tax incentives to reduce taxable income affects the earnings quality and provides platform of managerial opportunistic actions in the information asymmetry circumstance.

Contribution: In the presence of information asymmetry, the risk of declining taxable profits through the application of tax-reducing policies increases, so earnings quality can be considered as an important factor for risk management in the field of tax accounting.

Keywords: Earnings Quality, Information Asymmetry, Tax Avoidance, Tax Evasion, Tax Profit Stability.

JEL Classification: M4, M41, H26, D82.

---

1. 10.22051/JAASCI.2022.39769.1683

2. Ph.D. Student, Department of Accounting, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran. (Hadi.shayesteh@yahoo.com)

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Islamic Azad University, Masjed Soleiman Branch, Masjed Soleiman, Iran. Corresponding Author. (A.k.salehi@iaumis.ac.ir).

4. Assistant Professor, Department of Accounting, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran. (saeed-nasiri@iauahvaz.ac.ir).

5. Assistant Professor, Department of Statistics and Mathematics, Izeh Branch, Islamic Azad University, Izeh, Iran. (mohammad_moradi57@yahoo.com).

Investigating the Interrelationship between Simultaneous Disclosure of Interpretive Report and Management Profit Prediction with Information Symmetry and Investment Quality with Environmental Uncertainty Adjustment¹

Masoud Taherinia², Saeed Darbandi Farahani³

Received: 2022/01/14

Accepted: 2022/06/05

Research Paper

Abstract

Purpose: The present study investigates the bilateral relationship between simultaneous disclosure of interpretive report and profit forecast by managers on information symmetry and investment quality with the moderating role of environmental uncertainty.

Methodology: The statistical population of the research is all the companies accepted in the Tehran Stock Exchange; 76 companies were selected by the screening method in the period from 2016 to 2018. Granger causality test, system of simultaneous equations (due to obtaining more reliable and reliable results than the single equation method) and regression coefficient analysis method have been used to test research hypotheses.

Results: The findings of the research indicate that there is a two-way and positive relationship between the quality of simultaneous disclosure of the interpretive report and profit forecast by managers with information symmetry and investment quality separately. Also, in an environment with high uncertainty, the intensity of the relationship between disclosure quality and information symmetry and investment quality decreases. In other words, with increasing environmental uncertainty, management can increase informational symmetry and investment quality by improving the quality of information disclosure.

Conclusion: Given that, the profit forecast and interpretive report of the management has information content and leads to the improvement of information symmetry and investment efficiency, the correct and distortion-free disclosure of interpretive reports and profit forecast by managers in financial statements has a strengthening effect in the market and is efficient. Therefore, managers and policy makers should pay special attention to these factors.

Contribution: The results of this research show the two-way effect of the informational content of the interpretive report and the profit forecast by the managers on the informational symmetry and investment quality.

Keywords: Environmental uncertainty, Information symmetry, Interpretive report, Investment quality, Management profit forecast.

JEL Classification: D82, E22, G17, Q51.

1. DOI: 10.22051/JAASCI.2022.37574.1639

2. Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Management and Economics, Lorestan University, Khorramabad, Iran. (taherinia.m@lu.ac.i).

3. Ph.D. Student, Department of Accounting, Khomein Branch, Islamic Azad University, Khomein, Iran. Corresponding Author. (safarahani1358@yahoo.com).

Comparative Study of Heritage Assets Accounting¹

Mohammad Hossein Safarzadeh Bandari², Benyamin Azizi³,

Hamze Zaheddoust⁴

Received: 2021/12/26

Accepted: 2022/06/15

Review Paper

Abstract

Purpose: Heritage assets are often considered as one of the significant factors of economic development in every country. However, in order to measure these types of assets and their economic influence, certain tools and methodologies should be evaluated and implemented. On the other hand, as some of their aspects are subjective, accounting for all assets encounters serious shortcomings.

Methodology: Heritage assets belong to a category that for having a distinct nature, their recognition and measurement faces many challenges. It appears that accounting for the mentioned assets is more difficult than other types of assets, also the standards for recognition and measuring them are different from other standards.

Results: In the present study, an attempt has been made to discuss the literature on heritage assets and the efforts made by standard-setting institutions worldwide on the way of recognition and measuring these assets.

Conclusion: In Iran, there is no systematic and separate standard for the identification and measurement of these assets, and in Standards 5 and 7, specific criteria have been considered superficially.

Contribution: Considering that no research has been done in this field, in this study, different methods for measuring national heritage assets have been examined.

Keywords: Asset or liability, Measurement, National heritage, Recognition.

JEL Classification: M42.

---

1. DOI: 10.22051/JAASCI.2021.37712.1640

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Corresponding Author. (m_safarzadeh@sbu.ac.ir).

3. Ph.D. Student, Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. (Benyaminazizi90@gmail.com).

4. M.Sc. Department of Accounting, Faculty of Social Sciences, Kurdistan University, Sanandaj, Iran. (Ha.zaheddoust@gmail.com).

Designing a Comprehensive Fuzzy Model for Evaluating the Performance of Hospitals Using the Combined Methods of Sustainable Balanced Scorecard, Swara and Multimoora¹

Mohammad Namazi², Zhila Karbalae Mohammadi Dastjerdi³

Received: 2022/01/07

Accepted: 2022/05/20

Research Paper

Abstract

Purpose: The purpose of this study is to present a novel model for the first time called "fuzzy comprehensive model" to experimentally evaluate the performance of hospitals using the combined methods of Sustainable Balanced Scorecard, Swara and Multimoora.

Methodology: Using content analysis, the initial list of performance indicators, sustainability development and reputation of Balanced Scorecard in the field of performance evaluation of 907 hospitals in Iran are extracted and was finalized using the fuzzy Delphi method. Using the fuzzy Swara method, each of the relevant indicators was weighted and using the Multimoora method hospitals were ranked based on the importance of the performance, sustainability development and reputation indicators.

Results: The results led to the finalization of 81 indicators that 28 indicators were in internal processes and 10, 6, 8, 9 and 12 indicators in financial, customer, environmental, social responsibility and reputation aspects, respectively.

Conclusion: Interpretation of results shows that the most important aspects to evaluate performance for private hospitals are first financial and then customer, while for public hospitals are first growth and learning and then internal processes

Contribution: Because this model is comprehensive and complete, it can be useful for governments and hospital managers around the world and contribute to the development of existing literature knowledge in the field of Balanced Scorecard.

Keywords: Fuzzy Performance Pattern, Hospital Performance Evaluation, Multimoora Method, Sustainable Balanced Scorecard Method, Swara Method.

JEL Classification: M14, L2.

1. DOI: 10.22051/JAASCI.2022.40024.1694

2. Professor, Department of Accounting, Faculty of Economics, Management, Social Science, Shiraz University, Shiraz, Iran. (mnamazi@rose.shirazu.ac.ir).

3. Ph.D. Student, Department of Accounting, Faculty of Economics, Management, Social Science, Shiraz University, Shiraz, Iran. Corresponding Author. (zhila.k.mohammadi58@gmail.com).

Table of content

Designing a Comprehensive Fuzzy Model for Evaluating the Performance of Hospitals Using the Combined Methods of Sustainable Balanced Scorecard, Swara and Multimoora 1

Mohammad Namazi, Zhila Karbalaee Mohammadi Dastjerdi

Comparative Study of Heritage Assets Accounting.....31

Mohammad Hossein Safarzadeh Bandari, Benyamin Azizi, Hamze Zaheddoust

Investigating the Interrelationship between Simultaneous Disclosure of Interpretive Report and Management Profit Prediction with Information Symmetry and Investment Quality with Environmental Uncertainty Adjustment.....55

Masoud Taherinia1, Saeed Darbandi Farahani

Investigating the Moderating Role of Information Asymmetry on the Relationship between Tax Reducing Policies and Earnings Quality in Companies Listed on the Tehran Stock Exchange 89

Hadi Shayesteh, Alahkaram Salahi, Saeed Nasiri, Mohammad Khodamoradi

Disseminated Earnings News via Twitter and the Timeliness of Accounting Earnings Information..... 121

Monir Amiri Nasab, Alireza Mehrazeen, Abolghasem Masih Abadi

The Impact of Aggressive Business Strategy on the Relationship between Corporate Social Performance and Market Response in the Coronavirus Period 141

Nazanin Bashirimanesh, Soghra Amiri

Impact of Investor' Sentiment on Corporate Social Responsibilities 171

Mohsen Rashidi, Hanifeh Hosseini

IN THE NAME OF GOD

Quarterly Journal of Accounting, and Society Interests

Summer 2022, Volume 12, Issue Number 2, Number 45

Journal of

Accounting, and Society Interests

Licence Holder: Alzahra University

Director: Rahmani Ali, Prof. Alzahra University

Editor in chief: Kordestani, Gholamreza Professor,
Imam Khomeini University

Editorial Board:

Pourjalali Hamid, Professor of Hawaii University

Hejazi, Rezvan, Professor of Alzahra University

Rahmani Ali, Professor of Alzahra University

Rezaee Zabihollah, Proffessor of Memphis

University Mashayekh, Shahnaz, Associate Prof.
of Alzahra University

Mollanazari, Mahnaz, Associate Prof. of Alzahra University

Homayoun Saeid, Professor of Gavle University

Yazdifar Hassan, Associate Professor of Salford
University Business School

Executive Manager: Pakkhesal, Azam

Literally Editor: Taheri, Mandana

English Editor: Mostafaei, Parasto

Cover Designer: Samadian, Maryam

Lay Out Editor: Hasanzadeh Aliabadi, Marzieh

Address: Alzahra University, Vanak, Tehran - Iran.

P. O Box 1993893973

Tel: (+9821) 85692421- 85692745

Fax: 88252178

Website: <http://jaacsi.alzahra.ac.ir/>

Email: jaacsi@alzahra.ac.ir